

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ANUL XI, Nr. 4—6

APRILIE—IUNIE, 1966

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

APARE CU BINECUVÎNTAREA ȘI SUB ÎNDRUMAREA
ÎNALT PREA SFÎNȚIEI SALE

D. D. NICOLAE COLAN

Arhiepiscop și Mitropolit

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

Arhiepiscopia Ortodoxă Română Sibiu, strada 1 Mai nr. 24

Secretar de redacție: Pr. prof. dr. GRIGORIE MARCU

CUPRINSUL:

Pag.

REDACȚIA: ÎNALT PREA SFÎNȚITUL MITROPOLIT NICOLAE COLAN
LA 30 DE ANI DE ARHIERIE 211—225

PASTORALE ARHIEREȘTI

† NICOLAE, Mitropolitul Ardealului: Pastorală la Învierea Domnului,
1966 226—231

† TEOFIL, Episcopul Clujului: Pastorală la Învierea Domnului, 1966 232—236

† VALERIAN, Episcopul Oradiei: Pastorală la Învierea Domnului, 1966 237—248

COMEMORĂRI

† NICOLAE, Mitropolitul Ardealului: Pomenirea lui Nicolae Titulescu 249—252

BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMI

REDACȚIA: Prezențe românești în lume, odinioară și azi 253—257

Pr. Prof. Dr. SPIRIDON CÂNDEA: Ecumenismul și viața cultelor în
Republica Socialistă România 258—266

STUDII

Teologie exegetică

Pr. Prof. Dr. GRIGORIE MARCU: Omofonie sau paradox? Excurs exe-
getic-teologic la textul din Mt. 19, 24 și locurile paralele 267—278

Teologie istorică

Pr. Prof. Dr. MILAN ȘESAN: Despre Teologia postpatristică 279—299

Pr. Prof. Dr. SPIRIDON CÂNDEA: Clerici ardeleni, continuatori ai lup-
tei împotriva abuzurilor împăraului de la Viena în secolul XVIII 300—315

E. GRECEANU și I. CRISTACHE-PANAIT: Biserici românești din Ra-
ionul Alba Iulia 316—330

Pr. ANDREI EFTIMIE: Influența paisiană în mănăstirile românești 331—348

Teologie sistematică

Pr. Prof. Dr. ISIDOR TODORAN: Credință și tehnică. (Progresul tehnic
în lumina învățăturii creștine) 349—366

Teologie practică

Pr. Prof. Dr. DUMITRU BELU: Predica postapostolică 367—393

(Continuare în p. III a covertei)

ÎNDRUMĂRI OMILETICE

Ierod. TEOFIL PĂRĂIANU: Predică la Duminica Stîlpărilor	394—397
Arhim. Prof. Dr. NICOLAE MLADIN: Predică la Duminica II din Post	398—399
Pr. IOAN BUNEA: Predică la Duminica V din Postul Mare	399—401
Prot. Dr. SIMION RADU: Înviază și tu cu Domnul (predică)	402—403
Pr. Prof. DUMITRU BELU: „De vorești să fii desăvîrșit...” (predică)	404—406
Prot. SIMION RADU: Predică la Înălțarea Domnului	406—409

URME DIN TRECUT

ION DRĂGOESCU: Motivul solar în ornamentica stîlpilor funerarî	410—413
ION BEMBEA: Însemnări rămase de la preoții din comuna Sibiel (raionul Sibiu) cu privire la mersul vremii	413—419

RECENZII

MIRCEA PĂCURARIU: <i>L. Demény și Dan Simonescu, Un capitol important din vechea cultură românească</i>	420—422
Diacon GHEORGHE PAPUC: <i>Scurtă cronică a Anei Magdalena Bach</i>	422—425

VIAȚA BISERICESCĂ

IOSIF BUTUC: Sfinții Trei Ierarhi, sărbătoriți la Seminarul Teologic ortodox din Cluj	426—429
Prot. IOAN VLAD: De la Conferințele de orientare din Arhiepiscopia Sibiului	429—432
I. T.: Sesiunea din 1966 a Comisiei Teologice a Conferinței Creștine pentru Pace	432—433
REDAȚIA: Rusaliile 1966 — la Sibiu	433—434
— Arhiepiscopul Nathan Söderblom și începuturile lucrării ecumeniste	434—437
— Știri ecumeniste: Retragerea secretarului general al Consiliului Ecumenic al Bisericii. — Noul secretar general al CEB	438—439

ÎNSEMNĂRI

RED. și GH. PAPUC: Să nu uităm: războaiele costă scump. — Vizită frățească din Grecia. — Știri bisericești. — Frumuseți românești de neuitat	440—443
--	---------

Orice corespondență privitoare la revistă (inclusiv cărțile și revistele de schimb) se trimite pe adresa: *Arhiepiscopia Ortodoxă Română, Sibiu, strada 1 Mai, nr. 24*, cu mențiunea: pentru redacția (sau: administrația) revistei „Mitropolia Ardealului”.

Colaboratorii sînt rugați să trimită manuscrise (autografe sau, de preferință, dactilografiate în 4 exemplare), scrise citet, pe o singură pagină a filei, respectînd noua ortografie, a Academiei Republicii Socialiste România.

Citatele și trimiterile, numele proprii și indicațiile cifrice să fie scrise deslușit, atît cele în românește, cît și cele în limbi străine.

Pentru uniformizarea indicării citatelor și trimiterilor (a celor biblice, mai ales), colaboratorii sînt rugați să se orienteze după materialele pe care le publică revista.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ANUL XI, Nr. 4—6

APRILIE—IUNIE, 1966

Redacția și Administrația: ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ — SIBIU

ÎNALT PREA SFINȚIA SA
MITROPOLITUL N I C O L A E AL ARDEALULUI

PALMAM QUI MERUIT FERAT

INALT PREA SFINȚITUL MITROPOLIT NICOLAE COLAN LA 30 DE ANI DE ARHIERIE

„Orice arhiereu, luat fiind dintre oameni, pentru oameni este pus, spre cele ce sînt către Dumnezeu, ca să aducă daruri și jertfe pentru păcate; el poate fi îngăduitor cu cei neștiutori și rătăciți...”
(Sf. Apostol Pavel către Evrei 5, 1—2).

De Rusalii, în Catedrala mitropolitană din Sibiu, s-au făcut rugăciuni de mulțumită Părintelui ceresc pentru binefacerile pe care le-a revărsat asupra Inalt Prea Sfințitului nostru Arhiepiscop și Mitropolit, D. D. Nicolae Colan, de-a lungul celor trei decenii (1936—1966) care s-au urnit în zestrea fără hotar a trecutului, de cînd a primit darul arhieriei.

Cu acel prilej, cler și credincioși și-au împreunat rîna sufletelor lor cu ruga ce se rostea lin din pragul ușilor împărătești ale Sfîntului Altar, cerînd Părintelui luminilor sănătate și ocrotire pentru bunul și distinsul nostru Chiriarh.

Evocarea aniversară de la Rusaliile anului acestuia — pe care Inalt Prea Sfinția Sa a voit-o întru totul potolită și limitată la rugăciune — ne-a răscolit amintiri care au devenit demult pagini definitive de istorie bisericească ortodoxă română. Am dobîndit atunci — prin actul hirotonirii săvîrșite solemn în Catedrala noastră mitropolitană din Sibiu, la Liturghia din prima zi a Praznicului Pogorîrii Duhului Sfînt (31 mai 1936) — un ierarh căruia i se potrivea întru totul exclamația paulină: „Un arhiereu ca acesta se cuvenea să avem: cuvios, fără răutate, fără prihană...” (Evrei 7, 26).

*

Zestrea cu care suia treptele jeșului vlădicesc al Episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului — căreia i-a fost rînduit arhipăstor printr-o alegere entuziastă — era excepțională. S-a văzut

și atunci, impresionant de limpede, cât de adevărat este că pe culmi se ajunge pornind de jos. Provizia cu care biruia urcușul era de calitate superioară. I-a hărăzit-o îmbelșugat casa părintească ale cărei odrasle erau mai numeroase decât pogoanele care le hrăneau și îmbrăcau; i-a înmulțit-o liceul ortodox din Brașov; i-au desăvîrșit-o școlile înalte — din țară și străinătate, teologice și umaniste — pe care le-a urmat.

Inceputul cel bun l-a făcut școala elementară a bisericii ortodoxe române din Arpătac (azi: Araci, în raionul Sf. Gheorghe), satul bîrsan în care a văzut lumina zilei la 28 noiembrie 1893. Era o școală cu tradiții consolidate: în documentele vremii, ea apare ca fiind neîntrerupt cel puțin din jurul anilor 1700.

Sfătuit de intelectualii ortodocși români ai satului — preot și învățător confesional — tatăl său l-a dat mai departe, la școală liceală, nu cu puțină cheltuială pentru resursele lui de țăran cu casă grea. Luminatul țăran din Arpătac și-a luat fiul și l-a dus la liceul ortodox român „Andrei Șaguna” din Brașov.

Călca pragul aceluiaș așezămînt — care plămădea atîtea elite naționale ale românilor ardeleni — în anul 1907.

Acolo era locul lui. Căci liceul lui Șaguna și-a făcut întreaga datorie față de sufletul neamului, în toată bunăvremea, creînd o generație de cărturari ardeleni vrednici de măreția epocii și îndatoririlor lor. Brașovul trăia o viață culturală națională românească de-o intensitate fără egal în tot Ardealul. „Studentul” liceului „Șaguna” — cum li se spunea în limbajul de epocă — erau corzile vibrînde ale acestei generații atît de înzestrată și de adînc pătrunsă de conștiința menirii ei excepționale. Cultul muncii și al dragostei de neam, rîvna de propășire și alipirea nezdruincinată de popor erau galoanele ei de noblețe veritabilă, împletite din aurul curat al unor simțăminte statornic instalate pe pozițiile ireversibile ale unui patriotism de altitudine și de substanță pură.

Cumpăna grea prin care a trecut neamul românesc din Ardeal în cursul primului război mondial nu i-a cruțat nici pe proapeții obsolvenți de-atunci ai liceului brașovean. În septembrie 1916, Nicolae Colan — împreună cu actualul academician profesor Dr. Andrei Oțetea și cu alții de vîrsta și înflăcărarilor — a trecut munții prin primejdita „vamă a cucului”, ca să-și adauge elanul național poporului din țara liberă de din-

colo de creste. Era acesta destinul generației luptătoare de-atunci: Arhipăstorul nostru de astăzi și-a asumat riscurile lui fără șovăire.

În dorita „pribegie” și-a pregătit Licența în Litere la Universitatea din București și a trăit învișoratele vremi ale retragerii în Moldova, laolaltă cu un popor întreg care refuza să se lase zdrobit de tăvălugul cotropitorilor prusaci ai kaiserului.

După limpezirea zărilor, s-a înapoiat în slujba Bisericii Ortodoxe Române din Ardeal. Remarcat și apreciat în chip optim de tînărul și vajnicul întîi mitropolit al Ardealului realipit la Patria-Mamă, Dr. Nicolae Bălan, a fost trimis pentru studii de specializare teologică la Universitatea din Berlin. Acolo a audiat cursurile unor profesori de renume ecumenic, în frunte cu eruditul teolog neotestamentar Gustav Adolf von Deissmann (1866-1937), Adolf von Harnack (1851—1930), Werner Sombart (1863—1941) și Ernst Troeltsch (1865—1923).

Intors în țară, a activat scurtă vreme în administrația bisericească (secretar arhiepiscopesc: 1921—1922). Pregătirea sa — și vrerea Mitropolitului Nicolae Bălan tot așa — îl mînau în spre așezămîntul de pregătire a clerului ortodox ardelean. A servit strălucit Academia teologică „Andreiană” — precursora actualului Institut Teologic de grad Universitar — ca profesor de Studiul Noului Testament (1923-1936) și rector (1929-1936) al ei pînă la intrarea în episcopat. O parte considerabilă a preoților care se află astăzi în funcțiune în Arhiepiscopia Sibiului — și destui alții, din eparhii învecinate — se revendică ucenici direcți ai profesorului de teologie Nicolae Colan. Legăturile sale sufletești și de preocupări bisericești cu aceștia se prelungesc dincolo de pragul examenelor de diplomă, căci profesorul Nicolae Colan îi întîlnea periodic la lucrări de colaborare frățască fie în exercițiul îndatoririlor sale de deputat eparhial și secretar general al Asociației clerului ortodox român din Ardeal, fie mai ales în coloanele publicațiilor periodice bisericești de-atunci, sau la manifestările național-culturale ale Asociațiunii transilvane pentru cultura și literatura poporului român „Astra”, care s-a bucurat statornic de concursul său competent și generos.

Dar ceea ce l-a impus pe profesorul Nicolae Colan atențiunii generației de preoți dintre cele două războaie mondiale a fost cu deosebire condeiul său ager și osirduitor. L-a mînuit cu eleganță și competență. Articolele de orientare și îndrumare pe care

le-a publicat periodic în „Telegraful Român” (ctitorie șaguniană din anul 1853) și cu deosebire în „Revista Teologică” (ctitorie a profesorului Dr. Nicolae Bălan, din anul 1907) — al cărei redactor responsabil și director a fost (1923—1936) — rămân adevărate modele ale genului. Revista de familie „Viața Ilustrată” — pe care a înființat-o în anul 1934 — slujea aceleiași năzuințe, la un nivel superior de exigență redacțională și tehnică-grafică.

Activitatea publicistică l-a adus din bunăvreme în atelierul tipografic și în contact permanent și strâns cu meșterii tiparniței. Așa s-au încheiat raporturile sale prietenești cu muncitorimea română din orașul Sibiu, căreia i-a fost sfătuitor și sprijinitor devotat și sincer. Alegerea sa ca președinte al Reuniunii meseriașilor români din Sibiu a consolidat aceste legături și i-a dat prilej să militeze — în condițiile posibile atunci — cu și mai mult folos pentru promovarea intereselor culturale și materiale ale membrilor ei.

Dar publicistul bisericesc nu lăsa uitării pe eruditul de specialitate. Studiile teologice pe care le-a întocmit și publicat în răstimpul etapei sibiene a activității sale au o singură scădere: aceea de-a nu fi fost înmulțite cu celelalte, pe care le-a plănuțit și, în parte, rostuit în primă redacțiune. Volumul îndatoririlor sale didactice, publicistice și de îndrumare bisericească, prin amploarea și varietatea lui, storcea timpului în neostoită alergare tot ce hărnicia și talentul, asociate cu îndemînarea și pregătirea, îi puteau pretinde. Atîta, însă, cît a publicat ca teolog neotestamentar, a făcut „școală” prin temeinicia și prospețimea expunerii. Cea dintîi se afirmă mai puțin prin erudiție povarnică de „subsol” bibliografic și mai cu osebire prin asimilarea critică a problematicei de fond, căreia știe să-i dea expresii de-o limpezime neîntrecută, adeseori inedită. Lucrarea intitulată „Sfîntul Pavel către Filimon. Creștinismul și sclavia” (Sibiu, 1925) este concludentă în acest sens. Pătruns de-o superioară înțelegere pentru cea mai dureroasă problemă socială a începutului de eră creștină, fermecătorul „bilet” paulin este un model inefabil de armonizare cuminte a ordinii sociale de-atunci — înapoiată, dar temeinic așezată și dîrz apărută de instituțiile societății sclavagiste — cu înaintatele concepții etice-sociale ale Evangheliei lui Hristos. Sclavul încreștinat devine frate eliberat prin înglobarea lui în familia creștină și, concomitent, în Biserică, deoarece sclavia și netrecătoarea „agapi” se exclud. Pentru

vremurile și împrejurările de-atunci, într-un imperiu care-și sprijinea măreția militară și instituțiile sale pe tăișul paloșelor, această concepție era un viguros și remarcabil pas înainte pe căile propășirii omenești. Evanghelia lui Hristos pune accentul pe primenirea lăuntrică a omului. Săvârșind-o — și, mai ales, desăvârșind-o — ea îmblânzea pînă la anulare, în cercul de influență al Bisericii lui Hristos, crudele și umilitoarele discriminații sociale ale vremurilor acelora. Biserica creștină concepea și experimenta normalizarea relațiilor sociale pe singura cale care corespundea menirii ei spirituale: eliberînd de consecințele păcatului pe omul credincios, îmbunîndu-l, desăvârșindu-l din punct de vedere religios-moral.

Studiul profesorului Nicolae Colan pune în lumină — cu fidelitate de specialist față de textul original al Epistolei către Filimon — acest adevăr creștinesc.

Pentru ostenitorii în tărîmul studiilor neotestamentare, cu totul remarcabilă este savanta contribuție isagogică intitulată „Sfîntul Pavel către Efeseni” (în: Anuarul Academiei teologice „Andreiane” și în extras; Sibiu 1930). Lucrarea este orientată manifest — și izbutit — în spre ținta identificării primilor destinatari ai acestei scripturi eclesiologice pauline. Că ea n-a fost adresată inițial bisericii din capitala Asiei Proconsulare — Efesusul alintat de admirația lumii antice cu porecla „lumen Asiae” (Minor) — este mai presus de orice îndoială. Studiul în chestiune examinează atent și amplu, cu agerime critică, atît ipoteza întocmirii inițiale a acestei scripturi ca epistolă circulară (pe seama unor biserici locale și regionale din Asia Minor), cît și atrăgătoarea și probabil justă posibilitate de identificare a ei cu Epistola către Laodicensi (a cărei existență și certă paternitate paulină sînt atestate deslușit în Epistola către Coloseni 4, 16).

Competența de specialist în tărîmul Noului Testament avea să și-o afirme profesorul Nicolae Colan și în lucrarea intitulată „Biblia și intelectualii” (Sibiu, 1929), concepută și întocmită mai mult ca o carte de propovăduire decît de studiu.

Dar aceste întru totul cinstite osteneli nu epuizează tărîmurile de activitate sibiană ale profesorului Nicolae Colan. O inventariere completă a acestora trebuie să înscrie în repertoriul lor cel puțin încă trei specii de strădanii: traducătorul, animatorul și editorul.

Ca traducător, ne-a oferit în românește substanțiala carte a lui Fr. W. Förster: „Hristos și viața omenească” (ediția I-a:

2 volume, Sibiu, 1925; ediția a II-a: un volum, Sibiu, 1946).

Despre animator, vorbesc atâtea mărturii mișcătoare ale unor teologi ortodocși români de astăzi, cărora — în tinerețele lor — le-a pus condeii scriitoricesc în mână, învățându-i nu numai cum se scrie, ci și ce trebuie scris pentru tipar, ca să nu prăpădim vremea și hîrtia degeaba (Dumitru Călugăr, Vasile Coman, Grigorie Marcu, ș. a.).

În ceea ce privește spornica lucrare editorială inițiată și îndrumată de marele mitropolit Nicolae Bălan, aceasta a avut în profesorul Nicolae Colan sprijinul de căpetenie — uneori: exclusiv, totdeauna fără pereche — care unea bunul gust personal cu rafinamentul modern al exigențelor artei grafice contemporane. Publicațiile teologice-bisericești de la Sibiu îi datorează mult pentru prezentarea lor estetică de atâtea ori — și cu drept cuvînt — laudată, fapt remarcat cu plăcere și mulțumită de însuși îndrumătorul și ctitorul lor, pururea pomenitul mitropolit Nicolae Bălan.

Înfrățit cu clerul prin pregătirea și prin stufoasa sa activitate bisericească, profesorul Nicolae Colan a devenit membru al clerului în anul 1934, cînd a fost hirotonit întru diacon (conferindu-i-se în aceeași zi distincția dreptului de-a purta brîu roșu) și apoi întru presviter. În anul următor (1935) a fost hirolesit întru protopresviter.

Era atunci în puterea vîrstei. Strădaniile și însușirile sale deosebite — străpungînd vîlul ireductibilei modestii în care și le voia înfășurate — au săvîrșit, firesc și trainic, consacrarea care transformă două nume proprii într-un nume mare, de răsunset, de prestigiu, de durată.

*

La 29 aprilie 1936, Colegiul Electoral Bisericesc l-a ales episcop al Eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului. Două luni mai tîrziu (29 iunie 1936, la Praznicul de pomenire a Sfinților Apostoli Petru și Pavel) a fost înscăunat sărbătorește la cîrma acelei de Dumnezeu păzite eparhii.

Între timp, s-a închinoviat în Sfînta Mănăstire Cozia, unde a fost făcut părtaș, după pravilă, de stările cinului monahal. Pe de altă parte, a dus la bun sfîrșit lucrările de încheiere a anului școlar la Académia teologică „Andreiană”, publicînd — ca episcop-rector — Anuarul XII (1935—1936).

Hirotonirea întru arhiereu s-a săvîrșit în prima zi a Praz-

nicului Pogorîrii Duhului Sfînt (31 mai 1936) prin rugăciunile unui impunător sobor de ierarhi alcătuit din mitropoliții Dr. Nicodem Munteanu al Moldovei și Dr. Nicolae Bălan al Ardealului, înconjurați de episcopii Dr. Vartolomeu Stănescu al Rîmnicului-Noului Severin, Dr. Ghenadie Niculescu al Buzăului, Dr. Andrei Magieru al Aradului, Dr. Ioan Stoia și arhiereul Dr. Vasile Stan Rășinăreanu, vicarul Arhiepiscopiei Sibiului.

O dată cu treapta de arhiereu, noul episcop al Vadului, Feleacului și Clujului primea de la Mitropolitul Nicolae Bălan acest îndemn pătrunzător prin substanța și simplitatea lui:

„Toată taina slujbei noastre plină de grea răspundere zace în devotamentul și-n sfințenia gîndurilor cu care ne punem puterile întru îndeplinirea ei. Cînd vei înfrînta obstacole și greutăți în calea misiunii ce ai primit-o, să ceri în cucernice și fierbinți rugăciuni ajutorul Celui de Sus, căci El întărește și însuflețește pe cei care îi slujesc cu credință și cu inimă curată. Să fii tălmăcitor vrednic al vocii Lui înaintea poporului care-ți va răspunde cu iubire la iubirea ce-i vei arăta“.

Indemnul avea profil de profeție. Pentru cel mai devotat și mai dotat discipol al său, mitropolitul Ardealului formula îndatoriri păstorești cu valoare de testament duhovnicesc. Parc-ar fi presimțit că tînărul vlădică avea să treacă praguri de calvar croit pe dimensiuni de epopee.

În caldul său cuvînt de răspuns, noul episcop făgăduia solemn să împrumute din tîlcul Praznicului Pogorîrii Duhului Sfînt „toată înțelepciunea, spre a fi cît mai de folos Bisericii și Neamului“.

Evenimentele ulterioare, cu iureșul lor de încercări și suferințe nemeritate, au dezvăluit in vivo tîlcul de adîncime al acestui legămînt: locul păstorului — în Biserică precum și-n natură — este acolo unde-i turma încredințată purtării lui de grijă. Aceasta, fie că plouă, fie că ninge, fie că dogorește, fie că viscolește. Fără scutință, fără dispensă!

Întru începuturile arhipăstoririi sale clujene, numele vlădicului ortodox era „pe toate buzele“: plăcea ca om, impunea ca ierarh, se afirma ca orator, scrilea ca scriitor și cărturar, nefiind zăbavnice niciodată cînd era vorba de manifestări românești care-i reclamau prezența și părtașia efectivă.

Cu vremea — ce vremi! — personalitatea sa, fermecătoare cu deosebire prin distincția personală și fermitatea caracterului, avea să se instaleze temeinic în sufletele tuturor românilor din partea de sus a Ardealului.

A avut doar trei-patru ani de tihnă — și aceia, însă, dijmuiți de grijile unor îndatoriri obștești.

Ca ierarh, fără răgaz și fără să ostenească, cutreiera eparhia cruciș și curmeziș: voia să-și vadă preoțimea „la treabă” și să-și îndemne credincioșii „față către față” la săvârșirea a tot lucrul bun.

Osebită atenție dădea pregătirii clerului și publicisticei bisericesti, pe care o promova ca editor, autor și animator. În scrisul său, împărtășit cu îmbelșugare, valorile prin care trăiește și înaintează realmente un popor răzbesch la considerația ce li se cuvine în toată bunăvremea.

A rămas dincolo de brazda trasă violent și nefiresc de dureros în pământul Ardealului printr-un diktat junest de prăsilă fascistă. Nu și-a plecat fruntea decît înaintea lui Dumnezeu. Cu jertfe a făcut să răsune amvoanele de zbaterile cuminți ale nădejdelor de eliberare, articulate în dulcele nostru grai strămoșesc. Ortodoxia rămăsese atunci o formă de manifestare a conștiinței naționale.

Școala de pregătire a clerului ortodox, pe care o avea atunci la Cluj, fiind împușinată în efectivul ei didactic prin plecarea unor profesori dincoace de Feteac, ierarhul a redevenit profesor, urcînd la catedră.

În ceasurile de încordată însingurare, pe care împrejurările i le ofereau copios, își stîmpăra obida inimii aducînd la îndeplinire o preocupare mai veche. De pe urma ei a răsărit — la Duminica Floriilor din anul 1942 — înfrîta ediție a ceea ce aveam — să designăm cu emoție și recunoștință prin NOUL TESTAMENT DE LA CLUJ.

Insemnătatea acestei traduceri a fost subliniată după cuviință — și insistent — atît la apariție, cît și în anul 1945, cînd a văzut lumina tiparului, în prezentare tehnică grafică sporită calitativ, ediția a doua. Dar cel mai vibrant elogiu i-a fost adus sub cupola primei noastre instituții de cultură națională din vremea aceea, Academia Română.

Episcopul românilor ortodocși din pământul vremelnic pierdut al Ardealului era membru de onoare al Academiei Române

încă din anul 1938. În sesiunea ei din mai 1942, plenul Academiei l-a ales membru titular, chemîndu-l să ocupe fotoliul rămas văduvit prin moartea prematură a lui Nicolae Titulescu († 1941).

Alegerea aceasta cinstea desigur personalitatea și opera culturală-națională a episcopului-academician. Dar ea avea, în împrejurările de-atunci, un înțeles mai adînc: Academia Română arăta astfel că vrea să rămîină credincioasă întru totul tradiției create de la întemeiere, de-a întruni sub cupola ei pe cei mai de seamă reprezentanți ai culturii noastre, fără a ține seamă de vremelnicele hotare nedrept așezate. „Cu vot unanim“, ea l-a chemat pe episcopul-cărturar de la Cluj în rîndurile academicienilor, „oferindu-i scaun cu aceleași gînduri, cu care, altă dată, a îmbrălișat stăruințele învățatului canonic Timotei Cipariu, a cinstit munca trudnică de precursor inspirat a lui Gheorghe Barițiu, a răsplătit devotamentul pentru lumină al vlădicului Nicolae Popea și a înțeles vișoroasa răzvrătire a lui Octavian Goga“.

„Primindu-l astăzi în mijlocul nostru — spunea academicianul profesor Dr. Silviu Dragomir în răspunsul îndătinat la discursul de recepție al Arhipăstorului nostru de astăzi (Academia Română. Discursuri de recepțiune. LXXXII. București, 1945, p. 23) — încununăm o operă merituoasă de dascăl învățat, exeget iscusit și publicist cu adîncă pătrundere în miezul lucrurilor, dar cernem și poleiul de aur al recunoștinței peste strădaniile generațiunii care, cu nemicșorată încredere în răscumpărarea neamului, s-a legat de glia pierdută“ vremelnice dincolo de Feleac.

Primirea solemnă la Academie, după pravilă, urma să aibă loc în sesiunea imediat următoare celei care a efectuat alegerea. Ea s-a făcut, cu explicabilă întîrziere, abia la 28 mai 1945. Noul academician — după îndătinatul elogiu postum făcut înaintașului său, lui Nicolae Titulescu — a vorbit cald și documentat despre „Biserica neamului și unitatea limbii românești“.

Subliniind modul elevat de interpretare a textelor biblice, pentru care episcopul-academician a dovedit „o perfectă pregătire și un remarcabil talent de expunere“, acad. Silviu Dragomir, în răspunsul oficial, s-a oprit cu competență de fost profesor de teologie al Arhipăstorului nostru, la activitatea de tîlmăcitor al Noului Testament în românește. Ceea ce a spus el atunci, este valabil sub raport documentar și astăzi:

„Ani de zile ai lucrat, cît ți-au îngăduit ocupațiile multiple, traducînd textul original al Noului Testament. Prea Sfinția Ta ești de părere că traducerea, care are pretenția de-a reda textul sfînt, nu poate conține intercalări sau lămuriri. Acesta e punctul de vedere corect al specialistului. Dacă biserica este chemată să tîlmăcească înțelesul scripturilor sfinte, să scoată din text învățături și să le formuleze într-un crez, care să sintetizeze principii de orientare religioasă pentru credincioșii săi, chemarea traducătorului trebuie să se mărginească la a tîlmăci textul primitiv dintr-o limbă în alta cu cît mai multă precizie și claritate. Cînd totuși mai are ceva de spus, o poate face în notele explicative. „Noul Testament“ tipărit la Praznicul Floriilor din anul 1942 este rodul acestor preocupări, rezultatul unei munci îndelungate și în același timp un nou prinos al bisericii pentru întărirea graiului românesc. Cu emoție am citit rîndurile abia prînzate în postscriptul cărții: „În zilele de cumplită viforniță ca cele de acum creștinii caută cuvîntul dumnezeiesc cu mai multă sete decît în zilele de pace binecuvîntată. Și e firesc să fie așa. Căci, mai cu seamă în asemenea vremi, unde ar și putea să alerge ei după povață și mîngăiere, decît la nesecata fîntînă de înțelepciune și mîngăieri a dumnezeieștii Scripturi?“. Stăruința necurmată a Prea Sfinției Tale a izvodit astfel o nouă traducere în limba română a Testamentului Nou, stîmpărînd setea de lumină a credincioșilor năpăstuiți din Ardealul de Nord.

Cu smerenie spui că ai tocmii „haina șaguniană“ pe trupul vremii de azi“, în realitate însă ai îndeplinit cu activitate științifică o dificilă muncă de revizuire a textului, îndreptînd fraze întregi și înlocuind și expresiile, dovedite necorespunzătoare, în faza de astăzi a graiului vorbit sau în raport cu o mai adîncă pătrundere a sensului dogmatic. Ceea ce va afla mai cu seamă în sîmul Academiei o justă apreciere este faptul că pledezi pentru „mireasma cea dulce a graiului bătrînesc“, pe care ai păstrat-o, nu fiindcă ar fi sfințită de vechime, ci pentru că aproape întotdeauna e mai precisă, mai plastică și mai frumoasă. Dar farmecul acestui grai bătrînesc, pe care vrei să-l păstrezi măcar în scripturile sfinte, nu te-a făcut să renunți la încercarea de-a împăca exigențele moderne, însă

nu prin jertfirea expresiilor consacrate, ci prin o bine chibzuită înlocuire a cuvintelor, care în epoca vechilor traducători reprezentau împrumuturi forțate, iar astăzi nu mai spun nimic. Ți-ai dat astfel seama că Biblia, fiind cartea de temelie a vieții creștinești, merită a-și asigura o mai mare circulație decât oricare operă de literatură; îndeplinește o funcțiune clar definită pentru statornicirea limbii literare. De aceea problema Bibliei nu ține numai de autoritatea bisericească. Cartea sfântă este gând dumnezeiesc turnat în limba omenească, înțelepciune divină, în toată puritatea și desăvârșirea ei, exprimată însă prin cuvinte omenești, cu toată neputința și cu tot neajunsul vorbelor de a cuprinde necuprinsul. Intrarea Prea Sfinției Tale în areopagul cel mai înalt al culturii române ne îndrituiește să nădăjduim că nu vei întârzia să iei inițiativa de a realiza o colaborare, al cărei rod, oricât de îndepărtat, trebuie să devină o dată și o dată textul definitiv al Bibliei românești"... (O. c., p. 29—31).

Prima ediție a Noului Testament de la Cluj s-a epuizat în mai puțin de-o jumătate de an. Preoții și credincioșii români din Ardealul de Nord, fără deosebire de confesiune, au zădărnicit cu sete întregul tiraj. Faptul nu este lipsit de semnificație. El a fost „o biruință cu sens limpede, darul arhipăstorului pentru norodul însetat de dreptate, mângâierea zilelor împinzite de întuneric, îndemnul veșnic către jertfa din care va răsări mîntuirea". (O. c., p. 35).

Cînd era gata de propovăduire a doua ediție (1945), zărilor istoriei ardelenesti s-au luminat prin iureșul și jertfele armatelor dezrobitoare, română și sovietică.

În Ardealul eliberat de sub jugul străin și restituit Patriei-Mame, episcopul-academician de la Cluj și-a adus — cu prestigiu sporit de încercările prin care a trecut — părtășia sa de strădanii consecvente pentru lecuirea rănilor lăsate de vremelnicul ocupant. Prețioasă — și pe drept prețuită — s-a dovedit contribuția sa la așezarea cea nouă a țării eliberate de cotropire și de nedreptele întocmiri sociale ale trecutului. Consolidarea unificării bisericești — înfăptuită în toamna anului 1948 — și lupta tenace pentru apărarea și întărirea păcii, purtată cu însuflețită convingere de întregul nostru popor, l-au numărat tot timpul între sprijinatorii lor de frunte.

După ce pierduse în vara anului 1955 — la Praznicul Schimbării la Față (6 august) — pe neuitatul său arhipăstor Dr. Nicolae Bălan, scaunul mitropolitan al Ardealului redevenea vacant în ianuarie 1957, căci titularul său de-atunci, Înalt Prea Sfințitul Dr. Iustin Moisesu, a fost ales arhiepiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei și Sucevei.

În primăvara aceluiași an — joi, 23 mai 1957 — Colegiul Electoral Bisericesc, cu unanimitatea voturilor exprimate, a ales pe Prea Sfințitul Episcop Nicolae Colan al Vadului, Feleacului și Clujului ca arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și mitropolit al Ardealului. Sîmbătă, 25 mai 1957, a primit din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian legiuita investitură, iar Duminică, 26 mai 1957, a fost instalat sărbătorește în jețul cinstit oarecînd de mitropoliei Andreiu Șaguna și Nicolae Bălan.

Votul unanim prin care a fost desemnat ca arhipăstor al nostru consfinția activitatea de pînă atunci a înaltului ierarh, care — așa cum a arătat Dr. Petru Groza, într-o scrisoare de felicitare, citită la instalare — „s-a împletit cu marile cotituri din viața poporului nostru, cu năzuințele contemporanilor săi încadrați în zbuciumul și lupta acestui popor”. (Textul scrisorii — în rev. „Mitropolia Ardealului”, anul II, 1957, p. 378).

*

Implinise două decenii de arhipăstorire la Cluj cînd a fost chemat să-și continue lucrarea vlădicească la Sibiu, unde-și începuse cîndva apostolia ortodoxă română. Aproape încă un deceniu s-a scurs de-atunci încoace. Deși cu sănătatea îndelung și aspru încercată, încărcat de povara anilor și de laurii vredniciei unanim cunoscute — și îndeobște recunoscute — înțelepciunea sa încercată și marele său prestigiu personal asigură Bisericii ortodoxe ardelenе desfășurarea unei vieți echilibrate, pe măsura cerințelor duhovnicești actuale și a năzuințelor obștești spre pace și propășire națională.

Osebită grijă părintească arată Înalt Prea Sfinția Sa îndrumării de zi cu zi a Institutului Teologic de grad Universitar din Sibiu, conferințelor preoțești de orientare misionară și socială și, peste tot, diriguirii vieții bisericești în Arhiepiscopie.

Catedrala noastră mitropolitană — așa cum cu dinadinsul s-a arătat aci (în nr. 11—12/1965) — prin aceeași statornică și luminată purtare de grijă, a fost înzestrată recent cu pictură corespunzătoare monumentalelor ei proporții arhitectonice și frumuseții construcției ei.

Față de cei de altă credință, Inult Prea Sfinția Sa vădește în orice împrejurare cuvenita considerație. Declarațiile făcute cu felurite prilejuri de bine-cunoscuți șefi de culte din Ardeal, stau mărturie despre tactul, înțelepciunea și dragostea cu care Arhipăstorul nostru de astăzi a anticipat, practic, colaborarea interconfesională ulterioară a cultelor religioase din Patria noastră, stabilind legături de prietenie cu ei încă înainte de încetarea efectelor nefaste ale diktatului de la Viena. Semnificativă este în această privință declarația făcută într-un calendar-almanah de la Cluj, pe la Crăciunul anului 1941:

„Oricât s-ar mai gîlcevi învățații în jurul acestei întrebări, pare adevărat că sufletul unei nații îl zidesc mai ales trei puteri: legea, limba și pămîntul.

În orice caz, sufletul neamului nostru a fost zidit de legea lui Hristos, pe care o mărturisim după rînduiala răsăriteană. Dulceața ei ne-a făcut blînzi, îngăduitori și iertători față de semenii noștri — *de orice limbă și credință ar fi ei* — și tot ea ne-a învățat să înfruntăm cu eroică seninătate vitregiile vremilor — bineștiind că numai celui credincios pînă la moarte i se dă cununa vieții” (Apocalips 2, 10).

Noblețe, limpezime și frumusețe a împrumutat sufletul nostru și din graiul strămoșesc. Căci adevăr a grăit poetul cînd a spus: „Mult e dulce și frumoasă limba ce-o vorbim...”.

De aceea — cîstind după cuviință credința, limba și pămîntul altora — ne iubim, mai ales, limba și pămîntul nostru. În ele iubim, nemijlocit, pe însuși Părintele nostru cel ceresc, după a cărui rînduială ne este dat să viețuim creștinește, pe aceste plaiuri, în mijlocul altor nații”.

În același an, Prea Sfinția Sa făcea această zguduitoare mărturisire:

„Cum am mai fost și cum se cade să fim totdeauna, sîntem și azi, cărturari și țărani, preoți și credincioși, împreunați în sfîntă frăție și hotărîți să rămînem așa în toate zilele vieții noastre. Asta-i tăria vieții noastre, că alta nu avem”.

Dar Înalt Prea Sfinția Sa Mitropolitul nostru Nicolae este orientat în spre o viziune ecumenistă a relațiilor interconfesionale bisericești prin însași firea și pregătirea sa. Cei ce l-au cunoscut îndeaproape, știu că n-a rostit nicicând vreo apreciere negativă la adresa cuiva, fie personalitate, fie instituție, fie confesiune distanțată într-un fel sau altul de Biserica noastră. Ca profesor de teologie, a participat activ la manifestări ecumeniste de anvergură internațională (Lausanne, 1925 etc.), s-a ținut tot timpul la curent cu dezvoltarea mișcării ecumeniste — prin lectură de documentare și călătorii de studii făcute an de an —, a scris despre ea și și-a creat prietenii trainice în rîndurie protagoniștilor ei. Cei ce le-au luat locul în perioada de după ultimul război mondial, îl cunosc și îi caută cu ardoare. De fiecare dată, cu prilejul vizitelor oficiale pe care le fac bisericilor din țara noastră, ei îi aduc salutul înfrăcărat al vechilor ecumeniști și îi exprimă cu mișcătoare condescendență considerația lor deplină. Întîlnirile acestea — ca și aceea cu delegații instituțiilor superioare de învățămînt teologic ortodox răsăritean (din iunie 1964) — contribuie efectiv la acțiunea actuală de realizare a unității intercreștine în problemele vieții contemporane.

Blînd și bun cu cei ce-și fac datoria așa cum se cuvine, Înalt Prea Sfinția Sa apreciază mărturiile de devotament față de Biserică și popor ale colaboratorilor săi de toate stările și chemările, iar prin poveștile pe care le împărtășește periodic clerului și credincioșilor, ne cheamă pe toți, cu evidentă putere de convingere, să dăm expresie vredniciei noastre creștinești aflîndu-ne în primele rînduri la îndeplinirea tuturor îndatoririlor cetățenești. Înfăptuirile fără precedent care înnoiesc astăzi fața țării și înlesnesc viața vrednicului nostru popor îi umplu inima de justificată mîndrie, ce nu o dată dă în clocotul mărturisirilor mișcătoare ale unui cuget curat de adevărat patriot lumînat.

*

Trecutul este ceea ce trece — și, mai ales, ceea ce nu se trece. Din această pricină, tot ceea ce rezistă severelor verificări valorice pe care le săvîrșește istoria, rămîne valabil în veac.

Vredniciile de toți știute ale Arhiepiscopului nostru l-au consacrat demult și definitiv pentru galeria oamenilor de seamă ai Bisericii noastre și ai vrednicului nostru popor. Cinstirea de care se învrednicește la noi acasă și pe plan ecumenist deopotrivă, e un indiciu grăitor în acest sens.

Dar Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului se bucură și de sollicitudinea deplină a ocîrmuirii noastre de Stat, care i-a cinstit activitatea patriotică prin ordine și medalii ale Republicii Socialiste România.

*

Ca fii ai Bisericii dreptmăritoare ortodoxe răsăritene, noi credem puternic în nemurirea sufletului.

Sîntem încredințați apoi că drumul spre nemurire al oamenilor aleși începe din bunăvreme, încă în această viață.

...Al Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae Colan a început demult și e vizibil marcat prin indicatoare de merite deosebite, bisericești și naționale deopotrivă.

P a l m a m q u i m e r u i t f e r a t ! „Să poarte laurii cel ce-i merită“! — așa a hotărît, de veacuri, cumpăna fără greș a istoriei. Iar noi ne înclinăm cu respect și convingere înaintea verdictului ei. Aceste pagini de evocări și încreștări aniversare sînt mărturie — dar nu unica.

Cler și credincioși — în cea mai fidelă expresie ioaneică a cuvîntului (vezi III Ioan 2) — îi urăm de la Dumnezeu și din prîsosința inimii, să meargă tot atît de bine cu sănătatea precum cu sufletul bine merge.

Întru mulți și fericiți ani, Înalt Prea Sfințite Părinte Mitropolit Nicolae al Ardealului!

Revista „MITROPOLIA ARDEALULUI“

† NICOLAE

Din mila lui Dumnezeu Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe
Române de Alba-Iulia și Sibiu și Mitropolit al credincioșilor
ortodocși din Ardeal, Crișana și Maramureș.

*Iubiului cler și dreptcredincioșilor noștri creștini:
Har, milă și pace de la Dumnezeu-Tatăl și de la Domnul
nostru Iisus Hristos.*

„Precum Hristos s-a sculat din morți
prin mărirea Tatălui, așa și noi întru
înnoirea vieții să umblăm“.

(Romani 6, 4)

Hristos a înviat!

Iubiții mei fii suflețești,

Praznicul Învierii Domnului cade în puterea primăverii, iar primăvara e vremea primenirii. În cea mai mare parte a anului, bunul gospodar desfășoară o muncă de îngrijire a ogoarelor. Primăvara, însă, el ajută cu osteneala și priceperea lui însași desprimăvărarea finii: sapă, ară, seamănă greblează. Judecată dreaptă, ca-n ziua de apoi: ce e de treabă, să crească și să dea rod; ce nu, se dă focului, să mistuie, să curețe.

Așa-i și cu noi, credincioșii: Sfântul și Marele Post al Paștilor este prilej de desprimăvărare a sufletelor. Ne-am ușurat făptura în desfătările creștinești ale înfrînării. Am dat aripă rîvnei noastre de îndreptare. Am cunoscut dulceața strădaniei de îmbunare a purtării noastre față de semeni și față de noi înșine. Ne-am pătruns încă o dată de cuvîntul Sfîntului Ioan Gură de Aur care zice: „Să-ți fie rușine de păcat, nu de căință“, căci „păcatul e rana, iar pocăința e leacul“. Ne-am încredințat încă o dată că „pocăința e leac al greșelilor, mistuire a nelegiuirilor, cheltuire de lacrimi, încredere în Dumnezeu, nădejde în mîntuire, nimicire a desnădejdiei“, — cum spune același Sfînt Părinte al Bisericii noastre.

Și așa — împăcați prin Spovedanie și întăriți prin Sfânta Cuminecătură — iată-ne ajunși, cu ajutorul lui Dumnezeu, în dimineața Învierii.

...A Învierii Domnului și a învierii noastre la viață nouă.

Cea dintâi este temelia credinței pe care o mărturisim.

Cealaltă, este ținta spre care năzuim toți credincioșii care dăm cuvenită luare-aminte îndemnului proorocesc: „Spălați-vă, fiți curați, stărpiți răutatea din inimile voastre, din fața ochilor voștri”.¹

Iubiții mei fii sufletești,

Învierea Domnului a fost într-un început punere la cale dumnezeiască. Aceasta, n-a rămas necunoscută oamenilor. Părintele ceresc a descoperit-o din vremuri străvechi proorocilor, care au fost bucurie al dumnezeiescului grai. Despre o astfel de descoperire vorbea Sfântul Apostol Petru în ziua Pogorîrii Duhului Sfânt, când propovăduia, zicînd: „Patriarhul David ... mai-nainte văzînd, a vestit învierea lui Hristos”.² Ca el, au mai fost și alți aleși ai lui Dumnezeu, înzestrați cu darul vederii prelungi.

Vestită prin prooroci, Învierea Domnului a devenit o fericită nădejde tare a tuturor celor ce se închinau viului și adevăratului Dumnezeu și viețuiau în așteptarea venirii Mesiei. Aceștia erau încredințați că Fiul lui Dumnezeu întrupat va răbda pătîmiri pentru noi și pentru a noastră mîntuire, iar prin moarte va trece așa cum trecem noi un prag oarecare. Același slăvit păstor și psalmist David, cu sute de ani înainte de plinirea vremii, știa din descoperire de Sus că Dumnezeu nu va îngădui ca trupul lui Mesia să vadă putreziciune.³

Învierea Domnului a fost apoi, dragii mei, fapt petrecut aievea. Cu cîtă neclătinată convingere adevereau Sfinții Apostoli — curînd după Înălțarea Domnului la cer — că „pe acest Iisus, Dumnezeu l-a înviat, (lucru) pentru care noi toți sîntem martori”.⁴ Știut este că — din vremuri străvechi — pentru adevărarea unui fapt oarecare se cer „doi sau trei martori”. Dacă-s mai mulți, e cu atît mai bine.

Învierea Domnului n-au adevărat-o numai Sfinții Apostoli, ci și alți viețuitori ai Țării Sfinte din vremea aceea. Iată, de

1 — Isaia 1, 16.

2 — F. Ap. 2, 29 și 31

3 — Cf. Psalm 15, 10 și F. Ap. 2, 31.

4 — F. Ap. 2, 32.

pildă, Sfântul Apostol Pavel, știa că Hristos-Domnul a fost văzut înviat de „peste cinci sute de frați creștini“, „deodată“. Dintre aceștia — la un pătrar de veac de la Înviere, când Sf. Apostol Pavel scria creștinilor din Corintul Greciei prima epistolă — mai mult de jumătate se aflau încă în viață.⁵ Fiecare din ei păstra în suflet, cu sfințenie, urmele neșterse ale zguduitorii întâlniri cu Cel ce „a călcat cu moartea pe moarte“. Fiecare din ei dădea glas la ceea ce a văzut și a auzit. Graiurile lor răsunau „pînă la marginile lumii“ vechi, umplînd de negrăită bucurie sufletele credincioșilor.

Inviind a treia zi din mormînt și „moartea pierzînd-o“,⁶ Iisus Hristos s-a făcut temelie a credinței noastre. Acestui adevăr îi dă glas Sfântul Pavel, cînd zice: „Hristos s-a sculat din morți, începătură învierii celor adormiți făcîndu-se“.⁷

Fiul lui Dumnezeu a luat trup, dragii mei, *ca să slujească*. Să slujească lui Dumnezeu și oamenilor. Lui Dumnezeu — făcîndu-i-se ascultător pînă la moarte, și încă moartea pe cruce. Propovăduirea și faptele Lui erau leac pentru sufletele descumpanite de păcate.

De grăit, au mai grăit și alții graiurile lui Dumnezeu, deși despre nici unul din ei nu s-a putut spune ca despre Iisus: „Nici odată nu a grăit un om ca omul acesta“.⁸ Chiar și fapte de milostivire — unele: de-a dreptul minunate — au mai săvîrșit și unii drepti ai Vechiului Testament.

Ceea ce-l ridică însă pe Iisus Hristos deasupra tuturor — chiar și deasupra celor ce au pătimit și au murit mai-nainte de El — este Învierea. Numai El este biruitorul morții și cu deosebire prin biruirea morții a făcut din răstignire și îngropare izvorul mîntuirii noastre, căci altul nu este. Nici nu era de trebuință să mai fie altul de vreme ce acesta cuprinde prisosința harului. Acest izvor al mîntuirii se află în Biserica noastră dreptmăritoare. De aceea rămîne adevărat în veac cuvîntul care ne încredințează că „înafara Bisericii nu este mîntuire“.

Iubiții mei fii sufletești,

Învierea lui Hristos este cheazășia învierii noastre: a învierii la viață nouă, aici, în viața aceasta — și a învierii celei dintru sfîrșit, cînd Mîntuitorul, ca Drept Judecător, va veni a doua oară

5 — Cf. I Cor. 15, 6.

6 — Svetilna Învierii.

7 — I Cor. 15, 20.

8 — Ioan 7, 46.

să judece viii și morții. De această ultimă înviere vom avea parte cu toții. Căci „veni-va ceasul în care toți cei din morminte vor auzi glasul Domnului și vor ieși cei ce au făcut fapte bune la învierea vieții, iar cei ce au făcut fapte rele, la învierea judecării”.⁹ Cei ce vor avea parte de învierea la viață — zice Domnul — „nici să moară nu mai pot, căci sînt asemenea cu îngerii și fiii ai lui Dumnezeu sînt, fiind fii ai învierii”.¹⁰

Ai cărei învieri?

De bună seamă că ai aceleia căreia i se potrivește, în înțeles duhovnicesc, lauda din Apocalipsă, care zice: „Fericit și sfînt este cel ce are parte de învierea cea dintîi”.¹¹

Cu adevărat, dragii mei, înainte de învierea de obște, de la sfîrșitul veacurilor, fiecare credincios al Bisericii noastre are parte de-o înviere *a lui*: este învierea la viață nouă de care ne împărtășim în Sfîntul Botez. Botezul ne-a făcut să fim „împreună-odărlăși cu asemănarea morții lui (Iisus) pentru ca să putem fi părtași și învierii lui”.¹²

Această înviere la viață nouă este „baia nașterii celei de-a doua și a înnoirii Duhului Sfînt”.¹³ Covîrșit de însemnătatea ei deosebită pentru mîntuirea credincioșilor, Sfîntul Apostol Petru zice cu duhovnicească aprindere: „Binecuvîntat să fie Dumnezeu ... care prin învierea lui Iisus Hristos din morți ne-a născut pe noi a doua oară spre nădejde vie, spre moștenire nestricăcioasă și neîntinată și neveștejită”.¹⁴

Ca să se desăvîrșească în roade vrednice de credincioși înviați la viață nouă, moartea față de păcat, în Botez, trebuie sprijinită prin strădaniile noastre de-o viață întreagă de-a sîrgui în făgașul voii lui Dumnezeu, de-a nu ne lăsa biruiți de ispitiri la rău. Acesta este înțelesul pătrunzătoarei chemări pe care o îndreaptă către noi toți Sfîntul Apostol Pavel, cînd zice: „Prin botez ne-am îngropat împreună cu El în moarte, ca precum Hristos s-a sculat din morți prin mărirea Tatălui, așa și noi într-o înnoirea vieții să umblăm”.

Dar ce însemnează a umbla într-o înnoirea vieții?

Răspunsul creștinesc la această întrebare a fost dat deslușit și deplin de Sfîntul Ioan Gură de Aur: „A umbla într-o înnoirea

9 — Ioan 5, 28—29.

10 — Luca 20, 36.

11 — Apocalipsă 20, 6.

12 — Romani 6, 5.

13 — Tit 3, 5.

14 — I Petru 1, 3—4.

vieții însemnează să murim păcatului, să nu mai ascultăm cu nimic de păcat, să-i tăiem vinele și întreaga putere“.

Cum putem face acest lucru, știm cu toții din povețele pe care ni le dă neconținut Sfânta noastră Biserică. Ele sînt tălmăcite pe scurt de acest îndemn apostolesc: „*Cei ce au crezut în Dumnezeu să poarte grijă să fie în frunte la fapte bune, că acestea sînt ... de folos oamenilor*“.¹⁵

A îngropa păcatele de dinainte de Botez este darul lui Dumnezeu; dar a rămînea morți față de păcat, aceasta e treaba noastră. Și nici întru săvîrșirea acesteia Dumnezeu nu ne lasă singuri, în seama slabelor noastre puteri, ci ne ajută prin harul Său, așezat în Biserică. Ne ajută spălînd întinăciunea și curmînd neputințele noastre. „Dumnezeu, cînd șterge păcatele, nu lasă nici o urmă, ... și o dată cu sănătatea ne dă și frumusețea“, — zice un sfînt părinte. Nu e vorba, firește, de frumusețea chipului, ci de aceea a purtării. Iar această frumusețe se vedește în săvîrșirea virtuților. Așa, de pildă, „de vorbește cineva, să spună cuvinte ca ale lui Dumnezeu; dacă slujește cineva, slujba lui să fie ca din puterea lui Dumnezeu, pentru ca întru toate să se preamărească Dumnezeu prin Iisus Hristos“. „Cu darul pe care l-a primit fiecare, slujiți altora, ca niște ispravnici ai harului lui Dumnezeu“, — precum ne îndeamnă Apostolul.¹⁶

De slujitori destoinici și devotați are trebuință în toată bunăvremea și viața bisericească, și viața obștească. Pentru cea dintîi, slujirea întru curăția inimii este mireasmă cu bun miros, bine primită, ca jertfa lui Avel. Pentru cealaltă, pentru viața cetățenească, *slujirea devotată și însuflețită este mărturia adevăratului patriotism*. Țara noastră, cîrmuită înțelepțește, de mai bine de douăzeci de ani încoace și-a schimbat fața cu totul, asigurîndu-ne tuturor o viață din ce în ce mai înlesnită și cîștigîndu-și în fața lumii întregi o vază pe care n-a mai avut-o niciodată pînă acum. Ca să înmulțească și să adîncească aceste înfăptuiri de seamă, Patria are trebuință de devotamentul și dragostea noastră, de hărnicia și priceperea noastră, — cu un cuvînt: de slujirea noastră devotată. Să i-o dăm cu osîrdie de adevărați credincioși în Dumnezeu și în propășirea ei necurmată.

Dar, dragii mei, *de slujire devotată are trebuință lumea* *toată*, ca să poată merge înainte nebîntuită de viforele primej-

diilor. Să i-o oferim cu mărinimia cu care Dumnezeu a dat pe Fiul Său pentru noi și pentru a noastră mîntuire. Să i-o hărăzim cu neîmpuținată bucurie a inimii, purtată pe aripile viguroase ale celei mai depline încrederi: încrederea celor ce știm că Dumnezeu se gîndește la noi și ne iubește, că El vrea să trăim, nu să murim arși de tării izvodite de mintea omenească spre a ușura viața omenească, iar nu spre a o îngropa. *Oameni ai păcii și buneivouri fiind oricînd și față de oricine*, ținta noastră să fie aceasta: așezarea pe Pămînt a unei vieți pașnice și senine, în grădinile înflorite ale căreia să fie loc numai pentru răsadnițele iubirii tuturor față de toți oamenii.

Praznicul praznicelor și sărbătoarea sărbătorilor să vă înmulțească bucuria vieții încît — după cuvîntul Apostolului — ea „să se facă cunoscută tuturor oamenilor”¹⁷ și tuturor să ne fie de folos.

Cu părintească dragoste îndrept spre voi toți strămoșeștile noastre binețe creștinești:

Hristos a înviat!

Darul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împărtășirea Sfîntului Duh să fie cu voi cu toți.

Data în reședința Noastră mitropolitană din Sibiu, la Praznicul Învierii Domnului din anul 1966.

Al vostru al tuturor, de tot binele voitor,

† **N I C O L A E**
arhiepiscop și mitropolit

† T E O F I L

DIN MILA LUI DUMNEZEU EPISCOP AL EPARHIEI
VADULUI, FELEACULUI ȘI CLUJULUI

*Preaiubitului cler și tuturor dreptcredincioșilor creștini : har,
mîlă și pace de la Dumnezeu-Tatăl și de la Domnul nostru Iisus
Hristos.*

„Cu dor mare am dorit să mănînc a-
ceste Paști împreună cu voi...”.

(Luca XXII, 15)

HRISTOS A ÎNVIAT !

Să mulțumim lui Dumnezeu că ne-a dăruit bucuria să prăznuim și în acest an mărita sărbătoare a Paștilor din legea cea nouă și mîntuitoare.

Să mulțumim din toată inima Mîntuitorului nostru Iisus Hristos că din nou și-a împlinit dorința Lui arzătoare de a mîncă Paștile împreună cu noi, nevrednicii ucenicii Săi. Hristos cel înviat este viu în vecii vecilor. Cuvintele Lui au valoare dumnezeiască și înțeles nepieritor. Ceea ce a dorit cu aprindere odinioară, o dorește și astăzi și va dori-o pînă la sfîrșitul veacurilor.

Iubiți credincioși,

În ajunul patimilor Sale, în seara zilei de joi, 14 nisan, Domnul Hristos a prăznuit Paștile legii vechi și a întemeiat, tot atunci, Paștile legii celei noi. Folosind la masa pascală, după rînduiala îndătinată: verdețuri amare, pîine și vin, Hristos Iisus a mîncat mielul de paști al legii celei vechi și s-a arătat pe Sine Mielul de jertfă și de mîncare, al legii celei noi. Așezarea Paștilor de către Domnul Dumnezeu prin mijlocirea lui Moise și a lui Aron, pe cînd se găseau încă în țara Egiptului, a prevestit și a închipuit mai dinainte, așezarea Paștilor, prin mijlocirea Domnului Hristos, în cetatea Ierusalimului. Mielul

lui Moise a închipuit și a vestit mai dinainte pe Mielul Hristos, Cel ce s-a jertfit pe cruce pentru noi toți. Rînduit a fost din veșnicie ca legea mozaică să slujească drept povătuitor, pedagog către Hristos, sfârșitul legii și împlinitorul Scripturilor (Galateni III, 24; Romani X, 4).

Mărturisind despre sine că nu el este Mesia cel așteptat, Ioan Botezătorul cînd a văzut pe Iisus venind spre dînsul, a strigat zicînd: „*Iată Mielul lui Dumnezeu cel ce ridică (cel ce ispășește) păcatul lumii*” (Ioan I, 29).

Fără să știe de ce și fără să vrea, răstignitorii lui Hristos au schimbat zdrobirea fluierelor de la picioarele Domnului Iisus cu alt mijloc de a grăbi moartea: unul din ostași l-a străpuns coasta cu sulita. Acest lucru s-a întîmplat sub călăuzirea cerului, ca să se împlinească Scripturile. În cartea Ieșirii (XII, 46) și în cartea Numerilor (IX, 12), era poruncit ca din trupul mielului de Paști, să nu se zdrobească nici un os.

Mielul lui Moise — miel fără cusur, înjunghiat seara, cu sîngele căruia se ungeau amîndoi stîlpii de la ușă și peste pragul de sus al caselor evreiești — a izbăvit de moarte pe toți întîii născuți dintre copiii lui Israel. Cu mielul lui Moise a slobozit Dumnezeu pe Israel din robia egipteană.

Mielul Hristos, pe Care L-a arătat și L-a preamărit Ioan Botezătorul, cu sfînt sîngele Său a izbăvit de moartea păcatului și de la veșnică pierzare, pe toți copiii lui Adam. Prin Mielul Hristos, străpuns în coastă de sulita unui ostaș, Dumnezeu a slobozit pe noul Israel din robia lui faraon cel netrupesc, din robia lui Satan.

Mielul din legea mozaică, după jertfire, trebuia mîncat în întregime. Tot astfel Hristos, Mielul nostru de Paști, ne-a dăruit în Sfînta Împărtășanie să ne hrănim sufletește cu preacurat trupul Său și să ne potolim setea noastră duhovnicească cu preacinstitul sîngele Său.

„*Cu dor mare am dorit să mănînc aceste Paști cu voi...*” (Luca XXII, 15). Cu dor mare am dorit să-Mi revărs peste oameni dragostea Mea jertfelnică și să-i fac fericiți. „*Mai mare dragoste decît aceasta nimeni nu are ca viața lui să și-o pună pentru prietenii săi*” (Ioan XV, 13).

Cu dor mare, cu dorință arzătoare am așteptat ceasul mai înainte hotărît pentru așezarea Euharistiei, întru care să rămîn pururea și să hrănesc pe fiii oamenilor. Cu dor năvalnic, cu dorință înfocată am rîvnit ziua în care, să-Mi vărs sîngele

pentru răscumpărarea neamului omenesc din împărăția întunericului. În acest înțeles Mielul cel dumnezeiesc a rostit aceste cuvinte: *„Am un botez cu care trebuie să fiu botezat și cât de mult doresc să se îplinească”* (Luca XII, 50).

Toate aceste mărturisiri vădese peste orice tăgadă adevărul că singurul Fiu al lui Dumnezeu, Iisus Hristos, din iubire față de noi oamenii s-a dat morții: *„El ne-a iubit pe noi și s-a dat pe Sine pentru noi”* (Efeseni V, 2).

Iubiți credincioși,

Este o însușire, o trăsătură recunoscută a iubirii, aceea că ea tinde să se reverse în daruri, în binefaceri, în jertfe chiar, față de cel iubit. Dar nu este mai puțin recunoscut că iubirea însetează după dragostea ființei iubite.

Din iubirea ce Iisus a arătat-o oamenilor izvorăște setea Lui de-a câștiga înclinările și bătăile inimilor noastre: *„Hristos pentru toți a murit ca acei ce viază, să nu mai trăiască pentru ei înșiși ci pentru Cel ce a murit și a înviat pentru ei”* (II Corinteni V, 15). Să ținem seamă că însuși Mîntuitorul ne-a învățat felul în care trebuie să se arate și să ne concretizeze dragostea pe care ne-o cere: *„Dacă Mă iubiți pe Mine veți păzi poruncile Mele... Cine are poruncile Mele și le păzește, acela este care Mă iubește; iar cine Mă iubește pe Mine, iubit va fi de către Tatăl Meu și-l voi iubi și Eu, și Mă voi arăta lui...”* (Ioan XIV, 15, 21).

Strălucit model de iubire și devotament față de Domnul nostru Iisus Hristos îl avem pe zelosul și neînfricatul Apostol Pavel. Întru nimic n-a mărit lucrurile cînd a mărturisit despre sine că: *„Dragostea lui Hristos ne strînge cu putere”* (II Corinteni V, 14). Cunosîndu-se cum se cuvine și încrezîndu-se în ajutorul harului, el nădăjduiește cu tărie că nimic nu-l va putea despuia de dragostea și de alipirea sa față de Iisus.

Binecinstitori creștini,

În vremea sărbătorilor de Paști, evreii făceau să dispară orice urmă de aluat din casele lor și nu mîncau, vreme de șapte zile, decît azimă, adică pîine nedospită. Gîndindu-se la această rînduială, binecunoscută pentru cititorii săi, Sfîntul Apostol Pavel scrie creștinilor din Corint următoarea îndemnare: *„Curățiți-vă de aluatul cel vechi ca să fiți o frămîntătură nouă, cum și sînteți pîini fără aluat. Căci Hristos, Mielul nostru de*

Paști, a fost înjunghiat. Drept aceea să facem praznicul nu cu aluat vechi, nici cu aluat de răutate și de viclenie, dar cu azimile curăției și ale adevărului" (I Corinteni V, 7—8).

În temeiul botezului primit în copilărie și prin credința lui, orice creștin este împreunat cu Hristos cel jertfit și înviat a treia zi. Prin taina Sfintei Împărtășanii credinciosul se unește cu Hristos într-o prăznuire de Paști ce nu sfârșește niciodată. Iată pentru ce i se cere celui credincios să alunge din viața sa pe omul cel vechi și să devină o făptură nouă, un om nou — după exemplul lui Hristos cel ieșit cu slavă din mormânt.

Iubiții mei fii sufletești,

Ceea ce v-a adunat pe voi astăzi în acest sfânt locaș de închinare, ceea ce v-a apropiat astăzi de altarul bisericii și de povățuirea ce-o auziți acum, sînt simțămintele voastre de credință, de nădejde și de dragoste față de Domnul, Dumnezeuul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos. Să fiți încredințați că simțămintele voastre El le cunoaște și le prețuiește. Rîvna și osteneala voastră pentru rugăciune și fapte bune îi sînt bineplăcute. Munca voastră pentru binele obștesc și înălțarea patriei de asemenea le prețuiește. De înfrînarea și de pocăința voastră din cursul Postului Mare El ține seamă ca s-o răsplătească. Gîndurile voastre curate și hotărîrile voastre spre mai-bine El le binecuvintează.

Lăsați să pătrundă adînc și să rodească îmbelșugat în sufletele voastre vestirea prealuminatului Apostol Pavel care scrie: „Mîntuitorul nostru Iisus Hristos s-a dat pe Sine însuși pentru noi ca să ne răscumpere din orice fărădelege și să-și curățească un norod care să fie al Lui, plin de rîvnă pentru fapte bune" (Tit II, 14). Din rîvna noastră pentru fapte bune nicicînd nu trebuie să lipsească ascultarea față de conducătorii patriei și grija ca munca noastră să fie săvîrșită cu toată priceperea în vederea unor rezultate cît mai folositoare binelui obștesc. Fericirea noastră nu poate fi urmărită și nu trebuie rîvnită în chip egoist, separată de fericirea semenilor noștri.

Iubiții mei fii sufletești,

Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan a fost ucenicul pe care Domnul Hristos l-a iubit cu o deosebită gingășie. Împrejurarea că Mîntuitorul i-a îngăduit să se culce la pieptul Său vădește darul prin care a pătruns mai adînc decît ceilalți Apostoli în

tainele iubirii, adevărate și curate. Era firesc ca de la Sfântul Ioan Evanghelistul să ne rămână scrise, între multe altele, aceste preafrumoase descoperiri: „*Dumnezeu este dragoste și cine rămâne în dragoste, rămâne în Dumnezeu, și Dumnezeu rămâne în el... Dacă zice cineva: Eu iubesc pe Dumnezeu și urăște pe fratele său este mincinos; căci cine nu iubește pe fratele său, pe care-l vede, cum poate să iubească pe Dumnezeu, pe care nu-L vede? Și aceasta este porunca pe care o avem de la El: cine iubește pe Dumnezeu, iubește și pe fratele său*” (I Ioan IV, 16, 20, 21).

Cunoscînd în chip deslușit că îndatorirea noastră de a iubi pe toți oamenii nu poate fi despărțită de iubirea ce o datorăm lui Dumnezeu, ne vom strădui din răspuțeri să cultivăm relații de prietenie și frățietate, legături de pace și colaborare cu toți cei ce ne înconjoară.

Numai cu puteri unite, cu legături strînse de cooperare, cu eforturi susținute, se poate ajunge la biruința păcii, la dobîndirea unui trai îmbelșugat pentru toți fiii patriei noastre.

Rugînd pe Dumnezeu ca luminatul praznic al Sfințelor Paști să vă fie tuturor izvor de pace, de mîngîiere și sufletească îndestulare, vă repet cu bucurie străbunele noastre binețe creștinești:

HRISTOS A INVIAT !

Darul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împărtășirea Sfîntului Duh să fie cu voi cu toți.

Al vostru al tuturor, voitor de tot binele și pururea către Domnul rugător,

† TEOFIL

Episcop al Vadului, Feleacului și Clujului

Data în reședința noastră episcopală din Cluj, la prăznuirea Învierii Domnului, din anul 1966.

„Fiți uniți în cuget, trăiți în pace și
Domnul păcii va. fi cu voi“.

(II Cor. XIII, 11).

† VALERIAN

DIN MILOSTIVIREA LUI DUMNEZEU EPISCOP AL ORADIEI

*Iubitorului de Hristos cler și tuturor dreptcredincioșilor
creștini, din această de Dumnezeu păzită Eparhie, har și în-
durare de la Dumnezeu, Părintele nostru al tuturor, iar de la
smerenia Noastră arhieresti binecuoîntări și salutarea
bucuriei creștine:*

„HRISTOS A INVIAT!“

Iubiții noștri fii duhovnicești,

Bunul Dumnezeu ne-a ajutat să ajungem iarăși cu bine la luminatul praznic al Paștilor, întru care o dată cu învierea firii — primăvara — sărbătorim Învierea Domnului Hristos, prin care moartea s-a omorât și noi putem trece de la moarte la viață și de pe pământ la cer.

Să ne întoarcem cu gândul, nouăsprezece veacuri și mai bine înapoi, în grădina pe care și-o gătise ca cimitir luminatul și milostivul „ucenic de taină“ al Mîntuitorului — Iosif din Arimateia — și care I-a dat găzduirea cea de pe urmă dumnezeiescului său Învățător.

După cum arată Evangheliștii, „era încă noapte“ și „abia se zărea de ziuă“, spre ziua cea dintîi a săptămînii iudaice și care a devenit, de atunci, „ziua Domnului“, Duminica Învierii, noul „Sabat“ al întregii creștinătăți.

„Era încă noapte“... Noapte a firii. Noapte a întristării celor ce-L iubiseră și crezuseră Mîntuitorului. Dar și noapte pentru totdeauna a Vechiului Așezămînt, a vechiului Templu, căruia i se sfîșiasc catapeteasma în două, la moartea pe cruce a Întemeietorului Noului Așezămînt.

Începuse „a se zări de ziuă“ în grădina Arimateianului și în înspăimîntatul Ierusalim. Se apropia dimineața firii. Se apropia și dimineața bucuriei fără de moarte a celor ce credeau și vor crede în dumnezeirea lui Iisus Hristos.

Umbrele celor câțiva chiparoși, care înconjurau mormîntul săpat în stîncă al Domnului, începeau să se deslușească tot mai bine, pe vâlul albăstriu al nopții de primăvară, ca niște sfeșnice de înmormîntare în jurul aceleia „prin Care toate s-au făcut”. Se auzea, cînd și cînd, cum cade la pămînt o picătură de rouă, ca o lacrimă a firii, la căpătîiul Creatorului ei. În cuiburile lor, păsări ale cerului scoteau cîte un ușor piuit, ca un suspin lîngă mormîntul Aceluia Care „poartă grijă de păsările cerului și de crinii cîmpului”.

Se vesteau, ca o părere, zorile dimineții, deși încă nu se vedeau. Era încîntarea aceea fără seamăn, de la hotarul cel dulce dintre somn și trezie. Era ceasul cel tainic și minunat, cînd parcă o așteptare a ceva minunat de frumos și cu totul nou cuprinde întreaga fire. Se depănau, pe crugul vremii, ceasurile slăvite ale dimineții Învierii.

La ceasul de acum, al dimineții de azi, la Liturghia Sfințelor Paști, vă trimitem și Noi din nou vestea și bucuria Învierii Domnului, plinind, ca Arhipăstor sufletesc al vostru, o părticică din datoria de vestire a îngerilor, care a umplut de o strălucire ca fulgerul Sfîntul Mormînt.

Iubiții mei fii sufletești,

Patimile Mîntuitorului, mai înainte de toate, înseamnă întristare și durere. Însuși Mîntuitorul, în apropierea Patimilor, „a început a Se spăimînta și a Se mîhni” și a mărturisi aceasta, în grădina Ghetsimani, Ucenicilor Săi atunci cînd le-a spus: „*Intristat este sufletul Meu, pînă la moarte*” (Marcu 14, 34).

Dar numai „pînă la moarte” avea să fie întristat sufletul Mîntuitorului, nu și dincolo de moarte. Fiîndcă Patimile, Răstignirea, Moartea pe Cruce, aveau să se încheie nu în moarte pentru totdeauna, ci în Înviere și slavă, răscumpărîndu-ne din robia diavolului și a morții, împăcîndu-ne cu Dumnezeu-Tatăl. Patima și învierea nu se pot despărți una de alta. N-a putut fi Înviere, înainte de a fi Patimă și Moarte. Mîntuirea noastră s-a săvîrșit de către Domnul, prin jertfa de pe Cruce și prin învierea Sa cea de a treia zi. De aceea Patimile Domnului sînt roditoare de mîntuire, dimpreună cu Învierea.

Semănătură întreagă, aducătoare de roadă, nu poate fi fără de moartea seminței. Însuși Mîntuitorul ne spune aceasta: „*Amin, amin grăiesc vouă: Grăunțul de grîu, căzînd pe pămînt, de nu*

va muri, el singur rămîne, iar de va muri, multă roadă aduce" (Ioan 12, 24). Acest cuvînt cuprinde, atît de limpede pentru inima noastră îndurerată de Patimile Domnului, adevărul dumnezeiesc că mîntuirea noastră este împreună-lucrarea Morții și Învierii Mîntuitorului nostru.

Drept aceea, cătînd cu ochii înlăcrimați — dar în același timp plini de credință, de nădejde și de dragoste — la Patimile și Moartea pe Cruce a Domnului, vom vedea că tocmai la ceasuri de dimineață s-au petrecut multe din ele.

Iată-l pe Petru, „urmîndu-l de departe” pe Mîntuitorul, în curtea Arhiereului Caiafa, unde Învățătorul este judecat pe nedrept, scuipat și pălmuit. Apostolul care se jurase că-l va urma pe Domnul pînă la capăt, ajunge de se jură în fața unei biete slujnice că nici nu-l cunoaște măcar pe Iisus. A treia lepădare a lui Petru se petrece în zorii dimineții, cînd cocoșul vestește o nouă zi și-i aduce aminte Ucenicului de profeția Mîntuitorului iubit, că: *„Mai înainte de ce va cînta cocoșul, de trei ori te vei lepăda de Mine”* (Luca 22, 61). De aceea — în clipa împlinirii amarei proorocirii — *„întorcîndu-se Domnul”* — cu fața Sa scuipată și pălmuită — *„a cătat spre Petru”* (Luca 22, 61), cu o privire pe cît de pătrunzătoare, pe atît de iertătoare. Minunată dimineață a dezmeticirii și a căinței adevărate! Căci, *„ieșind afară Petru, a plîns cu amar”* (Luca 22, 62).

În privirea Mîntuitorului, se cuprindea mila și iertarea față de cel ce se căia atît de amar. *„Admiră — strigă Sfîntul Ioan Gură de Aur — providența Învățătorului: cuprins de legături, El se gîndește la Ucenicul Său, îl ridică cu privirea Sa și-i cheamă lacrimile”*. Cel ce și-a lăsat înlănțuite măreția și dreptatea Sa — lăsîndu-se purtat ca un răufăcător în fața lui Caiafa — nu și-a lăsat înlănțuită bunătatea Sa dumnezeiască, din care izvorăște iertarea lui Petru, în această dimineață a Patimilor mîntuitoare!

Se scurge mai departe dimineața Patimii, fiecare clipă din ea însemnînd o picătură mai mult din sîngele Mîntuitorului, dar și o picătură mai mult la paharul mîntuirii noastre. După ce Sinedriul L-a osîndit pe Domnul, *„L-au dus pe Iisus de la Caiafa în Divan”* (Ioan 18, 28) *„și L-au dat domnului Pilat din Pont”*, fiindcă *„sfat au făcut toți arhiereii și bătrînii norodului asupra lui Iisus, ca să-L omoare pe El”* (Matei 27, 2 și 1). *„Și era dedimineață”* (Ioan 18, 28), spune Evanghelistul, cam pe la orele șase după numărătoarea noastră.

Dar „*ei n-au intrat în Divan, ca să nu se spurce, ci ca să poată mânca peștele*” (Ioan 18, 28). Tristă dimineață pascală, pentru asemenea fățarnici, care — după cuvîntul Mîntuitorului — „*strecurau înțarul și înghițeau cămila*”; curățeau partea din afară a blidului, dar pe dinăuntru erau plini de necurăție sufletească. Nu intră cu trupurile la locul de judecată, unde urma să se pronunțe sentința de către Procuratorul roman, dar cu tot sufletul, cu tot cugetul, cu toată inima și cu toată gura lor cer moartea Marelui Nevinovat. Nu intră fățarnicii în Divanul lui Pilat — zicînd că cinstesc Paștele — dar tot ei, în același timp, spune Evanghelistul „*au înduplecat mulțimea să ceară pe Varava, iar pe Iisus să-L piarză*” (Matei 27, 20). Dimineața ce se ridica lumina tot mai necruțător ascunzișurile pline de viclenie și ură ale inimii lor!

Tot atunci, în dimineața judecății, pătrunde o rază luminoasă în Patimile Domnului. Și această rază va veni tocmai din sufletul unei femei păgîne, Claudia Procula, soția lui Pilat, care se trezește din somn, în această dimineață, cu sufletul tulburat, înspăimîntat și îndurerat de soarta Celui ce se afla în fața judecății soțului ei. Cu sufletul iluminat de sus, soția lui Pilat se zbate să-l salveze pe Mîntuitorul de la osîndă, trimițîndu-i Procuratorului, chiar la locul de judecată, vorbă și rugămînte fierbinte: „*Nimic fie și Dreptului Acestuia, că multe am pățimit astăzi în vis pentru Dînsul*” (Matei 27, 19). Acea dimineață a firii din ziua judecății, s-a încheiat cu osîndirea și răstignirea Mîntuitorului. În sufletul Claudiei Procula însă, a răsărit dimineața credinței și iubirii față de Mîntuitorul, trecînd mai tîrziu la creștinism, vestitoare, pretutindeni, a nevinovăției Celui osîndit la moarte pe cruce.

Se vesteau zorile, cînd Petru se căise și plînsese cu amar, pentru întreita sa lepădare. Iată că se face dimineață și vedem un alt ucenic cuprins de remușcări: „*Atunci — istorisește Evanghelistul — văzînd Iuda, cel ce L-a vîndut pe El, că a fost judecat spre moarte, căindu-se, a întors cei treizeci de arginți arhierilor și bătrînilor zicînd: Greșit-am, de am vîndut sînge nevinovat... Și aruncînd arginții în biserică, s-a dus de acolo. Și mergînd s-a spînzurat*” (Matei 27, 3—5). Și Iuda se căiește, dar căința lui izvora dintr-o remușcare lipsită de încredere în puterea lui Dumnezeu de a ierta, remușcare cuprinsă de deznădejde, din pricină că remușcării îi lipsea dragostea de Hristos. În aceasta se deosebește căința lui Petru, de remușcarea lui Iuda.

Cel dintîi își agonisește iertarea, cel de al doilea își dă moartea cu propria mînă. Dimineața l-a dezmeticit și pe Iuda. Dar asemenea scorpionului — păianjen lucrător la întuneric — care se omoară el singur, înfigîndu-și în trup acul veninos, atunci cînd este silit să privească lumina, la fel și Iuda la lumina Patimii Domnului Hristos s-a scufundat, prin propria lui mînă, în întunericul cel de nepătruns al iadului, lăcașul deznădejdiei!

După judecată și osîndire, tot dimineața este pus Domnul sub cruce și purtat pe drumul Golgotei și iarăși tot dimineața este și răstignit, după cuvîntul Sfîntului Evanghelist Marcu: „*Și era ceasul al treilea și L-au răstignit pe El*” (15, 25). Adică după numărătoarea ceasurilor din zilele noastre, era ora nouă dimineața, atunci cînd I-au bătut piroanele în palmele și picioarele Lui sfînte. Se ridica tot mai sus soarele pe cer, — Se înălța pe cruce și Mîntuitorul — „*Soarele dreptății*” — vestind ziua cea mare a biruinței îndurării dumnezeiești asupra nopții păcatului omenesc!

În sfîrșit tot dimineața — a doua zi dimineața, în ziua de sîmbătă: „*a doua zi care este după vineri*” (Matei 27, 62) — a ieșit la iveală și mai mult fățarnicia celor ce ceruseră osîndirea lui Hristos: Ei, care se laudau că „*țin sîmbăta*”, ei, fariseii și cărturarii, care Îi căutau pricină Mîntuitorului și-L huleau în fața norodului pentru faptele bune ale îndurării de om, pe care le săvîrșea și sîmbăta dacă era nevoie, tocmai ei sînt aceia care nu se rușinează acum, în această dimineață de sîmbătă și de paște iudaic, să lucreze la fapta cea rea și vicleană: S-au dus la Pilat, s-au zbatut să capete strajă anume, ba chiar „*mergînd*, au întărit mormîntul, pecetluind piatra” — cu mîna lor — „*împreună cu custodia*” (Matei 27, 66). Cît de amarnic s-au înșelat aceia care — pecetluind mormîntul Domnului — au năzuit a pecetlui lumina adevărului Învierii, au năzuit zadarnic să pecetluiască pe însăși „*Lumina lumii*” (Ioan 8, 12).

Iubiții Mei fii duhovnicești,

Toate diminețile Patimilor Domnului își află însă cea mai strălucită încununare în dimineața celei de a treia zile: Dimineața Învierii Domnului, în ziua cea dintîi a săptămîinii!

Dimineața s-a dat de către Dumnezeu, mana în pustie, spre hrana cea trupească a poporului ales. Dimineața a răsărit din mormînt pîinea veșniciei, „*pîinea vieții*” (Ioan 6, 35), Mîntuitorul Cel înviat din morți.

Trecuse de miezul nopții. Și deodată, în liniștea cea plină de taină a grădinii lui Iosif Arimateianul, „*cutremur mare s-a făcut; că îngerul Domnului, pogorîndu-se din cer și venind, a prăvălit piatra de pe ușa mormîntului și ședea deasupra ei. Și era vederea lui ca fulgerul și îmbrăcămintea lui albă ca zăpada. Și de frica lui s-au cutremurat cei ce păzeau și s-au făcut ca niște morți*“ (Matei 28, 2—4).

Străjerii au avut parte numai de vederea îngerului, pe în-suși Mîntuitorul Cel înviat n-au avut parte să-l vadă căci ochii nici unui pămîntean nu ar fi putut privi la orbitoarea faptă a învierii. După cum ne arată Evanghelia, Mîntuitorul a înviat înainte de a se pogori îngerul din cer, care a răsturnat piatra de pe ușa mormîntului numai pentru nimicirea viclenelor și șubre-delor socoteli în legătură cu pecetluirea mormîntului și pentru a sta de mărturie despre Înviere în fața celor care-L iubeau pe Domnul.

Cînd au alergat la mormînt Petru și Ioan, au văzut „giulgiurile singure zăcînd și năframa care a fost pe capul Lui, nu cu giulgiurile zăcînd, ci deosebi învăluită într-un loc“ (Ioan 20, 6—7). Ce dovedește aceasta? Mîntuitorul n-a fost scos din mormînt prin putere din afara lui — fie ea și îngerească — ci S-a înviat Singur pe Sine, ca Dumnezeu adevărat, S-a desfăcut de giulgiuri și de năframa de moarte, pe care Le-a pus în bună rînduială, și după aceea a ieșit din mormînt, trecînd prin piatra pecetluită cu trupul Său cel înviat, așa cum a trecut în aceeași zi, către seară, „prin ușile încuiate“, acolo unde erau adunați Apostolii.

Dimineța Învierii începe a se lumina tot mai mult, în grădina devenită din loc al plîngerii și lacrimilor de jale, loc al veseliei și lacrimilor de bucurie. Mironosițele, femeile acestea smerite dar pline de dragoste ce rodește curajul, au fost răsplătite din plin. Maria Magdalena, cealaltă Marie — mama lui Iacov cel tînăr și a lui Iosif — și Salomeea — mama Apostolilor Iacov și Ioan, fiii lui Zevedei — se bucură, după cele două nopți de jale și de lacrimi, de cea mai neprețuită răsplată din partea Mîntuitorului: Lor li Se arată înviat pentru întîia oară, pe ele le mîngîie și le întărește mai întîi, pe ele le face cei dintîi vesti-tori, către Apostoli, ai învierii Sale!

Strălucită dimineță a învierii și a răsplătirii credinței pînă la capăt a mironosițelor! Dar și o strălucită dimineță a iertării

Apostolilor, pentru căderea lor de o clipă. Trimițându-le pe Sfintele Femei să vestească Apostolilor Învierea, acelor care, cu trei zile mai înainte se împrăștiaseră ca potîrnichile la vederea uliului, Mîntuitorul le trimite și cuvîntul supremei iertări și dragostei dumnezeiești, numindu-i „*frații Săi*”: „*Ci mergi la frații Mei — îi spune Magdalenei — și le spune lor: „Mă urc la Tatăl Meu și Tatăl vostru și Dumnezeuul Meu și Dumnezeuul vostru”* (Ioan 20, 17). Și ca încununare a iertării, în aceeași dimineață, i se arată lui Petru, pentru a-l întări în credință și în dragoste, pentru a-i arăta că primită este căința lui fierbinte.

Și iată o altă dimineață — cînd se îngîna ziua cu noaptea — pe malul Tiberiadei, în Galileea, în timpul celor patruzeci de zile de la Înviere. După o noapte plină de zbucium, în care Apostolii nu pescuiseră nimic, li Se arată pe țarm Mîntuitorul, Care îi și îndestulează cu bunătățile Sale cele pămîntești și cerești, frîngîndu-le pîinea și împărțindu-le-o, cu pește fript deasupra, cu nețarmurita lui dragoste. În zorii dimineții care capătă minunatele culori ale aurorii, Apostolii — nemaiîndoindu-se în inima lor că „Domnul este” — mănîncă în tăcere sfîntă, cu ochii plini de lacrimi de înduioșare, dar cu inimile pline de bucurie. După puținele dar înfricoșatele zile și nopți ale Patimii, Răstignirii și Morții pe Cruce, iată această dimineață dumnezeiesc de frumoasă, care-i copleșește cu amintirea fără de moarte a cinelor frățești de odinioară, cu Învățătorul lor iubit, la Sihar, la Betsaida, la Betania și mai ales Cina de Taină.

Cina de pe malul Tiberiadei, în care le frînge pîinea și le-o împarte Mîntuitorul Cel înviat, este plinirea cea biruitoare a Cinei celei de Taină, în care le-a frînt pîinea euharistică — „Trupul Său” — și le-a împărțit vinul euharistic — „Sîngele Său” — Mîntuitorul, care mergea la Patimă. Roadele mîntuitoare ale dimineților Patimii, Răstignirii și Morții Mîntuitorului se tolesc și se desăvîrșesc în roadele mîntuitoare ale dimineții Învierii!

Iar dacă, după înălțarea Sa la ceruri, Mîntuitorul le-a trimis Apostolilor pe „Mîngîietorul, Duhul Adevărului, Carele de la Tatăl purcede”, tot dimineața s-a plinit și această mîntuitoare făgăduință a Domnului. În ziua Cincizecimii, la ceasul al treilea (adică ora nouă după numărătoarea noastră), în Ierusalimul Patimilor și Învierii, prin Pogorîrea Duhului Sfînt s-a întemeiat Sfînta Biserică, Mireasa și Trupul cel tainic al Domnu-

lui, ale cărui mădulare sîntem noi, cu toții, cei care credem și mărturisim Învierea din morți a Mîntuitorului, temelia mîntuirii noastre!

Iubiții Mei fii sufletești,

Ca niște clopote, băteau de bucurie inimile Mironosițelor și ale Ucenicilor, la vestea Învierii Domnului! La glasul clopotelor Sfintei Biserici — care ne cheamă la prăznuirea Învierii în spre zorii zilei de Paști — inimile noastre bat de aceeași neștiinsă bucurie, a acelora care L-au văzut pe Domnul înviat!

Către vremea dimineții a pătimit Mîntuitorul în fața Sinedriului și a lui Caiafa, dimineața a suferit Mîntuitorul judecata lui Pilat, scupiri, și bătaii, și loviri, dimineața a urcat Domnul, sub cruce, drumul Golgotei, dimineața s-a săvîrșit Răstignirea Sa. Către vremea dimineții a înviat Mîntuitorul, dimineața S-a arătat înviat celor ce-L iubeau și tot dimineața le-a trimis cuvînt de iertare celor ce se îndoiseră o clipă de Dînsul. În sfîrșit, dimineața a trimis Duhul Său Cel Sfînt, întemeind Sfînta Biserică. Patima, Răstignirea, Învierea și Pogorîrea Duhului Sfînt — tot atîtea lucruri hotărîtoare ale Dumnezeirii pentru mîntuirea noastră — s-au săvîrșit dimineața, prefăcînd această parte a zilei în timp cu totul sfințit și vrednic de cinstire deosebită!

Pentru trupul și sufletul omului, dimineața este un fel de înviere și de renaștere, cu puteri sporite și nădejde nouă și luminoasă, după vremea nopții și a somnului. Pentru noi, creștinii, dimineața este, așijderea, ceas de înviere și de renaștere sufletească. Cuvine-se, dar, ca fiecare dimineață pe care ne-o dăruiește bunul Dumnezeu să fie, pentru fiecare din noi, adevărată piatră de hotar, între întunericul și somnul păcatului și între lumina și trezia credinței, nădejzii și dragostei de Dumnezeu și de oameni.

Să cătăm de aceea, cu ochii minții, pururea la diminețile Patimilor, Răstignirii și Învierii Domnului, pentru a sorbi din ele învățătură, îndemn și putere sporită, pentru mîntuirea noastră!

Adevăratul creștin va alunga de la dînsul gîndurile, vorbele și faptele cele rele, vădite atît de crud de lumina dimineții, ca, de pildă: fățarnicia cărturarilor și fariseilor, deznădejdea și sinuciderea lui Iuda, păcatul și răutatea împinse pînă la culme, prin batjocorirea, chinuirea și țintuirea în piroane a Mîntuitorului!

În schimb, adevăratul creștin va găsi atîta dulce mîngîiere și puternică întărire, în faptele cele bune și în harurile dumnezeiești revărsate asupra noastră, în diminețile sfințite prin Patima și Învierea Domnului, ca, de pildă: căința adevărată a lui Petru, aducătoare de iertare; strigarea adevărului și sfatul cel bun din partea soției lui Pilat; dragostea de Hristos a Mironositelor; încrederea în Înviere a Apostolilor, — toate acestea fiind covârșite de nesfîrșita iubire de oameni a lui Dumnezeu, Care pe Unicul Său Fiu L-a dat să Se jertfească pentru noi și să ne agonisească prin Învierea Sa, slobozirea din păcatul strămoșesc și iertarea Părintelui ceresc, slobozirea din moarte și din legăturile iadului, deschizîndu-ne porțile Raiului și ale vieții veșnice!

Întîmpinînd dimineața cu asemenea cugete în inimile noastre, să facem din fiecare început de zi un nou și mare pas spre mîntuire, pe toate văzîndu-le în lumina Învierii lui Hristos și pe toate făcîndu-le spre lauda lui Dumnezeu!

Să cinstim, dară, dimineața — acest timp sfințit și izvorîtor de mîntuire — prin rugăciune de cerere, de mulțămîită și de laudă către Dumnezeu, așa cum ne învață troparul glasului al 6-lea, din slujba Ceasului I: „*Dimineața auzi glasul meu, Împăratul meu și Dumnezeuul meu!*“, și cu încrederea și nădejdea Psalmistului, care zice: „*Și mă voi bucura dimineața de mila Ta!*“ (58, 19).

Să cinstim dimineața și prin fapta cea bună a iubirii de Dumnezeu și a îndurării de aproapele, răsplata venindu-ne îmbelșugată și neîntîrziată de la Dumnezeu, după cuvîntul Proorocului, care zice: „*Atunci va ieși de dimineață lumina ta, și sănătatea ta curînd va răsări, și va merge înaintea ta dreptatea ta, și slava lui Dumnezeu te va înconjura!*“ (58, 8).

Cu ochii pierduți, de fericire, în duiosă și luminoasă dimineață de primăvară a Învierii Domnului, se cuvine să cinstim, cum trebuiește, și dimineața și primăvara firii celei văzute, prin noi și sporite osteneli înspre mai bine, cu nădejde nouă și neabătută.

Mîntuitorul ne-a lăsat multe pilde luate din viața de zi cu zi a celor ce trăiesc din agoniseala muncii lor, ca pilda semănătorului, a lucrătorilor în vie și altele asemenea. Și ne arată Domnul că asemenea lucrări — spre a fi de folos omului și bine plăcute lui Dumnezeu — se încep de dimineață, cu putere și rîvnă nouă. Cartea Ecclesiastului de asemenea ne îndeamnă la hărnicie, începînd de dimineață: „*Dimineața seamănă sămînța ta și seara să nu înceteze mîna ta*“ (11, 6).

Asemenea îndemn trimitem și Noi, în chip deosebit, cu alese simțăminte de dragoste și prețuire, fiilor noștri sufletești, care ostenesec, cu vrednicie, la munca pe ogoare, în aceste zile ale vremii noi. În această dimineață și primăvară a patriei noastre, România cea nouă se împodobește tot mai mândru, prin munca și spre bucuria tuturor fiilor ei — fără deosebire de neam și lege — și spre uimirea plină de respect a celorlalte neamuri ale lumii.

Toți și toate muncesc, cu vrednicie, cu brațele sau cu mintea, în iubita noastră patrie românească. Dar la ceasul dimineții și la vremea primăverii, îmi îndrept îndeosebi îndemnul înspre voi, credincioșii de la sate, care tocmai la acest răstimp al anului semănați și răsădiți, în pământul slobozit de înghețul și întunericul iernii, sămînța și nădejdea bogatelor roade ce vor să vie.

Voi, truditorii pe ogoare, dovediți-vă vrednici, și de acum înainte, de nădejdiile ce și le pune țara în voi și în gloria istoriei, care scaldă chipul țaranului român din toate vremurile!

Lucrătorii pământului sînt aceia care — la zorile ivirii pe lume a poporului nostru — au făcut, odinioară, ca pământul străbunilor noștri daci să se numească de către romani „Dacia Felix“ — „Dacia Cea Fericită“. Vreme îndelungată, harnica și viteaza țărănime a fost purtătoarea năzuințelor întregului norod, pentru propășire și neatîrnare. Țăranii au alcătuit grosul în oștile cele viteze ale unui Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul. Plugarii și pâlmașii și iobagii au udat cu sîngele lor acest pămînt — pentru rodirea dreptății de astăzi — sub steagul lui Doja și Horia, al lui Tudor Vladimirescu și Avram Iancu. Ei și-au pus pieptul, în trecutul istoric, în calea năvălitorilor și cotropitorilor, au purtat greul luptelor pentru unirea și neatîrnarea patriei, pentru apărarea ființei naționale a poporului român. Țărănimea a dat la iveală — spre desfătarea nu numai a sufletului nostru românesc, dar și a tuturor celorlalte popoare — minunatele doine și balade, alesături și încreștături de artă. Oamenii satelor au păstrat, prin veacuri — ca pe o sfîntă moștenire de la cei bătrîni — însușirile de căpetenie ale poporului nostru: hărnicia neobosită, omenia neîntrecută, vitejia legendară.

Așa cum spunea Mihail Kogălniceanu: „*țăranii sînt însuși elementul cel mai puternic al naționalității române; țăranii sînt însăși țara*“. Orînduielele cele noi și drepte din România de azi

îi dau țărănimii adevărata conștiință a propriei ei valori și cea mai înaltă prețuire din partea ocîrmuirii patriei. În strînsă unire cu prietenul ei de nădejde și cîrmuitorul ei luminat: muncitorimea, mulțimea truditoare de la sate zidește o țară neasemuit de îmbelșugată și de frumoasă, mamă bună și dulce pentru toți fiii ei, din sate și din orașe.

La cinstirea prin fapte a acestei dimineți și primăveri a patriei noastre dragi, ne cheamă și glia aceasta strămoșească, în care voi puneți aleasa sămînță de azi, dar în care s-au adaus, veac după veac, bunii și străbunii noștri.

Domnul nostru Iisus Hristos — Care prin Moartea Sa pe Cruce și prin Învieria Sa i-a strîns pe primii creștini într-o dragoste desăvîrșită și într-o unitate de nezdruincinat — să ne unească și pe noi într-o dragoste fără de margini față de Sfînta Biserică, desăvîrșindu-se, cu aceeași căldură și putere, dragostea și unitatea noastră de nezdruincinat în jurul patriei române și a conducătorilor poporului român. Nu uitați niciodată porunca Sfintei Scripturi, care ne învață așa: „*Fiți uniți în cuget, trăiți în pace și Domnul dragostei și al păcii va fi cu voi!*” (2 Corințeni 13, 11).

„*Veniți de luați lumină!*”, vă îndeamnă sfinții slujitori ai Altarului, în clipele sfinte și tainice care încep purcederea spre bucuriile Învierii. Și Noi, Arhipăstorul vostru, vă chemăm cu aceeași dragoste: — Veniți de luați lumină, din lumina Patimilor și Învierii Domnului! Bucurați-vă de înviere, care este dimineața lucrării creștinismului în lume! Cinstiți această dimineață duhovnicească, prin lumina faptelor voastre cele bune!

De la primăvara și dimineața cea văzută, a firii, în care s-au săvîrșit Patimile și Învieria Domnului, să ne înălțăm ochii și sufletele la primăvara și dimineața cea veșnică, pe care Mîntuitorul le-a gătit, din veac, acelor care-L iubesc pe El și împlinesc voia Lui! Lumina lui Hristos: lumina Crucii de pe Golgota, lumina Învierii celei de a treia zi, lumina Pogorîrii Duhului Sfînt în chip de limbi de foc, să scalde și să prefacă fiecare zi a vieții noastre, în adevărată dimineață duhovnicească, în adevărată înviere și renaștere sufletească, spre lauda lui Dumnezeu și mîntuirea noastră!

Cu ochii înlăcrimați de bucurie, cu inimile bătînd ca și clopotele de Paște și cu cugetele cucerite de vestea cea bună a Învierii — să-L rugăm pe Domnul, cu cuvintele Canonului În-

vierii, din sărbătoreasca Utrenie, sau slujbă de dimineață, de astăzi" „O, Paștile cele Mari și Prea Sfințite, Hristoase! O, Înțelepciunea, și Cuvîntul lui Dumnezeu, și Puterea! Invrednicește-ne pre noi să ne împărtășim cu Tine, mai adevărat, în ziua cea neînserată a Impărăției Tale!". Amin!

HRISTOS A INVIAT !

Al vostru de tot binele voitor și rugător către Dumnezeu,

† VALERIAN ZAHARIA
Episcopul Oradei

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

Data în reședința Noastră Episcopală din Oradea, Duminică, 10 aprilie 1966, la Praznicul Învierii Domnului.
Nr. 1031/1966.

POMENIREA LUI NICOLAE TITULESCU

L-am întâlnit rar. Dar el făcea parte dintre acei oameni rari pe care e destul să-i vezi o singură dată ca să nu-i mai uiți toată viața.

Mi-a fost dat să-i fac elogiul îndătinat, potrivit pravilei aflată în uz atunci, în ședința festivă a vechii Academii Române din 28 mai 1945. Tocmai în ziua aceea se împlineau 10 ani de când prima noastră instituție de cultură națională îl alesese membru titular. Mi s-a făcut înalta cinste de-a fi fost chemat să ocup scaunul văduvit prin moartea lui prematură.

Emoția ceasului acela nu s-a stins cu totul nici azi, căci proslăvindu-l pe marele Nicolae Titulescu, retrăiam eroicele lui zbateri pentru dreptul imprescriptibil al Transilvaniei de a-și făuri istoria în cadrele firești ale Patriei-Mame, drept care ne interesa îndeaproape și în tărîmul bisericesc ortodox român. Evocarea de față este un ecou îndepărtat, dar viu ca amintirea lui nepieritoare, al amintitei întâlniri festive cu duhul genialului om de stat român.

Faima lui Nicolae Titulescu intrase demult în conștiința și recunoștința poporului român și în prețuirea înaltă a cercurilor internaționale ca un eminent om de știință, ca un nebiruit apărător al dreptății neamului nostru și ca un iluminat apostol al păcii și buneivoini între toate semințiile pămîntului. Cu această cunună de vrednicii deosebite și-a croit el drum către neveștejita noastră admirație și recunoștință și tot cu ea a pătruns în panteonul poporului nostru, pe care el l-a iubit cu atîta căldură și l-a slujit cu devotament pilduitor.

Născut la 4 octombrie 1883 la Craiova, a dovedit din fragedă copilărie că geniul nu umblă de braț cu numărul anilor. Pe dascălii săi i-a uluit de-a dreptul, de la învățătorii școlael primare și pînă la erudiții profesori ai Facultății de Drept din capitala Franței, care i-a conferit diploma de Doctor în Drept cu elogi din cele mai rare.

După un atît de strălucit preludiu al vieţii sale, Nicolae Titulescu a urcat vertiginos scările unei cariere răsunătoare. În 1905, la vîrsta de abia 22 de ani, a fost numit profesor de Drept civil la Universitatea din Iaşi. Patru ani mai tîrziu s-a transferat la Universitatea din Bucureşti.

Deputat şi ministru în repetate rînduri, prin înţelepciunea minţii şi cu strălucirea fără pereche a elocvenţei sale a slujit viaţa politică a ţării noastre înainte şi după primul război mondial.

În anul 1921 a fost trimis la Londra ca ministru plenipotenţiar, iar apoi la Geneva ca delegat permanent al României la Liga Naţiunilor.

De două ori a deţinut portofoliul afacerilor externe în guvernul român (1927—1928 şi 1932—1936).

Iată „cărarea pe scurt“ a vieţii lui Nicolae Titulescu, viaţă plină de zbucium mareţ, încărcată de gloria atîtor biruinţe, dar — la sfîrşitul ei — şi de povara celei mai grele tristeţi. Biruinţele le-a cîştigat cu propria sa vrednicie, iar tristeţea l-a copleşit din pricina greşelilor altora.

Ostenelile ştiinţifice ale lui Nicolae Titulescu au rodit o serie de lucrări valoroase, mai ales de domeniul Dreptului civil şi Dreptului internaţional. Cu ele şi-a arvunit catedra universitară şi şi-a justificat-o după ce i s-a oferit. Pomelnicul lor este destul de lung. El va fi complet numai dacă i se adaugă neîntrecutele discursuri rostite în Parlamentul român şi în osebitele reuniuni internaţionale, în care a reprezentat cu o neasemuită demnitate România.

Oricît de răsunătoare a fost reputaţia lui Nicolae Titulescu în ţară, adevărata lui celebritate trebuie căutată pe largă scenă a vieţii internaţionale — şi cu deosebire la Liga Naţiunilor; al cărei preşedinte a fost în două rînduri, cinstire de care n-a mai avut parte nici un om politic al vremii. La Spa ca şi la Londra, la Haga ca şi la Geneva sau în altă parte, cuvîntul lui era aşteptat cu emoţie, era ascultat cu evlavie şi era admirat cu însufleţire. Inteligenţa lui scăpărătoare, dialectica lui torenţială, iscusinţa lui de a limpezi cele mai complicate probleme, verva lui tumultuoasă în expunere şi rapiditatea fulgerătoare a replicilor pe care era gata totdeauna să le servească adversarilor politicii de pace — toate aceste însuşiri ale lui se îngemînau într-o miraculoasă putere de seducţie nu numai pentru ascultătorii obi_nuiţi, ci şi pentru cei mai rafinaţi diplomaţi ai vremii.

Și totuși Nicolae Titulescu nu și-a zidit prestigiul său de om politic european numai cu iscusința — oarecum formală — a cuvîntului său vrăjit. Strălucita poziție în viața internațională și-a cîștigat-o în egală măsură prin sinceritatea ținutei sale lăuntrice, prin convingerile sale tari, din al căror făgaș drept n-au fost în stare să-l abată nici cele mai crunte potrivnicii ale vremilor acelora.

Pacea așezată după întîiul război mondial era un făt plăpînd. Nicolae Titulescu și-a pus la bătaie toată căldura inimii și toată vigoarea sufletului întru apărarea și întărirea acestei păci plătite cu jertfe uriașe. El era paznicul credincios al sfînteinii tratatelor internaționale (pe cel de la Trianon îl semnase personal), fiind convins că cuvîntul dat trebuie respectat nu numai în relațiile dintre oamenii singuratici, ci și în cele dintre popoare și țări.

Ca să se evite cu succes izbucnirea unei noi conflagrații mondiale, Nicolae Titulescu a crezut ca într-o dogmă în trebuința organizării securității colective. Din această organizație aveau să facă parte toate țările iubitoare de pace dreaptă, inclusiv Uniunea Sovietică. Convins de marea însemnătate a colaborării Uniunii Sovietice cu celelalte națiuni europene, Nicolae Titulescu s-a bucurat ca nimeni altul cînd uriașa noastră vecină de la Răsărit a hotărît să-și ia partea cuvenită din răspunderea colectivă pentru apărarea păcii.

Nepotolita pasiune a lui Nicolae Titulescu pentru apărarea acestui bun suprem al umanității izvora din viziunea lui limpede că pacea lumii — și, prin aceasta, a Patriei noastre — eră amenințată de lăcomia mai mult sau mai puțin camuflată a imperialismelor revanșarde. Evenimentele internaționale ai căror martori am fost atunci și care au dus la tragicul deznodămînt al prăpădului mondial al doilea, au dovedit pe deplin cîtă dreptate avea marele bărbat de stat român în judecata lui limpede, în profetica lui clarviziune și în eroica lui luptă. În ceea ce privește ținuta României în vîltoarea acelor evenimente, ea a fost încadrată statornic în hotarele principiilor amintite — pînă în toamna anului 1936.

Nicolae Titulescu n-a mai avut bucuria de a vedea Patria noastră întorcîndu-se la vechile ei alianțe: în noaptea de 17 spre 18 Mărțișor din anul 1941 a adormit întru Domnul.

În preajma clipei în care va fi presimțit că Stăpînul a toate

îl chiamă la Sine, își va fi cuprins viața într-o fulgerătoare privire rezumativă, spunându-și nu fără o justificată amărăciune:

Și cum sub tîmpla mea fierbinte
O lume veche reînvie,
Nu cîte-au fost îmi vin în minte,
Ci cîte-ar fi putut să fie.

(O. Goga)

În diata sa și-a mărturisit dorința de-a fi așezat spre veșnică odihnă la Brașov, în inima pămîntului românesc, ale cărui hotare le apăraseră el cu atîta înțelepciune și iubire. Dar ori unde i s-ar odihni trupul, chipul lui cel duhovnicesc s-a sălășluit demult și pentru totdeauna în inima neamului nostru.

...Într-a noastră, a românilor ardeleni, cu atît mai vîrtos cu cît niciodată nu se va uita că rostul vieții lui Nicolae Titulescu a fost legat în măsură covîrșitoare de cauza Ardealului. Din aspirațiile politice spre unitate națională ale românilor ardeleni Nicolae Titulescu și-a creat o platformă de activitate diplomatică pe care n-avea s-o mai părăsească pînă la moarte. Mai mult de un deceniu a fost nevoit să țină sabia în mînă pînă a făcut să triumfe dreptatea cauzei noastre, prin cea mai temeinic pregătită și susținută acțiune diplomatică. Iar după buna dreptate, problema Transilvaniei era definitiv lichidată prin tratatele de pace. Acestea — cum a arătat Nicolae Titulescu de atîtea ori și cu atîta apăs — s-au limitat doar să consacre o stare de fapt, examinată și verificată cu deamănuntul în lumina realităților noastre politice de totdeauna.

Realipirea Ardealului la Patria-Mamă a fost un act de elementară echitate etică internațională, fără putință de apel. Acțiunea desfășurată de Nicolae Titulescu în acest sens a fost o replică de durată la vrăjmășiile care se conturau o dată cu instaurarea dictaturilor fasciste în unele țări europene, dar și o satisfacție cerută de sufletul Ardealului românesc, cu care s-a identificat organic ilustrul nostru om politic.

Și din această pricină — laolaltă cu întregul nostru popor care a răzbit la limanul unității și prosperității naționale prin înțelepciunea ocîrmuitorilor lui de astăzi — Ardealul nu-l va da uitării niciodată pe neîntrecutul apărător al drepturilor sale sfinte la viață liberă, în cadrele Patriei-Mame.

NICOLAE

Mitropolitul Ardealului

PREZENȚA ROMÂNEASCĂ ÎN LUME, ODINIOARĂ ȘI AZI

Pe arena vieții internaționale contemporane, Republica Socialistă România este o prezență masivă și activă.

Masivă — prin istoria îndelungată și frământată a Patriei și poporului nostru.

Activă — prin participarea ei substanțială la făurirea istoriei contemporane.

Trăim pe aceste meleaguri — potrivit atîtor mărturii istorice care nu sufăr tăgăduire — de două mii de ani. Trăim și muncim darnicul nostru pămînt *laolaltă cu alte naționalități*. Prețuim ființa lor, însușirile lor, atașamentul lor față de permanențele realităților românești existente pe acest teritoriu de totdeauna.

Este loc pentru noi toți în cuprinsul Patriei noastre iubite. Imbrățirea ei maternă ne strînge la pieptu-i cald pe toți — și n-avem grijă mai mare decît aceea de-a fi pururea vrednici de ocrotirea ei fără egal, cu deosebire în această epocă de iureș constructiv, fără precedent și fără conținere.

Istoria noastră trecută stă în atenția contemporaneității internaționale prin misiunile de excepție pe care le-am îndeplinit ca popor așezat în calea atîtor viornite, prin instituțiile pe care le-am creat, prin faptele de cultură pe care le-am generat, prin oamenii de vază pe care i-am avut.

Ca popor, am fost totdeauna un factor de stabilitate politică și statală în această parte a continentului, sprijiniți cum am putut — cîteodată: cu înverșunarea celui ce vrea să supraviețuiască încercărilor la care eram supuși — pe fabuloasa spinare de piatră a Carpaților. Ca popor neîmpărțit și nedespărțit în ceea ce privește limba, simțirea și cultura lui. Transilvania, cea mai încercată din provinciile românești, a avut permanent conștiința unității ei naționale cu „munteanul” și cu „moldoveanul”, oricare ar fi fost porțile străine la care a bătut nu de bunăvoie după vremi și împrejurări. Dacia lui Decebal și colonia romană a lui Traian s-au perpetuat în zestrea sufletească a străbunilor ca o realitate pe care sfîșierile teritoriale au putut-o parcela, dar nu suprima. Țara cea rotundă și mare

a lui Mihai Vodă Viteazul a fost o prevestire de fulger a împlinirilor definitive pe care le-a întruchipat România contemporană.

La timpul său, Europa nu-și precupețea laudele — măcar atât! — la adresa fenomenalului conducător de oști Ioan Corvin de Hunedoara.

Flamura căzută din mîna-i voinică — pe care a încremenit-o prematur, sub zidurile Belgradului, o epidemie de ciumă — a ridicat-o alb român: Ștefan cel Mare și Sfînt. Ori de cîte ori ni se apleacă gîndul pe lespedea mormîntului său de la Mănăstirea Putna, evocăm fapte care întoresau atunci întreg continentul nostru: mica lui oștire a rupt în bucăți formidabilul tăvălug al Semilunei, stăvîlindu-i elanul cotorpitor și salvînd Europa centrală de invazii pustiitoare.

Sîntem prezenți în atenția opiniei publice internaționale prin Dimitrie Cantemir și Nicolae Iorga, prin Nicolae Milescu Spătarul și Emil Racoviță, prin George Enescu și Brîncuși, prin Vuia și Vlaicu, prin Victor Babeș și Gheorghe Marinescu, prin Sadoveanu, prin Tudor Arghezi și — mai presus de toate — prin capul de coloană al valorilor noastre universale: Eminescu. Și prin atîtea alte celebrități ale căror vrednicii sînt pomenite cu simțăminte de respect și admirație de memoria generației contemporane.

Sîntem prezenți în atenția cercetătorilor trecutului prin luptele noastre pentru libertate națională și pentru dreptate socială de la Horia, Tudor Vladimirescu și Avram Iancu pînă la memorandiști și comuniști.

Sîntem prezenți în atenția lumii întregi prin sfintele noastre mănăstiri — de la Putna și Voroneț pînă la Arnota și Tismana. Ele sînt expresia evlaviei creștine ortodoxe române, dar și mărturii ale geniului artistic al meșterilor noștri din popor.

Sîntem prezenți în sfîrșit — fără a fi epuizat repertoriul vrednicilor noastre intrate triumfal în scoarțele de aur ale istoriei — în memoria omenirii contemporane prin spiritul de pace și bunăînțelegere de care poporul nostru a dat dovadă în toată bunăvremea.

...Chiar și în perioada atât de discutată și de instabilă dintre primul și al doilea război mondial, căci poporul nostru n-a greșit nici atunci. Au greșit clasele conducătoare. Au greșit de două ori: față de omenire și mai cu seamă față de propriul nostru popor. Răsunătoarea comemorare a împlinirii unui pătrar de veac de la săvîrșirea prematură din viață a marelui Nicolae Titulescu († 17/18 martie 1941) — care a avut loc în pragul primăverii anului acestuia — a luat proporții de prăznuire internațională tocmai din pricina arătată aci. Evocările entuziaste pe care le-a prilejuit acea comemorare au dovedit că costisitoarele greșeli de politică externă și internă săvîrșite de monarhia burghezo-moșierească *n-au fost și ale lui*, cu atât mai puțin ale poporului nostru onest și pașnic.

„Patriot român înainte de toate” — cum l-a caracterizat cunoscutul diplomat René Massigli — neuitatul „academician al cauzei păcii”, cum l-au socotit alții mulți, se află astăzi în atenția recunoștinței internaționale. Un tablou al său, în ulei, de dimensiuni respectabile, a fost așezat sărbătorește, la 17 martie a. c., în vasta sală a bibliotecii palatului fostei Ligi a Națiunilor de la Geneva. Vizionîndu-l, francezii își aduc aminte cît de mult regretau că uzanțele nu permiteau, la timpul său, să-și aleagă ca ministru de externe pe un străin: l-ar fi preferat pe Titulescu oricărui altuia...

Cu prilejul amintitei comemorări din 17 martie a. c., A. F. Frangulis, președintele Academiei diplomatice internaționale, a subliniat calitățile intelectuale și morale cu totul excepționale ale lui Nicolae Titulescu, superba sa inteligență, geniul său diplomatic, talia sa înaltă de foarte mare jurist înzestrat cu viziunea viitorului. Dintre toți diplomații lumii, numai el a fost ales de două ori președinte al Ligii Națiunilor. „Se zice despre mine că sînt ministrul Europei. Din păcate, nu sînt”, spunea, ocazional, Nicolae Titulescu. Da, din păcate, căci dacă gîndirea lui politică ar fi fost adoptată, al doilea război mondial putea fi evitat. De ce? A răspuns alt diplomat de carieră și de faimă europeană, Charles Henry, care l-a cunoscut îndeaproape pe Titulescu: Pentru că „*genialul român era ireductibilul dușman al ideii de agresiune*”. „Este un diplomat complet. Și este curajos. Are acel curaj moral, simplu și liniștit, al omului care a făcut ocolul tuturor problemelor și care n-a reținut decît cîteva idei-forțe, cîteva idei centrale, ceea ce într-o frumoasă formulă, un prieten al său numea „*idei-baricade*”. Una dintre ele sună așa: „*Nu pot să admit o politică bazată pe ură*”. Dictatorii fasciști care conturbau atunci atmosfera internațională pînă la primejduirea gravă a păcii, sînt ferm și vizibil vizați în această declarație.

Rememorarea acestei declarații ne este cu totul convenabilă, ca credincioși creștini și ca cetățeni loiali ai Republicii Socialiste România, care duce în mod consecvent o politică de înfrățire a naționalităților conlocuitoare și o politică de coexistență pașnică înafară, pe plan internațional.

*

Cea mai proaspătă și mai competentă expresie a acestei politici sănătoase ne-a fost împărtășită cu prilejul vizitelor făcute de ocîrmuitorii Patriei noastre în primăvara aceasta, în diferite regiuni ale țării. Peste tot, în aceste întîlniri cu harnicele noastre mase populare, dîșii au arătat o înaltă prețuire comorilor trecutului nostru, au evocat în termeni fremătători evenimente și personalități legate de ele, au subliniat contribuțiile de altă dată la luptele pentru libertate națională și dreptate socială, al căror apogeu îl constituie așezarea actuală a societății socialiste în Republica noastră.

Prin graiul autorizat al Domnului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, ocîrmuirea noastră de Stat a arătat deslușit cît de scumpă îi este poporului român strădania actuală, de proporții gigantice, pentru apărarea și întărirea păcii în lume, pentru consolidarea securității europene și pentru instalarea unui climat de încredere reciprocă și colaborare largă între popoarele continentului nostru.

O bază necesară pentru statornicirea relațiilor de specia aceasta poate oferi lichidarea blocurilor militare, care reprezintă o piedică în calea colaborării între popoare. A sosit timpul — a arătat Dl Nicolae Ceaușescu — atît pentru desființarea Pactului Atlanticului de Nord (N.A.T.O.), cît și a Tratatului de la Varșovia. Firește, atîta timp cît va continua să existe blocul agresiv al N.A.T.O., țările Tratatului de la Varșovia își vor mări vigilența și își vor spori capacitatea lor de apărare.

În condițiile existenței imperialismului, a forțelor reacționare, care atentează la libertatea popoarelor și recurg la acte de agresiune (ca în Vietnam și în alte părți ale lumii), trebuie dusă lupta pentru securitate în Europa concomitent cu retragerea trupelor străine din țările continentului, pentru retragerea tuturor trupelor străine de pe teritoriul altor state, pentru lichidarea bazelor militare străine și cu deosebire împotriva amenințării atomice. Într-o Europă demilitarizată, alcătuită din state suverane, moștenirea comună europeană a acestor state le va uni mai mult decît le desparte sistemul social diferit, pe care și l-au ales și îl practică.

Declarațiile Dlui Nicolae Ceaușescu au avut un ecou deosebit de larg și de intens pe arena vieții politice internaționale. Ziarele și revistele de specialitate din diferite țări și de felurite orientări politice au reținut și comentat foarte favorabil noua și substanțiala contribuție pe care România o aduce astăzi la limpezirea problemelor ce se pun spre cuminte dezlegare generației actuale.

Între altele, un ziar italian („Il Messaggero“) a reținut cu interes și simpatie afirmația făcută de Dl Ceaușescu la Pitești, potrivit căreia Europa — care a dat atîta umanității — este chemată să aibă o parte importantă de contribuție în apărarea păcii în lume. La timpul său, regretatul președinte al Statelor Unite ale Americii, John F. Kennedy, declara deschis — cum n-a mai făcut-o nici un american pînă atunci — că țara sa a încetat să mai aibă soluții pentru toate problemele vieții internaționale. Prin extensiune, am putea spune că nici o altă țară nu poate ridica o astfel de pretenție. Asigurarea climatului normal de securitate în Europa și în lume peste tot trebuie să fie rodul unui efort colectiv. Toate țările sînt chemate să-și aducă prinosul de contribuție activă la înfăptuirea acestui ideal care reține din ce în ce mai vădit atenția opiniei publice

de pretutindeni, căpătînd o tot mai largă adeziune fără considerare la apartenența de bloc militar, de sistem de guvernămînt sau social.

Dînd expresie unei convingeri obștești, DI Nicolae Ceaușescu a arătat că pe măsură ce poporul român va întări Patria noastră socialistă, capacitatea ei economică și de apărare, va spori și contribuția pe care o vom da la consolidarea comunității socialiste, la biruința socialismului în lumea întreagă.

Valorificînd cele mai bune tradiții de luptă și de năzuință ale poporului nostru și interpretîndu-le în lumina concepției progresiste despre lume și viață, conducerea noastră de Stat ne poartă înțelepțește pe căile drepte ale unui viitor de pace, bunăstare și considerație deplină din partea celorlalte țări și popoare ale lumii.

Îi mărturisim practic recunoștința noastră urmînd-o fără șovăire în strădaniile ei devotate de-a duce la îndeplinire aceste veritabile „idei-baricade” ale prezenței noastre ca popor pe scena vieții internaționale contemporane.

REDACTIA

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ECUMENISMUL ȘI VIAȚA CULTELOR ÎN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Cuvîntul ecumenic (*οἰκουμενικός*) înseamnă: universal, general, a toată lumea. Prin ecumenism se înțelege astăzi preocuparea și activitatea Bisericilor creștine din lumea întreagă pentru realizarea unei cunoașteri reciproce, a unei apropieri și chiar a unei colaborări în vederea atingerii scopului suprem: *unirea tuturor creștinilor „într-una, sfîntă, sobornicească și apostolească Biserică”*. Mișcarea Ecumenică din zilele noastre este deci efortul Bisericilor creștine de apropiere, colaborare și unire.

Istoricul acestor năzuințe și înfiripări este pe scurt următorul: Încă din veacul trecut Bisericile creștine au început să-și dea seama că divizarea creștinismului îi slăbește puterea. Această constatare a născut dorința de apropiere, de încercare a refacerii unității creștine. Inițiativele au pornit deopotrivă din rîndurile ortodocșilor și ale eterodocșilor și anume:

1. În anul 1902 patriarhul ecumenic Ioachim al III-lea, printr-o *enclică* sinodală, a cerut părerea Bisericilor Ortodoxe asupra unirii cu cele două mari confesiuni creștine, romano-catolicismul și protestantismul. Răspunsul a fost pozitiv din partea tuturor Bisericilor Ortodoxe.¹

Izbucnirea primului război mondial — cînd milioane de creștini se înfruntau cu cele mai ucigătoare arme de distrugere, cînd orașe, sate și ținuturi întregi, cînd valori ale culturii, ale artei și dobîndiri ale civilizației au fost distruse într-un chip barbar, fără ca Bisericile creștine să poată împiedica această distrugere — a pus și mai stăruitor problema necesității unirii tuturor creștinilor. În sfîrșit, urmările acestui război pe plan politic, economic, social, cultural, etc. au convins definitiv lumea creștină, că spre a putea face față îndatoririlor ei esențiale, trebuie să dezbrace haina învechită a confesionalismului îngust, să înceteze luptele sterile dintre creștini și creștini, să pășească spre o orientare nouă, aceea a bunei înțelegeri, a apropierii și a colaborării tuturor creștinilor din lume, pentru realizarea marilor idealuri ale umanității: *pacea, frățietatea și egalitatea tuturor oamenilor din lume*.

¹ Ioan Karmiris, *Ὁρθοδοξία καὶ Προτεσταντισμός*, Vol. I, Atena 1937, p. 381—383.

Datorită acestor realități, locțiitorul de patriarh ecumenic, mitropolitul Dorotei al Brusei, ia inițiativa și — în ședința din 10 ianuarie 1919 — face Sinodului patriarhal propunerea de-a se cerceta cu luare aminte ideea unirii Bisericilor creștine și stăruie ca apelul pentru o apropiere și unire a Bisericilor să pornească de la marea Biserică a Constantinopolului.

În ianuarie 1920 același locțiitor al patriarhului ecumenic din Constantinopol a trimis tuturor Bisericilor creștine o *enciclică* pentru pregătirea unirii pe teren practic, moral, etc., făcând o serie întreagă de propuneri practice pentru această realizare.

Enciclica patriarhului ecumenic din Constantinopol a fost primită cu căldură și entuziasm atât de către Bisericile Ortodoxe cât și de către cele eterodoxe.

2. Problema refacerii unității creștine preocupa intens și pe creștinii eterodocși, în special pe cei de nuanță protestantă. În urma unor întâlniri și stăruitoare discuții au luat ființă în Apus mai multe „alianțe“, „uniuni“, „federatii“, „asociații“, etc., între diferitele comunități protestante. Inițiativa trebuia însă lărgită și intensificată, ceea ce s-a și făcut.

Prima încercare cu răsunet mondial pentru determinarea nașterii și înfăptuirii unei Mișcări Ecumenice creștine a fost „*Conferința mondială pentru creștinismul practic*“, cunoscută sub numirea de „*Life and Work*“ (Viață și Acțiune), ținută la Stockholm (Suedia) în anul 1925. A urmat apoi „*Conferința mondială*“, cunoscută sub numirea „*Faith and Order*“ (Credință și Constituție) de la Lausanne (Elveția) din anul 1927. La aceste Conferințe au participat și reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române.²

Intrunirile, discuțiile și eforturile pentru găsirea căilor și înlăturarea piedicilor din drumul apropierii și colaborării tuturor creștinilor au continuat cu multă stăruință în intervalul de timp dintre cele două războaie mondiale. S-au ținut atunci mai multe ședințe la Oxford, Edinburg, Tambaran, Utrecht, etc., în cursul cărora s-au cristalizat ideile și s-au netezit căile pentru înființarea unei Mișcări Ecumenice creștine.

Experiențele nespuse de dureroase din timpul celui de al doilea război mondial și urmările acestui război — cu nemaiîntâlnitele prefaceri sociale, cu uluitoarele descoperiri științifice, cu uriașul progres tehnic, care au

² Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată la Conferința de la Stockholm de către următoarea delegație: Mitropolitul Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Dr. Nectarie Cotlarciuc, Episcopul Rîmnicului Vartolomei Stănescu, Arh. Iuliu Scriban, profesorii univ. I. Lupaș, Vasile Ispir și consilierul arhiepiscopesc din Sibiu, Trandafir Scorobet. La Conferința de la Losann a participat următoarea delegație: Mitropolitul Nectarie Cotlarciuc și profesorii de Teologie din Sibiu, Nicolae Colan și Grigorie Cristescu și consilierul arhiepiscopesc Tr. Scorobet.

schimbat și schimbă continuu fața lumii întregi — au dat un nou avânt tendințelor de apropiere, de înțelegere și colaborare a tuturor creștinilor din lume.

Datorită acestor realități și unor strădanii de câteva decenii s-a ținut prima Adunare Generală a Bisericii creștine, la Amsterdam, în anul 1948, unde s-au unificat cele două ramuri existente: *Viață și Acțiune* și *Credință și Constituție*, lucrând de acum înainte împreună pentru atingerea aceluiași scop.

La a doua Adunare Generală a tuturor creștinilor, de la Evanston, din anul 1954, s-a hotărât înființarea *Consiliului Mondial al Bisericii*, hotărâre de o importanță capitală pentru mersul înainte al lucrării de unire a Bisericilor.

Înființarea Consiliului Mondial al Bisericii trebuie socotită ca o realizare excepțională, cu răsunet mare în cadrul tuturor Bisericilor creștine din toată lumea. Datorită acestui fapt s-au spus cuvinte ca acestea:

a) — Trebuie să înțelegem că în primul rând este un dar al lui Dumnezeu faptul că diferitele Biserici creștine se întâlnesc, discută și tratează împreună. Dumnezeu le-a ajutat să facă dovada capacității lor, și în ciuda marilor deosebiri și diversități ele să arate totuși o impresionantă unitate. Este foarte clar că din acest punct de vedere Mișcarea aceasta Ecumenică nu este numai o lucrare venită de la oameni, ci este în primul rând o Mișcare spirituală, determinată de însuși Dumnezeu. De aceea, fiecare Biserică creștină e datoră să înțeleagă chemarea de-a fi membră a trupului lui Iisus Hristos și a răspunde afirmativ și cu bucurie acestei chemări.³

În adresa trimisă celei de a treia Adunări Generale a Consiliului Mondial al Bisericii, de la New-Delhi (1961), prin care se cere primirea Bisericii Ruse în Consiliu, Sanctitatea Sa Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, Alexei, spune: „Biserica Ortodoxă Rusă cunoaște greutatea ce stă în calea spre unirea creștinilor într-o Biserică, dar ea mulțumește Domnului pentru mila de-a fi trezit în creștinismul de azi conștiința păcatului acestei despărțiri și a datoriei de-a se uni și vede în împreună acțiune a Bisericilor și Uniunilor în sînul Consiliului Mondial al Bisericii o reală manifestare a acestei conștiințe în direcția căutării căilor și mijloacelor spre stabilirea unității pierdute“.⁴

În același sens se exprimă și teologul rus A. Kazem-Bek: „Mișcarea Ecumenică a răsărit din diferite izvoare și s-a dezvoltat pe diferite căi, arătând încă o dată cât de nepătrunse sînt căile lui Dumnezeu“.⁵

3 Ernst Hornig, *Der Weg der Weltchristenheit. Eine Einführung in die ökumenische Bewegung*. Ev. Verlagsanstalt, Berlin 1952, p. 77.

4 Revista Patriarhiei din Moscova, nr. 1, an. 1962, p. 5.

5 Revista Patriarhiei din Moscova, nr. 9, an. 1961, p. 51.

b) — Existența Consiliului Mondial al Bisericilor este în al doilea rînd și un rezultat al unor stăruitoare strădanii, depuse timp de mai multe decenii de către reprezentanții diferitelor Biserici creștine și în primul rînd de către protestanți. Conștiința creștină contemporană a devenit neliniștită, nemulțumită și neîmpăcată din pricina despărțirilor, a neînțelegerilor și a prea multor certuri care au existat pînă acum între diferitele Biserici creștine. De aceea în sînul tuturor Bisericilor creștine din lume există astăzi curențe, care cer tuturor adoptarea unei binevoitoare înțelegeri, acceptarea unor întîlniri și discuții, spre a se ajunge la împăcare, la colaborare și la o mai vie trăire a creștinilor după poruncile Evangheliei.⁶ Citînd în continuare cuvintele Adunării Generale a Consiliului Ecumenic de la Evanston (1954): „Să ne ierte Dumnezeu că prin păcatul nostru adeseori am ascuns lumii această nădejde“, Kazem Bek încheie: „Aceste cuvinte dovedesc că conștiința păcatului general al tuturor creștinilor e pusă la baza străduinței lor de-a se uni pentru mărturisirea și servirea comună“. ⁷ Deci, bunătatea lui Dumnezeu și realitățile existente au dus la întemeierea Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

A treia Adunare Generală a Bisericilor creștine s-a ținut la New-Delhi (India), în decembrie 1961. Această Adunare e socotită „drept unul dintre cele mai importante momente din istoria Mișcării Ecumenice“, ⁸ pentru următoarele motive:

a) — La această Adunare s-a făcut integrarea „Consiliului Internațional al Misiunilor“ — o organizație foarte puternică a misionarismului creștin — în Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

b) — S-a formulat „baza“ Consiliului Ecumenic al Bisericilor, bază cu caracter trinitar.

c) — S-au primit ca membre noi ale Consiliului Ecumenic Mondial un număr de 23 Biserici, dintre care următoarele patru Biserici Ortodoxe: Biserica Rusă, Biserica Română, Biserica Bulgară și Biserica Polonă.⁹

d) — S-au făcut eforturi de precizare a Eclesiologiei creștine, cu sublinierea deosebirilor existente între Ortodoxie și Protestantism pe această temă.

În cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor s-a deschis dialogul între Ortodoxie, Anglicanism, Catolicii Vechi și Protestantism cu toate nuanțele lui vechi și noi. Se menține încă în afara acestui dialog Biserica Romano-catolică.

⁶ A. Kazem-Bek, idem, ibidem.

⁷ Idem, ibidem.

⁸ I. P. Sf. Mitropolit Iustin Moiescu, în Referatul adresat Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

⁹ Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată la New-Delhi de către I. P. Sf. Sa Mitropolitul Dr. Iustin Moiescu și P. C. Preot Al. Ionescu, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor.

Dialogul ecumenic continuă. „Scopul ultim, care e slujirea lui Hristos, se îndeplinește pe felurite trepte și în acest chip. Bisericiile lucrează împreună la împlinirea năzuințelor omului și ale popoarelor, fără a fi unite dogmatic, cultic și organizatoric; lucrează împreună pe temelii care unește și nu se despart din pricina a ceea ce nu le unește. („Cel ce nu este împotriva noastră, este cu noi“).

Pe deasupra deosebirilor dogmatice, cultice și organizatorice, Bisericiile au înălțat punțile de aur ale iubirii, peste care colaborează la ajutoarea omului și a lumii de azi, la îndeplinirea năzuințelor lor de libertate, de dreptate, de pace și izbăvire de primejdia războiului, care amenință epoca noastră.¹⁰

Culte religioase din Republica Socialistă România se găsesc de mai multă vreme pe drumul deschis acum de către Consiliul Mondial al Bisericilor. Aceste culte din cuprinsul țării noastre s-au apropiat întreolaltă, colaborează intens pentru binele și fericirea credincioșilor lor.

Constituția țării garantează libertatea de conștiință și asigură deplină libertate de organizare și funcționare tuturor cultelor religioase din țară. Aceste culte din cuprinsul Republicii Socialiste România își trăiesc viața și își desfășoară activitatea potrivit Statutelor și Regulamentelor de organizare, pe care ele înșile le-au întocmit.

În Republica Socialistă România nu mai există astăzi culte religioase „dominante“, favorite și culte persecutate, cum au fost în trecut. În virtutea principiilor democratice adoptate în țara noastră, toate cultele religioase sînt egale, bucurîndu-se de libertate.

O dată cu sfîrșitul celui de al doilea război mondial au luat sfîrșit în țara noastră și neînțelegerile confesionale, acțiunile de prozelitism și defăimările dintre cultele religioase. Cultele religioase din Republica Socialistă România colaborează la acțiunile pentru rezolvarea problemelor contemporaneității și în special în problema luptei pentru pace. Aceste culte au înțeles marile comandamente ale zilelor noastre și fără nici o ezitare au pășit în chip sincer la lupta pentru apărarea păcii, pentru salvarea omenirii întregi de cataclismul universal al declanșării unui nou război mondial. Aceste culte religioase și-au dat seama că alături de satisfacerea necesităților sufletești ale credincioșilor lor, îndatorirea lor cea mai mare, cea mai înaltă și cea mai frumoasă este aceea de-a lucra împreună pentru salvarea și înfrumusețarea vieții tuturor oamenilor din lume. De aceea, reprezentanții acestor culte religioase s-au întrunit adeseori sub cupola Patriarhiei Ortodoxe Române din București, unde au stat

¹⁰ Prof. N. Chițescu, Mișcarea Ecumenică, în Rev. „Ortodoxia“, nr. 1—2, an. 1962, p. 58—59.

de vorbă, s-au înțeles și au luat hotărârile necesare pentru rezolvarea problemelor care le stau în față. Drept dovadă a acestei pilduitoare înțelegeri și colaborări amintim aici consfăturile cultelor religioase din țara noastră.

Cea dintâi consfătuire a conducătorilor principalelor culte religioase din țara noastră a avut loc, din inițiativa Prea Fericitului Patriarh Justinian, la 23 iunie 1949. Această consfătuire, ținută la sediul Patriarhiei Ortodoxe Române din București, a deschis drumul unei armonioase colaborări a acestor culte, pe tărîm religios, social și îndeosebi pe tărîmul sprijinirii acelor care împlinesc dumnezeiasca poruncă a statornicirii unei păci drepte și statornice în întreaga lume. Roadele îmbelșugate pe care le-a avut această colaborare între culte au determinat pe Prea Fericitul Patriarh Justinian să ia noi inițiative pentru alte întruniri și consfătuiri ale conducătorilor cultelor religioase din țara noastră.

A doua consfătuire a reprezentanților cultelor religioase din țara noastră s-a ținut la 19 decembrie 1950, în Palatul Patriarhiei Române, sub președinția Prea Fericitului Patriarh Justinian. Au luat parte mitropolitul de atunci al Moldovei și Sucevei, Sebastian; Ioan Vasarhely, episcopul de atunci al Bisericii Reformate; Friedrich Müller, episcopul Bisericii Luterane C.A.; Kiss Alexa, episcopul Bisericii Unitariene; I. P. Sf. Tihon Cacealchin, mitropolitul Bisericii creștine de rit vechi (lipovenească); Nicodem Carol, locțiitorul superintendentului Bisericii Evanghelice C.A., sin. presb.; Dr. Moses Rosen, șef-rabinul Cultului Mozaic; P. G. Vasken Balgian, șeful Bisericii Armene; Mehmed Iacub, muftiu, șeful cultului musulman; președintele cultului adventist de ziua a șaptea; vicepreședintele cultului baptist; conducătorii cultului creștin după Evanghelia și conducătorul cultului penticostalist, împreună cu secretarii respectivi.

Ne putem da seama din enumerarea celor prezenți cît de completă a fost participarea reprezentanților cultelor religioase din țara noastră la această consfătuire. Obiectul discutat a fost acela al necesității și al metodelor de muncă a Bisericilor în lupta pentru pace.

Spicuim din cuvîntarea de deschidere a consfăturii, ținută de Prea Fericitul Patriarh Justinian, următoarele:

„Misiunea oricărei Biserici este să nu divizeze viața și pe oameni în ei înșiși, ci să confere un sens divin intereselor pămîntești, armonizînd pe om cu el însuși și cu semenii săi, prin întîlnirea tuturor în același patrimoniu unificator. Căci ori cît de uman și vremelnic ar părea caracterul tezelor vieții actuale, Biserica este obligată să fie prezentă la soluționarea lor, în virtutea misiunii sale de-a se sili să facă ușoară această viață fiilor ei, care sînt și fii ai lui Dumnezeu. O acțiune a Bisericii, organizată sau cel puțin concentrată universal, ar fi ideallul pentru întregirea acțiunii factorilor politici, sociali și economici. În starea de diviziune a

Bisericilor, ar însemna totuși o vină în plus să ne mai întrebăm cine să facă chemarea, sau cine să înceapă mai întâi. Să pornească fiecare de acolo de unde se află, neîntârziat, de la parohie pînă la eparhie, într-un iureș, în care imperativul vremii să încoloneze pe toți păstorii Bisericilor la munca pentru întemeierea Împărăției Cerurilor, pe pămînt, în care trebuie să întâlnească toate popoarele, în frăție și în dragoste, pentru mîntuirea sufletelor și o conviețuire pașnică. N-ar fi oare păcat ca atîta sînge curs și un noian de suferințe ce au umplut anii din urmă, să rămîină doar o simplă ispășire a unor greșeli ale trecutului, fără să poată însemna și o jertfă, pentru un mai bine, al îndureratei omeniri?

Cunoașterea noastră a stabilit nu numai o prietenie personală între noi, ci și un respect și prețuire reciprocă între cultele noastre, făcînd să dispară orice resentiment sectar și să se nască respectul fiecăruia, pentru credința și legea celuiilalt.

În felul acesta noi am adus pacea confesională înlăuntrul patriei noastre, prin înlăturarea urei dintre confesiuni și naționalități, și stîrpirea șovinismului și urei de rasă".¹¹

La această consfătuire au luat apoi cuvîntul rînd pe rînd toți reprezentanții cultelor religioase din țara noastră, vorbind frumos și impresionant despre obligațiile păstorilor de suflete și ale tuturor creștinilor de a lupta pentru pace și împotriva războiului, de a lupta pentru viață și împotriva morții și a distrugerilor războiului.

O a treia consfătuire a conducătorilor și reprezentanților cultelor religioase din țara noastră a avut loc în luna noiembrie 1952, în sala de festivități a Institutului Teologic de grad Universitar din București. La masa prezidiului a luat loc atunci și Dr. Petru Groza, președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale. De data aceasta au fost prezenți la consfătuire toți reprezentanții cultelor religioase. Biserica Romano-catolică a fost reprezentată de către Monseniorul Carol Adorjan, vicarul general al Episcopiei Romano-catolice din Alba Iulia și Monseniorul Traian Iovannelli, vicarul general al Arhiepiscopiei Romano-catolice din București. Consfătuirea aceasta a fost prilejuită de alegerile generale din 30 noiembrie 1952, pentru desemnarea deputaților în Marea Adunare Națională. „Alegerile de deputați pentru Marea Adunare Națională au găsit un ecou puternic în poporul nostru. Credincioșii diferitelor culte religioase, ca cetățeni atașați Republicii noastre, dau parte cu însuflețire la acest important eveniment. Era deci firesc ca noi, reprezentanți ai diferitelor culte, să fim alături de credincioșii noștri, de poporul nostru și în această împrejurare.

¹¹ Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian, Cuvîntare, în Rev. „Ortodoxia“, nr. 4, an. 1950, p. 674—675.

Ținem să asigurăm cu acest prilej, Prezidiul Marii Adunări Naționale și Guvernul Republicii noastre de întreg devotamentul clerului și credincioșilor noștri, spre binele patriei și al poporului nostru.

Au trecut trei ani de cînd — bucurîndu-ne de libertatea religioasă și de egalitatea deplină între culte, statornicite de Statul nostru — am făcut începutul unor relații cu totul noi, de colaborare și respect reciproc, între feluritele culte din țara noastră¹².

Consfătuiri similare s-au ținut în continuare și se vor mai ține ori de cîte ori interesele comune cer asemenea consfătuiri între reprezentanții cultelor religioase din patria noastră.

Conferințe și consfătuiri interconfesionale s-au ținut și se țin în țară la noi și la nivelul regiunilor și al raioanelor. Adeseori preoții, pastorii și deservenții acestor culte s-au întrunit în ședințe comune, discutînd împreună metodele de lucru, căile de urmat și atitudinea pe care trebuie s-o aibă cultele religioase din Republica Socialistă România în fața diferitelor probleme ale vieții de astăzi.

O colaborare perfectă există astăzi și între profesorii Institutelor Teologice de grad Universitar ortodoxe din București și Sibiu și Institutul Teologic de grad Universitar Protestant din Cluj-Sibiu. Diferite subiecte, de interes comun, diferite studii de interes general, sînt lucrate astăzi de acești profesori, care se întrunesc apoi în ședințe comune și discută pe larg problemele, stabilind în bună înțelegere căile de urmat și modul de rezolvare a acestor probleme.

Toate aceste realități vădesc existența unor depline libertăți și egalități pentru toate cultele religioase din Republica Socialistă România. Climatul frătesc, creat în țară la noi, dă posibilități depline tuturor cultelor religioase de-a lucra împreună în cea mai desăvîrșită ordine, bună înțelegere și armonie, pentru binele și fericirea tuturor credincioșilor, fără nici o deosebire de confesiune, de limbă sau origine etnică.

Prin aceasta, cultele religioase din Republica Socialistă România au realizat anticipativ în viața și activitatea lor prevederile și idealurile Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Faptul acesta a fost recunoscut și mărturisit deschis de către iluștrii reprezentanți ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Dr. Franklin Clark Fry, Dr. Visser't Hooft și I. P. Sf. Sa Iacobos, Mitropolitul ortodox al Americii pentru credincioșii greci, care ne-au vizitat țara în noiembrie 1962. Văzînd ei armonioasa colaborare dintre ortodocși și eterodocși, dintre profesorii și studenții Institutelor Teologice ortodoxe și eterodoxe din țara noastră, și-au exprimat întreaga ad-

12 Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian. Cuvîntare, în Rev. „Ortodoxia”, an. 1952, p. 717.

mirație și toate mulțumirile lor pentru ceea ce au găsit, pentru ceea ce au văzut cu ochii proprii în țara noastră.

Din tot ceea ce am spus pînă aici reiese clar că datorită libertăților de acțiune și egalităților în drepturi, cultele religioase din Republica Socialistă România au ajuns să găsească singure, chiar mai înainte de-a fi membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, căile cele bune și sănătoase de înțelegere și de colaborare întreolaltă. Aceste culte lucrează în cea mai desăvîrșită armonie pentru bunăstarea și fericirea credincioșilor lor, pentru bunăstarea și fericirea întregului nostru popor și pentru prosperitatea, progresul și întărirea scumpei noastre Patrii, Republica Socialistă România.

Pr. Prof. Dr. SPIRIDON CÂNDEA

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

OMOFONIE SAU PARADOX?

— EXCURS EXEGETIC-TEOLOGIC LA TEXTUL DIN MT. 19, 24 ȘI
LOCURILE PARALELE —

Pericopa evanghelică despre dregătorul bogat (sau „tînărul avut”) — din Mt. 19, 16 urm., Mc. 10, 17 urm. și Lc. 18, 18 urm. — este deosebit de familiară slujitorilor bisericești. Păstoriile de suflete o valorifică an de an — calendaristic-bisericesc: în Duminica a XII-a după Rusalii (care cade în lună de vară: august) — ritualistic și, desigur, omiletic deopotrivă. Teologilor, aceeași pericopă le pune spre dezlegare dreaptă o seamă de probleme nu de puțină însemnătate doctrinară: voturile monastice,¹ raportul dintre avuție și mîntuirea sufletului, etc.

Pentru exegeții neotestamentari pericopa despre dregătorul bogat prezintă o îndoită însemnătate de specialitate:

- a) este atestată de toți Sfinții Evangheliști sinoptici și
- b) prezintă serioase dificultăți de interpretare la locul din Mt. 19, 24 (comp. și Mc. 10, 25; Lc. 18, 25).

Expunerea de față este prilejuită tocmai de năzuința de-a încerca o soluționare a dificultății respective. În acest scop — după cele mai elementare rînduiri ermeneutice — o prealabilă luare de contact cu textul integral al pericopei (și, implicit, al textelor paralele) este nu numai necesară, ci și obligatorie.

În cursul desfășurării lucrării Sale mesianice Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos a luat contact temeinic cu oameni „de toate stările” și „de toate chemările”.

¹ Fapt pe care unele aripi ale exegezei protestante îl contestă, deși nu vedem la ce l-ar folosi. Pe de altă parte, în această problemă se limitează exclusiv la romano-catolici, ca și cînd nu ar mai exista altă confesiune creștină care-și întemeiază viața monastică și pe această chemare făcută de Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos. Un exemplu în această privință este comentariul la Mt. al lui Julius Schniewind, apărut (în ed. 1/3) la Göttingen, în anul 1937. Vezi com. la loc.

Pericopa pe care o examinăm aci înregistrează în triplă relatare sinoptică întâlnirea și convorbirea Mântuitorului cu unul din contemporanii întrupării Sale.

Numele lui nu apare în nici una din înregistrările evanghelice. Sfinții Evangheliști Matei și Marcu îl designează — simplu și vag — „un oarecare“, „oarecine“ (εἷς). Sfântul Evanghelist Luca, mai precis decât înaintașii săi, spune că era „fruntaș“, „căpetenie“ (ἀρχων) de-a iudeilor, deci un om de vază, cu trecere, cu autoritate personală în fața semenilor săi. Nu pare hazardată presupunerea exegeților care văd în el fie un membru al Sinedriului, fie măcar un fruntaș al tagmei fariseilor.²

Din două mențiuni ale Evangheliei întâia (Mt. 19, 20 și 22) aflăm că „dregătorul“ respectiv nu era înaintat în vîrstă, ci dimpotrivă, tînăr (νεανίσκος). Faptul e îmbucurător, dar și oarecum surprinzător — și de aceea, apare ca puțin verosimil: iudeii pliromei mesianice nu chemau oameni tineri în funcții conducătoare. Precizările exprese ale tratatului Pirke abbot din Mișna sînt categorice: după programul de viață farisaic — iar fariseii erau spiritele directoare ale poporului evreiesc — un bărbat devenea capabil să dea sfaturi (deci: să îndrumeze, să cîrmuiască pe alții) abia de la vîrsta de 30 de ani în sus.³

Și totuși, așa este: „tînărul“ din pericopa în chestiune este „căpetenie“ de tînăr, dar nu prin excepție de la regulă, ci fiindcă la evreii biblici expresiei νεανίσκος îi corespunde un bărbat între 24—40 de ani, deci în puterea vîrstei.⁴

Dar mai știm două amănunte importante despre acest tînăr dregător: a) „era foarte bogat“ (Lc. 18, 23), „avea avuții multe“ (Mt. 19, 22; Mc. 10, 22); b) deși ocupat cu treburi obștești (ca orice dregător al vremii), deși tînăr și avut (deci în situația de a-și fi putut satisface orice capricii), el nutrește preocupări manifeste — de durată și de profunzime — pentru propria sa perfecționare religioasă-morală. Legea mozaică o cunoștea temeinic și prevederile ei le împlinea cu strictețe, din convingere lăuntrică, încă de pe vremea cînd era tînăr de tot, adolescent (căci acesta este înțelesul expresiei ἐκ νεότητος).

Aceste preocupări superioare îl aduc la Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, nu curiozitatea sau interese personale egoiste, ca

2 Așa: Karl Heinrich Rengstorff: Das Ev. nach Lukas. Ed. 1/3, Göttingen 1937, com. la loc.

3 Amănunte la Grigorie Marcu: Saul din Tars. Sibiu 1939, p. 100 urm.

4 Cf. M.-J. Lagrange: Ev. selon St. Marc. Ed. III. Paris 1920. Com. la loc.

pe atîția alții din neamul lui și, mai ales, de tagma lui. Faima de didaskalos a lui Iisus Nazarineanul îl atrăgea irezistibil. Era încredințat că El va da răspuns bun, complet, definitiv, autoritativ zbaterilor sale sufletești.

I se adresează Mîntuitorului cu respectul cuvenit și îl consultă în problema care-l munea. Nu insistăm asupra detaliilor — ele se află în text — spre a răzbi mai de-a dreptul la ceea ce ne preocupă direct aci.

Aflînd din propria-i mărturisire ce preocupări alese are — la o vîrstă care pe cel înstărit îl mîină mai ușor pe căile înșelătoare ale zburdării — nu e de mirare că Mîntuitorul l-a îndrăgit numaidecît, fapt reținut cu vădită plăcere de către autorul inspirat al Evangheliei a doua (vezi Mc. 10, 21: ἡγάπησεν αὐτόν). Desigur că acest amănunt i-a determinat pe unii exegeți să presupună că dregătorul respectiv ar fi fost tocmai Ioan Marcu, în tinerețele sale, ceea ce nu pare verosimil, căci el îl cunoștea de mic pe Mîntuitorul (vezi Mc. 14, 51—52).

În prima repriză a confruntării sale cu competentul Învățător galileian tînărul dregător triumfă ca plinitor fără sminteală și fără scăzămînt al literei Legii mozaice. Într-a doua, însă, pleacă flamura satisfacției personale și, cu bărbia în piept, se îndepărtează întristat (Mt. 19, 22; Mc. 10, 22; Lc. 18, 23).

S-a întristat și Iisus (cf. Lc. 18, 24). Și cu drept cuvînt: simpaticul său oaspete, cu purtare de ucenic devotat, știuse să străbată fără poticnire *calea dreaptă* a păzirii poruncilor din Decalog, dar ezita în fața *culmilor*, neputîndu-se hotărî — cel puțin deocamdată — să escaladeze crestele desăvîșirii religioase-morale.

Nu ne interesează ce a urmat în fapt: Tradiția bisericească știe că în cele din urmă tînărul dregător ar fi urmat sfatul Învățătorului, sărăcindu-se de bunăvoie ca să înavuțească pe mulți — și pe sine, pentru viața de veci — și viețuind pînă întru sfîrșit în neprihănire și neprecupețită ascultare de Dumnezeu.

Expresia fizionomică a întristării care l-a cuprins pe Mîntuitorul în fața ezitării oaspetelui Său de-a apuca voios pe calea de urcuș anevoios a desăvîșirii religioase-morale, a dat în clocot. Adresîndu-se ucenicilor Săi (cf. Mt. 19, 23a; Mc. 10, 23a), Mîntuitorul a făcut declarația care pricinuieste de veacuri atîta bătaie de cap exegeților. Iată cum se prezintă ea în juxta-punere sinoptică:

Mt. 19, 23—24

Mc. 10, 23—25

Lc. 18, 24—25

Și Iisus a zis ucenicilor săi: Amin grăiesc vouă, că anevoie va intra bogatul în împărăția cerurilor. Și iarăși vă zic: Mai lesne este a trece cămila prin urechile acului, decât să intre bogatul în împărăția lui Dumnezeu.

Și Iisus uitându-se împrejur, a zis ucenicilor săi: Cît de greu vor intra cei avuți în împărăția lui Dumnezeu! Iar ucenicii erau uimiți de cuvintele lui. Dar Iisus, iarăși vorbind, le-a zis: Fiilor, cît de greu este celor ce se încred în avuții să intre în împărăția lui Dumnezeu! Mai lesne este cămilei să treacă prin urechile acului, decât bogatului să intre în împărăția lui Dumnezeu.

Și văzîndu-l Iisus că s-a întristat, a zis: Cît de anevoie vor intra în împărăția lui Dumnezeu cei ce au avuții! Că mai lesne este a trece cămila prin urechile acului, decât să intre bogatul în împărăția lui Dumnezeu.

Cele spuse aci nu reprezintă o sentință de condamnare — pe care Iisus, cu autoritatea Sa divin-umană, o putea pronunța — ci o constatare. Așa au înțeles cuvintele Lui Sfinții Apostoli, prin simplă recepție auriculară. Dovadă faptul că pun întrebarea ce urmează.

Efectul pe care spusele Mîntuitorului l-au avut asupra ucenicilor Săi a fost derutant. Evrei prin obîrșie și educație religioasă, ei știau că — potrivit mentalității curente în sînul poporului lui Israil — bogatul era considerat de două ori fericit, îndestulîndu-se cu de toate aici și instalîndu-se fără dificultăți „în sînul lui Avraam“ dincolo, deoarece averea i-a îngăduit să plinească minuțios prevederile Legii lui Moise (cu privire la jertfe, dădii, fapte de milostenie) și astfel să devină cu certitudine „cetățean raiului“.

Iisus răsturna tot ceea ce socoteau ei ca fiind ceva de sine-înțeles în această privință. Cămila, animal voinic și greoi, nu poate trece *nicidecum* prin urechile acului. Este de neconceput așa ceva. Bogatului, așadar, îi este încuiat paradisul, definitiv, irevocabil.

Și totuși, ceea ce exclusivizează prin comparație cu cămila, Iisus însuși atenuază prin vorbire directă: p o a t e intra și bo-

gatul în împărăția lui Dumnezeu dacă consimte să renunțe de bunăvoie, din considerente caritabile (deci: religioase-morale), la averile sale materiale, *dacă* Dumnezeu aprinde și întreține în sufletul său râvna lucrătoare a lepădării de sine.

Între declarația din Mt. 19, 25 (și locurile paralele) pe de-o parte și precizarea anterioară („cît de anevoie...”, Mt. 19, 24), combinată cu verdictul din Mt. 19, 27 (și loc. par.), pe de altă parte, este fără îndoială o contradicție.

Aparentă — sau reală?

Ca s-o poată declara aparentă, exegeții au recurs la interpretările pe care le socoteau convenabile. Vom vedea dacă sînt — sau nu — întru totul valabile.

1. — O parte din exegeți socotesc că în pericopa respectivă avem un caz de omofonie:⁵ în grecește, „cămilă” ($\delta, \eta \kappa\acute{\alpha}\mu\eta\lambda\omicron\varsigma$) și „odgon”, „funie de corabie” ($\kappa\acute{\alpha}\mu\iota\lambda\omicron\varsigma$) sună exact la fel. Adepții acestei interpretări consideră că forma inițială a textului original ar fi avut aci $\kappa\acute{\alpha}\mu\iota\lambda\omicron\varsigma$. La multiplicarea textului prin copiere de mînă, scribul — care era tahigraf și caligraf, dar nu și teolog instruit — cînd auzea că i se dictează „kamilos”, mai curînd se gîndea la animalul cu acest nume decît la odgonul pescăresc și, în consecință, copia executată de el pornea la propovăduire și circula cu termenul — socotit defectuos, aci: nelalocul lui — $\kappa\acute{\alpha}\mu\eta\lambda\omicron\varsigma$.

2. — Alți exegeți încearcă să rezolve dificultatea cu ajutorul unei supoziții: o poartă de acces în cetatea Ierusalimului s-ar fi chemat „urechile acului”, căci din cauza dimensiunilor ei re-
du-se cămilele s-ar fi strecurat cu anevoie prin ea.

3. — Cei mai numeroși interpreți și traducători lasă pe $\kappa\acute{\alpha}\mu\eta\lambda\omicron\varsigma$ la locul lui și văd în acest text o hiperbolă care vrea să exprime — plastic și fidel — dificultățile de care se izbește bogatul dornic să moștenească împărăția cerurilor.

Fiecare din aceste interpretări prezintă un coeficient de atracție, uneori destul de ridicat. Să le examinăm pe rînd!

Ad 1. — Interpretarea omofonică e frecventă în predică. Faptul e explicabil: ea scutește de balastul explicațiilor de amănunt care transformînd predica în omilie, aceasta ușor se poate revărsa în lecție analitică de exegeză propriu-zisă. În felul a-

5 Așa: Vasile Gheorghiu: Com. la Mt. Cernăuți 1925—33. Com. la loc. — A. Durand: Ev. selon St. Matthieu. Ed. 26. Paris 1938. Com la loc — și alții.

cesta, cursivitatea expunerii ar fi sacrificată și suflul i s-ar stinge, pierzându-se astfel două din calitățile omiletice formale de căpetenie.

Pe călea predicii s-a infiltrat această interpretare și în literatura noastră cultă mai veche. Astfel B. Delavrancea, pune în gura unuia din eroii nuvelei sale „Hagi Tudose” — cu care a egalat, dacă nu chiar depășit, pe „Avarul” lui Molière — următoarea declarație:

— Strângeți-vă vouă comori în ceruri, ... strigă ctitorul, amenințând cu pumnul pe bogații nemilostivi, cari să duceau liniștiți în iad... strângeți-vă vouă comori în ceruri, căci *mai lesne va trece funia corăbii prin urechile acului decât bogatul în împărăția cerurilor!*⁶

Prezența acestei interpretări într-un context de literatură laică de specia celebrei nuvele a lui Delavrancea dovedește că ea circula ca un echivalent românesc de sine-nțeles al expresiei din textul original. O anchetă minuțioasă în evangheliarele vremii, destinate serviciilor de cult, credem că ar confirma exactitatea acestei deducții, fiindcă ni se pare a fi mai presus de orice îndoială că interpretarea în discuție n-a putut pătrunde în mase și în literatură pe cale de catedră teologică, ci numai prin cetaniile rituale din fața sfintelor altare și prin reluări omiletice, prin explicații de amvon.

Dar împotriva acestei interpretări se ridică o dificultate de maximă pondere critică textuală: toți codicii neotestamentari de optimă autoritate textuală, precum și străvechile lecționarii evanghelice grecești au la locurile respective substantivul (masculin și feminin) *κάμλος*. Echivalentul funiei marinărești (*κάμλος*) apare doar în câteva traduceri de relativă importanță (ca cea armeană) și în foarte puțini codici minusculi, iar pentru varianta din Lc., în codicele S (028), care datează din anul 949 (și se află acum în posesiunea bibliotecii Vaticanului, în Roma).⁷

În literatura patristică, Sfântul Ciril al Alexandriei a fost unul din puținii exegeți care a înțeles prin *kámilos* un cablu (funie, odgon). Textul respectiv — păstrat în limba siriacă (Juliani imperatoris librorum contra Christianos quae supersunt. Teubner, 1880, p. 56) — este tradus în limba latină și sună astfel:

6 B. Delavrancea: Nuvele. București, Editura pentru literatură 1965, p. 196 urm.

7 Să se vadă Noul Testament, text original, ediția 24 (Nestle-Aland) din 1960, la loc.

Accipit ergo demonstrationem; foramen acus et camelus: non animal, ut opinatur Julianus impius et omnino insipiens et idiota, sed potius rudens crassus qui in omni navi. Ita enim mos est nominandi iis, qui docti sunt res nautarum.⁸

În aceeași epocă — în „Tactatus de divitiis“, XVIII, 1 și 2, atribuit fie pelagianului Agricola (către 429), fie episcopului Fastidius (410—450) — se întâlnește această explicație:⁹

Sed non de camello dictum est, inquires, cui per foramen acus transire penitus impossibile est, sed de camelo, id est de nautico quodam fune.

Această interpretare — cum anticipam — a pătruns în traducerea armenească (cu cuvîntul „malh“=coardă), a fost cunoscută de Teofilact și de Eutimie Zigabenu și are un sprijin în forma κάμλος, pe care gramaticul Suidas (sec. X) o definește τὸ παχὺ σχοινίον (coardă groasă).¹⁰

Exegeza Sfîntului Ciril al Alexandriei este dictată de vădite interese teologice, ceea ce-i reduce din autoritate. În ce privește tratatul citat, acesta este o scriere obscură, fără vreo autoritate deosebită. În sfîrșit, la Suidas expresia kamilos (cu iota) a putut ajunge tocmai prin mijlocirea Evangheliei, cum sugerează unii exegeți.¹¹ În aceste condiții, interpretarea omofonică nu are șanse de-a fi exactă. Cealaltă — cu atît mai puțin, precum vom vedea îndată.

Ad 2. — Arheologia biblică nu are cunoștință de existența vreunei porți a cetății Ierusalimului care din cauza dimensiunilor ei reduse ar fi purtat denumirea de „urechile acului“. Se presupune că aceasta este o invenție a călăuzelor (ciceroni, ghizi), de la Locurile Sfinte: spre a evita dificultățile de înțelegere a textului respectiv, aceștia ar fi imaginat existența — în vremurile străvechi — a unei porți de cetate poreclită „urechile acului“.¹²

Ad 3. — Nu este lipsit de însemnătate faptul că o traducere neogreacă, de specia celei din anul 1931, menține de-a rîndul κάμλος ca și majoritatea covârșitoare a traducerilor moderne în limba română.¹³

8 Cf. Lagrange: op. cit., la loc.

9 Idem, ibid.

10 Idem, ibid.

11 Cf. Aug. Bisping: Ev. n. Mat. Ed. II. Münster 1867, la loc.

12 Lagrange: op. cit., la loc — și alții.

13 O anchetă de amănunt socotim că ar fi revelatoare în această privință. Poate că o va face cineva, cîndva.

S-ar părea totuși că această „lectio“ e cea mai indicată, cu tot caracterul exclusiv al interpretării la care dă ea loc. De ce? Deoarece cămila — acest răbduriu și foarte folositor animal, adevărată „corabie a deșertului“ — face parte din elementele peisajului rural palestinian. S-a infiltrat acolo, fără îndoială, din teritoriile învecinate. Documentele străvechi¹⁴ semnalează prezența ei ca cel mai vechiu animal de călărie și de povară — elementul de reazim al caravanelor care înfruntau și însuflețeau pustietățile — în regiunile Orientului apropiat: Asia Minor, Asiria, Babilonia, Arabia. Tîrziu, spre sfîrșitul dominației romane în acele regiuni, a pătruns în Egipt și nordul Africii, fiind prețuită în mod deosebit de nomazii beduini. Temporal, cămila a apărut pe continentul african în expediția îndreptată de Alexandru cel Mare spre renumita oază a lui Ammon.

Nu se știe cînd a apărut cămila în Siria și Palestina. Descoperirile făcute în urma săpăturilor arheologice de la Meggido au adus la lumina zilei oase și dinți de cămilă a căror vechime urcă spre secolul XX î.Hr.¹⁵

Istoriceste, cămila urmează asinului ca animal de călărie și de povară. Dar — lucru cu totul vrednic de subliniat — în vremurile străvechi nu i s-a dat cămillei utilizare războinică, nici chiar atunci cînd au folosit-o războinici de seamă ca animal de povară.

Fără să vorbească prea des de ea, Biblia lasă să se înțeleagă, prin mențiunile ocazionale ce i le rezervă, tocmai prețul ce se punea atunci pe capacitatea cămillei de servire a omului.

În Vechiul Testament cămila apare ca animal de călărie încă în epoca patriarhilor. Slujitorul lui Avraam, „starostele (ispravnicul) casei sale și care gospodărea toată avuția sa“ (Geneză 24, 2), pleacă în pețite pentru fiul stăpînului său, spre cetatea lui Nahor, din Mesopotamia, cu zece cămile (idem, 24, 10) încărcate cu „tot felul de odoare date de stăpînul său“. Patriarhul Iacob suie „pe fiii săi și pe femeile sale pe cămile“ (Geneză 31, 17) cînd purcede din Mesopotamia spre Canaan, la tatăl său, Isaac. Între darurile cu care caută să ostoiască mînia fratelui său, Esau, se află și „30 de cămile mulgătoare“ (Ge-

¹⁴ O. Michel: art. κάμηλος n: Theol. Wörterbuch, ed. Gerhard Kittel, vol. III, p. 597.

¹⁵ G. Schumacher: Tell el-Mutesellim. Vol. I. Fundbericht. (1908), p. 15 și 158. — Citat la Michel: art. cit., vol. și loc. cit.

neză 32, 16). Madianiții și amaleciții năvăleau asupra păcătoșilor fii ai lui Israil — pedepsindu-i pentru faptele lor rele — „cu turmele lor și cu corturile lor și veneau puhoi ca lăcustele; și ei și cămilele lor erau nenumărate și tăbărau să pustiască țara“ (Judec. 6, 5; 7, 12; 8, 21; vezi și I Samuil 15, 3; 27, 9; 30, 17; Ieremia 49, 29). Fiii lui Ruben, ai lui Gad și jumătate din seminția lui Manase — „vestiți prin vitejia lor“ — s-au războit cu agariții și au luat pradă din turmele acestora, între alte, fabuloasa cireadă de 50.000 (cincizecimii) de cămile (cf. I Cron. 5, 21). În alaiul strălucitei regine din Saba — când a purces spre Ierusalim, ca să-l cerceteze pe Solomon împărat — cămila era singurul animal de care se face pomenire în relatarea respectivă: în spinările acestor trainice dobitoace au fost încărcate miresmele, „mult aur“ și pietre nestemate, ce urmau să fie „închinat“ în dar înțeleptului fiu al lui David (cf. I Regi 10, 2).

În Noul Testament substantivul *κάμηλος* apare numai de 6 ori, exclusiv la Sfinții Evangheliști sinoptici. Trei dintre acestea se întâlnesc în variantele pericopei care ne preocupă aci (Mt. 19, 24; Mc. 10, 25; Lc. 18, 25).

Două locuri (Mt. 3, 4 și Mc. 1, 6) se referă la îmbrăcămintea pe care o purta Sfântul Ioan Botezătorul când a ieșit la propovăduire în pustia Iudeei, lângă Iordan. Aceasta era improvizată din piele crudă de cămilă, neargăsită, care se usca prin folosire. O astfel de îmbrăcăminte — nepretențioasă și dură (scorțoasă) — se armoniza întru totul cu traiul auster al pustnicului-prooroc. Sîntem departe, firește, de stofele moi, ușoare și călduroase — de aceea: pe cît de căutate, pe atît de costisitoare — pe care rafinata industrie modernă și contemporană le fabrică din „peri de cămilă“ pentru cei cu evidentă dare de mîină și cu gusturi (preferințe) exigente.

În sfîrșit, ultimul text face parte din apostrofele îndreptate cu sîntă-vehemență de Mîntuitorul împotriva stătutei vieți religioase a fariseilor formalisti. Vorbirea figurată din Mt. 23, 24 confruntă ceea ce-i lipsit de importanță cu esențialul. Fariseii înfrunțați de Mîntuitorul cultivau accesoriul și ocoleau sau nesocoteau substanța. Concret: Înainte de-a o consuma, fariseul strecura băutura printr-o bucată de pînză, pentru ca nici o gînganie moartă să nu-i atingă buzele, necurățindu-i-le. „Țînțarul“ (musculița) din text simbolizează accesoriul în materie de pli-

nire a Legii mozaice, „litera care ucide“ duhul făcător de viață. Pe de altă parte, acești strașnici păzitori ai moralității publice se făceau vinovați de fapte de răpire a bunului altuia și de feliurite alte nelegiuiri, uitînd de dreptate, milostivire și considerația datorată semenilor. Reproșurile necruțătoare cu care-i împroașcă Mîntuitorul sînt pe deplin meritate: fariseii au pierdut simțul măsurii pentru ceea ce este esențial și accidental în Legea lui Moise. „Cămila“, aici, simbolizează esențialul, substanța, spiritul Legii mozaice.¹⁶

Textele examinate ne înlesnesc o primă concluzie: În vorbirea Mîntuitorului, o comparație în care apare ca termen comparativ „cămila“ e tot ce poate fi mai firesc, acest animal folositor făcînd parte integrantă din peisajul pălestinian al pliro-meii mesianice. Se știe că Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos — spre deosebire, bunăoară, de Sfîntul Apostol Pavel, care e un apostol citadin și preferă realitățile polisurilor vremii — își împrumuta imaginile și termenii de comparație din ambianța rurală, din lumea satelor. Cămila era la ea acasă în acest mediu, nedisputîndu-i înțîietatea — istoricește și ca frecvență — decît și mai răbduriul asin.

*

Sîntem acum în situația de-a putea să luăm o hotărîre: Ce interpretare dăm expresiei din Mt. 19, 24 (și loc. par.) — „cămilă“, sau „funie“?

Oricît de paradoxal ar părea acest lucru, socotim că trebuie să rămînem la înțelesul pe care-l sugerează majoritatea covîrșitoare a celor mai vechi și mai autoritativi codici evanghelici neotestamentari: „cămila“ din Mt. 19, 24 și loc. par. este κάμηλος animalul pe care, prin transcriere, îl numim în românește tot așa ca și în grecește.

Stăm, aci, în fața unei hiperbole, iar hiperbola este o manieră de vorbire pe care o utilizează toate limbile, de predilecție cele orientale.

Hiperbola din textul nostru pierde oarecum din relieful paradoxului ei dacă o punem în paralelă cu altele, mai accentuate, provenind din același mediu iudaic. Astfel, Talmudul din Babilon (în tratatele: Berach, 55^b și Baba Meșia, 38^b) folosește ima-

¹⁶ Michel: O. și l. cit.

ginea cu elefantul care trece prin urechile acului pentru a exprima un lucru imposibil.¹⁷

În formularea din Evangheliile sinoptice comparația respectivă apare — după cum ne informează Origen¹⁸ — și în textul evangheliei apocrife zisă „către Evrei“.

Ceea ce nouă ne poate părea — și ne pare — exagerat, neverosimil, pentru oamenii care audiau acum nouăsprezece veacuri predicile Mântuitorului era un procedeu obișnuit, familiar.

În cazul nostru, Mântuitorul vrea să spună că bogatul, câtă vreme rămîne robit avuțiilor sale, nu se poate mântui. În acest scop se servește de comparația — drastică — pe care am examinat-o aici. Cămila nu poate trece prin urechile acului niciodată, nicicum, niciunde, pentru simplul motiv că nu a existat niciodată și niciunde vreun ac cu urechi uriașe, la dimensiuni de poartă de cetate sau cel puțin de clădire.

Moștenește și bogatul raiul, dar „cu anevoie“: atunci cînd se lasă biruit de harul lui Dumnezeu.¹⁹ Acesta este înțelesul cuvîntului definitiv pe care Domnul îl rostește în finalul pericopei respective: „La oameni aceasta este cu neputință, dar la Dumnezeu toate sînt cu putință“ (Mt. 19, 26).

Că e posibilă — pe cale de excepție rarissimă — o atît de radicală transformare a bogatului încît să consimtă a se sărăci de bunăvoie spre a înavuți de cei lipsiți ne-o va arăta — îndată după versiunea lucanică a pericopei cu tînărul avut — îndreptarea lui Zahau, mai-marele vameșilor din Ierihon (vezi Luca 19, 1 urm.).

El și alții — ca fericitul Filaret din Amnia Propontidei, pe care peana măiastră a lui Mihail Sadoveanu l-a evocat în termeni de „haghiografie“ literară (în romanul istoric „Creanga de Aur“) — și ca atîția alții, ale căror nume scrise sînt în calendarul sfințeniei creștine.

„Cerul e o marfă și o negustorie: dă pîine și capeți paradisul, ... dă lucruri vremelnice ca să primești nevremelnicia“, — spune Sfîntul Ioan Hrisostom.²⁰

17 Lagrange: O. și l. cit. — Și în Coran se întîlnește ceva analog, dar e sigur — nu numai probabil, cum afirmă, ezitînd, Bisping (la loc. cit.) — că aici s-a infiltrat din mediul creștin sau din tradiția folclorică orientală.

18 Text latin, în Migne PG XV, 14. — Cf. Lagrange: O. și l. cit.

19 Așa: Louis Soubigou: *Sous le charme de l'Evangile selon Saint Luc*. Paris (1932), com. la loc.

20 Predici despre Pocăință și Despre Sf. Vavila. Trad. de Șt. Bezdechi. Sibiu 1938, p. 24.

Cei ce au înțeles acest adevăr — puțini, desigur, față de marele număr al celor avuți — adevăresc peste veacuri, cu pilda propriei lor vieți, că „duhul stăpînirii de multe“, care asuprește și învrăjbește, poate fi biruit și prin efectele educației creștinești a lepădării de sine.²¹

Pr. Dr. GRIGORIE MARCU

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

²¹ În pastorație — deci și în activitatea noastră omiletică — păstrăm formula: „cămila“ (animalul), dar dăm explicații suficiente și deslușite, spre a împăraștia orice nedumerire: Nu avem aci omofonie, ci un paradox formulat după maniera curentă în Orientul apropiat.

DESPRE TEOLOGIA POSTPATRISTICĂ

Mîntuitorul Iisus Hristos a făcut cunoscut ucenicilor Săi că „Duhul este acela care dă viață ... pentru că cuvintele pe care vi le-am spus eu sînt duh și viață” (Ioan 6, 63). Credincioși acestei povățuiri, scriitorii patristici au cultivat cele duhovnicești și astfel Clement Alexandrinul, Origen și Sf. Vasile cel Mare au precizat că „înțelepciunea este știința lucrurilor dumnezeiești și omenești și a cauzelor acestora” (Coman I. G., Originea și sensul înțelepciunii, B.O.R., 11/12 1945, p. 647s). În consecință Sf. Grigorie de Nazianz a dat îndemnul: „filozofează deci despre lumi și lumii, despre materie, suflet și minte, despre cele bune și rele, despre înviere, judecată, răsplată, și despre suferințele lui Hristos; ai ajuns la țelul dorit, atunci ai realizat o valoare; ți-ai greșit însă ținta, atunci nici așa nu ai pagubă, ci stăruie mai departe” (Migne PG 36, 25). Pentru aceste motive epoca patristică a oferit cercetări intelectuale și a dat răspunsuri depline la numeroasele erezii ale vremii, contribuind la cristalizarea dogmelor creștine atît pe linie verticală spre Dumnezeu, către „Înțelepciunea divină” (Sophia), cît și pe cea orizontală spre cunoașterea lumii materiale și a sufletului uman (Werner M., Die Entstehung des christl. Dogmas, Berna 1953; Loichița V., Hotărîrile dogmatice ale celor 7 sinoade ecumenice, Mitropolia Banatului 1/2 1959, p. 24—44).

Variind însă capacitatea de cunoaștere umană, și concluziile variază; astfel Tertullian privea la cugetare cu groază și de aceea s-a baricadat după meterezele credinței categorice, numită fideism, pentru ca elementele revelației divine cu privire la Sf. Treime, Întrupare, Euharistie și Înviere să nu i se pară sufletului absurde, nemaiauzite și imposibile. De aceea pentru el Biserica nu era un organism haric, ca pentru patristica răsăriteană, ci o instituție pămîntească cu administrație umană. Și aceasta a îndrumat apoi patristica latină.

Dominantă în spiritualitatea Răsăritului ortodox patristic rămîne „iubirea ioaneică” (Ioan 13, 34) care susține armonia între suflet, lume și Dumnezeu și de aceea va fi teistă și pentru ea se vor agita creștinii chiar în arene.

Spre finea epocii patristice s-a simțit nevoia sistematizării și a popularizării teologiei. În acest scop au fost folosite mijloacele metodei filozofice, platonice și aristotelice, care au influențat apoi, după 749, și pe urmașii epocii patristice, propriu-zise, contribuind la răspîndirea Sf. Evanghelii către neamuri, la învingerea credințelor religioase populare și la combaterea superstițiilor.

Despre aceasta au scris în ultima vreme: Iordăchescu C., *Istoria vechii literaturi creștine*, 3, Iași 1940; Kanellopoulos P., *Histoire de l'esprit européen*, ed. II, Atena 1947; Tatakis V., *Themata christ. filosofias*, Atena 1952; Ladomersky A., *Theologia orientalis*, Roma 1953 catolic; Klostermann R., *Probleme der Ostkirche*, Göteborg 1955; Hausherr J., *Direction spirituelle en Orient*, Roma 1955; Wolfson H., *Philosophy of the Church Fathers*, Cambridge Mass. 1956; Coman I. G., *Patrologia*, București 1956; Benz E., *Essai sur la theologie de l'Eglise d'Orient*, Paris 1958; Evdokimov P., *L'Orthodoxie*, Paris 1959, și în traducere poloneză de J. Klinger, Varșovia 1964; Meyerdorff J., *L'Eglise orthodoxe*, Paris 1960, și *Die orth. Kirche*, Salzburg 1963; Zernov N., *Eastern Christendom*, Londra 1961; Attwater D., *Christian Churches of East*, 2 vol., Londra 1961; Clement O., *L'Orthodoxie*, Paris 1961, și *L'Eessor du Christianisme oriental*, Paris, 1964. Courcelle P., *Les lettres grecques en Occident*, Paris 1947; Schubart W., *Europa und die Seele des Ostens*, Luzern 1947; Benz E., *Die Bedeutung der griech. Kirche für das Abendland*, Mainz 1959.

INCHEIEREA EPOCII PATRISTICE

Promotorul tradițiilor patristice în Răsăritul ortodox a fost Bizanțul, care cuprindea în spiritualitatea sa: elementele elenismului clasic, principiile dreptului roman și Ortodoxia. Clasicismul era promovat de Universitatea bizantină, organizată de împ. Teodosiu II în 425 cu cele 7 arte liberale, și dreptul roman și-a găsit interpret în legislația împ. Justinian (—565). Dar din cauza extensiunii geografice și a contactelor spirituale, sinteza eleno-creștină inițială a trecut apoi spre un sincretism medite-

ranian, în care domina Ortodoxia și respectul „Înțelepciunii divine” — Sf. Sophia.

Despre aceasta aduc amănute: Zakynthios D., *Byzance entre l'Orient et l'Occident*, Atena 1958; Krumbacher K., *Geschichte der byzant. Literatur*, ed. II, München 1897; Erhard A., *Byzant. Kirche und Theologie*, München 1944; Tatakis B., *La philosophie byzantine*, Paris 1949; Brehier L., *Le monde byzantin*, Paris 1950; Balanos D., *Byzantini ekkles. syngrafeis (800—1453)*, Atena 1951; Beza M., *Heritage of Byzantium*, Londra 1947; Mirambel A., *Litterature byzantine*, Paris 1956; Burckhardt J., *Griech. Kulturgeschichte*, 3 vol. 1956/7; Colonna M., *Gli storici bizantini*, Neapole 1956; Hunger H., *Byzant. Geisteswelt*, Baden 1958; Schwartz Ed., *Griech. Geschichtsschreiber*, Lipsca 1959; Irmscher J., Ditten H., *Probleme der neugriech. Literatur*, Berlin 1959; Beck H., *Kirche und theol. Literatur im byzant. Reich*, München 1959; Haussig H., *Kulturgeschichte von Byzanz*, Stuttgart 1959; Bratsiotis P., *Die orth. Kirche in griechischer Sicht*, 2 vol., Stuttgart 1959/60; Runciman S., *La civiltà bizantina*, Florența 1960; Bakalopoulos E., *Istoria tu neu Ellenismu*, Salonic 1961; Knör B., *L'histoire de la litterature neo-grecque*, Upsala 1962 (500—1821); Ware T., *The Orthodox Church*, Londra 1963 (epoca bizantină); Clement O., *Byzance et le Christianisme*, Paris 1964. Patriarhia Română, *Manual de Istoria bis. universală*, vol. I, București 1956; Șesan M., *Biserica ortodoxă pînă în sec. XI*, Mitropolia Ardealului 1/3 1963, și 4/6, 1963; Șesan M., *Sinodalitatea ortodoxă postecumenică în sec. IX—XII*, Mitropolia Ardealului 3/5, 1964.

Deoarece în dogmatică locul central l-a ocupat Hristologia, care în arta „stilului bizantin” era exprimată prin Pantocratorul din cupola bisericii, marii teologi ai vremii își centrează Hristocentric creațiile lor spirituale, unind în jurul Mântuitorului cerul și pămîntul și estompînd istoria în eshatologie, spre realizarea „îndumnezeirii”, indicată ca scop divin de Sf. Grigorie de Nissa.

Astfel Roman Melodul (—560) inițiază imnografia Hristocentrică și muzică bizantină creștină va cuceri inimile de pretutindeni (Antonelli P., *Muzica relig. bizantină (grec)*, Atena 1956; *Colecția Muzicae byzantinae monumenta*, vol. 4—9, Copenhaga 1949/1957; Tomadakis N., *Florilège d'hymnographie byzantine*, Atena 1958).

Dionisie Pseudo-areopagitul (pe la 510) înalță sufletele spre Divinitate, pe care o concepe cosmic și astfel explică condițiile „îndumnezeirii” credincioșilor, dorite de Mîntuitorul Hristos; în acest sens și-a găsit pe cel mai fidel interpret în Sf. Maxim Mărturisitorul (—662) și astfel lucrările areopagitice vor înrîuri asupra lumii creștine întregi, fiind promovate și la Academia ecumenică patriarhală din Constantinopol, pînă în 726. (Ivanka A., *Composition du Corpus Areopagiticum*, Actele congr. VI bizantinologic, Paris 1950, p. 239ss; Sherwood P., *Works of Maximos the Confessor*, Roma 1952; Cappuyns M., *Denys le Pseudoareopagite*, *Dictionnaire d'histoire et de geogr. eccles.* XIV, 1958, c. 265ss; Loichița V., *Hristologia lui Dionisie*, *Mitropolia Banatului* 7/9 1958; Corsini E., *La questione Areopagitica*, Torino 1959; Tuilier A., *La tradition aristotelique à Byzance*, Paris 1959; Nișcoveanu M., *Teologia lui Pseudodionisie*, *Ortodoxia* 2, 1964, p. 249s; Honigmann E., *Pierre l'Hiberien et les ecrits du Pseudo-Denys*, Bruxella 1952 și Nukubîdze S., *Peter der Iberer*, Tbilisi 1963 sînt de părere că autorul areopagiticilor ar fi Petru Iberianul, identic cu Nabargunios, episcop în Maiuma, monofizit; nu este de acord Semmelroht O., *Die Theologie des Pseudo-Dionysius*, Bonn 1947; și Dommershausen W., *Pseudo-Hieroteos*, Mainz 1949).

Culmea sintezei patristice o exprimă Sf. Ioan Damaschinul (—749), ultimul Părinte bisericesc, magistru al sintezei, care a reușit să realizeze convertirea și asimilarea neoplatonismului și aristotelismului în Creștinism, în cunoscuta trilogie: „Pegegnoseos—Fîntîna cunoștinței”, care cuprinde: *Dialectica* sau *Capitol filozofic*, *Despre 101 erezii* și importanta: *Expunere precisă a credinței ortodoxe*, numită pe scurt „*Acrivia*”, care oferă cea mai grandioasă sinteză a teologiei patristice. Sf. Ioan „nu dorea să adauge nimic de la sine” (Migne PG 94, 525 și 533), pentru că în teologie s-a spus totul ce trebuia; dar recomandă „să cercetăm și cărțile înțelepților păgîni, poate vom găsi și la ei ceva bun de învățat și vom culege de acolo ceva folositor sufletului” (MiPG 94, 532). Cu privire la „Ortodoxie” a dat cea mai reușită definiție, dovedind că ea nu este speculație abstractă, ci trăire reală, cînd a precizat că: „misterul Ortodoxiei constă în iconomia divină de a se realiza în lume viața și învățătura Mîntuitorului Hristos cel întrupat” (MiPG 94, 981s și 1100). Apoi a precizat conținutul dogmatic al sf. icoane și a definit rolul lor educativ, estetic, latreutic și haric. Cultivarea acestei Or-

lodoxii a consemnat-o apoi în cartea „psaltică“ a Octoihului, care s-a răspândit peste tot. (Iordăchescu C., Sf. Ioan Damaschinul, Iași 1912; Nasrallah P., S. Jean Damascene, Horissa-Liban 1930, reeditat în 1950; Fecioru D. Dogmatica Sf. Ioan D., București 1939; Tillyard W., Hymnus of the Octoechos, 2 vol., Copenhaga 1940/9; Buytaert E., Sf. John Damascene, Louvain 1955; Loichița V., în Mitropolia Banatului 10/12 și în Ortodoxia 1, 1958; Voicu C., Maica Domnului în teologia Sf. Ioan Damaschin, Mitropolia Olteniei 3/4 1962; Nișcoveanu M., Hristologia Sf. Ioan D., Ort. 3, 1965; H. D. Lulofs, N. Damascenus on the philosophy of Aristotle, Cambridge 1965).

L-au continuat apoi Sf. Teofan Mărturisitorul (—820), autor de cronografie, patriarhul Nichifor Mărturisitorul (—829) și mai ales Sf. Teodor Studitul (—826), care a inaugurat teologia „mistagogică“, de a explica rolul Sf. Taine pentru mântuirea credincioșilor, prin împărtășirea harului divin, răzămîndu-se pe Pseudoareopagit (MiPG 99, 989ss). I s-a alăturat și Filotei din Sinai (cca 820), care în „Trezvia sufletească“ a subliniat rolul rugăciunii în lupta spirituală contra păcatelor, precum și al sf. icoane ca legătură cu Hristos.

Un rol deosebit l-a îndeplinit Mănăstirea Studion din Constantinopol, în care „se cultiva în mod elegant filozofia, precum și libera discuție asupra dogmelor Sf. Părinți, încît orice vorbe sectare puteau fi respinse prin răspunsuri corespunzătoare, aplicînd la urmă concluziile adevărului teologic ortodox“ (MiPG 99, 272). În acea mănăstire mai înflorea poezia religioasă, prin Teodor Studitul, Teodor Graptul, Teofan Graptul și poeta Kassia, apoi copierea manuscriselor și alcătuirea de Florilegii, catene, filocalii și proverbe patristice. (Matzoras G., Usia tes byzant. poieseos, Nicosia 1956).

Pe lîngă teologia oficială își mai făceau loc și vechile scrieri apocrife la Vechiul și Noul Testament și Apocalipsul Maicii Domnului (Hennecke Edg., N. Testam. Apocryphen, 2 vol., Westminster 1962/3). Pentru susținerea misionarismului s-a răspândit romanul „Varlaam și Ioasaf“, atribuit Sf. Ioan Damaschinul, dar probabil originar din Georgia-Gruzia, cu izvoare în budhism (Lang D., Wisdom of Balavar, Londra 1957; Nukubidze S., Proischojdenie romana Varlaam i Joasaf, Tbilisi 1956).

Pentru a-i feri pe credincioși de cărți nepotrivite, patriarhul Nichifor Mărturisitorul a compus, pe la 815, cartea cărților bune, numită: „Stihometria cărților sfinte“, și totodată și un

registru de cărți apocrife, oprite de a fi citite, dînd urmare unei propuneri mai vechi a Sf. Grigorie de Nazianz (MiPG 36, 841s), care a fost legiferată în can. 63 al sinodului cvini-sext din 692.

Astfel se încheie epoca patristică cu biruința Ortodoxiei asupra ereziei, consfințită în prima Duminică din Postul Sf. Paști, pe atunci 11 martie 843, cînd sinodul a corăpus un sinodic pentru condamnarea tuturor ereticilor, începînd cu Simon Magul și încheind cu ultimul iconoclast. Iconografic, această biruință a fost exprimată prin: Soborul arhanghelilor, numit „synaxa” (Șesan M., Duminica Ortodoxiei, București 1941).

ECOURI POSTPATRISTICE

Operele Areopagitice, Acrivia Sf. Ioan Damaschinul și Duminica Ortodoxiei au marcat încheierea epocii patristice propriu-zise, dar totodată au și deschis porțile pentru o epocă post-patristică, ce se va adăpa din seva teologiei ortodoxe, acumulată și expusă patristic.

În acest sens s-a reorganizat și Universitatea bizantină, încă în 830, prin dascălul ecumenic Ignatîu și apoi în 846 a fost reorganizată și Academia patriarhală. În 858 a intervenit o nouă reorganizare, prin regentul Bardas, așa că Universitatea devenea un adevărat centru al științei universale (Panepistemon), aducea Constantinopolului numirea de „cetatea luminii”, căci numai în biblioteca imperială se aflau la 30.000 volume. Despre aceasta vezi la: Uspenski P., Vizantiiskoe obrazovanie, Petrograd 1906; Fuchs F., Die höheren Schulen von Konstantinopel, Lipsca 1926; Hussey J., Church and learning in the byzant. Empire (867—1185), Londra 1937; Brehier L., Le monde byzantin, vol. 3, 1950, p. 456ss; Jugie M., Constantinople byzantine, Paris 1951; Zoras G., Basilike bibliothek, Atena 1956).

Astfel s-a impus un șir întreg de cărturari, începînd cu rectorul Leon din Tesalonic, cronicar, care preda filozofia și științele exacte; profesorul Teodor dădea cursuri de geometrie, prof. Teodosiu de astronomie și prof. Kametus de gramatică. Se începea cu gramatica, apoi se urma cu lecturi din autori clasici, cu retorica și dialectica, apoi cu aritmetica, geometria și astronomia; la urmă se învăța filozofia. Cei distinși deveneau dascăli și puteau primi titlul de „filozof”, care însemna că respectivul e cunoscător al lucrurilor divine și umane (Dölger Fr., Zur Bedeutung von Philosophos, Omagiu Th. Bréass, Atena 1940,

p. 125s; Sevcenko I., *Definition of Philosophy, Essays Jakobson*, Haga 1956, p. 449s). Patriarhia sprijinea învățămîntul laic, pentru că își dădea seama că acesta formează spiritualitatea umană și-l face pe om să înțeleagă mai bine marile probleme ale lumii și existenței (Hussey J., *The byzant. World*, 1957, p. 114s). Dar se făcea precizarea că dacă științele profane pot fi sisteme raționale și empirice, exprimate prin „—ism“, apoi Ortodoxia nu este un asemenea sistem „ism“, ci trăire în credință și fapte; deci nu poate fi „ortodoxism“ (Stadtmüller G., „—ismus“, *Saeculum* 3, 1952, p. 341s; Șesan M., *Ortodoxie sau Ortodoxism?*, în *Mitropolia Moldovei* 10, 1956; Șesan M., *Despre Ortodoxie și catolicitate*, Ort. 2, 1961). Din respect pentru textele sfinte, acestea erau scrise numai cu majuscule, pe cînd cele laice erau scrise și în minuscule (Granstrem J., *K voprosu o vizant. minuskule Vizant. Vremennik* 13, Moscova 1958, p. 222s).

Adevăratul îndrumător cultural a fost secretarul imperial Fotie (— 897), cel mai învățat bărbat al timpului său. El a reorganizat cursurile Academiei patriarhale și a înființat un curs anexă la biserica Sf. Apostoli, unde predă filozofia, retorica și gramatica; apoi la Universitate a introdus din 856 și cursuri de filozofie religioasă, pe care le ținea Constantin din Sicilia. Devenind apoi patriarh (858—867 și 877—886), el a realizat o puternică tradiție și cu numeroși ucenici, scriind singur în cele mai multe domenii teologice, istorice și literare (MiPG 101—104). Între acestea s-au impus: *Myriobiblion*, disertațiuni filozofice la 279 opere de conținut variat (ed. 1960); *Lexiconul expresiilor clasice eline*, și *Amfilohia*, cu 300 răspunsuri la întrebări teologice, filozofice etc. După distrugerea celor 6 saci cu manuscrise, după 867, s-au mai păstrat: *Syntagma canoanelor*, sau *Nomocanonul* în XIV titule, *Enciclica antilatină* din 867 pentru apărarea „izvoarelor Ortodoxiei“, *Mistagogia* contra lui Filioque și *Contra* celor ce zic că papa are primatul. Apoi s-au păstrat comentarii exegetice, omilii, sentințe morale, răspunsuri canonice, corespondența, combaterea Pavlicienilor maniheici, îndemn către armeni să revină la Ortodoxie etc. (Photios *Bibliothèque*, ed. P. Henry, 2 vol. Paris 1959/60; Laurdas B., *Photii omilliai*, Salonic 1959; Gross J., *Photios ein Gegner des Erbsündendogmas*, *Byzant. Zeitschrift* 52, 1959, p. 304s; Găină D., *Din activitatea canonică a patr. Fotie*, *Studii Teol.* 5.6 1963; Tomadakis N., *Syllabos*, Atena 1961, p. 299, cu informații despre Fotie, Leon VI, Nic. Misticul, Arethas. Mango C., *Homilies of Photius*, Cambridge 1958).

De aceea împ. Vasile I Macedoneanul i-a cerut patr. Fotie concursul pentru definirea legislației bizantine și să scrie prefață la Epanagoge, în pregătirea colecției Basilicalelor. Apoi Leon VI Filozoful a precizat că obligațiile principale ale patriarhului sînt: „Să vegheze asupra Ortodoxiei și asupra unității bisericești“, ca astfel să se definească autonomia reciprocă între Stat și Biserică (MiPG 113, 464).

Ca ucenic și urmaș al lui Fotie la catedra de filozofie, din 861, a activat Constantin Filozoful (—869), care împreună cu fratele său Metodie (—885) au devenit „Apostolii slavilor“, după ce au inventat alfabetul slavon-bisericesc după majuscula bizantină, numit apoi cirilica, în 855, și au primit pentru el binecuvîntare și în 862 și 882 de la patr. Fotie, spre a începe traducerea operelor ortodoxe grecești în slavonă pentru uz misionar, bisericesc, de cult și de instrucție ortodoxă, începînd cu Psaltire, Apostol, Evanghelia, Octoih și Liturghier. (Vechea scriere laică slavonă, glagolitică, era cu totul improprie pentru această misiune bisericească, care cerea respectarea demnității cuvîntului divin prin litere mari). Apoi a mai scris în grecește: Elogiul Sf. Grigorie Teologul, trei tratate despre Sf. Clement și Despre discuțiile sale împotriva iconoclaștilor, a saracenilor, hazarilor, iudeilor, mohamedanilor. Fratele său Metodie, ajuns mitropolit în Moravia și Panonia, a tradus alte cărți ortodoxe și a compus codicele juridic: Zakon sudnăi liudem—pentru judecare civilă; apoi a tradus Syntagma în 50 titule a lui Ioan Scolasticul și altele. Prin această activitate ei au inagurat cultura creștină pentru slavi și în istoria culturii s-a impus capitolul despre „cirilometodianism“. (Vezi amănunte în problema și bibliografie la Șesan M., Ortodoxia în trecutul Europei centrale, Studii Teol. 1/2 1950; și Tradițiile cirilometodiane, Mitropolia Ardealului 1/3 1961, apoi Slavii, creștinismul și Roma, Mitropolia Moldovei 9/12 1961, și Problema cirilometodiană, Mitropolia Banatului 1/2 1963; se adaugă publicațiile din 1963 și 1964, legate de aniversarea a 1.100 ani de la venirea Fraților apostoli în Moravia).

Alți ucenici ai patr. Fotie au fost: monahul Teognost, cu „Lauda sfinților“ (MiPG 105); Iosif Studitul inmograful de la Tesalonic; Niceta Bizantinul și Filozoful, care explică și apără învățătura Hristologică de la Chalcedon (MiPG 105, 587ss); Niceta David Paflagonul și Filozoful cu „Lauda Apostolilor“, Viața Sf. Ignatie al Constantinopolului, și a Sf. Grigore din

Nazianz, și exegeza neotestamentară (MiPG 105); Ioan Kemaniatul care a evocat Viața Sf. Dimitrie, apărătorul Tesalonicului (MiPG 109); Andrei din Cesareea Capadochiei cu comentariul la Apocalipsă, care va fi mult folosit (MiPG 106, 487ss). (---910), cu școlii la scriitori greci și apologeți și cu comentariul la Apocalipsă, care va fi mult folosit (MiPG 106, 487ss). În mistică s-au impus patr. Nicolae Misticul, care în 920 a întrunit un sinod, în care a fost aprobat ca oficial în Biserică Nomocanonul în XIV titule al patr. Fotie (MiPG 111) și în fine Constantin, profesor la universitate. Concomitent a înflorit și muzica bizantină bisericească, în legătură cu recitarea și cântarea la strană (Eustratiadis S., Iosef Studites, *Makedonika* 2, Salonic 1953, p. 25ss; Schmid J., *Studien zur Apokalypse*, Andreas von Kaisarea, München 1955; Wellesz F., *Akathistos Hymn*, Copenhagen 1957; Darrouzes J., *Epistoliers byzantins*, Paris 1960; Wellesz, *History of byzant. Music and Hymnology*, Oxford 1948; Papadopoulos Chr., *La superiorité de la musique byzantine*, *Nea Sion* 46, 1954, p. 33s, 117s).

Din literatura minoră s-a impus „Fiziologul“, o povestire cu mituri, fapte fabuloase și animale, legată de reminiscențe neopitagoreice, de mituri egiptene și unele superstiții. (Peterson E., *Die Spiritualität des griech. Physiolog*, *Byzant. Zeitschrift* 47, 1954, p. 60s; Kukules Ph., *Byzant. katadesmoi*, *Byzant. Bios* 6, Atena 1957, p. 167s).

Misiunea Fraților Constantin și Metodie la slavii din Moravia și Cehia, cu trimitere de ucenici spre vecinătățile bulgare, sârbești, panonice, polone și kievene, a întâmpinat rezistența latinismului creștin german apusean, așa că pînă la urmă, după moartea lui Metodie (—885), „cirilometodismul“ slavo-cirilic a fost respins și parte latinizat, producînd astfel „problema cirilometodiană“. (Vezi la Șesan M., indicat mai sus; Georgiev E., *Kiril i Metodi*, Sofia 1956, inauguratorii literaturii slavone; Duthilleul P., *L'évangélisation des Slaves*, *Cyrille et Methode*, Tournai 1963; Angelov B., *Problemi na kirilometodievoto delo*, *Istor. Pregled* 19, Sofia 1963, p. 32s; Novak J., *Unele probleme cirilometodiene (cehă)*, *Pravosl. Kalendar*, Praha 1965, p. 144s; Dvornik Fr., *Slavs in European History*, Washington 1962; Havlik L., *Moravia Mare și slavii din Europa centrală (cehă)*, Praga 1964; informații bibliografice noi în *Byzantinoslavica* XXIV, XXV, XXVI pe 1964—1966).

Venind ucenicii Sf. Metodie din Moravia spre Bulgaria, ei

au găsit aici adăpost oficial, pentru că Bulgaria era în discordie cu Bizanțul și astfel țarul bulgar credea că prin acest slavonism să-și creeze o culturalitate proprie. Dintre cei „șapte sfinți” ucenici s-au impus Naum, Sava, Angheiar, Gorazd și mai ales Sf. Climent de la Ohrida (—916), considerat ctitorul culturalității creștine bulgare, în rit cirilo-ortodox. El a pus bazele, în 893, învățămîntului slavo-bulgar, înființînd școlile de la Ohrida și Preslav și creînd o pleiadă de aproape 3.500 de ucenici, toți puși sub scutul „Înțelepciunii divine” — Sf. Sofia, pentru că Sf. Climent preciza că „dogmele fără har și fără viață curată nu pot duce la mîntuire”. El a scris prima liturghie slavo-bulgară, dar se pare că aceasta nu a fost prima operă creștină bulgară; astfel se afirmă, că mult înainte Sf. Metodie, activînd în regiunea Tesalonicului, ca dirigător, ar fi compus pentru administrație codicele: *Zakon sudnăi liudem*. (Vezi păreri diverse la Ganev V, *Zakon sudnăi liudem*, Sofia 1959; Tichomirov M., idem, Moscova 1961; Troicki S., idem, în *Kalendar ortodox*, Praga 1965, p. 139s cu „teoria macedoneană”, contra celei „bulgare” și celei „morave”).

În fruntea ostenitorilor în teologie s-au pus însuși țarul Simeon (—927), cunoscător al clasicismului, învățat la Bizanț, care a tradus 135 cuvîntări ale Sf. Ioan Gură de Aur, numite în bulgară „Zlatostrui” (în românește Mărgărint). Exarhul Ioan, cel mai fecund scriitor, a tradus *Acrivia* și *Dialectica* Sf. Ioan Damaschinul, *Exaimeronul* Sf. Vasile cel Mare (ed. 1958); episcopul Constantin din Preslav comentează *Evangelia* după Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Ciril al Alexandriei și patr. Gherman, monahul Cernorizeț Chrabr a luat în apărare scrisul slavon; și menționează traducerea: *Registrului* cărților oprite; presbiterul Kozma i-a combătut pe bogomili; apoi alții au tradus, și cu mijlocirea monahilor de la Zografos-Athos, *Sintagma* în XIV titule a patr. Fotie, părți din opera Sf. Grigore de Nazianz, catehezele Sf. Ciril din Ierusalim, cuvîntul Sf. Atanasie contra arienilor (ed. 1953), *Parinesiul* Sf. Efrem Sirul, părți din Ioan Moscul, *Teodor Studitul*, *Scara paradisului* de Sf. Ioan Scărarul, *Vieți de Sfinți*, *Palia* — din *Vechiul Testament*, și s-a adoptat psaltichia bizantină. Apoi monahul Grigorie a tradus *Cronica* lui Malalas, a lui Gheorghe Hamartol, și au fost compuse lucrări originale ca: *Slujba* și *viața* Sf. Constantin-Ciril și *Viața* Sf. Metodie chiar de către Sf. Climent căruia unii îi atribuie inventarea ciriliciei, față de glagolitica pe care ar fi alcătuit-o Constantin). Din literatura profană au fost traduse:

Alexandria (viața lui Alexandru Makedon), Istoria Troiei și romanul Varlaam și Ioasaf; s-au tradus unele sbornice cu conținut variat religios și laic, și din apocrife și-au găsit talmăcire Evanghelia lui Iacob, a lui Toma cu pruncia lui Iisus, a lui Nicodim cu chinurile și moartea lui Iisus, Apocalipsa lui Pavel, Călătoria Maicii Domnului la iad, Înălțarea lui Isaia la cer și în fine și Fiziologul. Ce privește stilul de biserici, s-a evitat cel bizantin vecin, copiindu-se cel din Asia Mică (cu atriu, ca la bis. Pliska).

Cu această literatură nouă slavonă s-au ocupat cercetătorii: Murko M., *Geschichte der älteren südslavischen Literaturen*, Lipsca 1908; Angelova G., *Stara bulg. literatura*, Sofia 1922; Jordan I., *Starobulgarski raskazi*, Sofia 1935; Konstantinov G., *Stara bulg. literatura*, Sofia 1942; Penev B., *Istoria na bulg. literatura*, Sofia 1929/33; Kiselkov S., *Prouki po starobulg. literatura*, Sofia 1956; Grozev G., *Istoria na bulg. filozofia*, Sofia 1957; Georgiev E., colab., *Istoria na bulg. literatura*, Sofia 1962; Milev A., Kliment Ochridski, Sofia 1955; Jaksche H., *Das Weltbild in Sestodnev des Exarchen Johannes*, *Die Welt der Slaven* 4, 1959, p. 258ss; Poprujenko M., *Sc. Kozma*, Petrograd 1907; Todorov T., *Ioan Exarch*, Sofia 1961; Puech H., *Le traité contre les bogomiles de Cosmas le Prêtre*, Paris 1945; Goșev I., *Foi de Rila*, Sofia 1956; Palikarova-Verdeil R., *La musique byzantine chez les Bulgares et Russes*, Copenhaga 1953; Hoeg C., *The oldest slavonic Tradition of byzant. Music*, Londra 1954; Velimirovici M., *Byzantine elements in early slavic chant*, Copenhaga 1960. Cea mai veche inscripție cirilică datează din 893 de la Presláv.

În Georgia (Iberia-Gruzia) de la poalele Caucazului, influența bizantină s-a accentuat pe vremea catolicosului ortodox Arsenie II (—976), când apar numeroase traduceri din literatura patristică și bizantină; s-a impus filozoful Ioan Petritz, cunoscător al clasicismului și inaugurator al epocii naționale culturale georgiene; i-a urmat apoi Eutimie Iberianul (—1020), care oferă o nouă ediție a romanului Varlaam și Ioasaf, pe lângă traduceri din Sf. Maxim Mărturisitorul, Roman cel Nou, Sf. Ioan Damaschinul, Ioan din Edessa și Petru cel Nou (Nukubidze S., *Apariția romanului Varlaam și Ioasaf (rusă)*, Tbilisi 1956, Kekelidze K., *Etiudă po istorii drevne gruzinskoj filozofii*, Tbilisi 1960; Ingoroleva P., *Hymnes perdus de Georgie*, în *Courier U.N.E.S.C.O.* 5, 1962; Berdzenișvili N., *Istoria Gruzii*, 1962).

La monofiziți s-au impus autorii armeni din mișcarea preotească a „vardapeților”, și la iacobiții sirieni s-a distins ca teolog Moses-bar-Cepha (—950), care a scris îndeosebi despre Paradis (MiPG 111). Copticii egipteni se țineau de o parte.

În aceea vreme, la românii carpați din „cultura Dridu” a venit slavonismul cirilic pe două căi și anume: direct din Moravia prin ucenicii Sf. Metodie, ca Zandov (valahul Sandu) în Dacia și Moznopon în Alpii Valahici, ea și de la sud, din Bulgaria; introducerea lui corespunde cu inaugurarea stăpînirii feudale; se constată inscripții cirilice din 912 (Bucov), din 943 și 992 (Basarabi). (Vezi Academia R.P.R., Istoria literaturii Române, vol. I, 1964, p. 237; Rosetti Al., Crăciun, Romanoslavica IV, 1960, p. 65ss; Negrescu I., Limba slavă veche (la români), Buc. 1961; Șesan M., Creștinismul vechi carpatic, Mitropolia Ardealului 11/12 1958 și Organizația veche bis. carpatică, în aceeași revistă 5/6 1959; Idem, Din relațiile bis. româno-bizantine vechi, Mitropolia Banatului 7/12 1960).

Pe atunci, la Bizanț s-a impus marele cărturar, împ. Constantin VII Porfirogenetul, care reorganizează universitatea, în 945, spre un grad și mai enciclopedic, fiind secondat și de Școala de la Studion, condusă apoi de Simeon Piosul (963—). Concomitent s-a refăcut și biblioteca vestită a Ptolemeilor de la Alexandria, trecută din 642 în patrimoniul patriarhiei ortodoxe, prin patr. Eutihiu (—940), numit de arabi Said ibn-Batrik; era autorul cronicii „Șiragul de perle”, începînd cu Facerea lumii. S-a mai alcătuit apoi organizarea mării Lavre de la Athos, prin Sf. Atanasie Atonitul, în 969, fapt prin care s-a definit centrul spiritual al Ortodoxiei, și precizarea împ. Zimisces că între sacerdoțiu și imperiu se va păstra autonomia reciprocă și armonia în chestiunile comune, a dat sprijin activității teologice în continuare.

Astfel Suidas vine cu Lexiconul filozofic-teologic din 960 (MiPG 117); Iosif Genesiu prezintă Istoria Constantinopolului (MiPG 109); istoricii Leon Gramaticul, Leon Diaconul și ipolit Tebanul continuă cronicile lui Teofan și Gheorgne Hamartol; Ioan Geometrul a compus Imnul Bunevestiri și Despre Paradis (MiPG 106); ca imnografi s-a impus Teodor Pafnopolis (MiPG 111) și mai ales Simeon Logotetul și Metafrastul (—980) cu 138 de Vieți de Sfinți, ctitorind astfel Hagiografia (MiPG 114—116); împ. Vasile Porfirogenetul prezintă un Minologhion, ajutat de Hristofor Mitilineu (MiPG 117) episcopul Oecumeniu

din Trica Tessalia (—990) comentează pe baza Sf. Ioan Gură de Aur și Teodoret din Cir nu numai Faptele Apostolilor și Epistolele Pauline, ci chiar și Apocalipsa (MiP GI18—119); Monahul Ioan Gheorghiadis a oferit culegeri de „sentințe morale” (Gnome) și Ignatie Diaconul a descris „Drama căderii protopărinților” (MiPG 117), apoi a fost oratorul Nikon Meta-noitul, care îndemna la pocăință. În privința picturii bisericești, ca dogmă zugrăvită, s-au impus Constantin din Rhodos (—944,) Teofan Pictorul, Elpis Romeul și Școala de pictură de la Vato-ped, din 970, care vine cu forme mai austere de chipuri, pentru a indica sfințenia. Muzica bisericească s-a dezvoltat, precum s-a amplificat însuși iconostasul și frizele biblice. Din literatura profană s-a făcut iar cunoscut romanul: Digenis Akritas, de caracter antimohamedan. (Kyriakides St., Forschungen zum Akri-tas, München 1958). În fine, seria a încheiat-o colecția „Jus graeco-romanum”, cu deciziile patriarhilor ecumenici și ale sinoadelor ecumenice.

Această teologie bizantină a devenit și obiect de zestre pentru prințesele bizantine căsătorite dincolo de granițele imperiului bizantin. Astfel Maria Lekapena le-a dus în Bulgaria, în 927; Teofano le-a luat cu sine în 972 în Germania lui Otto II și Anna, măritată după Vladimir de la Kiev, le-a dus în 989 în în Rusia.

În adevăr, Rusia Kieveană, unde a venit mitropolitul Mi-hail, în legătură cu încreștinarea ei oficială, oferă tărîmul pentru o înflorire culturală. Ea a venit acolo fie direct de la Bizanț, în formă greacă, fie din Bulgaria, în formă cirilică, fiind și aici pusă sub scutul „Înțelepciunii divine” — Sf. Sophia. Din Bulgaria au venit textele paleoslave din Sf. Scriptură, pentru cultul bisericesc, apoi traduceri din Sf. Vasile cel Mare, Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigore din Nazianz, Sf. Ioan Damaschinul, Acrvia, din Sf. Ciril al Ierusalimului, Sf. Atanasie cel Mare, Sf. Atanasie Sinaitul, Sf. Teodor Studitul și Sf. Efrem Sirul. Apoi pe vremea cneazului Iaroslav cel Mare (—1064) s-au în-ființat școli la Novgorod (1025) și Kursk (1032) și cercuri de traducători din grecește și de copiatori de texte slavo-bulgare; apoi s-a generalizat și psaltichia bizantină; pentru evitarea alunecărilor s-a tradus din grecește și bulgară: Registrul cărților oprite (pe la 1075, Duicev, Naistariat slav. spisok, Sofia 1955, p. 56ss).

Dacă mitropoliții de Kiev Teopempt (—1049) și Gheorghe

(—1079), fiind greci, au stăruit pentru difuzarea culturii bizantine directe, în schimb mitrop. Ilarion (—1067), fiind rus, a stăruit pentru rusificarea-slavizarea ortodoxiei bizantine, într-o sinteză deplină. A susținut-o în predicile sale și în lucrarea: Despre lege și har. Alături de el au stat autorul Evangheliei ilustrate a lui Ostromir din 1056, probabil arhim. Antonie de la Lavra Peșterilor de la Kiev, apoi Cuviosul Teodosie de la aceeași lavră (—1074), care în spirit patristic a combătut abaterile latinilor, ale armenilor și saracenilor, răzîmîndu-se pe Sf. Teodor Studitul și pe alți Părinți bisericești. Apare cel care se va numi Cronicarul Nestor. Apoi apar, după 1030: Sinodicul Duminicii Ortodoxiei, Codicele de Suprasl cu 20 omilii ale Sf. Ioan Gură de Aur, Parenesiul Sf. Efrem Sirul, Zlatostroi al țarului bulgar Simeon, se scrie la Cernigov lucrarea „Întrebări și răspunsuri teologice”, după patr. Anastasie Sinaitul și colecția „Albina”, cu mănunchi de povește morale, după grecescul „Melissa”, tradus și în bulgară. Apoi s-a tradus și copiat Cronica mondială a bizantinului Ioan Malalas, a lui Gheorghe Hamartol și Gh. Synkelos și Războiul iudaic al lui Iosif Flaviu. Din literatura populară începe să circule povestea lui Alexandru Makedon-Alexandria, povestea arabă despre Archir și romanul Varlaam și Ioasaf, apoi bizantinul Digenis Akritas. (Vezi amănunte la: Florovski G., Puti russk. bogoslovija, Paris 1937; Orlov A., Drevnaia russk. literatura, Moscova 1937; Grekov B., La culture de la Russie de Kiev, Moscova 1947; Pospelov N., Istoria literaturii ruse, trad. română, Buc. 1950; Zimin A., Pamiatniki prava Kievskago gosudarstva, Moscova 1952; Gudzii N., Literatura kievskoi Rusi, Moscova 1958; Grekov B., Artemonov M., Geschichte der Kultur der alten Rus, 2 vol., trad. germană, Berlin 1959/62; Rybakov B., Drevniaia Rus, Moscova 1963; Snegarov I., Geistige Verbindungen zwischen Bulgarien und Russland, Sofia 1960; Rose K., Predigt der russ. orthod. Kirche, Berlin 1952; idem, Predigt Illarions, Berliner byzant. Arbeiten 5, 1957, p. 272s; Pistrui Ch., în Ortodoxia 1, 1960, p. 96ss despre Mitrop. Ilarion; idem, Evanghelia lui Ostromir, Mitropolia Ardealului 5/6 1959, după Belevțev I., din Revista Patriarhiei de Moscova 7, 1956; Palikarova R., La musique byzantine ... chez le Russes, Copenhaga 1953; Mescerski N., Flavius, Moscova 1958; Dostal A., Version slave de l'épopée Digenis Akritas, Actele congresului slav 2, Belgrad 1964, p. 301s; Jacimirski A., Bibliogr. ukazatel apokrifov, Moscova 1921).

Principiul ortodox al limbii naționale în cult, opus trilingvismului apusean, a sprijinit literatura creștină în limbile siriacă, coptică, armeană, georgiană, arabă, persană și paleoslavă, așa cum au și susținut-o frații Constantin și Metodie la Veneția și Roma. (Korolesvski C., *Liturgie en langue vivante, Orient et Occident*, Paris 1955, p. 235).

De aceea teologia ortodoxă bizantină, în limba paleoslavă, a trecut și la sîrbii încreștinați în 864, producînd apoi și copii pe pămînt sîrbesc. Apoi tradițiile cirilometodiene au supraviețuit și la Cehi la Mănăstirea Sazava, prin Sf. Procopie (—1053) și pînă la egumenul Bojetch (—1100), producînd numeroase copii, între care și Evangheliarul (numit de la Reims). Între această mănăstire cehă și mănăstirile Morissena-Murășana din Banat, Lavra Peșterilor de la Kiev, Mănăstirea Sf. Ioan Rilski din Bulgaria (934) și Athos s-a stabilit o circulație vie de manuscrise slavone, cirilice și chiar glagolitice, cînd și la Bizanț textele bisericești au început să fie scrise cu minuscule. (Șesan M., Mănăstirea Murășana, Mitrop. Banatului 7/9 1958 și Ortodoxia cehă în sec. XI, Mitropolia Ardealului 5/8 1957). Dar înființarea episcopiei latine la Praga în 973 și a arhiepiscopiei latine, în 1000, pentru Ungaria și Polonia a însemnat un obstacol esențial pentru menținerea cirilometodianismului.

Ocuparea regiunilor slave sud-dunărene, bulgare și sîrbe, de către Bizanț, și organizarea Arhiepiscopiei de Ohrida, în 1018, a provocat stagnarea literaturii slavone sud-dunărene, răspîndindu-se acum mai mult cea bizantină și cu stilul arhitectonic bizantin. Deci în acest timp ortodocșii slavi sud-dunăreni au fost alimentați cu manuscrise bisericești slavo-ruse, pînă în sec. XIII, prin mijlocirea mănăstirilor Sf. Pantelimon și Zografos din Athos. Dar multe manuscrise s-au pierdut datorită practicii bisericești ca cele uzate să fie arse spre a nu fi profanate. Totuși conștiința bulgară s-a menținut în legătură cu amintirea Sf. Ioan Rilski și a mănăstirii sale. (Moșin Vl., Periodizacia rusko-iujnoslavianskich veza, Slovo 11/12, Zagreb 1962, p. 13—130 și în Trudă otdela drevnerussk. literatură 19, Moscova 1963, p. 28—108; Goșev I., Zavet na sv. Ivan Rilski, Godișnik Acad. teol. 12, Sofia 1954/6, p. 431).

INIȚIERI UMANISTE

Deși la Bizanț nu se cunoștea precis apropierea „mileniului” de la Hristos, fie la anul 1000 de la Naștere, fie la 1033 după înviere, fie la 1071 de la căderea Ierusalimului, cum au

fost stabilite soroacele în Apus, cu toate că Apocalipsa s-a bucurat de atenția exegezei bizantine, totuși pelerinajul latinilor apuseni, care numărau anii după „era creștină“, față de „anii de la Facerea lumii“ după bizantini, în expresie origenistă (de ciclu cu 6000 plus 1000 ani), a făcut ca să crească atenția spre cele duhovnicești, dar și pămîntești. Dacă deci Hristos avea să vină la Parusie curînd, atunci trebuia accentuată Ortodoxia, ca mărturie pentru o viață creștină corectă, care să ducă la moștenirea vieții veșnice.

De aceea Sf. Simeon Noul Teolog (—1022), ucenicul lui Simeon Piosul de la Studion, a venit cu accentuarea tezei despre „îndumnezeire“, lansată de Sf. Grigore de Nissa și susținută de Areopagit, și stimulînd „focul cunoașterii“ (fos gnóseos) prin contemplație; și a stăruit pentru isihia — liniștea meditației, ca „izvor de duhovnicie“ spre stimularea dragostei către semen; între lucrările sale se impune „Cartea iubirii“ și Capitolele mistice. (MiPG 120; Hausherr I., *Vie de Symeon le Nouveau Theologe*, München 1951; Bria I., *Simțirea tainică după Sf. Simeon, Noul Teolog*, Studii Teol. 7/8 1956; Darrouzes J., *Sym. le nouveau Theologien*, Paris 1957; Zamfirescu D., *Probleme teol. legate de Sf. Simeon, N. Teolog*, Ort. 3, 1958; Arhiep. Vasile Krivoshein, *Symeon le Nouveau Theologien*, Bruxella 1965).

Între ucenicii lui au fost: monahul Epifanie, care a scris despre Sf. Fecioară Maria, despre Religia creștină și despre Locurile Sfinte (MiPG 120); apoi apologetii Ortodoxiei contra inovațiilor teologice și de cult latine, patriarhul Mihail Cerularie (—1058) cu „Panoplia contra latinilor“ (MiPG 120); apoi Niceta Stethatos-Pectoratul de la Măn. Studion, polemist antilatin, teolog luminat și autorul lucrărilor: *Paradisul sufletesc*, *Viața Sf. Simeon Noul Teolog*, *Despre liberul arbitriu și problema sinergismului ortodox* și *Cele 5 puteri ale sufletului* (Hristu P., *N. Stethatos mystika syngrammata*, Salonic 1957; Grondijs L., *Der Hl. Geist in den Schriften des N. Stethatos*, Byzant. Zeitschrift 51, 1958; ediții de Chalendar, Paris 1945 și Hausherr, 1928). Contemporan a fost Pavel Everghetinul, autorul unui *Pateric* și al unui *Tipic*, după regula Sf. Teodor Studitul, ca *Synagoge* după Sf. Părinți. (Gheorghe F., în *Mitropolia Olteniei* 8/9 1956; Hausherr, în *Orientalia Christ.*, Periodica 23, Roma 1957); apoi Hristofan din Mitilene cu „*Calendarul iambic pentru toți sfinții de peste an*“ (*Minologhion*); Darrouzes J., în *Revue*

des etudes byzantines XVI, 1958; Fallieri E., în *Analecta Bollandiana* 77, 1959). Apoi Leon Lav din Ohrida, care împreună cu Stethatos a compus „Libelul contra latinilor“ (MiPG 120, 1011s) și în fine Niceta Hartofylax de la Niceea care a precizat „pentru care motive s-a abătut Roma de la învățătura promovată la Constantinopol“ (MiPG 120, 713ss). Apoi Samona din Gaza a apărut dogmele ortodoxe contra saracenilor care stăpîneau Locurile Sfinte. Aceste scrieri sînt răspuns la inovațiile latine în teologie și ele constituie punctul de vedere ortodox în cazul schismei din 1054.

Întărirea politică a imperiului bizantin prin Vasile II Bulgaroctonul s-a resimțit și în latura culturală. Astfel împ. Constantin IX Monomahul a reorganizat Universitatea bizantină în facultăți, fiind ajutat de Ioan Mavropus, Mihail Psellos și Ioan Xifilinul. La Facultatea juridică au excelat Constantin Lichudis (—1063) și Ioan Xifilin, care ajung chiar patriarhi și care au cultivat dreptul roman-bizantin și cel canonic, potrivit legislației împ. Justinian și a lui Leon VI, ca și a patr. Fotie. (Mpones C., Xifilinos, Atena 1937; Salaci A., *Novella de scholaiuris*, Praga 1954; Cveter J., *The autorship of the Novel 1045*, rev. *Eos* 48-2, 1957, p. 297s).

Dar accentul ideologic s-a pus pe Facultatea de filozofie, spre a stabili o concepție bine definită despre lume, în cadrul controversei dintre platonism, care venea cu realismul ideilor și al noțiunilor generale, și aristotelism care apărea nominalist considerînd noțiunile generale ca simple nume; în plus, în urma al noțiunilor generale, și aristotelism, care apărea nominalist, puteau întîietatea. Pe această linie s-au impus Grigore Magistrul: logician nemînvins, filozoful Niceta Gramaticul, Bizantinos, patr. Eustratios din Niceea, care a pus problema noțiunilor și a valorii lor (Ioannou P., *Die Definition des Seins bei Eustratios*, Byzant. Zeitschrift 47, 1954, p. 358s) și Mihail Psellos.

Între aceștia, numai Mihail Psellos (—1079) a reușit să se impună în mod categoric, ca un gînditor luminat, erudit, inteligent, cu o cultură vastă de teolog, exeget, istoric, canonist, diplomat și politician. Ca teolog a înțeles sensul schismei din 1054, deși era inițial pentru împăcare, și a apreciat-o apoi ca necesară, ca să fie apărută credința ortodoxă de inovațiile latino-papale. Fiind influențat de Sf. Grigore din Nazianz și de Sinesiu din Cirene, el a tratat problemele teologice în lucrările: *Didascalia*, *Despre Sf. Treime*, *Dialogul despre puterea demonilor*,

Cronograful istoric, Comentariul la Cântarea Cântărilor și altele. Ca filozof și „consul” al Facultății filozofice, a respins neoplatonismul deviat și a revenit la platonismul autentic, pe care însă l-a aplicat în concordanță cu Ortodoxia, în sensul lui: cred și înțeleg — intelligo et credo. Cu privire la cunoașterea umană a precizat că: la baza cunoștințelor omenești și lumești stă știința empirică; alături stă filozofia, ca sinteză a acestor cunoștințe prin reflexie, și în fine este teologia ca sinteză despre cele divine, potrivit cu revelația. Aceste trei sisteme și căi de cunoaștere urmăresc același scop, dar fiecare avînd obiectul și metoda sa proprie, ca să ajungă să cunoască cauzele prime și ultime ale existenței. Ce privește viața ca atare, și deci și istoria, în ea se împletește Providența divină cu libertatea omului; era expresia concepției sale de creștin ortodox. (Vezi: MiPG 122; Bezobrazov P., M. Psell, Moscova 1890; Zervos Chr., Psellos, Paris 1920; Renauld M., Psellos, Berna 1927; Sewter E., *Cronography of Psell*, Londra 1952; Ioannou P., *Christl. Metaphysik in Byzanz*, Ettal 1956 (Psellos și Italos), idem, *Die Illuminationslehre des Psellos*, *Studia Patristica* 3, 1956; Laserre Fr., *Strabon chez Psellos*, *Antiquité classique* 28, 1959, p. 32ss; Klibransky P., *The continuity of the Platonic tradition*, Londra 1940; Tatakis N., *Themata christ. kai byzantine filosofias*, Atena 1952).

Acest umanism bizantin, larg, suplu și tolerant, menținînd armonia între suflet și lume, a oferit condițiuni bune pentru cunoașterea celor din lume chiar și la Academia patriarhală, care îndruma pe linia teismului, că Pronia divină intervine în mersul vieții. Această academie era condusă de un „dascăl ecumenic” (rector) și avea 12 profesori pentru materiile referitoare la: Sf. Scriptură, teologia patristică, psaltire, retorică și filozofie; toți profesorii erau clerici-presviteri. În cadrul ei s-au impus și istoricii teiști George Kedrenos și Mihail Ataliotul, cu cronici de la Facerea lumii. (Browning R., *Patriarchal school at Constantinople*, *Byzantion* 32, 1962, p. 167ss).

Pe vremea marelui dascăl Niceta din Heracleea s-a făcut trecerea de la neoplatonism la aristotelism, pe la 1084, și cursurile au fost repartizate la biserica Maicii Domnului, la biserica Sf. Teodor și la biserica Sf. Apostoli, ca anexă a Facultății de filozofie, în care numeroși dascăli expuneau concepția ortodoxă despre lume. Dar biblioteca Universității a rămas separată de cea a Academiei. Între elevii ei a fost și împ. Alexie I Com-

nenul (—1118), care susținea ortodoxia, promovînd concepția simfoniei între sacerdoțiu și imperiu, sprijinea Sf. Munte Athos și pe reformatorul monahismului Christodulos de la Patmos, ca să dispară urmele ereziei lui Eleuterie din Paflagonia, condamnată în 1038, și combătea bogomilismul, în care vedea mai mult decît numai o sectă filozofică, opusă învățaturii Sf. Maxim Mărturisitorul pe care el a îndrăgit-o. De fapt acest bogomilism nu era numai o opoziție populară împotriva feudalismului, ci prin apocrife tîlcuite era denaturată pînă și credința ortodoxă, dînd atenție elementelor negative, ca: demonismului oriental, pornit de la iezidii sirieni, ca și: luciferismului maniheic; împotriva lor exorcismele pentru alungarea celui necurat nu mai erau active. (Vezi Ivanov, *Bogomilski knigi*, Sofia 1929; Turdeanu E., *Apocryphes bogomiles et psedobogomiles*, *Revue de l'histoire des religions* 138-1, 1950, p. 22ss; Ioannou P., *Les croyances demoniaques à Byzance*, *Actele congresului VI bizantinologic*, vol. 1, Paris 1950, p. 245s; Obolensky D., *Bogomilism in the byzant, empire*, ibidem, 1950, p. 289s; Leib B., *La politique religieuse d'Alexis I*, *Melanges Lebreton*, Paris 1951, p. 201s; Angelov, *Filosofskite vzgledi na bogomilite*, rev. Institutului de istorie bulgar 3/4 1951, p. 113s; Balotă A., *Bogomilismul și cultura maselor*, *Romanoslavica X*, 1964, p. 19—71; Angelov D., *Bogomili v Bălgaria*, Sofia 1961).

În acest cadru s-a desfășurat și procesul contra consulului filozofiei Ioan Italos (—1108), pe vremea patr. Eustratie, în martie 1082, pe motiv că el, ca urmaș al lui Psellos, ar fi accentuat peste măsură platonismul în dauna Ortodoxiei, provocînd derută și dispute, care au dus la conceptul că: *fides quaerit intellectum*, sau „credo ut intelligam”, scolastic, cu răspunsul „intelligo ut credam”. Lui Italos i s-au imputat 11 greșeli, că: rațional vrea să explice unirea ipostatică în Hristos, că în spirit antic prezintă problema sufletului și a creațiunii, că reînvie teza metempsihozei, că crede în veșnicia materiei, că-i aprobă pe iconoclaști, că neagă minunile, că depreciază teza despre învierea trupurilor pentru judecata finală, că acceptă preexistența sufletelor, că e de acord cu apokatastasa, teze origeniste respinse demult și altele. (Uspenski T., *Akta processa Itala*, Odesa 1897; Brancev V., *Italos i ego filos. system*, Harkov 1904; Zervos C., *Un philosophe neoplatonicien*, Paris 1920; Ioannou, *Christliche Metaphysik*, 1956). De aceea li s-a părut latinilor, din cadrul primei cruciade că „grecii sînt eretici” (MiPG 151, 554).

În continuare, pe vremea patr. Nicolae III (—1111), au fost condamnate ereziile lui Nil, a Blacherniților și a lui Vasile Bogomil și Ortodoxia a fost apărată de Iacob Monahul, care scrie Despre Sf. Fecioară Maria (MiPG 127), de Filip Solitarul, care a compus „Dioptra“, cartea despre regulele vieții, după Sfinții Părinți, începută încă de M. Psellos; de Nichita Seidul, care scrie Despre Sf. Paști; și de Ilie Ecdicul din Creta, autorul sentințelor filozofice, numite „Antologion guomikon“ (MiPG 127).

Mai importanți au fost însă: Mitropolitul Teofilact Bulgarul al Ohridei (—1108), elevul lui Psellos, exeget ilustru, dogmatist al Sf. Treimi și polemist, axat pe Sf. Grigore din Nazianz, pe Sf. Ioan Gură de Aur, pe Teodorit din Cir și pe Oecumeniu, apoi pe patr. Fotie, pe Psellos și pe Eutimie Zigabenu; deși nu se împăca în vecinătate cu bulgarii, apreciind în schimb pe valahi și dorind să introducă la ei slavonismul bisericesc (cf. Șesan M., în Mitropolia Ardealului 5/6 1959, p. 366), a compus Viața Sf. Climent al Ohridei (MiGP 123—126; Opera editată de mitrop. Simeon, Sofia 1931; Milev A., Teofilakt Ochridski, Sofia 1956; Katicici R., Biografice despre Teofilact, în Epeteris byzant. spudon 30, Atena 1961, p. 364s; Snegarov I., Teofilakta jitie na Kliment, rev. Institutului de istorie 7, Sofia 1957, p. 419ss).

Alături de el s-a împus monahul Eutimie Zigabenu de la Peribleptos (—1118), care a excelat în exegeză și dogmatică; a compus lucrarea „Panoplia dogmatică a credinței ortodoxe“, care devine apoi un arsenal al teologiei ortodoxe pentru toate împrejurările credinței; în exegeza la Vechiul și Noul Testament a urmat pe Sf. Vasile cel Mare, pe Sf. Grigore din Nazianz și pe Sf. Ioan Gură de Aur, ca și pe Oecumeniu, cu asocierea și a argumentărilor proprii raționale, pentru a combate pe latini și apoi pe ereticii bogomili, massalieni, paulicieni, și pe mohamedani. Era ajutat de Ioan Furnes și capitolul despre purcederea Sf. Duh l-a orientat după patr. Fotie (MiPG 128—131; Kalo-geras N., Eft. Zigabeneu ermineia, 2 vol., Atena 1887; Braniște M., Panoplia dogmatică, Mitropolia Olteniei 7/8 1956).

În fine mitrop. Ioan Mavropus din Euchaita (—1106), ca poet creștin a compus Vieți de Sfinți, innuri și omilii și pentru înlăturarea disputei care dintre cei mari ierarhi este cel mai mare, a propus, pe la 1100, sau mai degrabă, comemorarea lor deopotrivă la 30 ianuarie, ca ziua celor „trei mari Ierarhi și dascăli ai lumii“, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigore din Năzianz și

Sf. Ioan Gură de Aur, fapt care s-a generalizat apoi în întreaga Biserică Ortodoxă din Răsărit. (Tomadakis, Ekklesia tes Helados, 1956 passim).

Deoarece bulgarii și sîrbii mai stăteau supuși Bizanțului, nădejdea lor în ce privește literatura bisericească slavonă s-a îndreptat spre Rusia kieveană. Aici se desfășura o activitate vie teologică pe vremea mitrop. grec Nichifor de Kiev (—1121) și a cneazului Vladimir Monomahul (—1125), nepot al împ. bizantin Constantin IX, încuscrit cu împ. german Enric IV și ginere al regelui Enric I al Angliei, cel care a dat „charta libertăților”. Legătura cu Bizanțul era strînsă, cum o dovedește Mineiul de la Novgorod din 1096. În acest cadru egumenul Daniil a descris „Călătoria, adică descrierea drumului” (Puteșestvie) spre Locurile Sfinte și a inclus și „Lauda Țarigradului”, a Constantinopolului în 1106, trezind astfel interes și mai viu pentru aceste regiuni și locuri. Dar cel mai important imbold pentru cunoașterea vieții pe pămînt l-a dat autorul „Cronicii lui Nestor” de la Lavra Pecerska din Kiev, care pare să fie arhim. Silvestru de la Sf. Mihail din Kiev, ucenic al vestitului stareț Teodosie. Cronica a fost apoi cunoscută sub numele de „Povestea vremurilor de demult” și cuprinde expunerea de la Facerea lumii și pînă la anul 1112, dovedind o largă cunoaștere a izvoarelor istorice; de fapt, despre cronicile bizantine, autorul s-a exprimat elogios că sînt „rîuri care adapă universul, izvoare ale înțelepciunii, mîngăiere în suferință și irîu necumpătării”. Tot el pare să fie autorul primelor vieți de Sfinți ruși: Sf. Vladimir, Sf. Boris și Gleb și a Starețului Teodosie de la Pecerska. În acea vreme a apărut și traducerea slavonă din Sf. Simeon Noul Teolog. În 1113 a apărut și Evangheliarul lui Mstislav, pentru catedrala din Novgorod și „Învățătura pentru copii”, exprimînd grija pentru „bunul martir, care este pămîntul rus”. (Vezi la: Priselkov M., Nestor letopiseț, Leningrad 1923; Trautmann B., Die altruss. Nestorchronik, Lipsca 1931; Lichacev D., Povesti vremennykh let, Moscova 1950; Voronin N.-Karger M., Istoria kultură drevnei Rusi, vol. 2, Moscova 1961; Cross S., The russian primary Chronicle, Cambridge Mass. 1953; Rajkov V., Nestor, Rev. Patriarhiei din Moscova 10, 1964; Polnoe sobranie russkich Letopisei, ed. Academia U.R.S.S., Moscova; Onasch K., Geist und Geschichte der russ. Kirche, Berlin 1947; Benz E., Russ. Heiligenlegenden, Zürich 1953).

Pr. Dr. MILAN ȘESAN

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

CLERICI ARDELENI, CONTINUATORI AI LUPTEI IMPOTRIVA ABUZURILOR ÎMPĂRATULUI DE LA VIENA IN SECOLUL XVIII

Pe drumul deschis de neînfricatul călugăr Visarion — drum al luptei hotărâte împotriva abuzurilor și fărădelegilor împărătești — au pășit rînd pe rînd nenumărați preoți ardeleni, căutînd să apere dreptatea, să apere credința strămoșească și să redobîndească drepturile pierdute. Unii dintre ei au mers pe această cale pînă la sfînta mucenicie, înfruntînd chinurile și chiar moartea pentru dreptatea cauzei lor. Unii — mai norocoși — au scăpat ca prin minune de moartea cumplită, pe care le-o pregătise „mărinimosul împărat de la Viena în bună înțelegere cu papa de la Roma“.

Acești preoți, intrați în vîltoarea luptelor nepotolite, au devenit uneori diplomați iscușiți și ambasadori ai poporului dreptcredincios din Ardeal, pe la curțile împăraților din Viena și Moscova, București și Carloviț. Alteori s-au dovedit neîntrecuți mobilizatori ai maselor de credincioși și tot atît de buni conducători în lupte ai acestor mase răscolate.

Din numărul mare al acestor luptători împotriva tiraniei, încercăm să conturăm figura cîtorva preoți care prin viața, prin activitatea și sfîrșitul veștii lor s-au impus în atenția și admirația contemporanilor și s-au făcut vrednici de laudă și pomenire din generație în generație, din neam în neam și din veac în veac. Încrustăm pe răbojul acestor înfăptuiri chipurile preoților Ioaneș din Galeș, Moise Măcinic din Sibiel, al călugărului Sofronie din Cioara și al Popii Tunsu din Sadu.

PREOȚII IOANEȘ DIN GALEȘ ȘI MĂCINIC DIN SIBIEL — MUCENICI AI ORTODOXIEI ARDELENE

Doi preoți tineri, curați sufletește și cu totul nevinovați, din „mărginime“, din apropierea Sibiului, preotul Ioaneș din Galeș și preotul Moise Măcinic din Sibiel, au plătit cu chinuri nesfîrșite — și, în cele din urmă, cu moartea ainară, cu sfîntă

mucenicie — îndrăzneala de a fi apărat Ortodoxia. Vom încerca să redăm în cele ce urmează câteva crîmpee din zbuciumata lor viață.

La 16 aprilie 1756 episcopul unit, Aron, denunța pentru a doua oară guvernului pe popa Ioaneș din Galeș, acuzîndu-l că lucrează împotriva unirii, prin părțile Sibiului, Sebeșului, Orăștiei și Hunedoarei.¹

De bună seamă la porunca guvernului, magistrul din Sibiu a trimis noaptea „călărași și plăieși” în Galeș, spre a aresta prin surprindere pe popa Ioaneș. La această primă încercare zbirii n-au reușit, ceea ce determină pe popa Ioaneș să protesteze în scris, spunînd:

„De veți întreba, pentru ce n-am venit la Măria Voastră de față? De ați fi poruncit cu altă socoteală, cu liniște, după cum este porunca de la Prea Înălțata Maica Crăiasa (e vorba de împărăteasa de atunci, Maria Terezia), eu aș fi venit și aș veni. Iară minînd călărași și plăieși noaptea, ca la un hoț noaptea, fără nu ca la un preot nevinovat, pentru aceasta în așteptare nu voi veni, că nu sînt tîlhariu. Și să mă iertați că eu voi scrie sus de aceasta”.²

Din rîndurile acestui protest se desprinde un aer de demnitate și se descoperă conștiința unui om care se simte cu totul nevinovat. Se desprinde însă în același timp și greșala și nai-vitatea de a crede că împăratul de la Viena este drept, este cinstit și că el nu-i de acord cu abuzurile și tîlhăriile autorităților din Ardeal. Amarnică și primejdioasă amăgire! Încrederea aceasta oarbă în împărat au plătit-o foarte scump românii din Ardeal. Aproape toți conducătorii românilor din Ardeal au plătit cu viața greșala de a fi crezut în dreptatea împăratului de la Viena și de a fi nădăjduit înțelegere și sprijin de la el.

Din scrisoarea lui Ioan Burbore din Galeș, tatăl acestui preot, scrisă în luna mai 1756, reiese că fiul său, preotul Ioaneș, a fost arestat „și legat în lanțuri a fost aruncat în cea mai grea temniță”. El se roagă de autorități „să se îndure a-l elibera, sub garanție, sau cel puțin a-i desface lanțurile pentru ca să se poată bucura de lumina zilei”.³

Împărăteasa Maria Terezia, în loc să asculte cererea îndureratului tată, în loc să se înduioșeze și să se cutremure de ne-

1 Cf. Arhiva univ. săsești, nr. 230 din 1756 și Arhivele Statului în Budapesta. Conc. Aul. Trans. n-rii 764 și 921 din 1765. Cf. Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*, vol. II, Sibiu 1930, p. 47.

2 Silviu Dragomir, op. cit., p. 48.

3 Idem, vol. I. Anexe 101, p. 157—158.

prihănirea, de curăția sufletească și naivitatea acestui preot, dă poruncă aspră ca popa Ioaneș să fie dus cu grabă mare și în secret la Deva, închis în temnița din cetate și ținut pînă la moarte.⁴ Această cruntă poruncă s-a îndeplinit fără amîinare.

Se vede însă că autoritățile se temeau că popa Ioaneș nu-i în deplină siguranță în temnița din Deva. De aceea, după un an el e dus sub puternică escortă militară și închis în marea fortăreață cu ziduri ude, reci și umede de lîngă Gratz. Aici, în cumplitele celule, veșnic întunecate și neaerisite de la Kuffstein, a îndurat popa Ioaneș din Galeș cele mai groaznice chinuri, ofîlindu-și tinerețea, în nădejdea continuă a izbăvirii, care n-a mai venit niciodată.

Din acest uriaș mormînt al deținuților a străbălut totuși, ca prin minune, pe la anul 1780, o știre discretă despre popa Ioaneș din Galeș. Fostul exarh al episcopiei din Pacraț, Ghenadie Vasici, poftitor să ocupe cu sprijin rusesc scaunul de vîldică ortodox din Ardeal, a căzut în anul 1764 în mîinile poliției austriece. Fără nici un fel de judecată și fără condamnare a ajuns și el în fortăreața deținuților de la Kuffstein. Nu se știe pe ce cale și prin ce om de încredere a izbutit, la 6 martie 1780, să trimită o scrisoare Sinodului Bisericii rusești. În această scrisoare, el roagă Sinodul rusesc să intervină, prin împărăteasa Ecaterina, pentru eliberarea lui. Scrisoarea aceasta face amintire și de popa Ioaneș din Galeș, spunînd următoarele: „Aici în fortăreață este și un popă român din Transilvania, cu numele Ioan, care pătimește în robie de 24 de ani, pentru credința lui ortodoxă”. Salvarea lui n-a venit însă nici după această intervenție a binevoitorului său frate de suferință, Ghenadie Vasici. Popa Ioaneș și-a încununat suferința cu aureola muceniciei, pentru credința lui curată și dreaptă, pentru singura lui vină de a fi iubit și apărat pînă la moarte „legea strămoșească”, Ortodoxia românească.

Un al doilea preot care a luptat, a pătimit și a îndurat mucenicie pentru credința ortodoxă a fost popa Moise Măcinic din Sibiel, sat învecinat cu Galeșul.

Din porunca aceleiași împărătese, Maria Terezia, episcopul rutean unit din Muncaci, Manuîl Olsavszky, a vizitat Ardealul în iarna anilor 1745—1746. El avea misiunea să cerceteze amănunțit clerul, credincioșii și bisericile unite din Ardeal și să

⁴ Arhivele Statului. Budapesta, Conc. Aul. Transilv. nr. 814 din 1757, „ad perpetuos carceres”.

înainteze apoi împărătesei un raport despre starea acestora. În raport, el arată cu numele pe luptătorii mai de seamă împotriva catolicizării românilor cu forța. Între acești corifei este amintit și popa Măcinic din Sibiel.

Este adevărat că acest preot, tânăr și entuziast, a îndeplinit, ca de altfel și popa Ioaneș și atîția alții, anumite misiuni demne și onorabile pentru apărarea Ortodoxiei ardelenе în vremurile acelea pline de abuzuri și nesiguranță. Aceste misiuni nu erau însă potrivnice legilor în vigoare și nu urmăreau nici un fel de acțiune primejdioasă pentru nimeni.

În toamna anului 1750 popa Măcinic a fost trimis de către obștea clerului și a credincioșilor ortodocși din Ardeal la Viena, să ducă vești noi lui Oprea Nicolae, zis Miclăuș, despre necazurile și suferințele credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române din Ardeal. Oprea Miclăuș, țăran din Săliște, se găsea de mai multă vreme la Viena, unde a prezentat în câteva rînduri împărătesei Maria Terezia doleanțele românilor ortodocși din Ardeal și a arătat nedreptățile și suferințele pe care ei le îndură din partea stăpînirii pentru credința lor ortodoxă. În același timp, Oprea Miclăuș păstra legături și cu ambasadorul Rusiei la Viena, cerînd intervenția țarului pentru ocrotirea pravoslavnicilor credincioși din Ardeal. Se înțelege că aceste legături și de-sele lui stăruințe spre a se face lumină și dreptate în Ardeal nu erau pe placul împărătesei și al guvernului. De aceea el a fost arestat împreună cu popa Măcinic și amîndoi, în loc să vadă zorile libertății religioase, idealul cel mai înalt al vieții și al luptei lor, au ajuns să fie legați în lanțuri și aruncați în înfricoșătoarele temnițe ale Kufsteinului, unde i-a mistuit întunericul, umezeala, mucegaiul, foamea, frigul și disprețul cel mai amar al autorităților.

O cerere a românilor ortodocși din Ardeal, de la anul 1755, adresată mitropolitului sîrb de Carloviț și trimisă acolo prin doi delegați, spune:

„Facem de știre acum pentru aceasta, cumcă trimițînd pe acești doi oameni, anume popa Ion din Poiana și cu Toma Maieru din Răhău, i-am trimis iarăși la Preasfințiile Voastre, pentru mari supărări care pățim de multă vreme în toată țara Ardealului pentru legea noastră cea grecească și avînd întru Hristos toată nădejdea și după Hristos și întru Preasfințiile Voastre, cumcă pentru Hristos nu ne vei uita, nici dorirea noastră“. Ei continuă apoi zugrăvind starea deznădăjduită a românilor ortodocși: „dosădiți și legați și bătuți pentru sfînta lege, că acum nu mai știm ce să mai facem de atâtea supărări și legături și bătăi, prăzi și geruri, cari

ne-au degerat mâinile și picioarele noastre în legăturile lor, că ce am pățit mai înainte, iar de cînd a venit Aron toate temnițele în toate le-au umplut de robi preoți și mireni, cari nu s-au mai făcut din zilele lui Maximilian și Dioclețian, împărații cei tirani, precum face Aron cu protopopul lui acum cu creștinii pentru legea grecească. Iar noi ne rugăm să nu ne lăsați pentru Hristos, ci de puteți să ne ajutați“. În fine ei își aduc aminte de cei doi martiri, care sufăr în temnițele îndepărtate și se roagă deci și „pentru acești oameni, cari i-au trimis țara la împărăție, anume Oprea Miclăuș, Popa Măcinic, căci că multă dorire are țara de ei, care nu știm, sunt undeva sau ba“.⁵

După aproape 35 de ani de la arestare, la 25 iulie 1784, soția lui Nicolae Oprea, Stana, roagă pe împăratul Iosif II, fiul Mariei Terezia, să-i sloboadă măcar acum la bătrînețe bărbatul, care a pătimit îndeajuns din pricina credinței sale. Iosif II a dispus să se caute prin toate temnițele austriece, dar nu s-a găsit niciunde un astfel de deținut. Oprea Nicolae, ca și preotul Moise Măcinic, trecuseră demult hotarele vieții pămîntești, oprindu-se în împărăția veșniciei, unde „nu este durere, nici scîrbă, nici suspinare, ci viață fără de sfîrșit“.

Poporul a numit pe preotul din Sibiel Moise „Mucenic“, în loc de „Măcinic“ — și cu deplină dreptate, căci de amară mucenicie a avut parte.

Preoții Ioaneș din Galeș și Măcinic din Sibiel, împreună cu țăranul Oprea Nicolae din Săliște sînt cea mai curată glorie a Ortodoxiei ardelene și cel mai frumos exemplu de credință.

CĂLUGĂRUL SOFRONIE, SCÎNTEIA CARE A REAPRINS REVOLUȚIA RELIGIOASĂ DIN ARDEAL ÎN A DOUA JUMĂTATE A SEC. XVIII

Un smerit călugăr și-a înfiripat cu trudă multă un schit modest în codrii de la Cioara (Hunedoara), unde s-a aciuat apoi spre a duce o viață în pace, în post și rugăciune.

Născut în satul Cioara din părinți modești, la botez a primit numele de Stan, iar în călugărie a fost purtătorul numelui patriarhului Sofronie al Ierusalimului, din v. VII, unul dintre cei mai înflăcărați luptători pentru apărarea Ortodoxiei. Călugărul de la Cioara s-a străduit să fie un urmaș demn al patriarhului Sofronie întru apărarea dreptei credințe.

Darul preoției l-a primit în Țara Românească și tot acolo a fost tuns și întru monah. Viața și activitatea acestui călugăr fac dovadă că el a agonisit în Țara Românească cunoașterea cărții și chiar o oarecare brumă de cultură teologică.

Din jalba pe care românii din Ardeal o fac mitropolitului ortodox din Carloviț la anul 1757, aflăm că acest călugăr s-a întors în satul său natal, „unde a încropit o țîr de schit în mijlocul codrului, mai ca la un mil depărtare de satul Cioara, locuind acolo și rugîndu-se lui Dumnezeu pentru sufletul lui și al altora“. Din aceeași jalbă mai aflăm că în acest schit el mai avea pe lîngă sine „vo tri sau patru copilași la învățătură de pomană“. Deci schitul de la Cioara era și un fel de școală modestă, pentru pătrunderea neștiutorilor și mai cu seamă a copilașilor nevinovați în tainele buchilor, iar călugărul Sofronie era dascăl și un apostol al cărții, învățînd pe copii „de pomană“.⁶

Îndîrjirea catolicismului împotriva Ortodoxiei din Ardeal era însă în acele vremuri atît de oțărîtă și fără de măsură în ură și răutate încît n-a putut să îngăduie în codrii de la Cioara viețuirea acestui altar de rugăciune și a acestui opaiț de alfabetizare. Unele crîmpeie din aceeași jalbă a românilor ne vor lămuri asupra fărădelegilor, asupra abuzurilor și asupra răutății catolicismului și a slugilor lui din timpurile acelea.

„De aceasta jeluim și plîngem noi românii, care ne afăm în Ardeal și ne trudim să ținem legea răsăritului și de atîtea pedepse nu știm ce să mai facem, care dintr-însele vom mai iscăli, că toate nu le putem iscăli, nice nu putem să înștiințăm, că într-acest an anume la Duminica Floriilor în Săsciori anume noaptea spre luni la miezul nopții a mînat fibirău din Vinț ca la douăzeci de unguri și a lovit înainte în Sibîșel și a legat straja, care străjuește marginea satului ca să nu dea știre și a mers la popa cel neunit și nu l-a putut găsi să-l prindă și au luat ce au găsit la casă tot șaptezeci și patru de vedre de vin și doi boi și două lăzi cu haine cît a lăsat numai părății și a mers la Săsciori că-s satele aproape și iară a legat straja din marginea satului ca să nu facă înștiințare și a mers la un popă neunit și nu l-a găsit acasă și l-a prădat că a luat 100 vedre de vin și ce a găsit tot și a mers la alți doi popi neuniți amîndoi fiind într-o curte și i-a găsit în căsi și i-a legat și i-a bătut și le-a spart camenițele și i-a bătut de moarte în căsi pe ei și pe femei și i-a tras de păr și i-a țîrît pe pîntece după ei pe uliță pînă la casa birăului și i-a legat cu mîinile în spate de a fost pleznind, ci nu le-a fost destul cu atîta, ci i-a tot bătut și legați, ci ei văzînd

6 Silviu Dragomir, op. cit., vol. I. Sibiu 1920, Anexa nr. 107, anexe p. 164.

că-i tot bat a strigat tulvai pe sat, și oamenii s-au adunat, iară ungurii văzînd că se adună oameni, a dat foc asupra oamenilor și a strigat solgăbirăul üsd (loviți), el și a început a da cu băl-tace și cu chilome în oameni, oamenii văzînd că dau în ei au luat pietrii și au zvîrlit asupra lor și le-a spart capu la doi dintre ei și așa au fugit și ne-au lăsat...".⁷

„Și de altă iară să se știe iarăși în Jina în varmeghia Belgradului, că jumătate slujește Jina la varmeghie iară jumătate la Sibiiu, a mînat de la varmeghie la Dumineca Tomii solgăbirău din Sîngătin anume Iandi douăzeci de cătane toată cătana cu pușcă și cu două pistoale și cu o sabie și a tot pușcat și a mîncat ce s-a găsit tot, că oamenii au fugit toți din sat de frica prinsorilor... De aceasta iarăși să se știe că în luna lui ianuarie ce s-a făcut în scaunul Mercurii anume în Poiana în 14 zile a prins pe Bucur Oprianu și l-a dus la Mercurea și l-a pus la ariști și l-a ținut șapte săptămîni și a tot venit slugile scaunului în Poiana să prindă oameni mai mulți să ducă acolo și a fugit oamenii toată iarna în pădure ca vai de ei”.⁸

Aceeași năpăstuire s-a pornit și asupra schitului de la Cioara căci catolicismul „nice aceasta n-a putut gîndi ci cînd a fost în Duminica Floriilor spre luni au sculat fibirăul de la Vinți doisprezece unguri și a venit în puterea nopții în Tărtăria și a legat pe birău și jurați, și a venit în Cioara și iară a legat pe birău și pe jurați și i-a făcut de frică de i-a dus la schitul acela și fiind călugărul în frică a avut straje și simțind straja a alergat de a dat veste și fiind în pădure a scăpat călugărul în pădure și cu care a mai fost, care cu ce a putut că era vreo trei a patru copilași la învățător de pomană și întorcîndu-să unul a două oră să ia sfintele icoane a sosit și prinzătorii și a curs tot cu puștile tecăruite cînd de cînd să-l puște, ci numai a apucat în pădure și n-a putut prinde pe nime și a venit la sfînta biserică și s-a suit întîiu pe sfîntul altar și a început a descoperi și a-l strica, a doborît coperișul și a sparge ceriul și a doborît pereții, după aceea a tunat în biserică și iară a făcut așa, după aceea a tunat în chilii și iară a făcut așa”.⁹

Distrugînd schitul de la Cioara, călugărul Sofronie a fost izgonit din pădurea lui, a fost pus pe drumuri. Rămas fără adăpost, fără rosturile lui de călugăr și urmărit pretutindeni ca o fiară sălbatică, după doi ani de pribegie prin lume, în toamna anului 1759, a încins sabia și a pornit lupta pentru apărarea

⁷ Idem, ibidem.

⁸ Idem, p. 165.

⁹ Idem, ibidem.

credinței strămoșești și a drepturilor naturale la viață ale românilor din Ardeal. El și-a ales ca teren de luptă Munții Apuseni, cetate cu cele mai strașnice ziduri naturale de apărare.

La 6 octombrie 1759 călugărul Sofronie dă o proclamație adresată locuitorilor din Brad, în care între altele le cere:

a) Toți creștinii care vor să rămână sub conducerea Bisericii din Ierusalim, adică să rămână ceea ce au fost, și anume: creștini ortodocși, să întocmească o listă cu numele lor. Această listă să o aducă săptămîna viitoare la Deva și s-o predea lui.

b) Credincioșii ortodocși să ia cheile bisericilor de la preoții uniți, pe care să-i socotească de acum înainte ca oameni simpli, ca nepreoți. Ortodocșii de pretutindeni să se înscrie în liste, care vor fi trimise la Carloviț, însoțite de cererea de a se da un vlădică ortodox pe seama românilor din Ardeal.

El a cutreerat toate centrele din județul Hunedoarei, vestind pretutindeni aceste idei și îndrumînd lumea la rezistență și acțiune împotriva catolicismului. În preajma Crăciunului este arestat și aruncat în temnița din Bobîlna.

Preoți și țărani, aderenți ai lui Sofronie, s-au organizat și au scos cu forța din închisoare pe călugărul Sofronie. Un raport oficial descrie acest atac al Bastiliei ardelenesti în felul următor:

„În 12 februarie 1760 a sosit la Geoagiu protopopul din Săliște cu încă un tovarăș. Pentru ziua următoare el adună, în taină vre-o 500—600 de oameni din Zărand, din părțile Abrudului, din scaunul Orăștiei și din județul Hunedoarei, mai ales din jurul Geoagiului. Fruntașii ținură acolo un scurt sfat cum să elibereze pe călugărul Sofronie, care era închis în temnița din Bobîlna, la porunca guvernului, cam de vre-o opt săptămîni. Ei stabiliră următorul plan: către seară să atace temnița și să scoată din ea pe călugărul Sofronie. Împărțiți în cete porniră apoi de grabă din Geoagiu. Cea dintîi ceată intră în mare tăcere în Bobîlna. A doua, sub conducerea protopopului din Săliște, s-a ascuns după vîi în afară de sat, iar a treia ceată a rămas mai îndărăt la distanță mai mare. După apusul soarelui grupul din sat a atacat îndată temnița. Înainte de toate au prins și au trîntit la pămînt pe paznici, apoi rupînd cu securile lacătul de la ușa temniței l-au scos pe Sofronie, l-au așezat pe un cal alb, legat cum era în fiare și au pornit la drum cu el. Înzadar a mai încercat strajameșterul să-i oprească și să-l dea jos de pe cal pe prizonierul evadat. Țăranii întăritați îl trîntiră și pe el la pămînt, lovindu-l cu topoarele în piept și în cap. Apoi, ajungînd în cîmp, s-au oprit ca să se întîlnească cu grupul așezat după vîi. În răstimpul acesta i-au luat lui Sofronie obezile de pe picioare și-au plecat la Rapolt, unde a doua zi dimineața întrînd în biserică au dat mulțumită lui Dumnezeu că au izbutit să scape pe călugărul lor”¹⁰

10 Silviu Dragomir, op. cit., vol. II, p. 155—156 și anexa din vol. I, nr. 127.

După această evadare călugărul a luat drumul munților, stabilindu-se în fortăreața naturală a Zarandului. Aici, în regiunea Abrudului și a Zlatnei, cu poteci înguste care trec prin văi adânci și printre munți prăpăstioși, unde orice încercare de atac al vrăjmașului poate fi zădărnicită, s-a stabilit călugărul Sofronie.

În primăvara anului 1760, când nobilii stăpînitari au ținut la Deva ședința județeană de primăvară, o delegație de țărani români au prezentat nobililor — cu totul pe neașteptate — un memoriu. Dăm din acest memoriu cîteva fragmente:

„Cinstiți, prin Dumnezeu aleși și de înaltul guvern crăiesc așezați domni ai măritului comitat al Hunedoarei, mărite comite și jude suprem al nobililor și către voi toți ceilalți.

Iată noi țărani din principat facem de știre Mărilor Voastre, anume din acest județ al Hunedoarei, al Albei, al Zarandului, împreună cu scaunele cele mai îndepărtate, despre acest lucru, că noi așa poftim de la cel mai mare pînă la cel mai mic. Dacă vreți să scoateți de la noi ceva, sub cuvînt de contribuție sau altă trebuință a principatului, noi sîntem gata la toate, dar religia nu ne-o părăsim, pînă cînd trăim. Toate neamurile își au legea lor, și au pace în legea lor. Și prorocul Moise a dat lege evreilor și ei o țin în pace, iar noi sîntem prigonii neîncetat pentru legea noastră. De ce nu ne dați pace, ca să ne odihnim? De ce să dăm uniților bisericile, pe care bieții de noi le-am zidit cu cheltuiala și cu miinile noastre? Nu, niciodată pînă ce sîntem vii! Dar să fim scurți, cinstiți domni: cînd va sosi episcopul și stăpînul legii noastre și va face judecată și asupra bisericilor, care să se dea uniților, le vom da, pînă atuncea însă nu. Căci e păcat mare să rămîna bisericile închise în acest post. Nu-i cu cuviință, nici Dumnezeu nu vrea și nici românii nu o îngăduie. Căci prea de ajuns ne-am rugat cu toată cuviința, și n-am primit nici un răspuns, ca și cînd niciodată nu ne-am fi rugat. Nici noi nu sîntem vite, cum cred Măriile Voastre, ci avem biserica noastră. Iar bisericile nu de aceea sînt clădite, ca să rămîna goale, și nici noi nu ne vom mai închina în grajduri, ci ne vom duce la biserici, ca să ne rugăm acolo și să nu rămîna goale. Căci postul fără rugăciune e lucru morț. Pînă atuncea protestăm înaintea Mărilor Voastre, oprindu-vă de a ne mai tulbura, pînă ce va veni vlădica. Vom face atunci, cum ne va porunci el, căci e stăpînul legii noastre”.¹¹

Memoriul acesta întocmit desigur de Sofronie, a făcut vîlvă mare în întreg Ardealul. Prin forma și conținutul său el a avut darul să stîrnească mirarea și supărarea nobililor pentru îndrăzneala neașteptată a românilor. Nobilul maghiar Rettegi George, în însemnările sale, spune că românii au ridicat împotriva nobililor acuze ca acestea: „Nu ne putem îndeajuns mira din ce

¹¹ Silviu Dragomir, op. cit., vol. II, p. 157—158.

pricină ne apăsați voi ungurii într-atîta. Că ne-ați pus în gît jugul iobăgiei, cu toate că noi sîntem și am fost mult mai numeroși, decît ungurii, ba sîntem și mai vechi în această țară decît voi, fiindcă sîntem urmașii vechilor daci”.¹²

În luna aprilie, cînd primăvara a deschis potecile munților și cînd codrul a început să dea adăpost celor ce aveau trebuință de această găzduire, călugărul Sofronie a trecut la asalt. În 21 aprilie 1760 el pătrunde cu forța în Zlatna, în fruntea unei mulțimi imense de țărani, împrăștiind spaimă și groază în lumea nobililor și a funcționarilor imperiali. Orice încercare a lor de rezistență s-a dovedit zadarnică. Aici a ținut călugărul o înflăcărată cuvîntare, din care spicuim cele ce urmează:

A îndreptat cuvînt aspru împotriva tuturor preoților uniți și chiar împotriva episcopului unit din Blaj, îndemnînd poporul să nu asculte, să nu primească și să alunge pe acești preoți. A spus de asemenea că botezul și toate slujbele pe care le săvîrșesc preoții uniți n-au nici o valoare. Ei au spurcat Sfintele Paști, anafura și Cuminecătura.

El a îndemnat lumea să reocupe cu forța bisericile răpite de uniți și să lupte pe față pentru redobîndirea drepturilor și a libertăților pierdute, prin ceea ce vor scăpa și de a mai face corvoadă domnilor și de a plăti biruri.

În urma acestei cuvîntări toți locuitorii Zlatnei s-au înscris pe lista credincioșilor ortodocși, ce urma să fie trimisă mitropolitului din Carloviț, ca el să rînduiască un vlădică ortodox pentru românii din Ardeal. Au alungat apoi pe preoții uniți și au ocupat cu forța biserica pe care o luaseră uniții.

Din Zlatna răsmerița s-a întins în toate satele din jur. Pretutindeni credincioșii au alungat pe preoții uniți, au reocupat bisericile și au întocmit liste cu numele tuturor ortodocșilor.

La 12 mai călugărul Sofronie a intrat triumfător în Abrud, în fruntea unei mari mulțimi de aderenți de ai săi. Au făcut și aici aceleași isprăvi ca și la Zlatna. În 13 mai era în Cîmpeni. Din raportul oficial pe care îl face directorul cameral către guvern reiese că Sofronie a atacat vehement catolicismul și uniația, numindu-le religii mincinoase. Pe catolici și pe uniți i-a numit eretici, pe papa l-a numit hamîș, iar pe episcopul unit din Blaj l-a numit vîndut papei și catolicismului.

Răsmerița s-a întins apoi pretutindeni în Munții Apuseni. Nimeni nu mai asculta de autorități și pretutindeni țărani răs-

12 Idem, ibidem.

culați spuneau: „De-acum a trecut puterea domnilor și noi sîntem stăpîni“. Nobilii din Deva, din Alba Iulia și din Blaj tremurau de frică.

Nu va trece mult și răscoala lui Horia se va ridica împotriva tiraniei și a tuturor abuzurilor, ca un fulger care a luminat calea poporului în întunericul veacului XVIII.

POPA TUNSU — ADICĂ PROTOPOPUL IOAN PIUARIU DIN SADU

În marea înclăștare care s-a prins între cei care voiau să facă să piară pînă și urmele oricărei credințe strămoșești pe pămîntul Ardealului și între cei care erau gata în tot momentul să apere — fie chiar și cu prețul vieții lor — Ortodoxia românească din Ardeal, a intrat și părintele Ioan Piuariu din Sadu.

Acest preot, numit și Popa Tunsu, s-a născut pe la 1732, în Sadu, sat românesc, mare și frumos, așezat la poalele munților Carpați, aproape de trecătoarea Turnu Roșu. Tatăl său, țaran sărac, l-a dat de mic să învețe meseria de dulgher și măsar. Deși a învățat această meserie, din cauză că n-a putut plăti taxa de 30 florini, cerută de autoritățile săsești din Sibiu, ca să-i dea dreptul să practice meseria învățată, Ioan Piuariu nu s-a putut procopsi cu ea. S-a căsătorit cu Pătrasia, fiica unui țaran din Sadu.

Știind să scrie și să citească, a trecut prin „vama cucului“ și s-a dus la mănăstirea Cozia, unde a stat la învățătură timp de șase luni, spre a deprinde tot ceea ce îi trebuia ca să fie preot. A fost sfințit preot în Țara Românească.

Temperament de luptător neînfricat, tînăr și entuziast, n-a putut să rămînă nepăsător față de uneltirile și abuzurile autorităților pentru a trece cu forța la catolicism pe toți românii din Ardeal. Preotul Ioan Piuariu a îndemnat cu stăruință și căldură suflarea românească din Sadu și jur să nu părăsească Ortodoxia și pentru nimic în lume să nu treacă la uniație. Figură maiestuoasă, fire tumultuoasă, orator iscusit și preot bun, a avut înrîurire mare asupra maselor de credincioși. De aceea, „de puterea vorbeii lui s-au cutremurat deopotrivă atît generalul comandant din Sibiu cît și episcopul unit din Blaj“, ¹³ Pavel Aron. Ura lor împotriva acestui inimos preot ortodox era mare. Ei au stat de vorbă împreună, socotind ce mijloace să întrebunțeze spre a face de rușine pe acest popă ortodox. Împreună au pus la cale arestarea și tunderea lui în Sibiu, chiar de către episcopul

¹³ Pr. N. M. Popescu, *Preoți de mir adormiți în Domnul*. București 1942, p. 81.

Aron, în fața poporului venit din toate satele din jur în zi de târg. Întâmplarea aceasta o povestesc românii într-o scrisoare din 20 oct. 1758, trimisă mitropolitului ortodox din Carloviț și episcopului Partenie Pavlovici. Ei cer sprijinul și ocrotirea lor spunând între altele:

„....Căci de ne veți lăsa și preasfințiile voastre pierim și trupește și sufletește, că de cincisprezec ani încoace ne tot luptăm cu ei, ca cu niște fiare sălbatice...“.¹⁴

„Cu aceasta iară înștiințăm pe sfinția voastră că episcopul Aron s-a dus la înălțatul Găbarnaț și a luat putere de acolo și a mers în scaunul Sibiului anume în Sad de-a prins doi popi neuniți și pe popa Ioje din Ocna și alt preot neunit și i-a dus în Sibiu și i-a tuns în mijlocul târgului și a pus ciris pe capul lor și a ocolit târgul cu ei și iarăși alt preot neunit din varmeghia Belgradului anume din Săsciori l-a prins din luna lui Martie și-l tot țin împreună cu tîlharii și cu hoții în peantele cele mari și iară vorbesc, că vor să-l tundă și acei preoți care i-a batjocorit tot îl țin în prinsoare și nouă tuturor popilor acestor neuniți ni se laudă, că ne vor face așa dacă ne vor prinde. Ci ne rugăm de preaînălțata crăiasa noastră și de preasfințiile voastre să faceți bine să rugați preaînălțata crăiasa noastră, să ne dea arhieru pe legea noastră dela Carloviț precum de multeori am cerut, au să ne sloboadă vămile să ne ducem unde ne vom putea ținea legea, că caută să ne ducem, că într-alt chip nu mai putem trăi“.¹⁵

„După această cruntă batjocură, care caracterizează sufletul episcopului Aron, tînărul preot din Sadu a devenit un dușman neîmpăcat al unirii“.¹⁶ El se avîntă acum și mai hotărît în lupta pentru apărarea credinței strămoșești, în lupta împotriva uniației, împotriva unei stăpîniri străină de interesele superioare și statornice ale poporului nostru.

Cu prilejul tulburărilor și revoltelor țărănești care au avut loc în primăvara anului 1759 preotul Ioan a ținut un „sinod“, o mare adunare în Sadu, la care au participat toate satele din jurul Sibiului.¹⁷ El se iscălea acum protopop și spunea că este reprezentantul episcopului ortodox sîrb, Partenie, de la Carloviț.

În toamna aceluiași an îl întîlnim organizînd și ținînd o mare adunare pe Cîmpia Ardealului, Petrîlaca, comitatul Turda. La această adunare au participat cîteva sute de țărani, delegați ai satelor. În adunare s-a discutat problema libertății religioase și s-a alcătuit o petiție adresată Mariei Terezia.

La începutul verii anului 1760 îl găsim în comitatul Cluj,

¹⁴ Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*. Sibiu 1920, vol. I, anexa nr. 116, p. 174—175.

¹⁵ Idem, p. 175.

¹⁶ Idem, vol. II, Sibiu 1930, p. 164.

¹⁷ Idem, p. 164.

unde se străduia să țină un mare sobor în ziua de 17 iulie, în comuna Frata. În 20 iulie 1760 a apărut în comuna Sîn-Petru, unde era târg de țară. Aici s-a urcat pe un loc înalt și a început să vorbească oamenilor. În jurul lui se găseau adunați mai multe sute de țărani. De aici a plecat la Petrilaca și Trit, însoțit de oameni devotați lui. Pretutindeni lumea îl primea cu dragoste și însuflețire. Simpla lui apariție dădea atîta curaj oamenilor încît ei își luau bisericile înapoi de la preoții uniți și alungau pe acești preoți, pe care îi numeau trădători.

Comitele suprem al comitatului Cojocna, baronul Korda, l-a citat să vină la sine spre a-și justifica faptele. Firește, el nu s-a prezentat în fața baronului.

Intr-o seară, pe cînd se găsea în satul Pogăceaua, găzduit la nobilul român Teodor Nemeș, casa a fost înconjurată de husari și preoți uniți. Protopopul Ioan se dezbrăcase tocmai atunci să se culce. Husarii au tăbărit asupra casei, au tras focuri de armă prin uși, rănind pe nobilul Teodor, au pătruns în odăi și au arestat pe Ioan. L-au trîntit jos, l-au legat fedeleș, l-au scos pe ușă și l-au predat preoților uniți, care așteptau afară călări și înarmați, în număr ca la 20. Așa cum era, dezbrăcat și desculț, l-au pus într-o căruță și au pornit cu el spre închisoare. Dintre preoții uniți, protopopul Ioan a recunoscut pe protopopii din Uilac și pe cel din Tîrgul Mureș. Acesta din urmă avea două pistoale în mîini și două după brîu. Pe tot parcursul drumului ei trăgeau mereu focuri de armă, ca să sperie desigur lumea și să nu se apropie nimeni de ei.

Protopopul Ioan a fost bătut mereu în timpul acestei călătorii. Ajunși dimineața în Abăfaia, l-au aruncat într-o temniță adîncă, unde l-au așezat cu capul în jos și l-au ținut așa patru ore. După aceea l-au spălat cu rachiu ca să-l „desmetească”, l-au urcat din nou în căruță și au pornit cu el mai departe. Au mers toată ziua și toată noaptea, ținîndu-l mereu legat în obezi și fără să-i dea nimic de mîncare. În dimineața următoare, ajungînd în Tîrgul Mureș, l-au predat, legat, comandantului cetății. Comandantul, un ofițer neamț, s-a purtat bine cu el, l-a eliberat din cătușе și i-a dat de mîncare. Tîmp de o săptămînă, cît a stat aici, s-a refăcut omul, datorită bunăvoinței acestui ofițer.

Teama continuă, teama de totdeauna a autorităților austro-ungare de a nu fi în siguranță deplină prizonierul lor în nici o temniță din Ardeal, le-a făcut să se gîndească la trimiterea lui în închisori mai sigure.

Intr-o zi de Duminică l-au legat de mîini și de picioare,

l-au pus într-o căruță acoperită și sub paza a o sută de soldați austrieci au pornit cu el spre interiorul țării. Au trecut prin Cluj, Oradea, Debrețin, Buda, Győr și au ajuns la Viena abia la 2 septembrie, după o călătorie lungă și obositoare. Străzile Vienei, pe unde trecea „alaiul“, erau pline de lume, care căuta cu multă curiozitate și cu destulă simpatie spre acest popă valah, figură deosebit de exotică în înfățișarea lui deplorabilă, de om desculț și dezbrăcat. Se vede că și regina a fost impresionată de cele ce a auzit despre acest deținut, deoarece a doua zi a poruncit să i se dea lingerie, haine și hrană mai bună.

Consilierul imperial, baronul Mannegetta, însoțit de interpretul Lazerowitz, a luat apoi deținutului un lung interogatoriu. La toate întrebările puse protopopul Ioan a răspuns cu multă demnitate, fără să spună nimic ceea ce ar fi putut să compromită pe românii ortodocși din Ardeal, sau să declare pe colaboratorii săi. În încheiere, el a cerut să se dea românilor ortodocși din Ardeal deplină libertate religioasă.

Autoritatea anchetatoare a cerut protopopului Ioan să scrie o scrisoare, în care să laude pe regină, care nu are de gând să calce libertățile religioase ale românilor. El a promis că va scrie o asemenea scrisoare. La 16 sept. 1760 el a scris această epistolă, în care își povestește întâmplările și necazurile prin care a trecut. Scrisoarea aceasta, lungă, și interesantă, a ajuns cu întârziere mare în Sadu, abia în februarie 1761. Atât soția cât și părinții au ținut să răspundă fără întârziere iubitului lor întemnițat. Răspunsul acestora, plin de căldură, de iubire, de stimă, de duioșie și în același timp de o frumusețe cu adevărat literară, calități care ne ispătesc, ne îndeamnă și ne obligă să-l publicăm aici la sfârșitul rândurilor noastre despre protopopul Ioan din Sadu, are darul să impresioneze, pe cititor pînă la lacrimi.

Inclinăm să credem că cuprinsul acestor scrisori, fondul și forma lor, au reușit să înduplece inima Mariei Terezia și să sloboadă din închisoare pe preotul Ioan Tunsu, să-l lase să vină acasă și să-i acorde chiar o pensie, spre a se astîmpăra și a sta liniștit acasă.

Dar poți să oprești vîntul să sufle, apa să curgă, zorile să lumineze, soarele să încălzească și iarna să aducă zăpezile? Nu, desigur că nu! Tot astfel n-a putut să stea pe loc, n-a putut să nu vestească Ortodoxia și să nu lupte împotriva uniației nici Popa Tunsu din Sadu.

Tocmai departe de satul său, undeva prin nordul Ardealu-

lui, îl prind din nou autoritățile, când el mișca masele împotriva uniției prin cuvîntul său înaripat. El cunoaște iarăși temnițele Vienei, de unde nu s-a mai putut întoarce niciodată în Ardealul lui iubit. „Ca într-o temniță mai largă, silit fu preotul Ioan Tunsu să-și încheie viața în Banatul lipsit de uniți, departe de valea Oltului și de cîmpiile Mureșului, dătătoare de prilejuri pentru lupte de credință; și anume în satul Sînnicolaul Mare din cîmpia Banatului, unde slujește preoție ortodoxă pînă la moarte, în anul 1782. Ci în istoria bisericii noastre pomenit va fi cu cinste inimosul preot Ioan Tunsu“.¹⁸

Și acum dăm rînd scrisorilor părinților și soției preotului Ioan Tunsu:

Scrisoarea din 21 februarie s. v. anul 1761 a tatălui popii Ioan, închis la Viena:

Cinstite fiule, sfințite părinte Ioane, îți doresc de la îndurătorul Dumnezeu sănătate sfinției tale și rog pe preamilosul Dumnezeu să-ți fie într-ajutor. Dacă te vei fi ostenit întrebînd: noi din mila lui Dumnezeu celui prea mare sîntem sănătoși: încolo Dumnezeu știe cum arde inima noastră.

Cinstita ta scrisoare pe care ai trimis-o am primit-o pe care văzînd-o ne-am bucurat că eram tare triști, numai Dumnezeu știe focul inimii noastre. Că decînd ai ieșit din casa noastră și ai mers la Peterlaca, și te-au prins scumpe fiule, în Pogăcea și te-au dus la Băița, de acolo la Abafala, — am fost și eu într-o Marți în Pogăcea, aci am auzit că te-au dus la Oșorhei, și de aci Dumnezeu știe în cîte locuri te vor fi purtat dușmanii; cum l-au purtat Jidovii pre Domnul Hristos. Ce să-ți spun: sabie cu două tășuri era în inima mea și lacrimi neîncetate și nespuse osteneală și cheltuieli pe care Dumnezeu le știe și inima mea întristată: cîți dușmani sînt pe capul meu! Am vrut chiar acum să plec la Viena, înainte fusesem la Abrud și te-am căutat fiule, dar după ce am trimis pe frate-tău Oprea la prea luminatul mitropolit, am înțeles că tu, fiul meu ești viu în Viena. Așa te dorim fiule, cum dorește cerbul de izvoarele apelor și aprinsă este inima noastră de dorul tău. Te rugăm să ne mai dai știri prin scrisori; atît noi cît și Patrasia cu copiii sîntem sănătoși. Multe aș avea, scumpe fiule, să-ți scriu, care nici pe hîrtie n-ar încăpea și nici cerneala n-ar ajunge. Dar ne mai avînd timp, facem sfîrșit cuvîntelor noastre și rămînem ai sfinției tale Ioan Piuriu din Sadu cu maică-ta Dobra. Și Hristos cu tine. Fiule, doresc să te mai văd odată și apoi să mor, după cuvîntul bătrînului Simeon. Că dacă mi-ar veni cîasul morții, așa-mi pare că de dorul tău n-aș putea să mor. De s-ar milostivi înălțata împărăteasă să-ți dea drumul să te mai vedem odată!

Scrisoarea Patrasiei preoteasa preotului Ioan, închis în Viena, către soțul ei, din 23 februarie s. v. anul 1761:

Prea cinstite, prea scumpe și al nostru pururea dorit sfințite părinte Ioane. Ne rugăm împreună cu toți prietenii sfinției tale să ți se dăruiască din mila Domnului sănătate, fericire și numai bine. Ne întrebă și dorești

să știi cum trăim; află că sîntem sănătoși cu toții: părinții, socrii, rudele, surorile și ceilalți. Și eu scumpa soție a sfinției tale sînt sănătoasă împreună cu odraslele tale cele dorite; dar destul de amărită și cu inima tristă; și dor de tine mi-a fost pînă în ceasul acesta cînd sosi scrisoarea de la sfinția ta. După ce văzui scrisoarea și înțelesei toate, mai întîi am mulțumit lui Dumnezeu și prea înălțatei împărătese pentru darul și milostivirea ce am dobîndit de la prea înălțata și strălucita împărăteasă; și mult bucurîndu-mă, am îngenunchiat ținînd în brațe copiii, unul în dreapta și altul în stînga; și cu lacrimi în ochi am rugat pe Dumnezeu, și mereu îl voi ruga, să dăruiască prea înălțatei împărătese viață lungă, în totul fericită și strălucitoare. Cu toate că nu sînt vrednică să mulțumesc prea înălțatei împărătese pentru această milă făcută acum, dar dusă de neștiință cad la pămînt și sărut prea cinstitele haine și prea strălucitele picioare ale înălțatei împărătese, în nădejdea că precum milostivul Dumnezeu are putere să ierte păcatele oamenilor, tot așa are putere și înălțata împărăteasa să ierte greșalele sfinției tale. În vestita și împărăteasca ei milostivire, să-i fie milă de copiii sfinției tale care mult te doresc și care au rămas ca niște pui de porumbel îngroziți și întristați, uitîndu-se în fiecare zi în cale-ți, ca să se bucure de îmbrățișarea tatălui lor.

Fiule, iată-ne și pe noi părinții, după atîta dor de sfinția ta, ne rugăm de sănătate. Și să știi că am rămas ca niște trunchiuri uscate, că nici Oprea fratele sfinției tale nu este la noi: l-am trimis pe urmele sfinției tale din luna Septembrie, așa că amîndoi fiii noștri ne lipsesc. Fiule, de cînd cu întîmplarea ta și pînă ai trimis scrisoarea, noi n-am stat acasă, eu într-o parte, mamă-ta în alta, amîndoi am tot alergat; și mai să ne ajungă sfîrșitul vieții noastre pămîntești de supărare și de întristare. Mult am sărăcit cu drumurile; eram pe drum chiar cînd a sosit scrisoarea. Cînd m-am întors a doua zi și am găsit scrisoarea mult m-am bucurat; am mulțumit lui Dumnezeu și prea înălțatei împărătese cu toate că sîntem nevrednici să mulțumim pentru această știre care ne este nouă tuturor ca o desvinovățire.

Iubite soțule, după acestea vei ști mai adevărat cum o duc cu locuința: eu m-am mutat cu amîndoi copiii la tata. Să știi și pentru casă că am isprăvit-o de zidit, cu ajutorul lui Dumnezeu și cu sprijinul la ce au știut al amîndorora părinților; și dacă ai vreme să-mi scrii cum să fac cu cheltuiala acestei case că eu n-am mijloace și nici nu mă pricep. Preoții, din ce vor, îmi dau și toți îți roagă de sănătate. Incheind acestea, mila lui Dumnezeu să fie pururea cu sfinția ta. A sfinției tale soție Patrășia din Sadu, și noi părinții adevărați ai sfinției tale Ion și Dobra.¹⁹

Pr. Dr. SPIRIDON CÂNDEA

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

19 Pr. Gheorghe Cotoșman, Din trecutul Banatului, comuna și bisericile din Sinnicolaul Mare, II. Timișoara 1931. Autorul acestei lucrări arată că preotul Ioan Tunsu, după ce a fost eliberat a doua oară din închisorile Vienei, a slujit ca preot în Sinnicolaul mare, între anii 1772—1782, cînd probabil a murit. El a avut doi fii. Unul a ajuns preot în locul tatălui său în Sinnicolaul Mare, unde a păstorit între anii 1795—1819, semnînd „Petru Ioanovici Molnar”. Celălalt a fost vestitul chirurg oculist Ioan Piuariu Molnar (1749—1815). A se vedea mai pe larg Gh. Cotoșman, op. cit., p. 224—226; Cf. Ioan Lupaș în An. Ac, Rom., Sect. Ist. 21 (1939). mem. 20; Valeriu L. Bologa, Cîteva lămuriri și date cu privire la biografia lui Ioan Piuariu Molnar. (Extras din Omagiu lui Ioan Lupaș, 1941).

BISERICI ROMÂNEȘTI DIN RAIONUL ALBA IULIA

BISERICA SF. TREIME-MAIERI II DIN ALBA IULIA,
STR. ILIE PINTILIE NR. 71

Mănăstirea din Bălgrad zidită de Mihai Viteazul în 1579¹ este dăruită în 1713 întrucît era situată în perimetrul zonei pe care s-au înălțat zidurile cetății lui Carol VI. Pentru a se construi o nouă reședință episcopală, Carol VI dădu în mîna lui Ștefan Iștvanovici suma de 1.300 florinți. Cu acești bani și utilizîndu-se în parte materialul recuperat din biserica lui Mihai Viteazul s-a ridicat în cartierul Maieri, pe locul dăruit de generalul Ștefan de Steinvillle, comandantul trupelor imperiale din Transilvania, o nouă biserică de proporții modeste, care a fost înzestrată cu cărțile, icoanele și clopotele bisericii dăruite.²

Execuția edificiului, începută probabil imediat după 1713, a fost definitivată în perioada 1730—1740, cînd s-a efectuat și pictura interioară cu cheltuiala lui Bucur Spinare.³

Episcopul Petru Pavel Aron întreprinde o serie de lucrări la biserica din Maieri, destinate a da mai multă amploare acestui lăcaș de cult.

În acest scop, în aprilie 1762, Aron cere lemne generalului Buccow, iar pentru fier se adresează Mariei Terezia. În noiembrie 1763 împărăteasa dispune să i se dea 60 măji de fier. Cu aceste ajutoare se fac reparațiile necesare la biserică, se construiește turnul clopotniță alipit fațadei vest și se execută chiiliile necesare a 12 călugări.⁴

Biserica din Maieri a fost construită în forma unei nave dreptunghiulare, avînd spre vest o absidă decroșată, poligonală

1 N. Iorga, *Sate și preoți din Ardeal*, p. 39—41; Șt. Meteș, *Istoria bisericii*, vol. I, p. 109.

2 N. Iorga, *Neamul românesc din Ardeal și țara Ungurească la 1906*, București 1939, p. 132; A. Bunea, P. P. Aron și Dionisie Novacovici, *Blaj* 1902, p. 218—219.

3 Gh. Șincai, *Cronica Românilor*, III. Buc. 1886, ed. II, p. 379—380.

4 Dr. A. Bunea, *op. cit.*, p. 313—315; Șt. Meteș, *op. cit.*, p. 3—4, 6.

în exterior și semicirculară în interior. Absida prezintă o soluție stîngace de acoperire, rezultată din intersecția unei bolți semicilindrice orizontale, cu prelungirea pe verticală a suprafeței peretelui de est al absidei. Spre zona de intersecție cilindrul orizontal se racordează pe plan ușor înclinat. Naosul, despărțit de absidă printr-un arc dublou semicircular, este acoperit cu boltă semicilindrică, împărțită în două zone printr-o denivelare de 15 cm la cheie. În partea de est semicilindrul este continuu, prezentînd doar străpungerile penetrațiilor cu vîrf ascuțit ale ferestrelor. În partea de vest naosul se îngustează și formează în grosimea pereților, longitudinal, două nișe acoperite cu arce semicirculare, de pe care pornesc penetrații adînci.

În contrast cu formele lipsite de semnificație ale interiorului, tratarea paramentului exterior clasează biserica Maieri II printre cele mai interesante exemplare ale influenței arhitecturii Țării Românești în Ardeal. Explicația acestui fapt este desigur dorința de a aminti, cel puțin prin decorația exteriorului, biserica lui Mihai Viteazul care trebuie să fi avut caracteristicile celeilalte ctitorii a domnitorului, biserica Mihaî Vodă din București.

Zidăria este executată din cărămidă și piatră. Modenatura fațadelor este realizată prin intermediul cărămizilor cu format special. Profilul soclului se compune dintr-un tor și dintr-un șir de dinți de fierăstrău. Un brîu median alcătuit dintr-un tor încadrat de două șiruri de profile în formă de dinți de fierăstrău înconjoară fațadele. Cornișa este compusă din 3 rinduri de zimți.

Pe fațadele vest profilele sînt întrerupte de turnul alipit ulterior, al cărui stil baroc este accentuat de învelitoarea înaltă, cu forme bogat profilate pe planuri curbe. Deși turnul a fost construit fără nici o preocupare de armonizare cu arhitectura bisericii, el introduce o notă monumentală în ansamblul construcției, iar silueta sa este plăcut integrată în vederea generală a orașului.

Interesant de remarcat este faptul că în fațada de vest a turnului este încastrată o piatră de mormînt a jupîniței Alexeia ot Hănedoara, datată 1622, decembrie 17. În turn se păstrează un clopot din 1622.

Biserica a suferit unele prefaceri. Din pictura interioară nu s-a păstrat decît panoul de pe perețele vest al naosului. Bolta

din parterul turnului clopotniță a fost refăcută cu secțiune în formă de poligon înscris în cerc. În 1947 s-au supraînălțat zidurile bisericii cu cca 70 cm, păstrându-se cornișa originală și s-a refăcut învelitoarea cu țigle de Marsilia.

BISERICA ADORMIREA MAICII DOMULUI — LIPOVENI,
ALBA IULIA, STR. MĂRĂȘEȘTI NR. 17

Lăcașul a fost ridicat în 1690—1691⁵ de către lucrătorii cărămidari aduși din orașul Lipova, pentru construirea cetății lui Carol VI. Cadrul ușii, împreună cu pisania, au dispărut pe la mijlocul sec. XVIII, când s-a adăugat turnul clopotniță de pe latura sud precum și cei patru contraforți de pe laturile nord și sud.

Matricolele bisericii încep din anul 1794.⁶

Cu ocazia reparațiilor din 1922 au fost descoperite fragmente din vechea pictură a bisericii, acoperită în prezent de o pictură nouă executată în 1857.

Biserica este construită din cărămidă. Naosul dreptunghiular este acoperit cu două calote pe pendantivi și dublouri. Absida altarului este decroșată și are la exterior forma unui poligon cu cinci laturi, în timp ce în interior poligonul se reduce la trei laturi, prin intermediul unor racordări curbe. Neobișnuit este modul de acoperire al absidei. De la planul poligonal se trece la un plan pătrat prin intermediul a două arce dublouri de lățime inegală, situate pe laturile nord și sud, precum și al unei suprafețe curbe pe latura est. Pe patratul astfel realizat se ridică o calotă pe pendantivi. Turnul decroșat, alipit fațadei vest, are parterul acoperit cu o calotă pe pendantivi și dublouri. Fațadele turnului sînt decorate cu profile, pilaștri și cornișe neoclasice. Învelitoarea de tablă a turnului are forme baroce, cu numeroase retrageri și racordări curbe, care nu egalează însă fantezia și monumentalitatea turnului din Maieri. Corpul bisericii a fost învelit cu șindrilă pînă în 1954, când s-a înlocuit acest material cu țiglă de Marsilia.

Remarcabile sînt ancadramentele de piatră ale ferestrelor, cu partea superioară în formă de arc de cerc, care prezintă o discretă decorație cu motive vegetale.

⁵ Șematism, Blaj 1900, p. 135.

⁶ Idem.

BISERICA GRECEASCĂ BUNA VESTIRE, ALBA IULIA
STR. AVRAM IANCU NR. 5

Această biserică a fost construită de colonia aromânilor din Alba Iulia, între anii 1783—1787⁷. Într-un act de danie din 27 aprilie 1799 semnează Stoian Chițul, Ioan Apolzanu, Ioan Afulea, „ctitorii bisericii neunite a grecilor și românilor din Bălgrad”.⁸ Candelile ctitorilor sînt date: 1794.

Biserica deține o serie de cărți rituale cu însemnări, din care menționăm: Liturghier, Iași 1759, cu o însemnare din 1809; Ceaslov, 1777, cu o însemnare din 1737 că e a „Sfintei neunite biserici a grecilor din orașul Bălgrad”; Octoih, 1750; Triod, 1761. Pe unul din mineele din Rîmnic se află însemnarea: „acest minei și cu celea 11 ce sînt, sau dăruit sfintei biserici neunite din oraș Bălgrad, la biserica grecească și hramul Bunei Vestiri iaste, ano 1807”.⁹

Biserica grecească a fost reparată parțial în 1901 și în 1938, cu care ocazie au fost descoperite în altar fragmente de frescă.¹⁰

Biserica este construită din cărămidă. Naosul este dreptunghiular, împărțit prin arce dublouri în patru travee, dintre care cea de vest este boltită semicilindric, celelalte trei fiind boltite „a vela” (în forma unei pînze de corabie fixate în patru colțuri și umflate de vînt). Absida altarului este decroșată, are formă semicirculară și este acoperită cu o semicalotă cu penetrații în dreptul ferestrelor. Pe fața de vest este alipit turnul clopotniță, accesibil printr-o scară de lemn exterioară, situată pe latura nord. Parterul turnului este acoperit cu boltă „a vela” iar fațadele ultimelor două nivele au cornișe și pilaștri neoclasici.

Pe latura de vest a naosului spre turn, se deschide o ușă cu ancadrament de piatră profilată.

În navă, pictura a fost refăcută în 1957. În altar se păstrează registrul arhieriei, executat în a doua jumătate a sec. XIX, într-o factură realistă.

7 Const. H. Economu, *Alba Iulia*, Alba Iulia, 1939, p. 34.

8 N. Iorga, *Studii și documente*, III, p. 124.

9 N. Iorga, *Scrisori și inscripții ardelenene și maramureșene*, II, p. 34—35.

10 Const. H. Economu, *op. cit.*, p. 35.

BISERICA BUNA VESTIRE, COMUNA ALMAȘUL MARE,
SATUL ALMAȘUL MARE-JOSENİ

Biserica românească din Almașul Mare este menționată pentru prima dată în anul 1418.¹¹ Ulterior, construcția a suferit însemnate transformări. În 1841 a fost reparată și s-au adăugat contraforții (anul 1841 este săpat pe unul dintre contraforți). Bolta a fost refăcută în 1863.

Biserica are în patrimoniul său valoroase icoane pe sticlă de la sfârșitul sec. XVIII și din sec. XIX.

Cu toate transformările suferite în timp, biserica păstrează suficiente elemente care îi atestă vechimea. Construcția este executată exclusiv din piatră. Naosul dreptunghiular a fost acoperit la origine cu o boltă semicilindrică din piatră, de la care se păstrează primele asize înclinate, situate deasupra planului de naștere. Bolta naosului a fost refăcută din scânduri, fără a se respecta traseul bolții distruse. Absida decroșată a altarului, separată de naos printr-o catapeteasmă de zidărie, are planul semicircular și este acoperită cu o boltă semicilindrică racordată cu o jumătate de calotă sferică, executată de asemenea din piatră. Turnul clopotniță, decroșat, situat pe fațada vest, a avut parterul acoperit cu o boltă semicilindrică din piatră, de la care se păstrează însă, ca și în naos, primele asize din zona planului de naștere. Peste ultimul nivel al turnului s-a construit, probabil în sec. XVIII, un foișor de lemn cu arcade. Dintre adăugiri menționăm contraforții executați dintr-un singur bloc de piatră și balconul pentru cor de pe latura vest a naosului, reze-mat pe trei arcade de zidărie.

Ancadramentele ferestrelor sînt din piatră fără sculpturi. Pictura veche nu s-a păstrat.

Vechea învelitoare din șindrilă a fost înlocuită în 1962 cu tablă la turn și cu țiglă la corpul bisericii.

BISERICA SCHIMBAREA LA FAȚĂ DIN SATUL ALMAȘUL MARE-SUSENİ,
COMUNA ALMAȘUL MARE

„Această s(fîntă) biserică s-au luat început la anul 1822, s-au săvîrșit la anu 1826 supt sl(ăvitul) împărat Franțiscu I., E(piscop) V(asile) Moga“. Inscripția care ne indică data zidirii bisericii din Almașul Mare-Suseni este săpată pe o lespede de piatră cu chenarul decorat cu palmete, ce se află montată pe

fațada de vest a pridvorului închis, adăugat în fața turnului clopotniță. Este probabil că această lespede a fost inițial așezată pe fațada turnului. Ctitorul bisericii este preotul Aron Oprea, așa cum ne indică inscripția din proscomidierul de piatră executat în 1840: „IS.HS.NI.KA. Cu osteneala ci(nstitului) părinte Aron Oprea sau întemeiat această S(fîntă) casă. Cine o sluji să-l pomenească“. Pictura, conservată în prezent numai în altar, a fost executată în 1835 de Tura Vasile zugrav, conform inscripției de pe fața de răsărit a catapeteasmei. Pe aceeași față se află și portretul ctitorului în haine preoțești, rezemîndu-se de o balustradă pe care este zugrăvită o inscripție ștearsă, din care se mai distinge anul 1835.

Biserica are un naos dreptunghiular acoperit cu bolți „a vela“, compartimentate prin arce dublouri rezemînd pe pilaștri. Pe latura de vest cafasul este susținut de coloane de piatră, prezentînd o originală interpretare țărănească a stilului baroc. Absida poligonală decroșată cu șase laturi are în ax un unghi și este acoperită cu o boltă semicirculară racordată cu panouri curbe. Turnul clopotniță situat pe fațada vest, are parterul boltit semicilindric, iar la partea superioară se află un foișor de lemn ușor scos în consolă, cu arcade închise ulterior cu obloane, învelitoarea turnului are forme baroce, cu numeroase racordări pe traseu curb.

Tencuielile grosolane, înlocuirea șindrilei cu tablă și eternit, precum și adăugarea unui pridvor închis în fața turnului, sînt modificări ulterioare care dau o notă de răceală exteriorului bisericii, fără a reuși să-i denatureze proporțiile. Interiorul este luminat de o excepțională catapeteasmă, îmbrăcată integral în icoane pe sticlă făcute special în acest scop. Icoanele sînt datate 1833 și 1835, remarcîndu-se printr-un colorit de o neobișnuită prospețime, admirabil conservat.

O piesă de factură cu totul neobișnuită în această zonă este proscomidierul, avînd o nișe cu arc semicircular la partea superioară, săpată într-un singur bloc de piatră. Pe peretele nișei este sculptat un potir din care răsar spice de grîu și vrejuri cu ciorchini de struguri. Marginea exterioară este decorată pe tot perimetrul cu motivul frînghieii și cu un șir de palmete, motiv întîlnit la cadrul pisaniei și pe care îl regăsim la spălătorul de mîini din altar.

Din inventarul bisericii se remarcă un candelabru de bronz purtînd inscripția: „Toma Argintarul din Sibiel, 1829“, precum

și două sfeșnice împărătești din lemn, bogat sculptate. Dintre numeroasele cărți de cult menționăm:

— Evanghelia, Rîmnic 1746, de popa Mihai Atanasievici, tipograful Rîmniceanul;

— Mineiul luni lui octombrie, Rîmnic 1776, de ieromonahul Climent și de popa Costandin, tipograful Rîmnicianu.

— Liturghier, Sibiu 1798, tipărit în tipografia lui Petru Bart.

Merită de asemenea să fie amintită frumoasa cruce de piatră a ctitorului, preotul Aron Oprea, situată în curtea bisericii.

BISERICA SF. NICOLAE DIN SATUL CIB, COMUNA ALMAȘUL MARE

În inventarul monumentelor istorice din 1953, biserica din Cib apare ca fiind construită în 1786, în timpul preotului Aron Olea. Acest an nu este confirmat de cercetările efectuate pînă în prezent. O inscripție săpată pe piciorul pistolului se referă numai la execuția acestuia: „S-au făcut de p(opa) Aron Olea an 1822 octo(mbrie) 19“. În schimb, existența bisericii este atestată documentar în 26 iulie 1750, în adresa trimisă episcopului Klein de protopopul Samoil, în care se spune: „Cibul, sat de frunte cu o biserică“.¹² Ținînd seama în același timp de marea asemănare cu biserica Buna Vestire din Almașu Mare Joseni, atît din punct de vedere planimetric cît și al sistemului de construcție la care se remarcă bolțile executate din piatră, se poate afirma că biserica este ridicată înainte de 1750, întrucît este greu de presupus că biserica unui „sat de frunte“ a fost dărîmată și înlocuită la sfîrșitul sec. XVIII cu o biserică de proporții modeste, executată cu metode constructive de un arhaism neexplicabil, în timp ce în toată zona văii Ampoiului bisericile din această perioadă se remarcă prin tendința către proporții ample. Este probabil că în jurul anului 1780 s-au efectuat reparații importante la biserică, executîndu-se și foișorul de lemn cu două registre de la partea superioară a turnului.

Biserica din Cib are zidurile și bolțile din piatră. Naosul dreptunghiular este acoperit cu o boltă semicilindrică susținută prin arce dublouri care se desprind din suprafețele verticale fără intermediul pilaștrilor. Absida semicirculară decroșată a altarului este acoperită cu o boltă semicilindrică racordată cu o jumătate de calotă. Pe fațada de vest turnul clopotniță are la

partea superioară un foișor de lemn cu două registre de arcade delimitate printr-o învelitoare separată. În fața turnului s-a adăugat în jurul anului 1900 un pridvor închis. Învelitorile de șindrilă au fost înlocuite cu tablă la turn și cu țiglă la corpul bisericii. Pictura veche nu s-a păstrat. Cea care se vede astăzi a fost executată în 1930 de zugravul Jigmont, din Bucium.

BISERICA SF. PARASCHIVA DIN SATUL AMPOIȚA

Biserica din Ampoița constituie un caz interesant de influență a arhitecturii Țării Românești. Vechimea ei nu se cunoaște cu certitudine, dar într-un protocol din 1761 se spune: „Biserica veche nu se știe de cine este făcută; recent a fost mărită cu ajutorul legatului lui Ioan Belgrădeanu”.¹⁴ Cu un an înainte, în 1760, biserica revenise la ortodoxie, ea apare în descripția din acei ani cu 184 familii neunite.¹⁵

Biserica prezintă un plan dreptunghiular, compartimentat în pronaos acoperit cu tavan drept și naos acoperit cu calotă sferică pe pendantivi, susținută de 4 arce dublouri pornind de pe pilaștri de colți. Legătura între pronaos și naos se face printr-o arcadă în plin centru. Absida altarului, despărțită de naos printr-o tîmplă de zidărie, este decroșată și are forma semicirculară, fiind boltită cu o calotă pe plan apropiat de elipsă. Racordarea cu latura tîmplei se face prin intermediul a doi pendantivi.

Elementul care singularizează acest monument este turnul clopotniță alipit fațadei sud, prin care se și intră în biserică. În afară de amplasamentul său neobișnuit, turnul prezintă particularitatea de a avea la partea superioară cornișe din zimi de cărămidă de format special; același element se regăsește și la brîul situat la nivelul planului de naștere al arcelor cu dublă retragere de la ferestrele camerei clopotelor, arce pe care brîul le urmărește subliniindu-le. Învelitoarea turnului este întreruptă de un mic foișor de lemn cu parapet frumos lucrat și acoperit separat.

În situația actuală, cînd fațadele bisericii sînt tencuite, este greu de precizat, fără sondaje pe parament, în ce a constatat mărirea bisericii amintită în 1761. Corpul bisericii prezintă o unitate certă între altar și naos, prin adoptarea acelorași sisteme

¹⁴ Sionul Românesc, IV, 1872, p. 90. Date luate după un protocol al bisericii din 1761.

¹⁵ V. Ciobanu, op. cit., p. 623.

de boltire. Pronaosul prezintă spre vest un timpan de zidărie, care apare mai degrabă ca opera unei transformări târzii, întrucât această soluție utilizată adesea în arhitectura sec. XIV și XV nu apare niciodată la bisericile ortodoxe de după 1600. Profilele de tencuială ale cornișei navei sînt situate sub nivelul cornișei din zimți de cărămidă a turnului, ceea ce ne împiedică să putem constata dacă acest element se regăsea pe fațadele corpului bisericii. Pe de altă parte este greu de presupus că mărirea bisericii a reprezentat de fapt înlocuirea vechii construcții, din care nu s-a mai păstrat decît turnul. Cercetările ocazionate de o viitoare restaurare vor lămuri etapele de construcție ale monumentului. Deocamdată, în funcție de elementele de arhitectură asemănătoare celor din Țara Românească și datorită faptului că la 1761 nu se știa de cine a fost făcută, ne permitem să apreciem data construirii bisericii în prima jumătate a sec. XVII. În cimitirul din jurul bisericii se află numeroase cruci de piatră, majoritatea din sec. XIX, remarcabile prin eleganța proporțiilor și prin sculpturile de factură populară.

BISERICA SF. ARHANGHELI DIN GALDA DE SUS, COMUNA BENIC

În conscripția din 1760—1762 figurează în Galda de Sus două biserici: una unită, cu 30 familii; cealaltă ortodoxă, cu 147 familii.¹⁶ Biserica unită a fost dăruită și în anul 1804¹⁷ a fost zidită actuala biserică Sf. Arhangheli. În 12 mai 1806¹⁸ protopopul Toader scria episcopului Ioan Bob exprimînd dorința locuitorilor din Galda de Sus de a veni să le blagoslovească biserica.

În zidul noii clădiri au fost incastrate mai multe cruci de mormînt cu inscripții cirilice, probabil ale unora dintre ctitorii și slujitorii vechiului lăcaș: cea mai veche, din 1749, poartă inscripția „pomenii Ghibălată Ion, martie 4 zile”. Dintre celelalte menționăm: „ann 1773 popa Ioan mai în ...”; „Pregea Ion au răposat în anul 1778 decembrie 20”; „aici s-au îngropat Preji ann 1783 dechembrie 15 zile”;

Clopotul bisericii vechi se află în clopotnița nouă, el a fost donat de Iovan G. în 1749.

Biserica Sf. Arhangheli deține o cruce de argint donată de

¹⁶ V. Ciobanu, op. cit., p. 623.

¹⁷ Șematism, Blaj 1900, p. 141—142.

¹⁸ Arh. St. Blaj, Mitrop. gr. cat., 1806/sub dată.

Matei Basarab vechii biserici sau altui lăcaș bisericesc din Ardeal, cu următoarea inscripție: „W Domn Matteus Bas(arab); Hanțul Gociman 1645“. Pe lângă icoanele de la catapeteasmă, datate 1804, biserica mai păstrează o frumoasă icoană a „Sti Erarh Nicolae Miralichii“ 1782.

Colecția de cărți vechi este destul de însemnată. Din aceasta cităm: Chiriacodromion, tipărit în Bălgrad în 1699 de Mihai Iștvanovici tipograful; Triodion, Rîmnic, 1731-iulie 20; Penticostarion, Rîmnic 1743, tipărit de Mihai Atanasievici tipograful; Litol, tipărit la Mitropolia din București în 1743 de Dimitrie Pandovici tipograful; Evanghelie, Blaj 1776, de Petru Popovici Rîmniceanul tipograful; Octoih, Blaj 1760.

Biserica are zidurile executate din piatră și cărămidă, bolțile sînt din cărămidă. Planul este dreptunghiular, compartimentat în pronaos, acoperit cu o boltă „a vela“ foarte înaltă și naos acoperit cu două travee de bolți „a vela“ mai joase și despărțite printr-un arc dublou rezemînd pe pile. Absida semicirculară decroșată este acoperită cu boltă semicilindrică racordată cu semicalotă și are penetrații în dreptul ferestrelor laterale. Pronaosul se detașează ca un volum separat, înălțîndu-se deasupra cornișei generale. O învelitoare din trunchi de piramidă realizează tranziția către turnul de lemn ce se ridică asupra pronaosului, avînd un foișor cu arcade la partea superioară. Turnul are învelitoare separată și este accesibil printr-o scară de lemn alipită fațadei de vest a bisericii, prin care se intră și în podul pronaosului.

Pictura originală se păstrează numai în altar. Chiar și aici, intervenții stîngace au acoperit cu var bolta și cîmpul pe care se detașează figurile sfinților.

O catapeteasmă de lemn, cu sculpturi baroce de foarte bună calitate, este așezată în cadrul arcului ce desparte absida altarului de naos.

BISERICA DE LEMN SF. PETRU DIN SATUL BERGHIN, COMUNA BERGHIN

Biserica ortodoxă a satului Berghin apare în conscripția din anii 1760—1762.¹⁹ Biserica de lemn existentă astăzi a fost însă cumpărată pe la anul 1900 cu prețul de 150 florini din satul Gîrbovița, unde și ea este menționată în aceeași conscripție,²⁰ ca biserică de rit ortodox.

19 V. Ciobanu, op. cit., p. 624.

20 Idem, p. 625.

Din pisania lăcașului se mai poate citi că a fost ridicat „în zilele protopopului Cos... Dersaliu, preotul satului fiind popa Sîntion ... zugrav Ioan“.

Pereții bisericii sînt realizați din grinzi de lemn de 15 cm grosime care, spre exterior, formează la partea superioară console masive, cioplite în planuri înclinate. Fundația bisericii este din piatră.

Biserica are plan dreptunghiular, compartimentat în pronaos acoperit cu tavan drept, peste care se ridică turnul clopotniță și naos acoperit cu boltă semicilindrică din scînduri. Perețele despărțitor dintre pronaos și naos este străpuns de arcada de trecere, încadrată de două goluri dreptunghiulare cu grilaj realizat din baluștri de lemn sculptați.

Absida poligonală decroșată este acoperită cu boltă din scînduri, compusă dintr-un semicilindru racordat pe laturile poligonului cu trei panouri curbe.

Turnul clopotniță are la partea superioară un frumos foișor cu arcade.

Biserica a suferit o serie de intervenții. Învelitoarea de șindrilă a fost înlocuită cu țiglă. Pentru a nu se încărca pereții bisericii cu greutatea sporită a noii învelitori s-au adăugat stâlpi de lemn exteriori pentru sprijinirea cosoroabelor. Forma învelitorii a fost modificată, iar fețele turnului, îmbrăcate inițial cu șindrilă, au fost căptușite cu scînduri. Toate aceste transformări au fost executate în jurul anului 1950.

Cu ocazia mutării bisericii de la Gîrbovița la Bergbin au fost deteriorate fișiile de pînză lipite peste zonele de contact între grinzi, fragmentînd astfel frumoasa pictură pe lemn care acoperă interiorul bisericii.

BISERICA VECHE NAȘTEREA MAICII DOMNULUI DIN SATUL FENEȘ, COMUNA FENEȘ

Pe masa pristolului este săpat în piatră actul de edificare a acestui lăcaș: „1750 mesețe mai 10 zile sîmpă(tă) s-au întemeiat biserica“. Apare în conscripția din 1760—1762 cu 163 familii ortodoxe.²¹

În biserică se află un frumos candelabru de bronz lucrat în 1846 de „Toma argintarul din Sibiel“.

21 V. Ciobanu, op. cit., p. 629.

Construcția este din piatră cu bolți din cărămidă.

Naosul dreptunghiular cu absidă poligonală nedecroșată are un sistem de boltire cu totul neobișnuit: compartimentat în trei travee prin diafragme de zidărie în care se deschid arce a căror formă tinde spre trilob, naosul este mărginit de două arce dublouri de lungime egală cu două travee, intersectate în consecință la cheie de una din diafragme. Traveele sînt acoperite cu bolți semicilindrice dispuse în sensul lățimii bisericii. Aceste forme incerte ar putea conduce la ipoteza refacerii bolților într-o perioadă ulterioară, întrucît monumentele contemporane ridicării bisericii se încadrează în general în școli locale bine determinate stilistic.

Remarcabil prin eleganță este aspectul bisericii. Turnul clopotniță, alipit fațadei vest, are la ultimul nivel un foișor de lemn cu arcade, a cărui învelitoare este intersectată de un al doilea foișor, dominat de o fleșă foarte ascuțită. Înălțimea turnului este reliefată și de așezarea pe o colină ce domină valea Ampoiului în mijlocul unui cimitir cu frumoase cruci de lemn. Ușa de intrare la parterul turnului are un ancadrament de piatră cu arc în mîner de coș decorat cu motive florale stilizate.

BISERICA NAȘTEREA MAICII DOMNULUI DIN GALDA DE JOS,
COMUNA GALDA DE JOS

Biserica din Galda de Jos, cunoscută local sub numele „Biserica din deal” este unul din cele mai interesante exemple ale arhitecturii românești din regiunea Hunedoara. Menționată documentar în 1732,²² ea este probabil mai veche, ținînd seama de factura primului strat de pictură, vizibil la catapeteasmă, care permite să se situeze ridicarea bisericii cel mai tîrziu în sec. XVII. Figura Sf. Nicolae se remarcă în mod deosebit prin expresivitate și prin puritatea stilului bizantin. Al doilea strat de pictură este executat în sec. XVIII, așa cum ne indică inscripția din altar, situată lîngă figura Sf. Atanasie: „Anii Domnului 1752 iulie 1”.

În 1733 biserica era unită, iar în intervalul 1760—1762 ea este ortodoxă, cu 104 familii.²³ La începutul secolului nostru, biserica, situată pe moșia familiei Kemény, a fost desafectată ca urmare a construirii unei biserici noi în centrul satului. În 1929 a fost reparată, fără a se curăța însă văruiala care acope-

²² Șematism, Blaj, 1900, p. 141.

²³ V. Ciobanu, op. cit., p. 623.

perea pictura. Restaurarea este prevăzută pentru intervalul 1966—1968.

Biserica are zidurile executate din piatră. Naosul dreptunghiular a fost probabil acoperit inițial cu o boltă semicilindrică, din cărămidă, înlocuită ulterior cu o boltă realizată în aceeași formă, din trunchiuri de copaci alăturate. Timpanele orginare au primit la partea superioară câte o centură curbă din lemn. Timpanul de vest este străpuns de o deschidere circulară cu un trafor de piatră în formă de stea cu șase colțuri. Deși motivul decorativ este diferit, asemănarea acestui element și a amplasamentului său cu fereastră rotundă de la biserica din Teiuș constituie un argument suplimentar pentru datarea din sec. XVII. Absida semicirculară, ușor decroșată, este acoperită cu o calotă din cărămidă, pe plan eliptic, care se sprijină pe pendantivi în zona catapetesmei. Atît naosul, pe latura nord, cît și absida au la exterior contraforți dispuși neregulat. Pronaosul are aceleași dimensiuni ca și naosul și este acoperit cu un planșeu din grinzi de lemn, pe care se ridică turnul clopotniță, executat din lemn și prevăzut cu un foișor cu arcade la ultimul nivel. Dimensiunile neobișnuit de mari ale pronaosului și absența picturilor pe pereții de nord, sud și vest ne conduc la ipoteza unei mărimi ulterioare a pronaosului. Această ipoteză este însă contrazisă de existența ancadramentului de piatră ușor profilat, situat pe latura de sud la intrarea în biserică, care este similar cu cel amplasat între pronaos și naos.

BISERICA SF. PARASCHIVA DIN SATUL MESENTEA,
COMUNA GALDA DE JOS

A fost construită în anul 1778 — an indicat pe ancadramentul ușii de intrare — în locul bisericii de lemn din 1674, menționată în inscripția zugrăvită deasupra ferestrei din pronaos: „acest văleat 1674 au fost la biserica cea de lemn care s-au stricat. Protopopul Locului Iosif Adamovici Abrud, popa Ionul paroh și ... cu zugrăvitul la leat 1782, Stan Popovici zugravul“. Numele zugravului Stan, fiul preotului Radu din Rășinari, care în 1761 lucrase la mănăstirea Argeșului,²⁴ mai este pomenit și într-o altă inscripție aflată în naos, pe peretele de nord, lângă altar: „Stan zugravu sîn popii Radu, Ana, Iacov, Ilinca, Anuța, Dumnezeu să-i ierte 1781“.

²⁴ Șt. Metes, *Zugravii bisericilor românești*, în *Anuarul Com. Mon. Ist. Transilv.* 1926—1928, Cluj 1929, p. 119.

În biserica din Mesentea sînt păstrate 6 serie de cărți vechi, dintre care cităm: Chiriacodromion, tipărit în Bălgrad, în 1699, de Mihai Iștvanovici tipograful. Pe o filă albă de la sfîrșit, un desen în tuș reprezintă pe „Maica noastră Paraschiva”, urmat de precizarea: „Scrisam eu Costandin ot Benic învățînd la popa din Mesentea, la anul 1782”. Însemnarea este o dovadă a memoriei slujitorilor bisericești de a fi răspînditori ai cunoștințelor de carte. Pe același Chiriacodromion surprindem învățarea cifrelor de către Simion Chetruță din Mihalț, în 1668. Exercițiul de matematică poartă titlul „numărul slovelor care cît ține”; Octoih, Blaj 1760, tipărit de Petru Sibianu; Trionlion, tipărit la Rîmnic, în 1761, de popa Costandin Atanasievici tipograful Rîmniceanu; Penticostarion, Rîmnic 1767, de Costandin Atanasievici tipograful.

Biserica are zidurile executate din piatră și cărămidă, iar bolțile numai din cărămidă. Planul este dreptunghiular, compartimentat într-un naos pătrat acoperit cu o calotă pe pendantivi ce pornesc pe arce dublouri și un pronaos dreptunghiular acoperit cu o calotă pe plan eliptic foarte alungit, rezevînd de asemenea pe pendantivi și dublouri. Absida altarului, ușor decroșată, are la exterior forma unui poligon cu cinci laturi și este rotunjită la interior. Neobișnuită este forma de acoperire cu o calotă pe plan eliptic, al cărei traseu prezintă însă în secțiune o inflexiune. Spre vest, calota altarului se racordează cu zidul catapetesmei prin intermediul unor pendantivi.

Turnul de vest este parțial decroșat din cauză că este încadrat de casele scării. La ultimul nivel se află un foișor de lemn cu arcade.

Aspectul exterior al bisericii este denaturat de lucrările arbitrare și lipsite de respect pentru stilul monumentului, executate în 1928. O fotografie păstrată în arhiva D.M.I. arată situația anterioară așa-zisei restaurări. Biserica avea o învelitoare înaltă de șindrilă, prezentînd la limita între navă și altar un timpan vertical, coiful turnului clopotniță se îngusta brusc, dînd o linie avîntată deosebit de elegantă siluetei generale a monumentului. Suprafețele exterioare ale pereților erau netede și păstrau urme de pictură.

În 1928, învelitoarea de șindrilă a fost înlocuită cu o învelitoare de eternit, în forme plate, desființîndu-se timpanul dintre navă și absidă. Învelitoarea turnului a fost coborîită ca înălțime și mult lățită deasupra frîngerii de pantă. Corpul bisericii

a fost supraînălțat cu un registru de ocnite și un decor similar s-a aplicat și la turnul clopotniță sub nivelul foișorului de lemn. Pictura exterioară a fost lăsată aparentă numai în măsura încadrării ei în forme ordonate geometrice (un brâu cu motive florale și două panouri dreptunghiulare cu figuri de sfinți pe latura de est a absidei). Pictura din 1782 se păstrează integral, remarcându-se prin prospețimea coloritului și prin interpretarea personală a compoziției, în special în încăperea boltită de sub turn, unde pe perețele de nord este zugrăvit iadul, iar pe perețele sudic apare „strașnica moarte”, reprezentată sub forma unui schelet purtând coasa și ceasornicul cu nisip.

Sculptura în piatră se reduce la cele două ancadramente ale ușilor de pe fațada vest a turnului și de pe latura sud. Primul ancadrament are o modestă decorație a lintoului, constând dintr-un chenar cu ușoare inflexiuni. Al doilea ancadrament cu deschidere semicirculară are profilul arhivoltei înscris într-un patrat, iar spațiile între cerc și unghiurile drepte sînt acoperite cu motive florale.

Arh. EUGENIA GRECEANU
IOANA CRISTACHE-PANAIT

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

INFLUENȚA PAISIANA ÎN MANASTIRILE ROMÂNEȘTI

Au trecut mai mult de 170 ani de la trecerea la cele veșnice a marelui cărturar, deschizător de drumuri în cultura noastră religioasă și în viața mănăstirească, „Ieroschimonaahul” Paisie Velicicovski († 15 noiembrie 1794). Lucrarea lui la noi, sau la Sf. Munte, ar putea fi socotită de folos întregii Ortodoxii.

Cine a fost Paisie Velicicovski, starețul a cărui influență avea să pătrundă în toate mănăstirile românești la sfârșitul veacului XVIII și începutul veacului trecut?

„Pentru țara noastră el a însemnat mai mult decât șiruri de vlădici. A luminat ca o făclie puternică în veacul XVIII și departe chiar peste hotare, iar școala lui, ca și pravila ce a așezat la Dragomirna, Secu și Lavra Neamțului, au dat îndemn nou și puternic de propășire bogată, culturală și de pietate și au produs așa numita „Direcție paisiană”.¹ Marii ierarhi din veacul următor, ca: Iacob, Chesarie, Veniamin, Grigorie sau Iosif Naniescu s-au format la școala lui Paisie.

„Acest rus din Poltava, fiu de protopop, ucenic al școlii din Kiev, la care învăța și Eustatievici Brașoveanul, plecase din mănăstirea sa de frica polonilor prizonieri, în ajunul căderii regatului lor, sub pretextul tocmai al acestor vrăjbi confesionale întârziate și se întorsese la Pecersca, noul loc sfânt al Ortodoxiei slavo-românești. Trecând prin Moldova, unde ucenicii lui Dimitrie de Rostov și urmașii acestora erau prea bucuroși să primească un „frate” din „țara rusească”, el pătrunsese pînă la Mănăstirea Poiana Mărului din Rîmnicul Sărat”.²

Sosit aici, a găsit un stareț schimnic aspru din neamul lui; acesta trăia după învățăturile patriarhului Silvestru din Antio-

1 Paisie, de protoiereu Serghie Cetvericov, trad. de Nicodim, p. 3. A se vedea și: Rev. „Mitropolia Ardealului”, nr. 1—2, ian.-febr. 1964 (Bis. Ort. din veacul XVIII pînă azi), p. 46; Reformatus szemle, nr. 5—6, sept.-dec. 1963 („az Athoszi Kallastorok”), p. 379—371 și „Studii Teologice”, nr. 3—4, martie-aprilie 1964 (Contribuții la cunoașterea scării Sf. Ioan Sinaitul), p. 151sc.

2 N. Iorga, Istoria Bisericii Românești, vol. II. București 1932, p. 160—161.

hia. Vasile (așa îi era numele) e cel dintâi care întemeiază obștejitia călugărească și fiind cărturar traduce: „Întrebătoarele răspunsuri adunate din Sf. Scriptură și pentru monahi“, de Nil de la Sorsca.

Paisie deprinde limba românească aici, în Poiana Mărului, stînd împreună cu Vasile și frații lui de duhovnicie.

La Athos, în mănăstirea Pantocratorului, face linguri și învață grecește de la ucenicul lui credincios, care avea să devină marele cărturar Macarie, ieromonahul muntean, elevul lui Turnavitu, ca și Grigorie și Chesarie.

Acel care avea să întemeieze în Țările Românești curentul de viață monahală și de organizare numit paisian, se naște la 21 decembrie 1722, zi în care ucrainienii pomenesc cu cinste pe mitropolitul Petru al Kievului. Ca fiu de protopop, e botezat cu numele de Petru, de către comandantul garnizoanei orașului Poltava, unde se naște. Orfan de tată la 4 ani, crescut cu greutăți de o văduvă încărcată de copii, în anul 1735 vine în Kiev, la Colegiul Frățimii, școală ridicată de Petru Movilă, în 1633, spre înalte culmi și cu rang de Academie Teologică dat de Petru cel Mare în 1701. Petru Velicicovski e atras de monahism. Lavra Pecersca din Kiev îl umple de mirare. O neprevăzută întîmplare îl va îndrepta spre Moldova. În 1738, Antonie, mitropolitul Moldovei, vizitează Kievul, tînrul i se face cunoscut și nu peste mult timp va lua hotărîrea să meargă în această țărișoară plină de evlavie. E abia de 18 ani cînd pornește spre Moldova. Face scurte popasuri la mănăstirile Cernigov și Liubecichii, unde primește haina călugărească și ia cunoștință de persecuțiile îndreptate contra pravoslavnicilor din partea iezuiților fanatici.

La mănăstirea Medvedovschi din Ucraina de sud primește rasa călugărească și e tuns în monahism cu numele de Porfirie, schimbat de frații săi, fără să vrea, cu acela de Platon.

Începutul Postului cel Mare din 1742 îl găsește pe Platon Velicicovski pe pămîntul Moldovei.

Monahismul în Moldova, la venirea lui Velicicovski, în plină epocă de domnie fanariotă, era destul de bine organizat. Moldova însăși se înfățișa ca unul dintre cele mai înfloritoare colțuri ale lumii ortodoxe. În orientul grecesc, Ortodoxia era împilată de semilună; în Rusia, viața monahală era strîmtorată din partea guvernului țarist. Prin mănăstirile Moldovei se găseau prețioase biblioteci, cu multe manuscrise în limbile greacă

și slavonă. Legăturile cu ortodoxismul răsăritean erau strânse și nu arareori veneau în țara Moldovlahiei monahi sârbi, greci, bulgari, ruși, ca și ierarhi însemnați.

Tînărul rasofoar vede și întărește totul și se hotărăște să cerceze cît mai mult schiturile modeste înainte de a pleca spre Muntele legat de porțile cerului: Athosul.

Trece Milcovul spre schiturile: Trăisteni, Dălhauți, Cîrnul și Poiana Mărului. La acesta din urmă găsi „obște de ruși minunată“, iar la schitul Cîrnu (Buzău), a stat 3 ani, învățînd românește.

În Athos ajunge tînărul Platon Velicicovski la 4 iulie 1746, cu cîteva carboave în buzunar, după ce plecase cu o corabie de la Galați. Din cauza stăpînirii otomane, viața spirituală era în decadență în mănăstirile Sf. Munte. Iar grecii nu arătau încredere unui călugăr de altă limbă și naționalitate.

Cuviosul Platon intră în chilia Kiparis din mănăstirea Pantocrator, populată cu monahi de neam slav. A zidit schitul Sf. Ilie, pentru care a lucrat vara, iarna, cărînd piatră, var, lut, nisip, iar noaptea scria cărți, tălmăcindu-le din elino-grecește în limba slovenească.

În 1758 (avînd deci 36 de ani) e hirotonit ieromonah și în această calitate își întărește rîvna cărturărească lăra asemănare. Patriarhul Serafim, retras la Sf. Munte, îl vizitează des, întreținîndu-se cu el. Ucenicii i se înmulțesc, faima (pe care el, adînc umilit, nu o dorea deloc) cuprinde tot Sf. Munte, pentru ca starețul moldovean Atanasie, mînat de cine știe ce intrigă și ambiție, să-l acuze în Sobor și într-o lungă epistolă. Paisie (așa se numește acum) răspunde plin de smerenie, documentat. Atanasie, plin de remușcări, își cere iertare.

Nimeni ca Paisie, la Athos, în atîtea veacuri de cărturărie, nu a tradus din Sf. Părinți în slavonește atîtea opere, cum o va face la Neamțu în românește. Cei 17 ani cît a stat la Sfetagora, Platon-Paisie a stîrnit admirație, a stîrnit invidie monahicească, a stîrnit emulație și a lăsat urme neșterse, dacă nu cumva va fi creiat și un paisianism ca acela din Principatele noastre.

Împreună cu 64 de ucenici, admiratori și prieteni, Paisie pleacă spre Moldova în 1763 și aici, în „Țara de Sus“, i se dă schitul Vărzărești, cu totul neîncăpător pentru înaltele rosturi paisiene. Cu o delegație merge la București; mitropolitul Grigorie nu-i împlinește cererea și adresîndu-se Iașului, mitropolitul Gavriil Calimachi îi dă Dragomirna (în septembrie 1763),

mănăstire din Bucovina, căzută în păraginire. Cel ce făcuse linguri și cărase piatră la Sf. Munte va ridica și Dragomirna, sădind în ea adâncimile paisianismului. În 1775 Maria Terezia anexează Bucovina Austriei, iar Paisie, însoțit de 200 călugări, se strămută la Secul, la două ceasuri de Neamțu. Secul e cu totul impropriu pentru rosturi culturale-cărturărești. Și astfel, îndemnat de mitropolitul Gavriil și voievodul Constantin Moruzi, care i-au urmărit activitatea și neobișnuita metodă de lucru, hotărăște strămutarea la Neamțu. Și iată-l pe Paisie, starețul, misionarul unui monahism regenerat, în Principatul Moldovei, ridicînd steagul din mănăstirea — ctitorie a lui Petru Vodă al Mușatei (1375—1391), Ștefan, fiul lui Alexandru cel Bun (1433), Ștefan cel Mare (1457—1504).

În august 1779, în vîrstă de 57 ani, Paisie își face intrarea în marea mănăstire, urmat de tot soborul de la Secul și primit de cel de la Neamțu.

Sofronie, Pimen și Silvan puseseră temelia mănăstirească în codrii Neamțului. Insuși Grigorie Tamblac trăise un timp aici, Paisie starețul vine să ridice spre culmi nebănuite mănăstirea și din ea se va întinde binefăcătoarea influență peste aproape toate mănăstirile.

PAISIE ÎN MĂNĂSTIREA NEAMȚU

Cîteva cuvinte ne înfățișează starea vechii mănăstiri în momentul intrării lui Paisie cu soborul de la Secul. „Neamțu, după petrecerea în zidurile sale a polonilor mai întîi, a cătanelor nemțești mai pe urmă, se afla în stare proastă, deși din mijlocul călugărilor săi ... se ridică, la 1718, episcopul de Roman, apoi mitropolitul Gheorghe, Varlaam cel de Huși, fost egumen acolo, de la 1716 la 1720, alt episcop de Huși — Teofil (pe la 1735), care fusese 10 ani egumen nemțean... Ioanichie episcop de Roman (1749—1769) și el tot nemțean”.³ Aici își va începe și va desfășura Paisie activitatea lui, după metode nemaiîntîlnite și cu influențe hotărîtoare asupra vieții mănăstirești.

În cea mai mare parte a anului, mai ales în timpul iernii, după ce folosise experiența la Dragomirna și Secul, starețul făcea zilnic sau săptămînal sfat cu toți frații. Aici se citea din traduceri Sf. Părinți, făcute de Paisie și de călugări cărturari.

Cei mai pricepuți dintre ei erau îndrumați să-și facă observațiile pe marginea traducerilor pentru desăvârșirea acestora.

„Obscuritățile gramaticale“ — termen folosit de Paisie pentru întâia oară la noi — erau înlăturate. Tot ce aduseseră de la Sf. Munte, în manuscris, Paisie și cu cei 64 însoțitori ai săi, tot ce muncise el acolo în atîția ani de privațiuni și încordare, copiind și scriind mereu în chiliile de la Neamț, se va desăvârși și se va multiplica. Limba grecească o stăpînea Paisie și era chiar un admirator al ei. Încrestez o părere a lui asupra limbii Sfinților Părinți și a lui Platon, filozoful: „Vechea limbă grecească întrece toate celelalte limbi din lume prin înțelepciunea, frumusețea, profunzimea, bogăția, abundența zicătorilor, a expresiilor, așa încît și grecii din naștere și perfecți în cultură te miră de pot pătrunde toată frumusețea ei“.⁴

Limba slavonă o mînuia măiestrit, iar limba românească și-o însușise deplin. Adăugate celei grecești, din care-și scoate izvorul nesecat al lucrărilor în manuscris, Paisie nu vrea să facă un lucru de mîntuială, iar urmașilor lui nu le va lăsa nedumeriri în privința fondului lucrărilor sau formeii în care erau redactate. „Cine nu-i iscusit în ale ortografiei și îndrăznește să scrie cărți sfînte, deși cu inima crede ... săvîrșește hulă... Să traduci cărți fără lexicoane, fără dicționare, e tot una ca și cum te-ai apuca de un meșteșug fără să ai instrumentele trebuitoare“.⁵ Înaintate păreri pentru acel timp.

Cît despre rînduiala slujbelor, ea era asemănătoare celei de la Athos. Duhovnicii erau aleși dintre cei mai cu vază, dintre cărturari, dintre cei cu viață nepătată și vrednici ca să dea îndrumări acelor care veneau cu răni sufletești ce se cereau tămăduite. Paisie însuși avea unul sau mai mulți duhovnici. Vestea lui și a mănăstirii depășise hotarele Moldovei. Înșiși turcii îl respectau și dădeau toată libertatea monahilor „de-ai lui Paisie“. Arhiepiscopul rus, Ambrozie Serebrenicov, din Ecaterinoslav, cu reședința în orașelul de naștere al lui Paisie, Poltava, însoțind pe prințul Potemkin la Iași, slujește la Neamțu într-o Duminică din anul 1790 și ridică pe stareț la rangul de arhimandrit.

Peste Milcov crește admirația pentru Paisie și diferite mănăstiri trimiteau monahi la Neamțu pentru luare de învățăminte,

⁴ Citat din Serghie Cetvericov, op. cit., p. 190.

⁵ Id., ibid., p. 190.

iar el trimitea la București călugări aleși, în școala grecească, să-și însușească cunoștințele grecești. Mănăstirile Cernica și Căldărușani vor lua un deosebit avînt prin ucenicii paisieni.

Athosul ținea strînsă legătură cu Lavra Neamțului, făcînd dese schimburi culturale. Corespondența lui Paisie ajungea în cele mai depărtate colțuri ale lumii ortodoxe. Fiecare scrisoare a lui era un adevărat tratat într-o ramură a teologiei. De-altfel, singura lucrare originală a lui Paisie: „Adunare a cuvintelor pentru ascultare“, este o corespondență cu rușii din Pollava, o lucrare plină de adîncime și dilerite probleme.

INFLUENȚA PAISIANĂ ÎN MĂNĂSTIREA NEAMȚU

Rîuri de cărturărie, evlavie, organizare, duhovnicie au curs din spre marea mănăstire în timpul celor 15 ani în care s-a desfășurat activitatea starețului Paisie. Dacă tipografia ar fi existat în vremea lui, credem că ar fi dat la lumină cele mai multe cărți tipărite în vreo tipografie ortodoxă. Tiparnița avea să vină ceva mai târziu, poate tocmai ca o urmare a lucrării lui și a mulțimii manuscriselor.⁶

„Primele patru decade ale veacului XIX abundă în tipări-turi de traduceri din Sfinții Părinți și scriitori bisericești. Pînă la 1833 apar peste 40 de opere. Această creștere surprinzătoare de traduceri se datorește în cea mai mare măsură fericitului în pomenire starețului Paisie, odrasla binecuvîntată a pămîntului Bisericii Ruse. Lucrările apărute acum sînt fructul copiilor de manuscrise grecești și slavone, care au fost aduse în dăsagi de Paisie și ucenicii lui, copii făcute în timpul șederii la Sf. Munte. Prin munca sa de traducător, de critic literar, de inițiator, or-ganizator, gîndirea Părinților și scriitorilor Bisericești, închisă în manuscrisele Muntelui Athos, se revarsă în grai românesc și asupra credincioșilor Bisericii noastre. Ar fi însă greșit să se creadă că osteneala lui Paisie și a colaboratorilor săi se reduce doar la lucrările care au văzut lumina tiparului în perioada de timp amintită mai sus. „Fondurile de manuscrise ale diferitelor biblioteci din țară ... și catalogul manuscriselor românești aflate la Neamțu la începutul veacului XIX, ne arată covîrșitoarea operă făcută de Paisie și ucenicii săi“.⁷ Așadar moartea stare-

⁶ Id., *ibid.*, p. 300.

⁷ Pr. D. Fecioru, *Manuscrisele de la Neamțu*, în rev. „Studii Teologice“, s. II, an. IV, 1952, p. 459.

țului Paisie (15 noiembrie 1794) nu a însemnat încetarea operei lui, ci a fost un punct de plecare cel puțin tot așa de însemnat ca și sosirea lui la Neamțu (din 1779). Rodele influenței lui asupra acestei mănăstiri moldovene, au fost cu atât mai evidente, cu cât el însuși și-a pregătit urmașii: „Sofronie, urmașul lui în egumenie (1794—1803), Ioan († 1812) fost și el egumen, seninul bătrîn Dosoftei, Dorotei, ucenicul lui Sofronie, Ștefan ierodiaconul traducătorul († 1807), pe tovarășii la tălmăcirii ai lui Ștefan, Dascăluț Isac, trecut în rîndurile schivnicilor, școlarul acestuia Iosif, apoi Stratonie, Rafael, dar mai ales Gherontie“.⁸

Această pleiadă de paisieni, cărturari, traducători și organizatori au continuat opera cuviosului înaintaș. Iar urmașii lor nu s-au lăsat mai prejos.

În timpul starețului Neonil (1850) munca zeloasă paisiană a încetat în Mănăstirea Neamțu. Tîrziu de tot, în zilele noastre, zelul paisian a fost reînviat de adormitul patriarh Nicodim, pe cînd era stareț.

INFLUENȚA ÎN MĂNĂSTIRILE MOLDOVEI

Acest spirit paisian avea să cuprindă, pe îndelete, toate mănăstirile, să înalțe viața monahală, să trimită în ierarhia superioară personalități care vor crea epocă greu de egalat. Veniamin Costache, Iacob Stamate, Iosif Naniescu și Melchisedec sînt ierarhi care au trecut prin școala lui Paisie.

„Obștejitiile“ mănăstirești se înmulțeau și nu aveau legătură cu oficialitatea bisericească. Acest fapt nu le împiedica să fie bun exemplu și să fie din ce în ce mai respectate. „Spiritul cel nou pătrunsese la Agapia Veche, unde în 1798 stătea starețul Macarie cu 12 părinți de obște; la Hangul se pare, al cărui monah Galaction se îndeletnicea cu copierea cărților; la Bisericiani, unde Veniamin, arhimandritul și egumenul din 1803, pare a fi un paisian și unde scria Mitrofan, călugărit de Paisie; la Rîșca unde Antonie egumenul se afla cîrmuind pe aceeași vreme, după Chiril arhimandritul, tălmăcitorul celui dintîi Tipicon și acela care „au adus luminata mînăstire la cea plăcută lui Dumnezeu viață călugărească, fiind și învățătorul ierodiaconului Gherasim, care a fost apoi cel dintîi tipograf muntean, al lui Ioan și Meletie, scriitori. Schiturile de la munte, Vovidenia, Pocrovul, Tarcăul, aveau schivnici care se uniră la mișcarea paisiană ... și pentru călugărițe, care trăiau la soborul maicelor din Iași, Bi-

serica Sf. Paraschiva, care se mai păstrează încă, făcu Paisie un locaş ales, la Văratec; la 1802 Alexandru Vodă Moruzi, adică mitropolitul Veniamin, mută pe cele din Socola la Agapia, ca să facă loc Seminarului".⁹

Revirimentul moral, cultural, duhovnicesc cuprindea mănăstirile, atrăgea atenția tuturor straturilor sociale din acea vreme și oficialitatea civilă, ca și cea bisericească, au luat poziție favorabilă. Veniamin Costache înființează seminarul de la Socola (1802), fiindcă clerul de mir era depășit de monahism. Domnitorul Alexandru Vodă Ipsilante, spre a îngradi întrucâtva intrarea în monahism a tuturor nechemăților, hotărăște: în obștejiții nu vor intra decât cei „ispitiți de cercare cuvincioasă, de vinu adecă cu gându de spăsenie“, oameni maturi, întregi la minte și slobozi, lipsiți de greutate de familie, nu vor avea „încurcătura alișverişurilor“ despărțindu-se de lume cu totul printr-o „diată de moarte“, că nu vor rîvni altă mîncare decât cea proastă și lesne cîștigată a obștei, nici alte vestminte decît „cele sărăcești și lesne cumpărate“, că nu vor părăsi mănăstirile și nu vor lăsa pe nimeni să vie în ele cu cîtece lumești sau cu necuvincioase fapte ... iar igumenul nici va vinde, nici va cumpăra moșii“. ¹⁰

Toate acestea erau reguli monahale strict paisiene și oricine își dădea seama că sînt opreliști pentru cei ce îmbrăcau haina călugărească, spre a nu duce în mănăstire practici păgubitoare bunei orînduriri și vieții morale. Atît în „Țara de sus“, cît și în „Țara de jos“, paisianii (paisioții) se înmulțeau, iar viața călugărească se ridica mereu. În mormîntul lui din Mănăstirea Neamțu, cuviosul stareț, Paisie, odihnea somnul liniștit al celor ce au luptat lupta cea bună, tuturor toate făcîndu-se. Lîngă lepedea mormîntului îi citise dezlegarea, a doua zi după înmormîntare, strălucitul lui ucenic, episcopul Veniamin, în lacrimile obștei care luase parte, cu toată ființa, la pogribania din ajun.

INFLUENȚA PAISIANĂ ÎN MĂNĂSTIRILE MUNTENIEI

Trecuseră mulți ani de cînd Paisie făcuse adevărate minuni la Sf. Munte și revenise la Vărzărești, Dragomirna, Secul și Neamțu, unde frații, ucenicii și ascultătorii, cum și toți cei ce aveau să-i fie continuatorii operei, se înmulțeau cu sutele și nu-

⁹ N. Iorga, op. cit., p. 178—179.

¹⁰ Cf. N. Iorga, Studii și Docum., vol. V, p. 551sq.

mărau în rîndurile lor monahi din toate colțurile Țărilor Românești.

Nicolae Iorga, numai în cîteva rînduri, ilustrează influența paisiană în mănăstirile muntene: „Muntenii se adăuseră la Sobor: un Rafael din Hurez, un Grigorie din București, care se așează la Căldărușani, mănăstirea lui Matei Basarab, al cărei egumen Dosoftei, mort la 1807, arată să fi ascultat și el de-a dreptul învățăturile marelui dascăl de călugărie nouă, Chiriac Rîmniceanu; Gheorghe care stătu în fruntea Mănăstirii Cernica de lîngă București, o fundație a familiei Știrbei. Schitul Iezerul, Poiana Mărului, poate Vărzărești, Ghighiul de lîngă Ploiești, Dălhăuți, Ciolanul, Cheia Prahoveană, din 1833—39, toată partea din spre Moldova a Principatului Muntean suferi binefăcătoarea înrîurire a lui Paisie”.¹¹

Un alt cunoscător special al acestei probleme scrie: „Din toate știrile tipărite, ca și din cele ce zac în manuscripte, se constată din ce în ce mai mult, că marele stareț, cu „smerit soborul său paisiicesc“, a fost un înnoitor spre bine, nu numai în pămîntul Moldovei, ci și în cel al Țării Românești”.¹²

La regula starețului Paisie „s-au unit aproape toate mănăstirile noastre în a doua jumătate a veacului XVIII”.¹³ Voise Dumnezeu ca în plină epocă fanariotă, cînd poporul apăsător de greutatea își căuta mîngîiere în Biserică și în emigrare, peste munți, să vină acest apostol cu duh înnoitor în viața mănăstirească. Iar influența lui să se întindă ca o binefacere. „Însemnata operă culturală și morală, începută și răspîndită de Paisie, a avut răsunset în Țara Românească, unde s-a desfășurat aceeași muncă rodnică pe tărîmul cărții, spre cîntea mănăstirilor noastre. Paisiană — adăugăm — numai după numele starețului fericit întru pomenire, dar creștină cu adevărat, adică spirituală și morală în înțelesul înaltei, dumnezeieștii și eternei învățături a Mîntuitorului Hristos”.¹⁴

MĂNĂSTIREA CERNICA

Iniințată sub Domnitorul Radu Vodă Șerban (1602—1610), de vornicul Cernica, luptător și sub acest domnitor și sub Mihai Viteazul, și Doamna sa, Chiajna, s-a numit la început

11 N. Iorga, *Ist. Bis. Rom.* II. Ed. II. București 1932, p. 179.

12 Econom D. Furtună, *Ucenicii starețului Paisie*. București 1927, p. 3.

13 Id., *ibid.*, p. 55.

14 Id., *ibid.*, p. 4.

Mănăstirea din „Grădiștea Floreștilor“, cu hramul Sf. Nicolae; mai târziu a luat numele ctitorului cel dintâi.¹⁵

Documentul de fundare, pierdut, poartă data de 29 mai 1608 și este un act de întărire a donațiilor din partea lui Radu Șerban.

Am început cu această mănăstire întrucât ea, împreună cu Căldărușanii, se bucură de cea dintâi mare influență paisiană.

Din punct de vedere material și al numărului călugărilor, Cernica nu a propășit pînă la venirea ucenicilor lui Paisie. Numai către sfîrșitul veacului XVIII — și anume cu venirea starețului

Gheorghe — se poate zice că și-a început viața materială, morală și culturală, așa cum desigur a fost și gîndul credinciosului Cernică Vornicul, întemeietorul din 1608.¹⁶ Acest stareț, Gheor-

ghe, a fost ucenic al lui Paisie și a început cu rîvnă lucrul pentru a scoate din paragină mănăstirea, ajutat de Macarie, alt ucenic al lui Paisie. Bogata viață duhovnicească și cărtură-

rească (nu mai vorbim de lucrul cu mîinile) din jurul lui Paisie, ajută foarte mult la această refacere din temelie. Gheorghe e

de origină din Ardeal și a fost, sub Paisie, la Sf. Munte, de unde a venit împreună cu el, la Dragomirna, Secul și Neamțu. Așa cum va fi lucrat cu Paisie la Athos, clădind lăcaș de rugă

și chilii, lucrează acum (după 1781) la Cernica, smulgînd totul paraginei. Viața de obștejite paisiană a atras mulțime de uce-

nici care sporeau în cărturărie ca la Neamțul Moldovei. „Gheorghe Cernicanul obștejitel, cu toți ai mei 103“ sînt cuvintele acestui paisian, scrise prin 1794, an în care se mută și la Căldă-

rușani cu munca, rămînînd și la Cernica. Din singura scriere originală rămasă de la el (și de la Paisie tot una rămăsese) pu-

tem descifra viața monahismului din Țara Românească, la sfîrșitul veacului XVIII, sub înrîurirea lui Paisie. Este „Diata“ (tes-

tamentul)¹⁷ din care vedem: smerenie, îndemn spre cele 7 trepte ale Sf. Ioan Scărarul, spre agonisirea de cărți folositoare de suflet, spre zelul în legătură cu slujbele și mai ales cu priveghe-

ările. Iar o povățuire în versuri, unică pentru viața noastră monahală, o avem de la Protasie, ucenicul lui Gheorghe, paisian.¹⁸

Cel mai de frunte și cel mai dintîi cărturar dat de paisianismul de la Cernica este Macarie, fost prieten al lui Paisie și dascălul lui de grecească. Cunoștea și limba latină fără să fi

15 Cf. „Bis. Ort. Rom.“, an. XXII, p. 1008.

16 D. Furtună, op. cit., p. 41.

17 Cf. „Bis. Ort. Rom.“, an. XXVI, p. 227; Ms. Acad. 2050, f. 1—20.

18 D. Furtună, op. cit., anexa X, p. 144 urm.

învăţat în Apus şi rostea frumoase cuvântări prin bisericile din Bucureşti în folosul mănăstirilor trezite la nouă viaţă. Amintim dintre operele lui: înafară de Gramatică, Versuri şi Dicţionar, are o mulţime de scrieri, mai ales traduceri.¹⁹ Şirul traducerilor: Omiliile Sf. Macarie Egipteanul (1775), Paradisul (1776), Bucoavna (1779) potrivită pentru copii, viaţa Sf. Ioan Damaschinul (1782), Înţelegătoarea scară a lui Iacob, Viaţa Sf. Nicolae, Vieţile Sfinţilor, o lucrare monumentală pentru timpul său, Scara Sf. Ioan Scărarul (1814), Cereasca florărie (1786), Tîlcuirea psalmilor, Slujba Mucenicului Angheli (1802), Învăţătura pentru năravuri, Tipicul cel mare al Sf. Sava, Mic Prinso Fecioarei, Cazania lui Calist Catafighiotul, Oglinda tainică a vieţii călugăreşti, Bogoslovia şi altele mai puţin importante. Iată ce a fost în stare să facă Paisie dintr-un singur ucenic al lui, cărturar, la o singură mănăstire. Cel mai mare cărturar de la Cernica rămîne paisianul Macarie, iar cel mai tipic reprezentant al curentului paisian a fost Calinic.

Calinic, monah format în duhul călugăresc al paisienilor, ducea o viaţă aspră şi nu ştia preţul banului, pe care-l împrăştia darnic spre faceri de bine. Iubea cărţile şi era respectat de toţi care vedeau în el un vas ales al Domnului, un sfînt.²⁰ Născut în Bucureşti (1787), învaţă carte la şcolile timpului însuşindu-şi limba greacă. Ca tînăr intră în mănăstirea Cernica (1807), unde după regula paisiană îşi împărţea timpul întru citirea de cărţi ziditoare de suflet şi rocodele (lucru de mînă).²¹ E tuns în călugărie (12 noiembrie 1808) şi după 10 ani călătoreşte la Sf. Munte (1817—1818). În 14 decembrie 1818 cuviosul Calinic ajunge stareţ la Cernica, iar în 1820, arhimandrit. Regulele paisiene de aici erau în parte nesocotite. Calinic le impune cu blîndeţe.

„Zavera“ din 1821 l-a găsit la postul datoriei şi a ajutat foarte mult pe toată lumea venită — cuprinsă de spaimă — în mănăstire. Trecînd tulburarea, zideşte mereu duhovniceşte şi cărturareşte. Conduce personal biblioteca, o înzestrează cu cărţi şi dispune copierea celor ce nu se puteau procura. Aşa cum făcuse Paisie la Neamţu, pe călugării cu scris frumos îi pune să scrie mereu, iar pe ştiutorii de grecească să traducă din Sf. Părinţi. El însuşi scrie o „Plîngere“ în versuri, un mănunchi de

19 N. Iorga, Ist. lit. rom. în sec. XVIII, II, p. 275.

20 Pr. N. Şerbănescu, Viaţa şi traiul părintelui nostru Calinic, în rev. „Glasul Bisericii“, an. IX, nr. 7—8, p. 35.

21 Id., ibid., p. 37.

„Povățuiri“ și note de Cronică despre întâmplările din 1821. În 1850, fără voia lui, e ales, sfințit și înscăunat episcop al Rîmnicului, odată cu alți trei ierarhi: Nifon, mitropolit, Climent, la Argeș, Silviu la Buzău. Episcopia de Rîmnic era la Craiova. El o readuce, reclădește tot ce e distrus de un incendiu, inclusiv seminarul, de care poartă deosebită grijă. A pus în funcție teascurile tipografiei, pentru a satisface cerințe tot mai numeroase pentru cărți din partea preoților. Făcînd dese vizite în Eparhia Rîmnicului, a găsit schitul Frăsinei în paragină, l-a refăcut și i-a trimis călugări cu rînduială paisiană. Personal l-a rugat pe Cuza să scutească de secularizare această ctitorie a lui și Domnul, cunoscînd activitatea lui Calinic, îi îndeplinește cererea.

În milostenie, în dărnicie numai Iosif Naniescu din Moldova l-a depășit pe acest arhieru cu duh paisian. Cu un an înainte de moarte (avea 80 de ani) s-a retras la Cernica, împărtășind ultimele sfaturi. Calinic a slărețit Cernica 32 de ani, a păstorit Biserica Olteniei 18 ani și adoarme la 11 aprilie 1868. Sfînta Patriarhie a țării noastre, sub păstoria Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, l-a trecut pe Calinic în rîndul sfinților.

Iată ce scrie Sfîntul Calinic în „Diata“ lui: „De cînd am îmbrăcat Sf. monahicesc chip îngeresc ... m-am făgăduit la Dumnezeu ca să am viețuirea cea de bună voie cinstită pînă la mormînt. N-am cîștigat avere sau mișelii ci numai sfinte cărți. N-am adunat aur sau argint, n-am voit să am nici haine de prisos, nici orice fel de lucruri ... și dacă n-ar voi nimeni ca pe mine săracul să mă dea îngropării, mă rog să-mi tîrască păcătosul meu trup la oricare biserică săracă și acolo lîngă trupuri să mă îngroape“.²²

Duhul lui Paisie se revărsase din belșug peste mănăstirile noastre, se revărsase peste Veniamin, Iosif (Naniescu), Chesarie (al Buzăului) și peste Calinic Cernicanul.

INFLUENȚA PAISIANĂ LA CALDĂRUȘANI

Una dintre cele mai mari și frumoase mănăstiri din țară este așezată pe o mică peninsulă a lacului Căldărușani, de unde-și trage numele. Zidită și terminată de Matei Basarab în 1633, a fost prevăzută cu ziduri puternice. Voievodul a înzestrat-o cu multe moșii. Bucureștenii aveau să-și găsească ade-

22 La Pr. N. Șerbănescu, St. cit., p. 45—47.

seori loc de refugiu aici. Cel dintâi stareț a fost Varlaam, sub Matei Basarab.

Puțin înainte de venirea ucenicilor lui Paisie, vine ca egumen arhiereul Filaret, episcop de Râmnic, viitorul mitropolit Filaret II al Țării Românești în 1792. Bun gospodar și iubitor de cultură, avea să ridice mănăstirea mai ales culturalicește. I-a făcut și o mulțime de transformări, reparații, ziduri noi, câștigându-și numele de al doilea ctitor. O ultimă faptă bună, săvârșită din spirit de prevedere, este aceea de a fi încredințat conducerea mănăstirii starețului Gheorghe de la Cernica, despre care am vorbit. Alegerea lui s-a oprit deci la ucenicii starețului Paisie. Paisianul Gheorghe se așterne pe lucru: bolnița, cimitirul și alte îmbunătățiri dinafară, ca și înăuntru. E ajutat de înlocuitorul lui, Dorotei. Probabil opera îi e continuată de Dositei, iarăși om de ispravă. După el vine (în 1837) Daniil, apoi Meletie din Oltenia († 1850) și apoi Eftimie, pe vremea căruia existau la Căldărușani ateliere de tors lână, de țesut, croitorie, blănărie, legătorie de cărți. Clerul superior primise de la Cernica pe Calinic episcopul. Primește de la Căldărușani pe mitropolitul Grigorie IV al Ungrovlahiei (de la 10 ian. 1823), care a reprezentat în chip neîntrecut curentul paisian în Țara Românească. A tradus două lucrări despre preoție, în liniștea Căldărușanilor.²³ Scos din scaun și revenind, a voit să facă din Căldărușani același centru de cărturărie care era la Neamțu, după Paisie. De aceea a așezat tipografia mitropoliei la Hocioc, în cuprinsul Căldărușanilor, punînd la lucru teascurile ei. După cum Cernica avusese pe Macarie Cărturarul, la Căldărușani este alt mare paisian: Macarie ieromonahul, acela care a naționalizat cîntările noastre bisericești. Probabil cu metania la Căldărușani, în 1830, îl întîlnim și la Țigănești.²⁴

„Pentru opera lui Macarie, Neamțul era centrul paisianismului în Moldova, iar Căldărușanii în Muntenia: sfinte lăcașuri de alinare ale unui suflet sărac și cărturar, gata pentru orice jertfă. Ghimnasie, elevul său, strînge după moartea dascălului compunerile lui Macarie“.²⁵

Paisian cărturar avem la Căldărușani pe arhimandritul Nicodim Greceanu, ucenic al celui dintâi episcop de Argeș, Iosif, venit în mănăstire de la schitul Cîrnul (Buzău). Tipărește la

23 Cf. C. Tomescu, Mitropolitul Grigorie IV al Ungro-Vlahiei, p. 112.

24 Nicolae M. Popescu, Macarie Ieromonahul, București 1908, p. 27.

25 D. Furtună, op. cit., p. 72.

Sibiu (1811) învățături de multe științe folositoare, traduse de el; în 1813, tipărește „Adunare de învățături a multor filozofi”, pe care o închină starețului Timotei de la Cernica.²⁶

Cel din urmă reprezentant al paisianismului între monahii de la Căldărușani este Meletie († 9 ian. 1850), care ne-a lăsat scris o precuvîntare (1843) la cartea „Mîntuirea păcătoșilor”, mult răspîdită. În această precuvîntare, care rezumă cartea însăși, ne spune între altele: „Lipsă de cărți nu avem”... ceea ce face să tragem concluzia că paisianismul umpluse mănăstirile și chiar bisericile de mir, în parte, cu cărți folositoare. În posesia mănăstirii Căldărușani au fost 130 manuscrise și însemnări. S-au tipărit încă „Viețile Sfinților” și cunoscuta carte de morală „Oglinda omului celui dinăuntru”.²⁷

IN CELELALTE MĂNĂSTIRI ALE MUNTENIEI

În scurtul popas făcut la Cîrnul, Paisie lăsase urme care nu se vor șterge niciodată. Activitatea lui fusese urmărită de umilii monahi cu mîndria pe care le-o îngăduia rasa.

Argeșul, ctitoria lui Neagoe Basarab (1512—1521), primește prin ucenicul lui Paisie, Gheorghe de la Căldărușani-Cernica, binefăcătoare influență. Cînd egumenul de la Argeș, Partenie, trece în Ardeal, Gheorghe a trimis vreo 20 călugări să administreze mănăstirea. Aceștia se retrag la Robaia, unde era Sofronie, un ardelean, fost egumen la Cozia și care primise chiar de la Paisie o scrisoare cu reguli monahale: călugării să citească mereu Sf. Scriptură și cărțile Sf. Părinți; starețul să fie iscusit foarte întru toate dumnezeieștile scripturi și fără avere „nici măcar pînă la un ac”.²⁸

„Cînd subliniem importanța mișcării paisiene, nu putem trece cu vederea mănăstirea Poiana Mărului ca fiind centrul de unde a pornit și mai cu seamă s-a născut ideea care a precedat unei asemenea mișcări”.²⁹ Mănăstirea se află la 3 km de satul Jitia (R. Sărat) și a fost înființată de prin 1464 de călugări veniți de la Sf. Munte și din alte părți. Vechea mănăstire a ars în 1771, peste 10 ani s-a refăcut, iar la 1810 s-a mai zidit o biserică. A fost mănăstire stavropighie, singura din parrea Bu-

26 N. Iorga, Ist. lit. rom. în sec. XVII, II, p. 316.

27 D. Stănoiu, Mănăstirea Căldărușani, p. 41.

28 „Păstorul Ortodox”, an. VI, 1907, p. 15—16.

29 Pr. Const. Noaptea Poiana Mărului (teză de licență), București 1929, p. 30—31.

zăului și cu autoritate asupra mănăstirilor mai mici: Găvanul, Dălhăuți, Rogoz, Trestieni; cînd a ars (în 1771), și actele acestora s-au pierdut. Paisie a trăit la Poiana Mărului, unde găsisse pe Vasile starețul, tot de viață slavă. Acesta a ținut strînse legături cu mănăstirile amintite și cu Ciolanul, iar influența paisiană ține pînă la secularizare. Poiana Mărului a avut averi însemnate, care la secularizare au fost luate. Avea sobor la fel cu Cernica, Predealul, Ghighiul, Sinaia, Ciolanul, Căldărușani. În 1893 mănăstirea a fost desființată și călugării au rămas să fie întreținuți de cei de la Găvanul. Biserica s-a anexat parohiei Dealul Sării (Rîmnicul Sărat).

Cîrnul, mică mănăstire, a adăpostit pe starețul Paisie înainte de a pleca la Sf. Munte. Călugării de aici l-au cunoscut pe tînărul Platon și după așezarea lui la Neamțu țineau strînsă legătură cu el. A fost înființată la 1536 de Mircea Vodă și Doamna Chiajna.

Ghigiu (Prahova), mănăstire nou înființată (abia în 1814), primește în 1830, prin cei de la Cernica, o mulțime de tipărituri și manuscrise, începînd o adevărată viață culturală. Rînduiala slujbelor, gospodărirea și le rînduiește tot după Paisie.³⁰

Cheia (Prahova) este între puținele mănăstiri din țară care păstrează, pictat, în arhondaric chipul lui Paisie; alături de el, starețul Gheorghe de la Căldărușani-Cernica.

Ciolanul, întemeiată de Dumitru Ciolanul de Buzău și de boiernașii Sorești din Vernești. Ciolanul, boierul apare documentar în vremea lui Alexandru Vodă cel Bătrîn.³¹ Tradiția spune că între 1545—1560 „biserica a fost zidită de Doamna Neaga, soția lui Mihnea Turcitul, pustiită de mai multe ori la 1854”.³² Dintr-un zăpis pe care Roman Monahul îl dă egumenu-lui mănăstirii Banul (26 ianuarie 1816) se observă că la Ciolanul se aplica în mod obligatoriu regimul vieții călugărești de obște, după sistemul lui Paisie. Acela care aduce însă curentul de cărturărie, duhovnicie, gospodărie este episcopul Chesarie, cu metania la Cernica. Ajuns episcop (1825), organizează din temelie eparhia, palatul episcopal, seminarul — aduce pe profesorii ardeleni Gavril Munteanu și Dionisie Romano — tipo-

30 Cf. N. Iorga, Două biblioteci de mănăstiri, Ghigiu și Argeș. București 1904, p. 6 urm.

31 V. I. Ionașcu, Știri nouă asupra Mănăstirii Ciolanul, Buzău 1936, p. 1 și 13.

32 Ciril Dobre-P. Georgian, Mănăstirea Ciolanul din Buzău. București 1930, p. 33 și 37.

grafia, școala de muzică bisericească, școala de pictură bisericească. Chesarie este un paisian cernican.

Găvanul a luat numele de la poziția locului unde se află: o vale înconjurată de munți. A fost întemeiată în 1792; în timpul revoluției lui Tudor Vladimirescu, eteriștii i-au dat foc, omorînd și călugării. A fost rezidită de evlavia oamenilor de bine din Mînzăleștii Buzăului, rămînînd în strînsă legătură cu Poiana Mărului.³³

Vărzăreștii-Urechești, zidită în prima jumătate a veacului XVII de Radu biv vel armaș (Vărzar), închinată în 1681 Aninoasei. Mitropolitul Grigorie, în 1780, îi dă puțină viață, iar în 1794, anul morții lui Paisie, încetează de a mai fi sub ascultarea Aninoasei. A fost și ea vizitată de Paisie.³⁴

Dălhăuți, în legătură cu Poiana Mărului, Cîrnul, Găvanul și Ciolanul, a fost vizitată de Paisie pentru un scurt timp; zidită pe la 1625 și transformată de multe ori. Călugării ei, puțini la număr, au stat sub ascultarea celor de la Poiana Mărului. La fel ca Dălhăuții a fost mănăstirea Trăistenii.

Robaia (Argeș) a adăpostit mulți ucenici ai lui Paisie.

Dealul, ctitoria lui Radu cel Mare (1500—1501), care ne lăsase cîteva cărți slavonești, tipărite sub Matei Basarab, *Predealul*, *Văcăreștii*, *Sinaia*, *Turnul*, *Peștera* și altele mai mici au fost conduse de călugări care băteau dese drumuri la Neamțu.

Dintre mănăstirile de maici influențate pentru scurt timp de paisianism amintim: Țigănești, Pasărea, Rătești, Văleni, Cotești, Viforîta.

INFLUENȚA PAISIANĂ ÎN MĂNĂSTIRILE OLTENIEI

Oltenia s-a bucurat cel mai puțin de această influență în mănăstiri, cu toate că avusese fericirea să aibă pe pămîntul ei cele dintîi mănăstiri cunoscute de istoria noastră. Vecinătatea imediată a popoarelor sîrb și bulgar, ortodoxe — iar acestea, la rîndul lor, în strînsă legătură cu Bizanțul, exceptînd timpul în care sîrbii au stat sub anatema — au făcut să pătrundă din timp monahismul, neorganizat mai întîi și în chip organizat în vremea cuviosului Nicodim († 1406). Ucenici ai lui Nicodim de la Tismana trecuseră prin Muntenia, poate vor fi ajuns și în Moldova, pentru ca la sfîrșitul veacului XVIII ucenici de-ai lui

33 Cf. Gh. Popescu Ciocănel, Mănăstirea Găvanul, Ploiesci 1896.

34 V. și Pr. Ioan Răuțescu, Mănăst. Aninoasa, Cîmpulung 1933, p. 153 urm.

Paisie să ajungă în mănăstirile Căluil și Tismana. Paisianismul pătrunde în mănăstirile Olteniei prin Chiriac Rîmniceanul.

Căluil (Romanăți), zidită la sfîrșitul veacului XVI de frații Buzești, e pictată în 1600 de pictorul Mina, avînd pe zidurile ei chipurile voievozilor cu sfîrșit dramatic: Mihai Viteazul și Petru Cercel. La 1673 mănăstirea e închinată patriarhiei din Ierusalim. „Era condusă în 1822 de protosinghelul grec Gherasim, iar în 1823, a fost urmat de egumenul grec Tarasie care n-a stat decît cîteva luni, fiind înlocuit cu binecunoscutul călugăr cronicar Chiriac Rîmniceanu”.³⁵

Tismana, deși condusă de cîțiva stareți destoinici, în timpul lui Paisie și puțin după el, nu are o activitate însemnată. Preocupări cărturărești prea puține și dacă am aminti Pomelnicul (alcătuit în 1798), de „proîn tismănenean Ștefan Arhimandritul”, s-ar părea că am spune totul. Influența lui Paisie s-a simțit foarte puțin și s-a revărsat mai ales asupra organizării. Rînd pe rînd au luat cîte ceva din modelul de organizare al lui Paisie: Cozia, Bistrița, Govora, Arnota, Lainici, Ostrovul, Crasna, Polovragi, foarte puțin Cioclovina, Bradul, Iezerul. Mare parte dintre acestea au fost sărace materialicește și condițiile nu permiteau o cărturărie deosebită. Calinic a dat un mare avînt paisianismului din mănăstirile oltene, dar chiar în zilele lui a venit secularizarea.

PAISIANISMUL ÎN ARDEAL

Dacă în Ardeal orice activitate mănăstirească fusese stinsă tocmai în epoca lui Paisie de tunurile generalului trimis de Maria Terezia, Nicolae Buccow, nu înseamnă că se destrămasese și conștiința națională. Aceasta rămîne trează și putem spune că se adîncește. Biserica Ortodoxă, văduvită de ierarhie, se zbătea în cumplită strîmtoare și numai credința unui popor de iobagi a putut s-o mențină și să o facă să iasă întărită din prigoana care a cauzat atîția martiri în lungul veacului XVIII. Pînă unde a ajuns această prigoană ordonată de Viena, arată cazul mănăstirii lui Brîncoveanu de la Sîmbăta de Sus (Făgăraș). Evlavia (se vede treaba) unui ofițer de-al lui Buccow o lăsase cu turnul puțin lovit de tun. Episcopul unit Grigorie Maior (moare în 1785) ordonă dărîmarea ei.

³⁵ Gh. I. Moiescu, *Mănăstirile închinat din Țara Românească în vremea păstoririi mitrop. Grigorie Dascălul*. București 1934.

Iosif al Argeşului, spirit ascuţit şi pătrunzător, caută legături cu fruntaşii ierarhiei şi cărturăriei din Ardeal, dînd în acelaşi timp toată atenţia harnicelor chinovii ale paisianismului. Tocmai în acest timp erau într-o continuă fierbere şi împotriva unei uniri, aşa cum se înfăţişa în vremea lor: Samuil Clain (n. 1745), Gheorghe Şincai (1753—1754) şi Petru Maior (1760), care vor da de gîndit Vienei habsburgilor. Nu greşesc dacă fac o asemănare între acest Clain, de pildă şi paisienii din Principate, cel puţin în domeniul cărturăriei. Clain traduce mereu din Părinţii Răsăriteni şi mai ales din Sf. Vasile cel Mare, iar la Viena a tipărit două mici studii în legătură cu datinile „Bisericii greceşti răsăritene“.

Ca şi Paisie, voia el o nouă şi corectă — credea el — ortografie a limbii române, lucru care nu-l împiedică să ia poziţie contra uniaticismului şi mai ales a Romei, căreia ... „încă din vremurile cele mai de demult începuse să-i răsare coarnele“ — cum scrie Maior în Procanonul său. Toţi aceşti trei oameni ai cărţii şi Bisericii, în Ardeal, au avut un adversar neîmpăcat în episcopul unit Ioan Bob (ajuns în 1784). Acesta nu i-a putut opri să dea la iveală opere nemuritoare pentru literatura noastră.

Singura mănăstire ortodoxă din Ardeal care a avut o existenţă continuă a fost Hodoş-Bodrog (Arad), cu vechimea din prima jumătate a veacului XVII. N-a putut avea nici cea mai mică atingere cu paisianismul, fiind în această epocă sub influenţa Bisericii Sîrbeşti.

Paisianismul a fost o formă înaltă a organizării vieţii mănăstireşti. Paisie nu a sărit niciodată două trepte într-un urcuşul lui către ultima treaptă: stareţ-archimandrit la Neamţu. A îmbrăcat din tinereţe haina umilinţei şi a rămas un schimonah cu viaţa aspră. De la cărturarul ales şi pînă la azburar (începător), monahii „paisioţi“ trebuiau să muncească pe toate tărîmurile. „Paisianismul este cel mai mare curent de înălţare a monahismului la noi. Cercetînd cu luare-aminte firul istoriei, nu va găsi nimeni în Bucovina, ca şi în Moldova, în Ţara Românească toată ca şi în Oltenia, o mai fericită epocă de ridicare a prestigiului monahismului nostru, care ne-a dovedit că în adevăr înfăţişează o treaptă superioară în ordinea morală“.³⁶ Ucenicii lui Paisie trebuiau să fie cu un picior la rugăciune şi cu altul la ascultare, — după cuvintele Sf. Ioan Scărarul.

Preot ANDREI EFTIMIE

CREDINȚA ȘI TEHNICĂ

(PROGRESUL TEHNIC ÎN LUMINA ÎNVĂȚĂTURII CREȘTINE)

I. După credința Bisericii noastre, întemeiată pe Descoperirea divină, Dumnezeu n-a dat viața în genere și viața umană în special pentru ca aceasta să stea pe loc, ci ca să crească mereu, să se dezvolte neconținut („Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l stăpâniți” — Gen. 1, 28), tinzând spre un ideal de maximă înălțime, desăvârșirea („Fiți desăvârșiți... — Mat. 5, 48), desăvârșire arătată ca exemplu viu în concretul vieții omenești de către Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat (Efes. 4, 13).

Astfel, creșterea și desăvârșirea sau, altfel exprimat, creșterea spre desăvârșire constituie în același timp și binecuvântare și poruncă de la Dumnezeu.

Mai departe, aceasta înseamnă: Viața care stă pe loc sau care este ținută pe loc se așează sau este așezată în opoziție cu însăși ființa ei cea după voința lui Dumnezeu. De aceea, orice acțiune de împiedicare a propășirii vieții spre forme tot mai superioare este contrară voinței divine. Aceasta implică, sub aspect pozitiv și cu toată evidența, că strădania de înlăturare cu mijloace corespunzătoare a piedicilor din calea vieții, care se vrea mereu ridicată și înnoită, și lucrarea spre propășirea ei sînt în acord cu voința Creatorului referitoare la făptura Sa.

În lumina acestui principiu de credință privim fenomenul tehnicii moderne sau, ceea ce e același lucru, viața contemporană în care tehnica joacă un rol deosebit de important. Căci acest rol al tehnicii pare să fie astăzi atît de mare, încît adesea se poate auzi vorbindu-se despre o tehnocreație a vremii noastre sau o tehnocratizare a vieții actuale. Și, datorită acestui fapt, este firesc ca problema tehnicii să intre, cum a și intrat, în rîndul principalelor probleme nu numai de ordin economic ci și spiritual ale civilizației contemporane. De aici deosebita atenție a atîtor cercetători ai vieții umane și condițiilor ei — econo-

miști, filozofi, psihologi, sociologi, moraliști, biologi, medici etc.¹ —, atenție îndreptată cu atîta putere și adesea cu mare pătrundere asupra tehnicii și multiplelor ei repercusiuni în viața omului de azi.

Dar, din întinsa și complexa problematică a tehnicii moderne, ca credincioși creștini ne interesează în primul rînd chipul cum se reoglindește fenomenul tehnicii în credința și cugetarea creștină și, deci, în viața credinciosului. Adică, mai determinat: în ce măsură tehnica este văzută și înfățișată ca stînd în acord sau în opoziție cu voința lui Dumnezeu?; tehnica favorizează sau împiedică dezvoltarea vieții în general și a celei religioase în special?; tehnica stă sau nu în calea mîntuirii spre care năzuiește credinciosul?; îl ajută sau îl stînjenește pe acesta în aspirațiile lui de credincios?

Firește, pentru a nu strîmta prea mult orizontul problematicii, ceea ce ar putea duce la o optică îngustă, deformatoare, vom avea în vedere și cîteva importante considerații filozofice și sociologice asupra tehnicii și valorii ei sociale și culturale.

II. Mai întîi, o serie de considerații generale de ordin teologic, filozofic și sociologic:

a) Schimbarea și înnoirea vieții umane sînt cuprinse în planul divin, corespund adică voinței creatoare, pronietoare și sfințitoare a lui Dumnezeu. Este și acesta un punct central al credinței noastre. Căci Fiul lui Dumnezeu pentru *înnoirea* lumii s-a întrupat: El este *Noul Adam*; legea Lui este legea *nouă*; Evanghelia vizează „făptura *nouă*” (2 Cor. 5, 17) și, potrivit făgăduinței divine (Is. 65, 17; 66, 22), așezarea unui *nou pămînt*, a unei *noi* vieți, în care să stăpînească dreptatea (II Petru 3,

1 Menționăm cîteva lucrări dintre multele care, din diferite puncte de vedere, se ocupă cu fenomenul tehnicii moderne: N. Berdiaeff, *L'Homme et la machine* (tr. fr.), Paris 1933; C. Bouglé, *Socialismes français: Du „Socialisme utopique” à la „Démocratie industrielle”*, Paris 1932; Eug. Diesel, *Die Neugestaltung der Welt*, ed. 2-a, Berlin 1932; Același, *Das Phänomen der Technik*, Leipzig 1940; J. Duboin, *La grande relève des hommes par la machine*, Paris 1932; G. Duhamel, *L'Humaniste et l'automate*, Paris 1933; J.—L. Duplan, *La Majesté la Machine*, Paris 1930; Richard Grammel, *Technik und deutsche Kulturentfaltung* (în: „Deutschland in der Zeitwende”, op. col., 1934); Karl Jaspers, *Die geistige Situation der Zeit*, ed. 5-a, Berlin 1933; Paul Krannhals, *Der Weltsinn der Technik als Schlüssel zu ihrer Kulturbedeutung*, Oldenburg 1932; J. Lafitte, *Réflexions sur la science des machines*, Paris 1932; Hans Lilje, *Das technische Zeitalter*, ed. 3-a, Berlin 1932; Her. Lufft, *Kulturformung durch Technik und Wirtschaft*, Stuttgart 1930; Mamfred Schröter, *Deutscher Geist in der Technik*, Köln 1935; Pierre-Maxime Schuhl, *Machinisme et Philosophie*, Paris 1938; Eug. Schwiedland, *Technik, Wirtschaft und Kultur*, Stuttgart 1922; Werner Sombart, *Der moderne Kapitalismus*, München u. Leipzig, 3-ter Bd., erster Halbbd., 3 Abschn.: *Die Technik*; O. Spengler, *Der Mensch und die Technik*, München 1931; Ulrich Wendt, *Die Technik als Kulturmacht*, Berlin 1906; Eberhard Zschimmer, *Philosophie der Technik*, ed. 3-a, Stuttgart 1933.

13); Dumnezeu lucrează spre *înnoirea* tuturor, făcînd „noi toate lucrurile“ (Apoc. 21, 5). Iar Sf. Apostol Pavel, urmînd cuvîntul Domnului, ne îndeamnă stăruitor ca „întru *înnoirea* vieţii să umblăm“ (Rom. 6, 4).

Cum e şi firesc, aici este vorba în primul rînd despre înnoirea vieţii sub aspect moral, dar tot aşa de bine se poate înţelege — şi se înţelege chiar — viaţa în întregimea ei, cu atît mai mult cu cît aspectele vieţii nu sînt şi nici nu pot să fie fără legătură între ele, ci în condiţionare reciprocă.

Aşadar viziunea profetică şi evanghelică, în ansamblu luată, este de creştere a vieţii şi de înnoire a ei spre înaintare, spre progres continuu.

b) În această lumină privite, marile transformări ale istoriei contemporane se pot încadra, în măsura în care vizează înnoirea pe linia unei continue îmbunătăţiri, în viziunea profetică şi evanghelică în care îmbelşugarea vieţii este dată ca ţel (Io. 10, 10). Căci aceste transformări, fructe ale spiritului înnoitor al vremurilor noastre, caută să slujească viaţa, s-o promoveze şi s-o îmbogăţească, astfel că prin aceasta nu se găsesc deloc în opoziţie cu spiritul evanghelic, ci, dimpotrivă, în acord principial cu acesta. Iar, pentru noi, descoperirea şi constatarea fără putinţă de tăgadă a existenţei acestui acord de principiu înseamnă nu mai puţin decît încredinţarea că ele, transformările sociale actuale, sînt după voia lui Dumnezeu. Căci, aşa ca şi în spirit evanghelic, înnoirile despre care este vorba şi la care contribuţia tehnicii moderne nu este deloc neglijabilă, vreau ca aceia la care se referă, anume toţi oamenii fără deosebire, „să aibă viaţă şi să aibă din belşug“ (Io. 10, 10), o viaţă a dreptăţii şi fericirii pentru toţi, în atmosferă de iubire (de Dumnezeu şi de oameni), de pace şi armonie generală.

c) Părinţilor bisericeşti încă nu le este străină această idee a unei continue înnoiri spre mai bine, — şi aceasta într-o vreme în care, în altă parte, ideea de progres nu se conturase încă, cel puţin nu ca idee-cheie a vreunui sistem de gîndire sau de viaţă, ceea ce va apare ca notă importantă abia în cultura modernă. De pildă, Sf. Vasile cel Mare zice: „Cel ce se străduieşte mereu spre ceea ce este înainte (spre ideal) devine din ce în ce mai nou şi prin faptul că devine mai nou cîntă lui Dumnezeu un cîntec nou“.² Şi, evident, tehnica constituie unul din principalii factori de mergere înainte, de înnoire şi progres.

2 Omilia la Ps. 32, 2. Migne, PG, vol. 29, col. 328 BC.

d) În genere, prin tehnică se înțelege totalul acelor mijloace materiale prin care omul acționează în și asupra naturii și, în stadii înaintate, o stăpânește. Astfel, tehnica, oricât de puțină și rudimentară, apare ca o notă esențială în conținutul vieții umane; viață umană cu totul lipsită de orice tehnică nu există și nu poate exista. Este și acesta un motiv că tehnica a atras atenția cugetătorilor. Se pare chiar că omul s-ar defini mai bine ca ființă producătoare de unelte, ca *homo faber*. „Dacă noi ne-am putea dezbrăca de orice orgoliu, dacă pentru a defini specia noastră ne-am ține cu strictețe de ceea ce istoria și preistoria ne prezintă ca fiind caracteristica permanentă a omului și a inteligenței, n-am zice poate *Homo sapiens*, ci *Homo faber*“.³

Importanța mare pe care tehnica o are în viața umană se evidențiază și prin aceea că istoria civilizației este, în cea mai bună parte a ei, istoria tehnicii.

e) Că tehnica produce profundă transformare a mediului nostru de viață, cu aceasta sînt de acord toți observatorii. Astfel, marea tehnică face cu puțință marile aglomerări și concentrări de oameni, marile orașe și marile întreprinderi, imposibile fără o tehnică dezvoltată; marea tehnică accelerează comunicațiile între oameni (tren, autovehicole, avion, telefon, radio, televiziune, etc.), transportînd bogății materiale și spirituale într-o așa măsură că uneori pare să anihileze spațiul, insul stînd sau putînd să stea în contact cu tot ce se petrece în lumea întreagă, iar singurătatea ne mai apărînd decît ca excepțională sau anume voită; marea tehnică aduce cele mai largi posibilități de instrucție pentru toți, ea oferînd cele mai bune mijloace de răspîndire și popularizare a cunoștințelor, deci de coborîre și difuzare a culturii în mase, de democratizare a culturii.

Toate acestea apar astăzi cu evidență. Astăzi, spre deosebire de veacul trecut, cînd, în epoca apariției marii tehnici și datorită unei rele organizări sociale, în mai multe părți s-au simțit dureros și efectele nefavorabile ale tehnicii, se recunoaște marele aport al tehnicii în îmbunătățirea condițiilor de viață și în civilizarea întregului pămînt. Tot așa, astăzi se vede clar că relele care însoțeau tehnica în vremea marii ei dezvoltări de început — rele care mai perzistă în unele părți ale lumii, ca: exploatare a omului, abrutizare, șomaj, reduceri de salarii, supraproducție, falsificare a produselor, falimente, etc. — nu sînt legate de ființa însăși a tehnicii, nu-i sînt deci inerente și n-o

3 H. Bergson, *L'Évolution créatrice*, ed. 46-a, Paris 1939, p. 151.

însoțesc în chip necesar, ci sînt produsul unei anumite organizări sociale defectuoase, care nu vede sau nu vrea să vadă valoarea cea mai înaltă în om, ci în lucru, și în care goana după cîștig prin orice mijloace apare ca o normă de viață.

f) Marea valoare socială și culturală a tehnicii este îndeosebi subliniată de cercetătorii care și-au îndreptat privirea asupra acestui aspect al vieții umane.

Este incontestabil că tehnica slujește omului în afirmarea supremației lui în cadrul realității materiale. Prin îndemînare, omul a domesticit animale; prin tehnică, el domesticește natura. Tehnica este „domesticire a naturii”.⁴ Sfera lucrurilor și forțelor disponibile pentru om este direct proporțională cu puterea tehnicii. Omul tehnicii dezvoltate este mult mai puternic decît cel al unei tehnici inferioare. Căci „nu există nici o îndoială că omul care domină natura este superior aceluia care îi este supus”.⁵

Tehnica întărește și disciplina rațională a spiritului. Căci legile științifice aplicate de tehnică au caracter rațional, iar cel ce utilizează tehnica trebuie să înțeleagă în mod rațional realitatea, să lucreze rațional, să aibă în vedere structura și înlănțuirea firească, rațională, a lucrurilor și fenomenelor. Astfel, întărind elementul rațional al spiritului, deci obișnuința comportării raționale, tehnica are și o însemnătate educativă demnă de remarcat și subliniat.

Prin puterea pe care tehnica o împrumută omului se întărește sentimentul de libertate a acestuia și independența lui față de fatalitatea naturii, arătîndu-se în același timp un temei obiectiv al libertății și independenței omului în cadrul realității lumii. Prin aceasta, tehnica contribuie într-o apreciabilă măsură la afirmarea omului ca om, ceea ce desigur că nu-i lucru mic.

S-a remarcat, și pe bună dreptate, că tehnica este una din manifestările puterii creatoare a spiritului, fiind expresia materială a unei idei, a ideii tehnice,⁶ în asemănare cu ceea ce se petrece în artă, care și ea este expresia materială a unui conținut spiritual, a unei idei, a ideii artistice. Artistul creează opera de artă imprimînd materialului brut, pe care îl prelucrează sau îl modelează artistic, formele concepute de el. Aceasta înseamnă că artistul introduce în lumea materială forme ale spiritului.

4 Eug. Schwiedland, *Technik, Wirtschaft und Kultur*, Stuttgart 1922, p. 6.

5 Her. Keyserling, *Le monde qui naît*, trad. fr., Paris 1929, p. 73.

6 Eb. Zschimmer, *Philosophie der Technik*, ed. 3-a, Stuttgart 1933, p. 13.

Tot așa, arhitectul, inginerul și în genere creatorul tehnicii, prin orice operă a lor — drum, clădire, pod, viaduct, tunel, baraj, mașină, etc. — transpun în cadrul fenomenelor naturale forme, idei, ale spiritului. Prin aceasta, spiritul își vede, cu dimensiuni mărite, propria sa imagine în complicata țesătură a lucrurilor, satisfăcându-i-se astfel o tendință fundamentală, aceea de afirmare proprie.

Prin năzuința de proprie afirmare a omului se și explică admirația cu care sînt întîmpinate marile invenții și creații tehnice, întrucît ele sînt realizări ale unei adînci tendințe spirituale și semne concrete ale mării forțe a spiritului. Bucuria și entuziasmul cu care este privită marea invenție își au izvorul în sentimentul că aceasta din urmă este expresia impresionantei puteri creatoare a omului și dovada că acesta, în lupta lui pentru supremație în lume, se apropie tot mai mult de marea și definitivă lui izbîndă.

Este, mai departe, un fapt de observație curentă că tehnica eliberează pe om de la munci foarte grele și uneori foarte plictisitoare, rămînîndu-i prin aceasta spiritul disponibil pentru creația culturală și pentru gustarea acesteia și, în genere, pentru căutarea de noi mijloace de ridicare a vieții sub toate aspectele.

Nu mai puțin tehnica îndeplinește și o funcție democratizatoare. Muncitorul epocii mării tehnici, mai ales într-o bună sau relativ bună organizare socială, dispune de răgazul necesar preocupărilor și satisfacțiilor de ordin cultural, ca și de mijloace trebuitoare împlinirii acestora, chiar dacă nu în maximă măsură. Iar participarea la cultură a masei muncitorești, pe lîngă înlăturarea complexului de inferioritate și întărirea sentimentului demnității personale, ridică nivelul cultural al societății în general, micșorează tot mai mult distanța dintre muncitorul intelectual și cel manual, implicit distanța dintre muncile acestora, multiplică și strînge tot mai mult relațiile de înțelegere dintre aceștia, apropiindu-i sufletește și creînd peste tot o tot mai bine încheată, mai temeinică și mai trainică tovărășie între oameni. Într-o observație a lui Ul. Wendt se notează cu dreptate în privința aceasta: „Distanța dintre Platon și sclavul său, care nu știa să citească și să scrie și care trebuia să suporte orice tratament oricît ar fi fost de rău, era cu mult mai mare decît între Helmholtz și servitorul său, care era om liber, își citea ziarul și știa ce se petrece în lume”.⁷ Democratizarea culturii și civilizației, ușurată de tehnică, este incontestabilă.

Raționalizarea muncii, puternic favorizată de mecanizarea prin mașină, eliberează tot mai mult pe muncitor, ridicându-i gradul de calificare și prestigiul, atât în propria-i conștiință cât și în conștiința celorlalți. Astfel, tehnica apare și ca mijloc de ascensiune socială. Desigur că lucrul acesta nu-l săvârșește tehnica singură și independent de structura socială în care se găsește integrată. Dar într-o organizare socială care vrea să asigure condiții optime de dezvoltare pentru persoana umană, afirmându-i demnitatea și confirmându-și prin faptă afirmația, progresul tehnic contribuie în mare măsură la emanciparea omului și la libera lui dezvoltare, împărțășind tuturor bunurile, și materiale și spirituale, în primul rând producătorilor lor, slujind astfel la realizarea pentru toți a valorilor și scopurilor unei vieți superioare.

III. Considerațiile precedente ne ajută să înțelegem cu ușurință chipul în care este văzută tehnica în concepția creștină.

Din aceste considerații a rezultat că tehnica, mai ales în stadiul ei înaintat, poate sluji multilateral la ridicarea vieții în general și la întărirea spiritului în special, la afirmarea puterii și demnității omului în cadrul realității de aici.

Cum creștinismul este religia vieții, a spiritului și a mîntuirii, el valorifică pozitiv tot ceea ce servește acestora. Aceasta înseamnă că, în principiu, creștinismul este și rămîne totdeauna favorabil dezvoltării tehnicii, oricît de mare ar fi aceasta, în acțiunea ei de slujitoare a vieții și a spiritului, deci totdeauna privită în lumina unor scopuri care o depășesc și niciodată văzută ca scop în sine.

Motivul fundamental al acestei atitudini de principiu a creștinismului față de tehnică este că, după credință, ea, tehnica, este cuprinsă în planul divin referitor la creație.

Următoarele considerații caută să evidențieze și să determine mai de aproape temeiurile acestei atitudini creștine principiale.

1. În concepția ortodoxă, orice înfăptuire din lumea aceasta este apreciată pozitiv, dacă prin ea se urmărește promovarea binelui. După credință, lumea însăși s-a creat pentru lărgirea binelui, pentru ca afară de ființa divină să existe o realitate cât mai cuprinzătoare, ființe și lucruri asupra cărora să se reverse bunătatea lui Dumnezeu și care, la rîndul lor, să reflecteze în structura, în viața și în activitatea lor perfecțiunile dumneze-

iești. Însăși existența în raport cu neexistența, ființa în raport cu ne-ființa, este bună și, în sine, nici nu poate să fie decît așa, dată fiind originea ei la Dumnezeu. Astfel, după datele credinței noastre, omul și lucrarea lui, implicit tehnica, se încadrează în chip firesc în marea ordine de creație divină, revenindu-le calitatea de factori de colaborare cu acțiunea pronietoare a lui Dumnezeu, dacă de fapt se orientează după norma divină a continuei perfecționări a lumii și vieții. Și astfel, lucrarea umană, desfășurîndu-se pe linia destinației ei firești, adică spre desăvîrșirea cea rînduită de înțelepciunea și voința divină, confirmă demnitatea omului ca ființă creată după chipul lui Dumnezeu.

În această perspectivă, orice muncă și orice strădanie spre bine primesc o valoare particulară și o înaltă semnificație care pot să se ridice pînă la sanctificare.

2. Dar dacă realitatea, lumea, în sine este bună, ea poate însă să fie antrenată printr-o ființă liberă și în direcția răului (Rom. 8, 20), devenind rea nu în esența ei, ci în acțiunea ei. Așadar, după credință, răul apare prin aceea că o ființă liberă, în speță omul, se situează în opoziție cu destinația lui naturală primită prin creație, adică în opoziție cu voința divină, atrăgînd după sine și realitatea din jurul lui, realitate cu care el formează o unitate, ea constituind condiție de viață pentru el și rămînînd în permanență moralmente solidară cu destinul lui.

3. În lumina acestui principiu, anume că întreaga realitate este bună în sine și bună și în acțiunea ei, dacă e orientată spre bine și, invers, rea în acțiunea ei, dacă neglijează scopurile superioare și vizează răul, se cuvine să fie privită tehnica și realizările ei.

Tehnica a venit deja cu mari realizări și fără-ndoială că poate să vină cu și mai mari, dar totodată poate să slujească la fel și binelui și răului, devenind astfel bună sau rea în acțiune, deși în sine ar putea fi considerată indiferentă sau neutră.

Cum, însă, tehnica nu este tehnică a ei însăși, neexistînd de sine și pentru sine, ci este tehnică a omului, prin aceasta ea este în chip esențial și totdeauna instrument și niciodată centru de dirijare a unei acțiuni proprii. Și instrument fiind, tehnica face parte constitutivă din acțiunea umană; iar întrucît acțiune umană indiferentă nu există, tehnica primește necesar calificativul de bună sau rea al acțiunii umane care o pune în lucrare. Căci, evident, direcția acțiunii tehnicii este aceea a spiritului care o conduce. De aceea, cum am mai remarcat, tehnica poate să amelioreze și să ridice continuu nivelul vieții, după cum poate

să provoace și cele mai mari dezastre, distrugînd cu necruțare diabolică imense valori materiale și culturale, suprimînd atîtea vieți și punînd în pericol de stingere chiar viața însăși. Totul depinde de spiritul care o stăpînește. Sub conducerea spiritului, tehnica creează, înalță sau distruge.

Concepția creștină subliniază în mod cu totul deosebit însușirea de instrument și de armă a tehnicii, niciodată privită ca scop în sine ci totdeauna ca mijloc care primește valoare pozitivă sau negativă prin voința celui ce-o dirijează spre bine sau spre rău. Căci imensa putere a tehnicii poate să transforme fața pămîntului, făcînd-o grădină încîntătoare sau jalnic pustiu. Așa că dacă tehnica, prin cel ce-o întrebunțează, se poate ridica pînă la o serafică lumină, sfîințindu-se, ea se poate coborî și în diabolic întuneric, satanizîndu-se.

Mai ales această ultimă alternativă impresionează și înspăimîntă. Și cu drept cuvînt. Căci extraordinara putere a tehnicii se vedește, cutremurînd, mai ales în acțiunea ei distrugătoare, în tehnica de război. Dacă în epocile premergătoare marii tehnici, războaiele își aveau distrugerile limitate geografic și ființial, deci și orizontal și vertical, astăzi ele par să-și fi pierdut aceste limite. Și atunci răsturnările operate de război pot să ajungă nu numai la proporții istorice, ci chiar cosmice. Nu este, deci, exagerat a se afirma că de chipul în care este pusă în funcțiune puterea tehnicii, adică de voința care o conduce, depinde viața și moartea omenirii și a culturii ei. Și atunci nu trebuie să stea în centrul atenției și grijii întii și mai întii de toate și permanent starea spirituală și morală a omului?

Nu este deloc un secret că mai sînt părți din lume în care tehnica, în loc să fie pusă în slujba unor înalte aspirații spirituale și pentru binele tuturor, este încă aservită unor interese egoiste de îmbogățire a unora, a celor puțini, și de exploatare a altora, a celor mulți. Conștiința creștină, care vede în toți oamenii același chip al lui Dumnezeu, condamnă acea formă de civilizație tehnică.

Este evident că dacă, prin spirit, marea putere a tehnicii poate fi deviată de la adevărata ei menire, de la rosturile ei creatoare, tot prin spirit poate fi așezată și menținută pe drumul cel drept, printr-un echivalent — și chiar mai mult decît un simplu echivalent — de forță spirituală care, în mod neabătut, să conducă formidabilul corp material al tehnicii. Prin urmare, numai o corespunzătoare dezvoltare spirituală morală, care să dubleze

dezvoltarea tehnicii, poate să evite dezechilibre grave care, altfel, își pot face oricînd apariția.

Acestea nu sînt doar speculații abstracte, străine de realitatea concretă și nu se referă numai la posibilități teoretic prezentate. Constatări de fapt vin în sprijinul lor. O civilizație tehnicizată, deviată — chiar dacă nu cu totul — din făgașul ei firesc, dezvăluie mai curînd sau mai tîrziu lipsa unei armături morale demne de om a celor cuprinși în ea și mai cu seamă a celor ce-o reprezintă. Într-o astfel de civilizație — și ea nu-i numai produs de imaginație — în care tonul îl dau oamenii de afaceri, trustmenii stăpîniți de o nebună poftă de cîștig și sete de dominație, fără nici o altă considerație față de cei încadrați în procesul de producție condus de ei, nu apar numai dezechilibre de ordin economic, ci se pot constata și altele chiar mai îngrijorătoare decît acelea, ca o anume slăbire a sistemului nervos și a vieții mintale, ca și o oarecare descumpănire spirituală, deci un regres uman. Este de mirare, atunci, creșterea numărului delicvenților și a criminalității? La acele părți ale planetei noastre se referă o constatare a doctorului Alexis Carrel: „În unele state, numărul nebunilor internați în azile întrece pe al tuturor celorlalți bolnavi din spitale... Poate că această stricăciune a minții este mai periculoasă pentru civilizație decît bolile infecțioase de care medicina și igiena s-au ocupat exclusiv”.⁸

4. Oricît de mari ar fi pericolele virtual cuprinse în extraordinara putere pe care tehnica o împrumută omului, concepția creștină referitoare la aceasta nu este pesimistă, ci optimistă — bine-nțeleș, nu de un optimism absolut, de tip leibnizian, după care lumea aceasta ar fi cea mai bună cu putință, iar răul mai-mult o aparență, ci de un optimism de nuanță tragică, în care răul e văzut în adevărata și îngrozitoare lui înfățișare, însă putînd fi învins prin credința nezdruclinabilă în victoria binelui și printr-o eroică încordare a forțelor spiritului, totdeauna inepuizabile, la care se adaugă și ajutorul divin.

Aceasta pentru că în concepție creștină nu există o fatalitate invincibilă a făpturii materiale, tocmai fiindcă-i făptură și dată de Dumnezeu în stăpînirea omului; astfel că, în consecință, nu există o fatalitate particulară a mașinii care să nu poată fi învinsă de forța spirituală a omului. Firește, dacă acesta și-o pune în lucrare conform menirii sale.

Nici aici nu avem de-a face cu simplă construcție specula-

8 L'Homme, cet inconnu, Paris 1935, p. 22.

tivă. Dimpotrivă. Un exemplu concret vine să-i confirme caracterul realist, anume acela al democrației integrale în care industria este foarte dezvoltată și totuși șomajul și crizele sînt absente, în vreme ce în alte părți acestea sînt considerate ca fiind legate de tehnica înaintată și, deci, ca o fatalitate neînlăturabilă. Explicația este simplă: acolo unde omului i se acordă valoarea care îi revine de drept, se desfășoară o operă educativă corespunzătoare. De aici echilibrul.

Dar prea des și prea mult se uită că singură acumularea de creații materiale nu poate să ridice prin ea însăși nivelul moral al omului; prea mult nu se ia în seamă, uneori și în unele părți, că singură puterea materială, fără un efort spiritual corespunzător, numai aparent face pe om mai puternic ca om, deci numai aparent mai perfect; prea mult se uită uneori că singură îngrămădirea de bunuri și singură posesiunea puterii materiale, dacă vîstieria interioară a spiritului este goală sau prea săracă, pot să ducă nu la eliberarea și independența omului, ci la o și mai grea înrobire a lui. De aceea este justă observația că „mașina nu eliberează decît pe aceia care știu s-o utilizeze pentru a ajunge la valori liberatoare, ceilalți nu fac decît să schimbe o sclavie cu alta”.⁹

De ce tehnica cu toate realizările ei n-ar putea fi întrebuințată numai în direcția rostului ei primordial, adică de ce să nu fie condusă numai de motive altruiste și de ce să nu fie ținută permanent sub imperiul comandamentelor etice superioare? De ce puternicele mijloace de transport create de tehnică n-ar putea să poarte numai bunuri destinate satisfacerii nevoilor tuturor, pînă în locurile cele mai îndepărtate și mai greu accesibile, iar nu material de distrugere? De ce imensa energie atomică să nu fie întrebuințată decît în scopuri pașnice? De ce, în unele părți ale lumii, să se reducă producția bunurilor alimentare sau să se țină înmagazinată exclusiv în scop mercantil sau chiar să se distrugă, aruncîndu-se în mare, numai să nu scadă cîștigul cîtorva, atunci cînd milioane, sute de milioane de oameni suferă de foame și de lipsa și a altor mijloace de trai omenesc, în timp ce supraproducția de tot felul cere noi și noi magazine, ca recolta bogatului din Evanghelie? Unde este solidaritatea umană, nu o dată trîmbiată?

5. Tehnica fiind un bun, rostul ei este să slujească binelui; dar ca orice bun, cu excepția virtuții, poate fi pusă și în slujba

⁹ P.-M. Schuhl, *Machinisme et Philosophie*, Paris 1938, p. 106.

răului. Înfațișată sub acest unghi, tehnica se aseamănă cu înalte valori spirituale, ca d. p. inteligența, libertatea sau cuvîntul, care sînt, și ele, creatoare sau destructive.

Inteligența, nu este ea podoaba caracteristică a ființei umane? Și, pusă în serviciul binelui, cîte adevărate minuni nu poate săvîrși; după cum, îndrumată spre rău, ce putere distrugătoare este și cîtă ruină și mizerie nu poate produce!

Libertatea, nu este ea un factor spiritual de supremă valoare, însușire fundamentală a ființelor raționale, dar neprețuit, reflex al perfecțiunii dumnezeiești în om, element constitutiv al chipului lui Dumnezeu în om? Întrebuințată în direcția binelui, prin virtute, libertatea ridică pe om la ținta cea mai înaltă a vieții lui, asemănarea cu Dumnezeu; după cum, luînd direcția răului, poate duce la ruină. După Revelație, chiar prin reaua întrebuințare a marelui dar al libertății și-a făcut începutul răul în lume.

Cuvîntul, nu posedă el o putere cu neputință de măsurat în acțiunea lui? Cîtă iubire și cîtă ură, cîtă bucurie și cîtă amărăciune, cît entuziasm și cît defetism nu poate să strecoare în suflete cuvîntul! De aceea spune Sf. Scriptură: „Cu ea (cu limba) binecuvîntăm pe Dumnezeu și Tatăl și cu ea blestemăm pe oameni, care sînt făcuți după asemănarea lui Dumnezeu. Din aceeași gură iese binecuvîntarea și blestemul. Nu trebuie, frații mei, să fie așa“ (Iac. 3, 9—10).

Darul invenției, pe care se întemeiază tehnica, se cuprinde și el în rîndurile amintitelor daruri de la Dumnezeu. Puterea de invenție sau puterea de creație, fără de care tehnica nu există, ni s-a dat spre zidire și înălțare, spre mărirea Creatorului care, și prin ea, se lasă oglindit în noi, îngăduindu-ne astfel o reală înrudire cu El.

Și alte daruri care constituie mărirea omului pot tot așa să fie privite: în sine ca divine, în întrebuințarea lor ca bune sau rele, după valoarea morală a celui ce le întrebuințează și după scopul urmărit. Încă în antichitate, Aristotel, vorbind despre retorică, făcea observația: „Omul poate face mare rău dacă întrebuințează nedrept puterea cuvîntului; însă aceasta este soarta pe care o au toate bunurile; afară de virtute, și cu deosebire cele mai folositoare, ca forța, sănătatea, bogăția, conducerea unei armate; dreapta întrebuințare a acestora este tot atît de binefăcătoare, după cum este de păgubitoare reaua lor întrebuințare“.¹⁰

6. Cum am văzut, tehnica este una din manifestările puterii spirituale a omului, anume a puterii lui demiurgice. În această calitate, ea are un loc bine determinat în concepția creștină. Căci, după credință, numai urmînd linia trasată de voința creatoare a lui Dumnezeu, care se cere împlinită și continuată prin respectul valorii și demnității omenești, tehnica văzută din punct de vedere creștin poate să-și înfăptuiască adevărata ei misiune de slujitoare a scopurilor superioare ale spiritului.

De aceea, încă de la începutul ei, revelația divină pozitivă dă indicații clare în această privință. Binecuvîntînd pe primii oameni, Dumnezeu le spune: „Creșteți (fiți roditori) și vă înmulțiți și umpleți pămîntul; și-l stăpîniți pe el și stăpîniți peștii mării și paserile cerului și toate dobitoacele și tot pămîntul și toate vietățile“ (Gen. 1, 28). Totodată, Dumnezeu stabilește și mijlocul normal de întreținere și creștere a vieții, munca (Gen. 2, 15), care presupune încă de la început o oarecare tehnică. Apoi, puțin după aceea, Biblia, care mai ales în primele ei pagini nu înregistrează decît evenimente cu totul deosebite, notează și pe primul tehnician, Tubalcain, strămoșul fierarilor (Gen. 4, 22), subliniind prin aceasta marea importanță a tehnicii în viața omului, alături de agricultură și creșterea animalelor.

Firește, stăpînirea pămîntului și a tuturor celor ce-i aparțin, afară de om, implică posesiunea și utilizarea mijloacelor corespunzătoare, adică știința și tehnica, puteri care prelungesc, amplificînd, puterea minții și a mîinii omenești. Cuvîntul lui Dumnezeu rostit către protopărinții neamului omenesc constituie pentru acest neam un drept și o binecuvîntare, un îndemn și o poruncă de a crește și a se întări neîncetat în funcția de stăpîn al lumii, prin puterea spiritului și prin prelungirea lui în natura înconjurătoare. Astfel, în concepție biblică, strădania de a cunoaște natura pentru a o stăpîni apare ca răspuns la o poruncă divină și ca o slujire a lui Dumnezeu. Aceasta este ridicarea la cea mai înaltă demnitate a cunoașterii și a tehnicii.

7. Stăpîn al naturii este omul în virtutea chipului lui Dumnezeu ce-l are prin creație. („Să facem om după chipul și asemănarea noastră; el să stăpînească ... peste tot pămîntul“ — Gen. 1, 26). Ridicat deasupra tuturor celorlalte fapte pămîntești, prin chipul lui Dumnezeu din el, omului i s-a dat menire corespunzătoare locului ce-l ocupă printre creaturi: în raport cu Dumnezeu, să-l mărească pe Acesta, adică să-i vestească per-

fecțiunile, reflectându-le în sine și trăindu-le și arătându-le în cuget, cuvînt și faptă, prin acestea realizîndu-și fericirea (Mat. 5, 16; 1 Cor. 6, 20; 10, 31); în raport cu sine însuși, dezvoltarea și perfecționarea neîncetată prin practica virtuții, pînă la asemănarea cu Dumnezeu, acestea aducîndu-i deplina mulțumire (Lev. 11, 45; Mat. 5, 48; Efes. 2, 10; Mat. 7, 21; Is. 1, 11—20); în raport cu natura, să fie reprezentant al lui Dumnezeu pe pămînt și stăpînul acestuia (Gen. 1, 26). Iar în vederea realizării acestei înalte meniri, „cu știința înțelegerii i-a umplut (pe oameni, Dumnezeu), și bune și rele le-a arătat. Pus-a chipul Său peste inimile lor, ca să le arate mărimea lucrurilor Sale. Pusu-le-a știință și legea vieții le-a dat moștenire“ (Sirah 17, 6—7, 9).

Fiind în natură, dar așezat peste natură, omul este totodată mijlocitor între Creator și făptură. În locul acesteia, omul este profetul care vestește voia lui Dumnezeu; în numele fapturilor necuvîntătoare, omul este preotul care aduce jertfă de laudă și de mulțumire lui Dumnezeu; ca reprezentant al lui Dumnezeu pe pămînt, omul este împăratul pămîntului, avînd menirea de a păstra toate în armonia deplină rînduită de înțelepciunea divină și de a le conduce spre ținta perfecțiunii hotărîte de Dumnezeu. Adică, după credință, omul are menirea să stăpînească toate așa cum le-ar stăpîni Dumnezeu, dacă ar fi în locul lui pe pămînt, ca om. Îndeosebi în ce privește bunurile și puterile naturale, acestea se cer, după voia lui Dumnezeu, să fie întrebuințate spre creșterea și perfecționarea vieții, în armonie, în dreaptă orînduire, în pace și pentru pace a tuturor. Astfel că a pune toate cuceririle științei și tehnicii în serviciul scopurilor pașnice, deci în serviciul vieții care nu spre chinuire și distrugere este dată de Dumnezeu, înseamnă a răspunde afirmativ unei chemări și porunci dumnezeiești.

În perspectiva aceasta, tot cel ce întrebuințează puterile naturale, puterea științei și puterea creațiilor tehnice pentru a strica armonia hotărîită de Dumnezeu, pentru exploatare a semenilor purtători ai chipului lui Dumnezeu, pentru distrugere și înrobire, pentru război cotropitor, își tăgăduiește în faptă calitatea de om după chipul lui Dumnezeu și se așează în contradicție cu adevărata lui menire în lume.

8. Mari sînt darurile cu care Dumnezeu a înzestrat ființa umană și în care își au izvorul realizările demne de admirație ale tehnicii, puterea cunoașterii și puterea de creație. De aceea lauda acestei tehnici și a spiritului care o creează spre întărirea

și ridicarea vieții este laudă a lui Dumnezeu, Părintele tuturor și izvorul nesecat al darurilor.

Dar, posesor al darurilor de la Dumnezeu, omului nu s-a dat stăpânirea naturii doar ca să-și satisfacă un instinct sau o sete de putere — puterea nu constituie un scop în sine —, ci stăpânirea aceasta, prin exercițiul spre bine al capacităților umane naturale, înseamnă propria împlinire sau desăvârșire a omului ca om. Pentru aceasta l-a instituit Dumnezeu stăpîn al universului material. „Omul se împlinește pe el însuși dominînd prin descoperirea sa, prin rațiunea sa, prin puterea sa, prin virtutea sa, natura care este domeniul său și din care el face o lume nouă, o lume *umană*. Dumnezeu l-a așezat stăpîn al creației... Lumea a fost dată omului pentru ca el să-i plinească creația, chiar și acolo de unde el își scoate ceea ce satisface trebuințele sale”.¹¹

În înțeles biblic, a stăpîni natura nu înseamnă a porunci în calitate de stăpîn trîndav, ci muncă și grijă („Și a luat Domnul Dumnezeu pe omul pe care îl făcuse și l-a pus în Eden, ca să-l lucreze și să-l păzească” — Gen. 2, 15), „căci omul se realizează în muncă”;¹² iar aceasta este necesară pentru a se ajunge la asemănarea cu Dumnezeu, care lucrează încontinuu (Io. 5, 17). Așadar, stăpînirea se cuvine a fi concepută și exercitată ca muncă. Pentru ca omul să fie cu adevărat om, el trebuie să-și afirme mereu *prezența activă în natură*. Și acest lucru nu-l poate face, după credință, decît prin muncă după orînduire divină.

9. Cu toată importanța tehnicii, ea nu are un raport direct cu mîntuirea. Credinciosul se poate mîntui și fără tehnică — ceea ce se poate spune și despre alte creații umane, d. p. despre artă —, mîntuirea lui nedepinzînd de aceasta. Dar, în concret, viața nu se desfășoară fără nici o legătură cu tehnica; iar credinciosul nu poate face abstracție de condițiile concrete ale vieții, în care tehnica intră ca un component firesc și inevitabil, ușurînd sau îngreunînd împrejurările de viață, deci însăși activitatea credinciosului. Evident, valoarea morală a credinciosului depinde de cugetul bun, de intenția bună și de efortul în vederea înfăptuirii ei, de măsura colaborării cu harul mîntuitor, fără ca aici să intre, determinante, mijloacele tehnice.

Aici, o analogie ușurează o înțelegere mai dreaptă. Așa

11 M.-D. Chenu, *Pour une Théologie du travail*, Éditions du Seuil, Paris 1955, p. 18, 60.

12 Idem, p. 62.

după cum îngrijirea medicală nu depinde direct de mijloacele tehnice de deplasare ale medicului, ci direct de medic și numai indirect de acele mijloace, care ușurează sau îngreunează munca lui, tot așa și activitatea preotului sau a duhovnicului, deși nu direct dependentă de mijloace tehnice, este ușurată sau îngreunată prin prezența sau absența acestora. Un mijloc rapid de locomoție poate transporta la mare depărtare și la timp alături pe medic cât și pe duhovnic pentru asistența unui bolnav sau unui muribund. Și câtă deosebire ca sferă de influență, deci ca număr al ascultătorilor, între cuvîntul rostit în fața unui grup restrîns de credincioși, fără altă difuzare, și același cuvînt răspîndit prin presă de largă circulație, prin radio sau televiziune! Astfel, dacă tehnica n-are o influență directă asupra năzuinței de mîntuire a credinciosului, ea contribuie la mai ușoara realizare a acestei năzuințe. Tehnica prin realizările ei servește din exterior năzuința de mîntuire, prin continua îmbunătățire a condițiilor de viață în care spiritul se eliberează din ce în ce mai mult, în-seninîndu-se și bucurîndu-se tot mai intens de o viață superioară. — Și sub acest raport, gîndirea creștină prețuiește după cuviință aportul tehnicii.

Menționăm, în treacăt aici, că dacă tehnica aduce credinței unele servicii din exterior, acestea pot fi considerate ca un schimb pentru ceea ce mai înainte a făcut credința în favoarea tehnicii. Anume, credința creștină a contribuit la realizarea unei precondiții de apariție a tehnicii moderne; creștinismul a eliberat spiritul european din atmosfera mitologică antică, nefavorabilă dezvoltării unei tehnici mari. Căci concepția păgînă, politeistă, pe care creștinismul a înlăturat-o, însemna fie animism (concepție infantilă asupra lumii) fie o speță de panteism (animism ceva mai ridicat), în care fenomenele naturale nu puteau să fie văzute ca stînd de drept, chiar dacă nu și de fapt, în stăpînirea omului. Se adaugă aici și faptul că păgînism înseamnă și credință în divinități locale cu voință capricioasă, care ar sta în dosul fenomenelor naturale, dirijîndu-le cursul. De aici o concepție care fărâmițează lumea, în loc s-o unifice într-un întreg ordonat. Or tehnica presupune generalitate și obiectivitate a legilor după care se desfășoară fenomenele. Față de acestea, monoteismul vine cu concepția unui Dumnezeu rațional și creator, astfel că lumea nu-i decît creatură avînd legi raționale și de drept pusă sub stăpînirea celui ce reprezintă în cadrul ei pe Dumnezeu. Deci monoteism creștin înseamnă, în această ordine,

unitate și raționalitate, adică stabilitate a legilor naturii, va să zică posibilitate de principiu a nașterii unei tehnici mari, dacă și alte condiții necesare — apărute mai târziu și pe rînd — vor fi tot așa realizate.

10. După credință, Providența dumnezeiască asigură tehnicii un mare rol în viața și destinul lumii. Aceasta, pentru că Dumnezeu — datorită bunătății și iubirii Sale față de om, precum și pentru creșterea vredniciei acestuia și din respect față de propriul Său chip din om — voiește ca omul să-i fie colaborator în realizarea destinului acestei lumi. Căci dacă, în elementele ei, creația lumii este încheiată, totuși în direcția înfloririi ei ea continuă de-a lungul veacurilor pînă la împlinirea și desăvîrșirea finală, pînă la transfigurarea ei în duh. Aceasta este atotcuprinzătoarea viziune eshatologică a credinței creștine, întemeiată pe Revelație (Is. 65, 17; 66, 22; 2 Petr. 3, 13; Apoc. 21, 1).

În acest grandios proces, voit de Dumnezeu, tehnica reprezintă un principal mijloc de transpunere a formelor spiritului în natură, pînă la îmbrățișarea întregii realități de către spirit. Tehnica înseamnă astfel îmblînzire, domesticire, umanizare, spiritualizare a naturii în cadrul căreia se desfășoară viața umană.

De aceea creștinismul acordă tehnicii o mare prețuire, rămînîndu-i permanent favorabil, oricît de mare ar fi dezvoltarea ei. Pentru că creștinul crede în idealul transfigurării lumii, în idealul împărăției lui Dumnezeu pe pămînt, pentru realizarea căreia se roagă mereu, în rugăciunea domnească: „Vină împărăția Ta, facă-se voia Ta“. „Calea eliberării definitive a omului, a împlinirii vocației sale, este calea care duce la Împărăția lui Dumnezeu, care nu este numai împărăția cerurilor, ci totodată și împărăția pămîntului și a universului, transfigurate“.¹³

IV. Din toate considerațiile de pînă aici credem că se desprind, în rezumat și în concluzie, următoarele:

1. Conform orînduirii divine, tehnica ocupă un loc de prim rang în viața omului. Însă, deviată de la adevărata ei menire, tehnica poate să înnăbușe spiritul, adică libertatea. Pentru aceea, eliberarea tehnicii din prizonieratul intereselor inferioare și efortul de a o readuce, în întregime și pretutindeni, și de a o menține pe calea adevăratei ei destinații constituie un titlu de glorie pentru om. Dumnezeu nu-i refuză ajutorul pentru aceasta.

2. Omul actual, într-o măsură mult mai mare decît cel de

¹³ N. Berdiaeff, *L'Homme et la machine*, trad. fr., Paris 1935, p. 53.

altă dată, trebuie să ia o inițiativă și o hotărâre, eroice. Și el este capabil de acest lucru. Căci spiritul este determinant în om. Dumnezeu a binevoit așa. Posibilitățile spiritului depășesc natura, care nu reprezintă pentru el decît mijloc de realizare a idealurilor lui. Bine condusă, tehnica poate să ofere omului excelente condiții materiale de viață superioară și răgaz în care jocul liber al activităților creatoare va fi în stare să producă toată bogăția spirituală a omului din prezent și din viitor, realizându-se treptat valorile spre care se îndreaptă cele mai înalte aspirații ale acestei ființe create după chipul lui Dumnezeu.

3. Tehnica poate într-adevăr să însemneze umanizarea naturii, cu condiția numai ca omul el însuși să fie în prealabil umanizat.

Astfel, pentru ca natura să poată fi cu adevărat umanizată, este necesar să fie umanizat mai întîi acela care, prin tehnică, vrea să umanizeze natura. Și acela este omul însuși. Umanizarea prealabilă a omului — oricît de curioasă ar părea alăturarea în acest chip a acestor două noțiuni — constituie cerința fundamentală pentru justa orientare a tehnicii.

Umanizare deplină a omului, în lumina Revelației, numim — negativ — scoaterea urii și a neîncrederii din suflete, dezrădăcinarea egoismului, slăbirea pînă la desființare a aplecării spre acaparare și prădăciune, peste tot eliminarea oricăror cauze care slăbesc simțul de răspundere față de ceilalți și de solidaritate cu aceștia; iar pozitiv și în general, prețuirea și urmarea numai a ceea ce înalță pe om și, în special, așezarea iubirii de sine doar ca firească măsură pentru iubirea celorlalți oameni, astfel ca ultima să nu poată fi niciodată inferioară celei dintîi (Mat. 22, 39).

Iar aici, principalul rol îl are educația integrală și propovăduirea cuvîntului adevărului, dublate de o organizare socială care să respecte și să ridice mereu pe om ca om.

Pr. Dr. ISIDOR TODORAN
Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

PREDICA POSTAPOSTOLICĂ

(SEC. II—III)

Nu se poate spune că încetarea din viață a Sfinților Apostoli a adus cu sine întreruperea activității de propovăduire a Evangheliei. Dimpotrivă, se știe că misiunea predicării cuvîntului a fost preluată, după rînduiala Mîntuitorului, de către episcopi și preoți. E cunoscut de pildă, că Sf. Ignatie a dezvoltat, ca episcop al Antiohiei, o rodnică activitate de instruire și educare a credincioșilor săi. În a sa „Istorie bisericească”, Eusebiu ne arată că Ignatie predica, în cadrul cultului, în așa fel că ascultătorii deveneau ucenicii săi.¹ Și anume episcopul tîlcuia învățătura cuprinsă în Sfintele Evanghelii.²

Scriind colegului său Policarp al Smirnei, Sf. Ignatie îi dă, între altele, și îndemnul de a predica în temeiul harului pe care-l are. „Te îndemn ca în harul cu care ești îmbrăcat ... să-i îndemni pe toți ca să se mîntuiască”.³ Și mai jos adaugă: „Ferește-te de cele înșelătoare și combate-le mai ales în cuvîntările tale! Vorbește surorilor mele ca să iubească pe Domnul și să fie mulțumite cu soții lor... Poruncește de asemenea și fraților mei în numele lui Iisus Hristos să-și iubească soțiile, precum Domnul iubește Biserica...”⁴

Eusebiu spune că Irineu folosea termenul: *διαλέξεις* pentru denumirea cuvîntărilor pe care Policarp le ținea înaintea mulțimii.⁵

Printre prețioasele informații pe care ni le dă în legătură cu viața și cultul creștin de pe la jumătatea sec. II, Sfîntul Iustin Martirul († 156) vorbește în treacăt ceva și despre predică și predicator. Iată ce scrie el în întîia sa Apologie (c. 67): „În

1 Eusebiu, H. E. III, 38.

2 Dr. C. Krieg, *Die grichisch-orientalischen Prediger*, p. 26, la: Pr. Mihail Bulacu, *Omilia exegetică-biblică I*, Oradea 1929, p. 20.

3 Epistola către Policarp 1, în: *Scrierile Părinților apostolici*. Trad. Mihălcescu-Păslăru-Nițu 1927, p. 187.

4 Ibid, c. 5; la Mihălcescu etc., p. 188.

5 H. E. 5, 20.

ziua numită a Domnului toți credincioșii de la țară și de la oraș se adună într-unul și același loc și aici citesc Memoriile Apostolilor (=Evangheliile) și Cărțile Profeților. După ce lectorul a terminat, întîistătătorul (*ὁ πρεσβυτέρως*) ține o cuvîntare îndemnînd și încurajînd la imitarea acestor lucruri frumoase". Din textul acesta rezultă că:

1. — Predica se rostea în cadrul cîntului;
2. — Rostirea ei se făcea îndată după citirea Sf. Scripturi;
3. — Predica o rostea proestosul, episcopul.
4. — Indirect rezultă că pentru a fi putut îndemna și încuraja pe ascultători în sensul de a urma, de a practica învățăturile Evangheliilor, episcopul trebuie să fi fost el însuși un practicant exemplar al acestor învățături.

Odată cu succesiunea apostolică, episcopii, zice Irineu, „au primit și harisma adevărului după cum i-a bineplăcut Tatălui".⁶ Ei sînt cei ce prin propovăduirea lor păstrează și păzesc nealterat adevărul așa cum s-a transmis de către Sfinții Apostoli. Precum un singur soare luminează întreg pămîntul așa și lumina propovăduirii creștine este una. Și aceea este în Biserica purtată de episcopi sub călăuzirea Duhului Sfînt. „Și nici cel tare în cuvînt, dintre întîistătătorii Bisericii nu va spune mai mult, nici cel mai puțin tare nu va împuțina conținutul soției, al descoperirii dumnezeiești".⁷

Cît de convins era Irineu că misiunea episcopului e aceea de propovăduitor al Evangheliei o vedește și faptul că, locul din biserică al întîistătătorului, marele teolog îl numește: „locus magisterii", locul învățăturii, locul de unde se dă învățătură.⁸

Subliniind, că propovăduirea este obligație fundamentală a episcopilor, Sf. Ciprian le atrage în același timp atenția că o bună predicare e condiționată de buna pregătire a întîistătătorului cuvîntător. „Se cade ca episcopul nu numai să învețe pe alții, dar și să învețe el însuși, căci acela învață mai bine pe alții care sporește și progresează zilnic învățînd el însuși lucruri tot mai bune".⁹

În același sens vorbesc despre episcop și Constituțiile

6 *Adversus haereses* IV, 26 MPG 7, 1053.

7 *Ibid* I, 10, 2, MPG 7, 551; cf. și G. Nath. Bonwetsch: *Die Theologie des Irinäus*. Gütersloh 1925, p. 114sq.

8 *Adv. haeres.* III, 3, 1. MPG 7, 848.

9 *De haereticorum baptism.* Paris I MPL 3, 1181.

apostolice. „Episcopul este slujitorul cuvîntului lui Dumnezeu, este păzitorul teologiei, mijlocitorul între Dumnezeu și voi, învățătorul pietății și, alături de Dumnezeu, este părintele vostru care v-a născut din nou prin apă și Duh”.¹⁰ Episcopul este slujitorul cuvîntului, dar nu un slujitor empiric, improvizat, ci un slujitor luminat, un slujitor care cultivă el însuși și promovează teologia ca instrument de adîncire a învățăturilor descoperite, ca mijloc de cuprindere mai din adînc a Evangheliei și de tîlcuire mai cu folos a ei în fața credincioșilor.

Dar nu numai episcopii, ci și preoții își aduceau contribuția la propovăduirea cuvîntului. Sfîntul Pavel scria ucenicului său Timotei că „preoții cei ce-și țin bine dregătoria să se învrednicească de îndoită cinstire, mai ales cei ce se ostenesc în cuvînt și învățătură” (I Tim. 5, 17). Pavel îi spune episcopului Timotei să propovăduiască „cu timp și fără timp” (II Tim. 4, 2), dar în aceeași vreme, să fie cu grijă ca și preoții să propovăduiască, și pe cei ce se ostenesc în direcția aceasta să-i învrednicească de îndoită cinstire.

Păstorul lui Herma — scriere alcătuită în jurul anului 100 —, îi numește pe preoți *învățători*. „Pietrele cele în patru colțuri, albe și potrivite la încheieturi sînt apostolii, episcopii, *învățătorii* și diaconii care au viețuit după sfințenia lui Dumnezeu și și-au îndeplinit slujba de episcopi, *învățători* și diaconi în curăție și sfințenie față de aleșii lui Dumnezeu”.¹¹ Învățătorii indicați în acest text sînt preoții care împreună cu ceilalți slujitori sînt chemați să-și împlinească misiunea de propovăduitori legînd strîns misiunea aceasta de viețuirea în curăție și sfințenie.

Clement Alexandrinul († 215—216) știe că episcopul este cel ce răspunde de propovăduirea cuvîntului, dar alături de înțîistătător el numește și pe presbiter care și acesta este propovăduitor. Mai mult: „Adevăratul presbiter al Bisericii” nu-i decît acela „care face și învață cele ce sînt ale lui Dumnezeu”.¹² Textul vrea să spună că în Biserică sînt presbiteri și presbiteri. Unii propovăduiesc, alții nu. Adevărații preoți ai Bisericii sînt numai cei ce propovăduiesc învățătura dumnezeiască. Și anume, cei ce o propovăduiesc și cu fapta și cu cuvîntul deopotrivă.

În scrierile sale Sf. Ciprian († 258) amintește de repetate

¹⁰ Lib. II, 26.

¹¹ Scrierile Părinților apostolici (trad. Mihălcescu-Păslaru-Nițu), 1927, p. 219.

¹² Sîromat. VI, 13, MPG 9, 328; cf. și Pedag. III, 12 MPG 8, 677.

ori despre obligațiile predicatoriale ale presbiterilor. În Epistola X, de pildă, scrie așa: „Am crezut că preoții și diaconii care sînt acolo de față să vă îndemne și să vă instruiască desăvîrșit asupra legii Evangheliei”.¹³ Și în altă parte: „Să știți că pe Satorus l-am făcut lector iar pe mărturisitorul Optaius subdiacon, ca pe unii pe care încă în sfatul comun i-am propus pentru slujba duhovnicească. La Paști, cînd i-am încredințat lui Satorus, de repătate ori, citirea (la slujbă) și cînd împreună cu presbiterii învățători am examinat cu luare aminte pe lectori, l-am rînduit pe Optatus între lectori ca să învețe pe cei din treapta ascultătorilor, cercetînd astfel dacă ei (Optatus și Satorus) au toate celelalte pe care trebuie să le aibă cei ce se pregătesc pentru slujba duhovnicească”.¹⁴ Din ambele locuri rezultă că episcopul Ciprian se ajuta și cu preoții în cele ale Bisericii, inclusiv în cele ale instruirii credincioșilor.

Nu mai amintim de cunoscutul canon apostolesc — canonul 58 — care prevede că preotul este împreună răspunzător cu episcopul de instruirea credincioșilor în cele ale bunei cinstiri de Dumnezeu. „Episcopul sau preotul care nu poartă grijă de cler sau de popor și nu-l învață buna cinstire de Dumnezeu să se afurisească”.¹⁵

Existau și regiuni unde nu se statornicise rînduiala ca pe lîngă episcop să predice și preotul. Aceasta era situația de pildă în Biserica din Nordul Africii chiar și pe vremea Fer. Augustin. Cînd acesta, preot fiind, a primit de la episcopul său Valeriu, învoirea de a predica în prezența sa, mulți întîistătători au criticat măsura aceasta ca fiind contrară uzului din Bisericele africane, contra usum et consuetudinem Africanarum Ecclesiarum.¹⁶

Ieronim dimpotrivă relevă că obiceiul ca în unele Biserici preoții să nu vorbească în prezența episcopilor, e cum nu se poate mai rău. „Pessimae consuetudinis est in quibusdam Ecclesiis tacere presbyteros ... et praesentibus episcopis non loqui”.¹⁷

Odată cu înmulțirea parohiilor la țară s-a afirmat tot mai mult și practic dreptul preoților de a propovădui.¹⁸

¹³ MPL 4. 260.

¹⁴ Epist. 24 MPL 4, 294.

¹⁵ Pr. C. Dron, Canoanele I, ed. II, București 1933, p. 185.

¹⁶ Possidius, Vita S. Augustini Episc., cap. V, MPL 32, 37.

¹⁷ Ep. 52 Ad. Nepotianum MPL 22, 534.

¹⁸ Krieg, Predigt — în: Realencyklopädie der christl. Alterthümer II, Fr. i. Br. 1886, p. 646.

Ne îngăduim să amintim în treacăt că dacă episcopii au interzis unor preoți să predice, aceasta s-a întâmplat numai pentru cei dovediți a fi sacrificat zeilor.¹⁹ Iar dacă la Alexandria, preoții au fost excluși pentru o vreme, de la predică, aceasta s-a datorat faptului că un presbiter, și anume Arie, produsese adîncă tulburare prin răspîndirea ereziei sale.²⁰

Așadar în perioada de care vorbim predica episcopii și preoții. Dar diaconii?

La început întîlnim și diaconi activînd în domeniul propovăduirii și al administrării Botezului. Diaconul Filip, de pildă, a propovăduit în Samaria și a botezat pe famenul dregător al Candachiei (F. Ap. 8, 5; 38).

Cînd episcopul sau preotul se îmbolnăveau, diaconul primea din partea unuia sau a celuilalt misiunea de a predica citind omilia alcătuită fie de unul fie de celălalt, sau citind o omilie alcătuită de un alt episcop sau preot. Obişnuit, diaconii erau utilizați în activitatea de instruire a catehumenilor.

Laicii puteau predica în biserică numai cu încuviințarea episcopului. Origen, se ştie, a predicat la Cesareea cu încuviințarea lui Teoctist al Cesareei și a lui Alexandru al Ierusalimului. La protestul lui Demetrius al Alexandriei, episcopii palestinieni se apărară referindu-se la tradiție, la cazuri de precedentă.²¹ La predica misionară, însă, laicii participau în mai mare măsură. Un vestit cunoscător al misionarismului creștin din vremurile la care ne referim, scrie: „Cei mai numeroși și mai izbînditori misionari ai religiei creștine n-au fost învățătorii profesioniști, ci creștinii înșiși, întrucît erau fideli și tari”.²²

Pentru denumirea cuvîntărilor religioase se foloseau termenii: *Κήρυγμα*, *διάλεξις* și mai ales *ὁμιλία*; apoi *λόγος*.

Primul termen: *Κήρυγμα* — se folosea aproape cu exclusivitate pentru denumirea cuvîntărilor misionare. Al doilea, *διάλεξις* — se folosea pentru cuvîntările didactice populare. Al treilea: *ὁμιλία*, care avea și cea mai deasă întrebuintare, denumea cuvîntările precumpănitor parenetice rostite înaintea credincioșilor întruniți la slujbă. Omilia era predica culturală, spre deosebire de predica de caracter misionar. Al patrulea termen *λόγος* începe

¹⁹ Canon 1 al Sinodului de la Ancira — la Hefele: *Histoire de Conciles I*, Paris 1907, p. 301—302.

²⁰ Socrate, H. E., Cartea V, 22.

²¹ Eusebiu H. E., Lib. VI, 19 MPG 20, 569—570.

²² A. v. Harnack, *Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten I*. Ed. IV, Leipzig 1924, p. 377.

să fie folosit pentru denumirea predicii tematice, a predicii cu o structură mai complicată.

Fotie, referindu-se la omiliile Sf. Hrisostom, spune că deși după titlu s-ar părea că sînt logos-uri, în realitate, cuvîntările marelui antiohian sînt omilii, adică cuvîntări în care predicatorul, ținînd seama de ascultătorii prezenți, se întreține cu ei, pune întrebări, răspunde și se folosește de făgăduințe, dar expunerea e fără unitate internă și fără o rotunjire a formei.²³

Omilia se axa totdeauna pe lectura Scripturii, dar fără să se țină strict de text. Pînă la Origen ea a constituit forma generală de predică culturală. Termenul e fundamentat pe Fapte 20, 11 unde îl întîlnim pentru prima dată folosit pentru denumirea cuvîntării ținută la cult, înaintea credincioșilor, de către o persoană anume rînduită pentru aceasta.

Termenul *λόγος* începe să fie folosit tot mai mult pentru denumirea predicii cu o tehnică și compoziție mai complicată, pentru denumirea predicii tematice.

Predica se rostea în toate zilele în care se făceau slujbe sfinte. Se propovăduia în biserici anume construite pentru cult, dar se predica și în lăcașuri cumpărate și amenajate pentru slujbe.

Numai în mod excepțional se predica în catacombe și în bisericile cimitirelor.

Episcopul predica stînd jos în scaunul său. Preotul își rostea cuvîntul stînd în fața altarului.

Uneori se rosteau mai multe cuvîntări în cadrul aceleiași slujbe.

Cea mai veche predică păstrată din epoca imediat postapostolică este așa numita Epistolă a II-a a lui Clement Romanul. A fost alcătuită pe la 140—150 de către un autor necunoscut din Corint.²⁴

Că aici e vorba de o omilie nu de epistolă, se poate dovedi ușor. Astfel în cap. 1 citim: „Și noi cei ce ascultăm cu nepăsare ca despre lucruri neînsemnate, păcătuiți neștiind de unde am fost chemați și de cînd“. Termenul: *ascultăm* exprimă atitudinea credincioșilor prezenți la slujbă în timpul cînd se citea sau rostea omilia.²⁵

În cap. 17 sînt cuprinse cuvintele: „Și să ne arătăm cre-

²³ Biblioth. CLXXII—CLXXIV. MPG 103, 501.

²⁴ Scrierile Părinților apostolici (trad. Mihălcescu etc.) 1927, 24.

²⁵ Ibid, p. 135.

dincioși și ascultători nu numai acum cînd sîntem povățuiți de către preoți, ci și cînd mergem acasă, să ne aducem aminte de poruncile Domnului și să nu ne lăsăm atrași de poștele lumești, ci venind tot mai des (la slujbă) să încercăm a înainta în poruncile Domnului”.²⁶ Îndemnul „*Să ne arătăm ascultători nu numai acum...*” nu poate fi înțeles decît ca făcînd parte dintr-o cuvîntare adresată unor ascultători prezenți la slujbă.

În cap. 19 se arată și mai direct că așa numita Epistolă a II-a a lui Clement este o omilie și anume o omilie citită în cadrul slujbei, după citirea Scripturii. „De aceea fraților și surorilor, după Dumnezeuul adevărului (adică după citirea Sf. Scripturi în care vorbește Dumnezeuul adevărului) vă citesc omilia, spre a lua aminte la Scripturi”.²⁷

Un indiciu în plus în direcția caracterului de omilie a lucrării la care ne referim l-ar putea constitui formula de adresă: „fraților”, repetată aproape în fiecare capitol.²⁸ O atît de deasă folosire a formulei acum amintite nu-și are justificarea decît în hotărîrea cuvîntătorului de a stimula pe calea aceasta atenția ascultătorilor.

Pe cît se pare, pericopa de la care pornește omilia în discuție, este cea cuprinsă în cap. 54—56 de la Isaia. Dar expunerea nu urmează strict cuprinsul pericopei.

În partea primă (cap. 1—2) autorul mărturisește că Hristos este Dumnezeu Mîntuitorul viilor și al morților. Prin Botez devenim fii ai lui Dumnezeu.

În tratare (cuprinsă pe cît se pare în cap. 3—17) autorul dezvoltă pe larg învățătura aceasta insistînd asupra obligațiilor credincioșilor de a-și impropria roadele mîntuirii aduse de Hristos. Practic aceasta se poate realiza prin cunoașterea și mărturisirea lui Dumnezeu nu numai prin cuvînt dar și prin faptă: „Prin fapte să-l mărturisim, iubindu-ne unii pe alții, nesăvîrșind adulter, nedefăimîndu-ne unii pe alții și nepizmuindu-ne, ci dimpotrivă fiind înfrînați, milostivi, buni, de asemenea trebuie să ne arătăm compătimirile unii altora și să nu fim iubitori de argint”.²⁹

O altă obligație a credincioșilor e aceea a căinței. „Să ne pocăim căci după ieșirea din lume nu mai putem să ne măr-

²⁶ Ibid, 145.

²⁷ Ibid, 146.

²⁸ În cap. 1, 4, 5, 7, 8, 10, 11, 13, 14, 16, 19, 20.

²⁹ Ibid, cap. 4.

turisirii sau să ne pocăim”.³⁰ Căința să se facă din inimă curată dar și cu păzirea de păcate trupești, căci trupul este „un templu al lui Dumnezeu”.³¹

Fuga de răutate și urmarea virtuții are ca rezultat pacea și ca răsplată intrarea în împărăția lui Dumnezeu.³²

E necesar ca ascultătorii să pună în practică învățătura primită de sus pentru a nu da altora pricină de defăimare a numelui lui Dumnezeu. „Căci neamurile când aud din gura noastră cuvintele lui Dumnezeu, le admiră ca frumoase și mărețe; când observă apoi că faptele noastre nu sînt demne de cuvintele pe care le vorbim, atunci se întorc din această cauză spre defăimare și zic că (Evanghelia) este fabulă și rătăcire” (c. 13). Motivele pentru care ascultătorii trebuie să ducă o viață curată și bogată în fapte corespunzătoare sînt: Îndurarea arătată de Hristos „prin care am fost mîntuiți” (c. 2); așteptarea judecării viitoare (c. 17).

În partea finală (c. 18—20) se dau îndrumări în sensul ca ascultătorii să se nevoiască a se căi din toată inima, a se osteni pentru pietate și dreptate. Credincioșii să lupte în viața aceasta ca să fie „încoronăți în cea viitoare” (c. 20).

Ideea fundamentală a omiliei e aceasta: „Să slujim lui Dumnezeu cu cuvîntul și cu fapta, cu voința și cu inimă curată în vederea dobîndirii mîntuirii.

Forma expunerii este simplă. Compoziția e adaptată unor credincioși obișnuiți. Folosește un bogat material ilustrativ. De pildă, faptele bune sînt prezentate ca apărătorul credincioșilor înaintea lui Dumnezeu (c. 6). Ostenelile pentru dobîndirea vieții veșnice sînt comparate cu lupta în arenă pentru obținerea unei cununi (c. 7). După cum un vas de lut dacă e strîmb se poate forma din nou înainte de-a fi pus în cuptor, așa și credinciosul își poate îndrepta viața numai cîta vreme e în lumea aceasta. Dincolo nu mai poate face nimic pentru îndreptare (c. 8). Trupul celui botezat e ca un templu al Sf. Duh (c. 9). Ziua judecării e ca un cuptor care arde (c. 16) etc. Prin aceste comparații, asemănări și exemple precum și prin masiva folosire a Scripturii — în cele 20 capitole, care sînt foarte scurte, folosește peste 20 texte biblice — omilia la care ne referim vădește un oarecare avînt oratoric.

30 Ibid, cap. 8.

31 Ibid, cap. 9.

32 Ibid, cap. 10, 11.

O altă cuvîntare păstrată din vremurile anterioare lui Origen e omilia lui Clement Alexandrinul: „Care bogat se va mîntui?”

Textul, așa cum ni s-a păstrat, prezintă dezvoltări proprii unei lucrări menite publicării. Este sigur însă că la baza acestei lucrări e omilia purtînd titlul indicat mai sus. Cuvîntarea e axată pe pericopa Mc. 10, 17—31 și în deosebi pe textul: „Mai lesne este cămilei să treacă prin urechile acului, decît bogatului să intre întru împărăția lui Dumnezeu” (Mc. 10, 25).

În partea introductivă (c. 1—3) se arată că unii înțeleg inexact cuvîntul amintit mai sus al Mîntuitorului. În partea I-a (c. 4—26) autorul arată că Domnul lasă și celui ce deține bunuri personale cale deschisă către împărăția lui Dumnezeu. Mîntuitorul nu poruncește disprețul față de bunurile materiale ci cere independența internă față de ele pe de o parte; dreapta utilizare a acestora pe de alta. În partea a doua a omiliei (c. 27—42) se arată că, folosite în chip corect, bunurile materiale pot constitui chiar un mijloc pentru dobîndirea mîntuirii în sensul că porunca iubirii față de Dumnezeu și față de aproapele poate fi împlinită mai din plin sub forma binefacerilor, a generozității, a dărnicii dezinteresate. Credinciosul care are bunuri materiale să știe că nu este stăpînul lor absolut. Folosirea lor stă sub regimul legii morale creștine, sub regimul poruncilor lui Dumnezeu. Bunurile materiale sînt menite să servească. Nu bunurile trebuiesc îndepărtate, ci patimile, lăcomia, egoismul.³³

Particularitatea acestei omilii constă pe de o parte în faptul că în ea se tratează pentru prima dată în mod amănunțit tema bunurilor materiale din unghiul de vedere al moralei creștine; iar pe de alta, în faptul că autorul valorifică în expunerea sa nu numai argumente teologice, dar și puncte de vedere sociale, privind bunurile materiale ca mijloace menite să lege pe oameni între ei, să-i sprijine în tendințele lor de a se organiza în cadrul societății.

Omilia se încheie cu istorisirea despre tînărul care părăsindu-l pe Sf. Ioan, ajunge șeful unei bande de tîlhari și pe care sfîntul izbutește să-l convertească.³⁴

Cel dintîi teolog răsăritean de la care ne-a rămas un însemnat număr de predici este Origen (185—254). Iată pe scurt lăsămîntul lui omiletic: 20 omilii la Ieremia; 1 la I Samuil, cap.

³³ Τις ὁ σωζόμενος πλοῦσιος MPG 9, col. 604 ș. u.

³⁴ Bardenhewer, Geschichte der altkirchlichen Literatur, Bd. 2, Ed. 2 Fr. i. Br 1914, p. 77, cf. și G. Bardy, Clément d'Alexandrie, Paris 1926, ed. 2, p. 223—224.

28, 3—25 — toate acestea în original. În traducerea latină a lui Ieronim ne-au rămas 2 omilii la Cîntarea Cîntărilor; 8 la Isaia; 14 la Ieremia; 14 la Iezechil; 39 la Luca. În traducerea lui Rufin ni s-au păstrat: 16 omilii la Facere; 13 la Exod; 16 la Levitic; 28 la Numeri; 26 la Iosua; 9 la Judecători; 9 la Psalmi. În traducerea lui Ilarie de Pictavium ne-au rămas fragmente din 28 omilii la Iov.³⁵

Dacă luăm în considerare și omiliile pierdute și care nu sînt puține — putem spune că Origen a tîlcuit în fața credincioșilor cea mai mare parte a T. V. precum și o bună parte a N. T. Activitatea predicatorială și-a desfășurat-o mai ales după stabilirea sa la Cezareea Palestinei.³⁶

Ca formă de propovăduire Origen folosește omilia căreia îi imprimă înțelesul de interpretare practică a unei pericope, în fața unei comunități bisericești determinate.

Desigur și înainte de Origen s-au rostit omilii în cadrul cultului. Și înainte de el omilia era în legătură cu pericope scripturistice. Dar în timp ce înainte omilia nu se ținea strict de textul de la care pornea, începînd cu Origen ea rămîne credincioasă textului de la început pînă la sfîrșit. În același timp începînd cu Origen, termenul omilie se specifică, se individualizează pentru denumirea cuvîntării culturale omiletice. Cuvîntarea tematică axată pe un verset din pericopă și care începe a lua în slujba ei o structură și o formă oratorică mai complicată, e denumită cu termenul *logos*.³⁷

Din lăsamîntul omiletic al marelui alexandrin se poate vedea clar cîtă grijă purta el ca predicile sale să înfățișeze credincioșilor învățătura biblică în toată puritatea și adîncimea ei. Urișa muncă dezvoltată de Origen în legătură cu critica textului scripturistic nu-și găsește explicația deplină decît în convingerea lui profundă că la temelia propovăduirii trebuie să stea textul biblic nealterat, textul așa cum e ieșit el de sub pana sfinților autori ai Cărilor dumnezeiești.

La slujbă se citeau, după cum se știe, mai multe pericope. După indicațiile episcopului, Origen se oprea numai asupra unei pericope sau asupra numai a unor versete din pericopă.

Astfel într-o omilie la cartea Regilor, Origen, după ce arată că s-au citit patru pericope, zice: „Fiind patru pericope și fie-

35 Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Patrologie*, București 1956, p. 100.

36 Aimé Puech, *Histoire de la Littérature chrétienne* II. Paris 1928, p. 374.

37 D. Moraitis, *Ἡ ὁμιλία καὶ ὁ λόγος* 1958, *passim*.

care cuprinzînd nu puține lucruri, nici cei mai îndemînatici în cercetarea unor asemenea locuri n-ar putea face aceasta într-o oră, ci în mai multe. De aceea episcopul să indice pe care vrea să fie dintre cele patru ca să ne ocupăm cu ea³⁸.

Alteori Origen alegea el însuși textele ce urmau să fie tîlcuite.³⁹

Criteriul după care se ghida în alegerea și interpretarea textelor era de natură practică. El nu urmărea să dea o explicație teoretică, abstractă, ci gîndul care-l călăuzea era acela al edificării credincioșilor, al dezvoltării și adîncirii vieții lor de evlavie și rugăciune.⁴⁰ Introducerile omiliilor lui Origen sînt scurte dar astfel întocmite că pot trezi interesul ascultătorilor. le pot captiva atenția. De exemplu, omilia III la Exod tratează despre chemarea lui Moise și începe așa: „Cît timp Moise se afla în Egipt și se iniția în toată înțelepciunea egiptenilor, nu era slab la cuvînt și neîndemînatic la vorbire. Nici n-a spus că ar fi lipsit de iscusința vorbirii. În Egipt avea și voce puternică și elocvența incomparabilă. Dar cînd a auzit glasul lui Dumnezeu și felul Lui de a vorbi, și-a și dat seama de puținătatea și slăbiciunile cuvîntului său și de limba sa tîrzielnică și împiedicăta...”⁴¹

Punerea în contrast a lui Moise cel din Egipt, a lui Moise cel plin de îndrăzneală și iscusit la vorbire în fața lui Faraon, cu Moise cel din fața Horebului, cu Moise cel ce, la auzul cuvîntului lui Dumnezeu, devine sfios și neîndemînatic la vorbire, a putut captiva atenția credincioșilor, deschizîndu-le sufletele pentru primirea celor ce urmau să li se tîlcuiască.

Alteori, autorul nostru își începea omilia făcînd legătura cu cuvîntările rostite anterior. De pildă, într-o omilie la Exod, vorbind despre darurile credincioșilor pentru Cortul Sfînt, Origen începe așa: „Am vorbit și mai înainte, cum ne-au ajutat puterile, despre tabernacol. Căci descrierea aceasta (a tabernacolului) se repetă des în Cartea Exodului... Acum ni s-a citit acel loc unde stă scris: „Și a grăit Moise către toată obștea fiilor lui Israil și a zis: „Acesta este cuvîntul pe care l-a poruncit Domnul zicînd...” etc.”⁴²

38 In liber. Reg., Hom. 2, MPG 12, col. 1013.

39 Pr. Prof. D. Belu, Cu privire la textul predicii, în: Mitropolia Ardealului 11—12 (1964), p. 883—884.

40 Id., ibidem, p. 884.

41 In Exodum Homil. 3 MPG 12, col. 310.

42 In Exod. Hom. 13, MPG 12, 387.

Cel mai adesea introducerile omiliilor lui Origen constau din observații pătrunzătoare menite să înlesnească ascultătorilor o mai bună înțelegere a învățăturilor ce urmau să fie prezentate în cuvîntare. Iată cîteva exemple.

Intr-o omilie la Geneză se vorbește despre rînduirea circumciziunii de către Dumnezeu prin mijlocirea lui Avraam. Pentru a face pe ascultători să înțeleagă cum a fost cu putință ca Dumnezeu să vorbească precum un om, cu omul Avraam, Origen dă în introducere unele interesante explicații.

Astfel, el combate mai întîi eroarea acelor care afirmau că pentru a putea vorbi cu omul, Dumnezeu trebuie să aibă El însuși trup, gură și tot ce-i necesar pentru vorbire. Cum stau lucrurile în realitate? Cînd Dumnezeu însuflă în inima sfinților ceea ce vrea să le spună, sau face să parvină la urechile lor sunet de voce, zicem că Dumnezeu vorbește cu omul. Cînd Dumnezeu arată că-i sînt cunoscute cele ce vorbește sau face credinciosul, zicem că Dumnezeu aude. Cînd ne arată nedreptatea pe care o săvîrșim, zicem că El se mînie pe noi. Cînd ne spune că sîntem nemulțumiți de binefacerile Lui, zicem că se căiește. Cînd spunem că se poartă după modul omenească cu oamenii, noi nu-i atribuim organe omenești, căci Dumnezeu este substanță simplă, fără membre, fără organe și afecte, înzestrată cu puteri divine și pentru ca oamenii s-o poată înțelege e înfățișată ca purtătoare de membre omenești și afecte comune și cunoscute.⁴³

O introducere asemănătoare cu cea acum amintită avem la omilia treisprezece la Levitic, omilie în care se vorbește despre: Sărbători, candelabru, pîinile punerii înainte... Rînduiriile de ordin cultic privind aceste lucruri au fost date de Dumnezeu prin intermediul lui Moise. Pentru a-i face pe ascultători să-nțeleagă de ce Dumnezeu n-a vorbit cu fiecare dintre credincioși, Origen spune: „Cine e desăvîrșit primește direct de la Dumnezeu învățătura despre temeiul sărbătorilor... Dar cine nu-i desăvîrșit, ci e inferior, primește învățătura de la acela care e instruit de Dumnezeu...”. Moise face parte dintre cei din prima categorie.⁴⁴

În omilia a zecea la Numeri, în care se tratează despre datoriile și drepturile preoților, autorul arată în partea introductivă importanța învățăturii cuprinsă în cuvintele: „Și a zis Domnul către Aaron: Tu și fiii tăi și casa tatălui tău veți purta

43 In. Genesim Hom. 3, MPG 12, 175—176.

44 In. Levitic Hom. 13, MPG 12, 544.

păcatele sfinților“ (Num. 18, 1). Preotul este cel ce mijlocește între credinciosul păcătos și între Dumnezeu, pentru iertarea păcatelor. În fața lui Dumnezeu, și sfinții sînt, într-un anume înțeles, păcătoși. Căci „se poate ca slujind lui Dumnezeu, (sfîntul) să nu împlinească toate cum se cere și atunci păcătuiește“.⁴⁵

Întîlnim la Origen și omilii care încep cu îndemnuri îndreptate spre ascultători în sensul ca ei să fie cu băgare de seamă la cele ce urmează să fie dezvoltate în cuvîntare. „Plecați-vă urechile, voi cei care v-ați apropiat de Domnul și care vă socotiți credincioși. Luați seama în ce chip e încercată credința, din cele ce ni s-au citit: „Și a fost după aceste cuvinte, că Dumnezeu a cercat pe Abraam și i-a zis...“ (Gen. 12, 1).⁴⁶

Cînd socotea potrivit, Origen își începea omilia cu o rugăciune. „Moise ni se citește în biserică. Să rugăm pe Domnul ca nu cumva, cînd se citește Moise să fie și asupra inimii noastre acel zăbranic despre care vorbește Apostolul“ (2 Cor. 3, 14).⁴⁷ Sau: „Cînd Moise se citește (în biserică), pericopă cu pericopă, se cuvine să rugăm pe Părintele Cuvîntului (să facă așa) ca să se împlinească și în noi ceea ce s-a scris în Psalm: „Deschide ochii mei ca să văd minunile din legea ta“ (Ps. 118, 18).⁴⁸

Desfășurarea omiliei se face prin tîlcuirea verset cu verset a pericopei indicate de episcop sau asupra căreia și-a propus el însuși să insiste. De pildă, în omilia întîia la Geneză cuvîntătorul nostru tîlcuiește verset cu verset pericopa cuprinsă în cap. 1 de la Facere; în omilia a doua interpretează versetele 13—22 ale cap. 6 de la Geneză; în omilia a treia: Geneză 14; 1—14; omilia a patra: Gen. 18, 1—21 etc.⁴⁹

Dar, cum am spus, Origen nu-și axează totdeauna omilia pe o pericopă întreagă; uneori el alege și tîlcuiește un număr restrîns de versete. De pildă, în omilia 16 la Geneză, sînt tîlcuite versetele 20—21 al cap. 47; omilia 12 la Exod interpretează versetele 33—34 ale cap. 34; omilia întîia la Numeri se ocupă cu versetele 1—3 ale cap. 1 etc.⁵⁰

În desfășurarea interpretării textelor biblice, Origen nu se limitează la relevarea și valorificarea sensului gramatical și moral, ci trece și la interpretarea alegorică. El pornește de la premiza că întrucît Scriptura este cuvîntul lui Dumnezeu nu

45 În Num. Hom. 10, MPG 12, 635—636.

46 În Genes. Hom. 8, MPG, col. 203.

47 În Genes. Hom. 7, MPG 12, col. 198.

48 În Genes. Hom. 12, Ibid., col. 225.

49 MPG 12, col. 145, 161, 175.

50 Ibid., col. 246, 382, 585.

se poate ca în textele, propozițiile, expresiile ei să nu fie cuprins un înțeles mai adânc decît cel perceput prin lectura obișnuită. Exemple? Quantum satis.

În omilia întâia la Geneză se vorbește, între altele, despre cer și despre firmament. Cerul se referă la dimensiunea spirituală a creației, iar firmamentul la dimensiunea ei materială. Cerul despre care se vorbește în versetul 1 (al cap. 1 al Genezei), zice Origen, și pe care l-am numit spiritual, este mintea noastră, spirit ea însăși, adică este omul nostru lăuntric, omul spiritual care vede și cunoaște pe Dumnezeu. Cerul fizic care se cheamă firmament, e omul cel dinafară care e perceput sensorial. Și după cum firmamentul e numit cer pentru că face împărțire între apele de deasupra și cele de sub el, la fel și omul din afară dacă ar putea face distincție și să discearnă care-s apele de deasupra țării și care de sub aceasta, s-ar numi și el cer, adică om ceresc, după cuvîntul Apostolului Pavel: „Căci cetățenia noastră este în ceruri” (Fil. 3, 20).

Apa de deasupra este apa spirituală, este apa cea vie (Ioan 7, 38); iar cea de dedesubt este apa întunericului în care locuiește diavolul. Fiecare credincios participă la apa cea de sus atunci cînd e cu inima la cele înalte, la cele de sus, nu la cele telurice. Apa de sub țarie, adică păcatul și viciile, pe acestea să le aruncăm de la noi.⁵¹

În legătură cu cele de la Geneză cap. 1, 11: „Să dea din sine pămîntul verdeață” — autorul nostru spune: După înțelesul literal e limpede că aici e vorba de roadele pe care le produce pămîntul, nu uscatul. Dar să raportăm aceasta la noi. Dacă și noi sîntem pămînt roditor, nu uscat, să aducem roade îmbelșugate și variate lui Dumnezeu, ca astfel să fim și noi binecuvîntați de Părintele care zice: „Iată mirosul fiului meu e ca mirosul unui cîmp bogat...” (Gen. 27, 27). Și după cum pămîntul din sine dă iarbă cu sămînță într-însa și pomi roditori, dar și cu sămînță, la fel și noi trebuie să facem roade și să avem în noi semințele tuturor faptelor bune și ale tuturor virtuților.⁵²

Soarele și luna sînt Iisus Hristos. Stelele sînt Abraam, Isaac, Iacob, Moise, Ieremia, Iezechiel, David, Daniil și toți cei despre care Scriptura mărturisește că au bineplăcut lui Dumnezeu.⁵³

51 In Genes. Hom. 1, MPG 12, col. 148—149.

52 In Genes. Hom. 1. Ibid, col. 149.

53 Ibid, col. 151.

Ființele care-s menite să mișune în adîncul apelor sînt mișcările și gîndurile minții noastre, care își iau naștere în adîncul inimii.⁵⁴

Cuvintele: „Stăpîniți peste peștii mării, peste pasările cerului, peste toate animalele, peste toate vietățile ce se mișcă pe pămînt“ (Gen. 1, 28), în sens alegoric vor să exprime obligația sfinților de a-și stăpîni simțurile, gîndurile, dorințele, impulsunile inferioare.⁵⁵

În altă omilie, vorbind despre arca lui Noe, Origen spune: „Începînd să vorbim despre arca construită după porunca lui Dumnezeu să vedem mai întîi cele ce se spun despre ea în înțelesul literal ... pentru ca după ce vom fi pus în felul acesta temelie, să ne putem ridica de la textul istoric la sensul alegoric al înțelegerii spirituale...“.⁵⁶

Noe în arca lui, zice cuvîntătorul nostru, este Hristos în Biserica Sa.⁵⁷

Cele trei rînduri de cămări ale corabiei reprezintă cele trei sensuri ale Scripturii: istoric, moral, spiritual.

Lungimea, lățimea și înălțimea semnifică credința, nădejdea și dragostea etc.⁵⁸

Viețile care mișună în ape simbolizează mișcările și cugelele minții noastre. Ființele de pe uscat simbolizează mișcările omului din afară, ale omului fizic etc.

Mai greu e de spus — continuă autorul nostru — ce semnifică animalele necurate. Totuși, pe cît ne e îngăduit să îndrăznim cînd e vorba de asemenea lucruri grele, socotesc că animalele necurate simbolizează concupiscenta și mînia. Trebuie să ținem seama însă că aceste două lucruri: concupiscenta și mînia sînt necurate numai cînd îl îndeamnă pe om la păcat. Dar dacă avem în vedere faptul că fără concupiscenta nimeni nu poate avea urmași, și fără mînie nimeni nu poate face îndreptarea și disciplinarea cuiva, ele sînt socotite necesare și ca atare trebuie păstrate.⁵⁹

Ca și cum în adîncul sufletului său ar fi stăruit oarecare îndoială cu privire la îndreptățirea de a practica metoda alegorică, Origen, ori de cîte ori are prilejuri, enunță motivul care

54 Ibid, col. 154.

55 Ibid, col. 159.

56 In Genes. Hom. 2. Ibid, col. 161.

57 Ibid, col. 171.

58 Ibid, col. 173.

59 Ibid, col. 174.

să-i justifice procedeul. „Nu e mare lucru a păzi extern sabatul, lunile noi, circumciziunea și deosebiriile dintre mîncări. Dar cine ar începe să le înțeleagă alegoric, își va da seama că acele practici care după literă erau neînsemnate și mici, după înțelesul spiritual nu vor fi mici, ci mari“.⁶⁰

În altă parte vorbind despre tăierea împrejur a lui Isaac, autorul adaugă: „Ce? să socotim oare că Duhul Sfînt și-a propus să scrie întîmplări și să povestească precum că copilul a fost întărcat și că s-a făcut ospaț? Că s-a jucat și a săvîrșit alte copilării? Sau trebuie să socotim că prin acestea a vrut să ne învețe ceva divin și că e potrivit ca neamul omenesc să învețe ceva din cuvintele lui Dumnezeu?“.⁶¹

Într-o omilie la Levitic autorul nostru spune: „Să nu-ți închipui că Dumnezeu a poruncit și a sancționat prin lege să i se aducă tămîie din Arabia. Tămîia aceasta din care primește buna mireasmă înseamnă: rugăciunile din inimă curată și conștiința împăcată, rugăciuni prin care Dumnezeu primește miros de bună mireasmă“.⁶²

Adînc convins că învățăturile din pericope depășesc puterea de cuprindere a credinciosului oricît de erudit, Origen cerea mereu în sprijinul său ajutorul lui Dumnezeu. Uneori chiar de la începutul cuvîntării cerea ajutorul lui Dumnezeu. Alteori în cursul cuvîntării se oprea pentru o clipă și înălța cite o caldă rugăciune către Dumnezeu. Astfel în omilia a doua la Geneză, după ce vorbește despre construirea arcei lui Noe, zice: „Acum rugînd pe cel care singur poate ridica vîlul de pe pericopa V. Testament, să încercăm a cerceta ce cuprinde pentru zidirea duhovnicească, această măreață construire a arcei“.⁶³

În omilia cincea la Levitic își întrerupe la un moment dat expunerea, cu rugăciunea: „Trebuie să chem în ajutor pe Domnul meu Iisus să facă așa ca eu, cel ce caut — să găsesc, și mie celui ce bat — să mi se deschidă ca să găsesc în Scripturi cuptorul în care ard sacrificiul meu ca să-l primească Dumnezeu“.⁶⁴

Cuvîntătorul poate primi ajutor de sus nu numai prin rugăciunile proprii, dar și prin cele făcute de ceilalți credincioși pentru el. În omilia a treia la Geneză, și anume în partea intro-

60 Ibid. Hom. 5. MPG 12, col. 193.

61 Ibid. Hom. 7. MPG. 12, col. 198.

62 In Levitic. Hom. 13. MPG. 12, 550.

63 In Genes. Hom. 2. MPG 12, col. 167.

64 In Levit. Hom. 5. Ibid, col. 454—455.

ductivă, Origen semnalează ascultătorilor că unii înțeleg greșit felul în care Dumnezeu se adresează credincioșilor. Și continuă: „Să ne oprim asupra acestor lucruri, ajutați de rugăciunile voastre și cât ne va ajuta Dumnezeu”.⁶⁵

Adeseori, concomitent cu interpretarea merge și aplicarea practică la viața ascultătorilor.

În omilia a patra la Geneză, vorbind despre felul cum Abraam a primit pe cei trei oaspeți (Gen. 18, 2—4), cuvântătorul nostru găsește potrivit să facă următoarea aplicare: „Prin purtarea sa Abraam te învață modul cum și tu trebuie să-ți primești oaspeții”. Și ceva mai jos continuă: Pe cei răi Dumnezeu nu-i socotește vrednici să fie cunoscuți de El. „Noi însă să ne silim ca faptele și legăturile dintre noi să fie de așa fel încât să fim socotiți vrednici a fi cunoscuți de Dumnezeu ... să fim socotiți vrednici a fi cunoscuți de Fiul Său Iisus Hristos, de Duhul Sfânt, să fim cunoscuți de către Treime”.⁶⁶ Într-o altă omilie, după ce istorisește ce s-a întâmplat cu Lot cel amețit de băutură, zice: „Auziți ce face beția? Auziți la ce crimă sfătuiește? Luați seama și păziți-vă, voi pentru care răul acesta nu este o învinuire neîntemeiată, ci un obicei”.⁶⁷ Altădată, tilcuind în fața ascultătorilor cap. 11 de la Exod, unde între altele se arată că atât cât ținea mâinile ridicate către Dumnezeu, Moise era biruitor împotriva amaleciților, și când le lăsa în jos, biruiau aceștia, Origen dă acest îndemn: „Tot așa și noi în puterea Crucii lui Hristos, să ridicăm brațele în sus, să ridicăm pentru rugăciune, mâini curate, în tot locul, fără mînie și fără cîrtire, ca să ne facem vrednici de ajutorul lui Dumnezeu. Același îndemn ni-l dă și Iacob, zicînd: „Stați împotriva diavolului și va fugi de la voi” (4, 7). Să lucrăm, așadar, cu toată credința, ca diavolul nu numai să fugă de la noi, dar și să fie zdrobit sub picioarele noastre precum și Faraon s-a scufundat în mare și a pierit în adîncul valurilor”.⁶⁸

Vorbind despre chemarea de către Mîntuitorul a lui Simon Petru și Andrei, a lui Iacob fiul lui Zevedei și a lui Ioan fratele lui, Origen face următoarea aplicație la ascultători: „Și tu cînd ești scos din valurile acestui veac de către ucenicii Domnului, leapădă-ți viciile trupești, schimbă-ți sufletul. Acum nu mai ești

65 In Genes. Hom. 3. Ibid, col. 175.

66 In Genes. Hom. 4. Ibid, col. 188.

67 In Genes. Hom. 5. Ibid, 190.

68 In Exod. Hom. 3. Ibid, 316.

peștele care înota în undele sărate ale mării, ci ai fost scos din adîncul ei ca să te convertești la o viață mai bună, după cuvîntul Apostolului: „Iar noi toți, cu fața descoperită, contemplînd mărirea lui, ne prefacem în aceeași asemănare, din mărire în mărire precum este de la Domnul — care e Duh“ (II Cor. 3, 18).

Încheierile omiliilor autorului de care vorbim sînt fără artificii retorice. Uneori ele cuprind o aplicare practică: „Ce folos că mărturisesc venirea lui Hristos în trupul luat din Maria, dacă nu arăt că El a venit și-n trupul meu? Dovedesc că El a venit și în trupul meu atunci cînd membrele mele pe care mai înainte le-am făcut să slujească nedreptății spre nedreptate, acum le voi transforma și le voi face să slujească dreptății spre sfințenie. Arăt că Legămîntul lui Dumnezeu e în trupul meu dacă voi putea zice după Pavel: „M-am răstignit împreună cu Hristos; și nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăiește întru mine“ (Gal. 2, 19). Dacă mărturisim cu cuvîntul pe Domnul Iisus și n-arătăm că Legămîntul Lui este asupra trupului nostru, după cum am spus mai sus, vom arăta că facem ceva asemănător cu ce au făcut iudeii cei de demult care socoteau că-l mărturisesc pe Dumnezeu prin simplul semn al circumciziei, dar cu faptele îl tăgăduiau. Să ne dea Dumnezeu să credem cu înima, să mărturisim cu gura, să dovedim cu faptele că Legămîntul lui Dumnezeu e asupra trupului nostru ca „văzînd oamenii faptele noastre cele bune să mărească pe Tatăl nostru care e în ceruri“ (Mt. 5, 16), prin Iisus Hristos Domnul nostru, căruia i se cuvine mărire în vecii vecilor. Amin“.⁶⁹

Ultimile cuvinte ale omiliilor lui Origen sînt, de regulă, o doxologie hristologică, așa cum e de plidă, cea din încheierea amintită. Dar întîlnim și doxologii triadologice,⁷⁰ precum și diadologice.⁷¹

Ca formulă de adresă, Origen a folosit, pe cît se pare, expresii ca: „O, ascultătorilor“; „O, popor al lui Dumnezeu“. Asemenea formule le întîlnim în cuprinsul omiliilor, dar nu-i exclus ca ele să fi fost folosite și la-nceputul lor.⁷²

În general omiliile lui Origen sînt scurte, dovadă că ele nu ni s-au păstrat decît în rezumat. Ele sînt scurte dar dense, prezentînd în mod concentrat învățăturile dogmatice, morale și

⁶⁹ În Genes. Hom. 7. Ibid, col. 183.

⁷⁰ În Levit. Hom. 4. Ibid, col. 434.

⁷¹ Ibid. Hom. 5, ibid, col. 446. Hom. 1; col. 411.

⁷² În Gen. Hom. 5, 4, 5; Hom. 12, 5, MPG 12, col. 192, 194, 229.

duhovnicești pe care ascultătorii le așteptau de la Origen.

Ceea ce-l călăuzește pe marele teolog în desfășurarea omiliilor sale, sînt două idei:

Prima este ideea înaltă ce avea el despre Dumnezeu. Adînc convins că Scriptura este cuvîntul lui Dumnezeu, Origen socotea că nu e cuvînt și nu e propoziție biblică în care să nu fie ascunse înțelesuri bogate și profunde. De la Dumnezeu nu putem primi decît învățături purtînd amprenta bogăției și adîncimii proprii Dumnezeirii.

Pornind de la premisa aceasta Origen a socotit că în interpretarea Scripturilor poate folosi metoda alegorică.

A doua idee care l-a călăuzit a fost de natură practică. Prin fiecare cuvîntare autorul nostru urmărea educarea, zidirea ascultătorilor, îndrumarea lor în sensul de a-și potrivi viața după dumnezeieștile învățături. El știe să se adapteze ascultătorilor folosind mijloace simple și ocolind artificiile retorice.

Pregătite prin îndelungate cercetări și printr-o susținută meditație, omiliile despre care vorbim erau cel mai adesea improvizate din punct de vedere formal, și erau prinse în scris de către tahigrafi.

Un suflu de sinceritate le străbate de la un capăt la altul, sinceritate care n-a putut să nu fie sesizată de către ascultători. Cînd i se prezintă ocazia, autorul dezaprobă abaterile credincioșilor. Dar acest lucru îl face cu blîndețe, cu înțelegerea fratelui în inima căruia vibrează puternic sentimentul dragostei față de aproapele. Sub înrîurirea unui asemenea sentiment unele din cuvîntările lui Origen ating treapta unei adevărate elocvențe.⁷³

Renunțînd la patosul retoric, predicatorul nostru vorbește în tonul unei convorbiri între prieteni de aceeași credință, dar nu rareori cu însuflețire. El e mereu stăpînit de sentimentul răspunderii pentru a transmite ascultătorilor, nealterate, învățăturile înalte ale creștinismului. Chiar cînd merge prea departe cu alegorizarea, el o face nu cu gîndul de a altăra fondul ortodox al acestei învățături, ci o face, cum am spus, călăuzit de ideea că, descoperită de Dumnezeu, învățătura cuprinsă în Scriptură nu poate fi prinsă și relevată în adîncimea ei decît prin metoda alegorică.

⁷³ Cayré, *Précis de Patrologie I*, ed. 2, Paris 1931, p. 189; G. Bardy, *Origène*, în: *Diction. de théol. catholique* 11, Paris 1932, col. 1489; G. Bardy, *La vie spirituelle d'après les pères des trois premiers siècles*, Paris 1935, p. 216.

În istoria predicii, rămîne ca un merit deosebit al lui Origen, faptul că, într-o vreme în care întâlnirea dintre Eavngheia lui Hristos și lumea de idei a elenismului ajunsese într-o fază acută, vestitul teolog arată predicii calea cea mai bună de urmat și anume calea legăturii strînse cu Sfînta Scriptură.⁷⁴

În Apus cele mai vechi indicii de retorică în cadrul Bisericii le avem de la Tertulian (160—240). Nu ne-au rămas predici de la el. Dar se știe că a fost preot. Ne-o spune Ieronim în termeni categorici: „Tertullianus presbyter...”.⁷⁵ În consecință nu se poate să nu fi desfășurat și o activitate predicatorială.

Despre felul cum va fi predicat Tertulian, ne putem face o idee din scrierile lui, mai ales cele de conținut moral: *De spectaculis*, *De oratione*, *De patientia*, *De virginibus velandis*, *De corona militis*, *De fuga in persecutione* etc. Învățăturile cuprinse în aceste scrieri vor fi alcătuit și fondul predicilor sale. De relevat că acest apologet plin de temperament, cu stilul său uneori întunecat, dar original, plin de substanță, spirit și culoare, a constituit multă vreme pentru Biserica latină, un model de oratorie.

Sf. Ciprian, de pildă († 258), și l-a luat ca model. Îl citea zilnic și-l numea: dascălul meu. E de la sine înțeles însă că principalul izvor al predicilor Sf. Ciprian a fost Sf. Scriptură. Cîtă importanță acorda el Scripturii se vede, între altele, și din scrisoarea: *Ad Quirinum*.

Solicitat de prietenul său Quirinus (din Cartagina) să-i recomande o scriere care să-i completeze inițierea în cele ale învățăturii creștine, Ciprian alcătuiește el însuși o asemenea scriere, alegînd și grupînd texte biblice după un plan logic și bine conceput. Textele au fost organizate în trei grupe: În prima grupă au fost trecute textele care vorbeau despre caracterul provizoriu al Legii Vechi; în a doua grupă: texte privind împlinirea în Hristos a profețiilor Vechiului Testament; în a treia grupă: texte privind credința, datoriile și virtuțile creștinului. Aceasta este lucrarea: *Ad Quirinum*.⁷⁶

Vorbînd despre Ciprian, Lactantiu spune că acesta a izbutit să-și cîștige o recunoaștere și apreciere generală, nu numai prin elocvența sa, dar și prin scrisul său. Cît despre elocvența episcopului, aceasta era slujită de un cuvînt plin, bogat, plăcut, de

74 Niebergall, *Die Geschichte der christl. Predigt*, în: *Leiturgia*, Kassel 1955, p. 216.

75 *De viris illustribus* 53, la Cayré, o. c., p. 221.

76 Cayré, op. cit., p. 246.

o vibrație particulară. Expunerile îi erau de o remarcabilă limpezime, încît e greu de precizat ce element avea precădere în ele: frumusețile stilului, claritatea cuprinsului, sau tăria convingerii autorului?

Poetul Prudentius, alcătuiind un imn în cinstea lui Ciprian, afirmă că prin pana episcopului acum amintit duhul dumnezeiesc al profeților de odinioară se face din nou puternic simțit.⁷⁷

Ieronim vorbește des despre Ciprian. Uneori îl numește „bărbat puternic prin elocvență și martiriu“, sau „bărbat sfînt foarte iscusit în cuvînt“.⁷⁸

Un alt predicator apusean a fost Ipolit. Despre viața lui nu se cunosc prea multe amănunte. Pe cît se pare, el s-a născut în Orient, între 170—175. În jurul anului 200 e preot în Roma. Mai tîrziu a ajuns episcop al unei grupe de credincioși, separată împreună cu el de episcopul de atunci, Calist.

Pe vremea lui Maximin Tracul, Ipolit a fost exilat, în 235, împreună cu Pontian, al doilea succesor al lui Calist, cînd poate va fi și murit.

S-a spus despre Ipolit că ar fi fost un om ambițios, încăpățînat și capabil ca din orgoliu să frîngă unitatea comunității bisericești. E adevărat că autorul de care vorbim a fost un spirit autoritar și ferm în deciziile sale ca unul care avea o înaltă concepție despre preoție. Dar în toate inițiativele el era de bună credință. Și se pare că așa a fost și în cazul despărțirii de episcopul Calist. O dovadă în acest sens ar fi faptul că Ipolit se împăcase cu Biserica încă înainte de a suferi moarte de martir.

Ca preot și apoi ca episcop, Ipolit a desfășurat, fără îndoială, și o activitate predicatorială în care a pus nu numai pregătire și zel, dar și un remarcabil talent oratoric.⁷⁹

Faima de bun cuvîntător a lui Ipolit răzbătu pînă departe în Orient, unde, în vremea la care ne referim, înflorea marele Origen. Acesta vizitînd Roma, în 212, a ținut neapărat să meargă și la biserica unde slujea Ipolit, spre a-l auzi vorbind.⁸⁰

Din nefericire de la Ipolit ne-a rămas prea puțin material omiletic propriu-zis. Astfel pînă la noi a răzbătut: Cuvînt la Sfînta Teofanie, o predică rostită la un botez și în legătură cu

⁷⁷ Bardenhewer, *Geschichte der altchristlichen Literatur* II, Ed. 2, Fr. i. Br. 1914, p. 444.

⁷⁸ Idem, *ibidem*.

⁷⁹ Bardy, *La vie spirituelle...*, p. 151.

⁸⁰ Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Patrologie*, p. 80.

Botezul Domnului. Unii pun la îndoială autenticitatea aceslei predici.⁸¹

I se atribuie de asemenea una din omiliile neautentice ale Sf. Ioan Hrisostom, intitulată: La învierea cea de a patra zi a lui Lazăr, cuvîntare care în manuscris poartă mențiunea explicativă: „Din comentarul fericitului Ipolit episcop de Bostra, la Evanghelia lui Ioan asupra învierii lui Lazăr“.⁸²

Ni s-au mai păstrat fragmente din omilia despre Paști.⁸³ Ni s-au păstrat de asemenea: Omilia contra unui oarecare Noet: *Demonstratio adversus iudeos*.

Trebuie să luăm în considerare și faptul că la baza lucrărilor exegetice ale lui Ipolit stau tâlcuirile sale omiletice fără ca totuși comentariile la care ne referim să reprezinte o simplă tahigrafiere a predicilor sale, cum în bună parte a fost cazul cu comentariile lui Origen. Dar, comentariile lui Ipolit, își păstrează tonul omiletic.⁸⁴ Așa sînt: Comentariile asupra lui Daniil, păstrat aproape în întregime și care e cel mai vechi comentariu cunoscut asupra Scripturii;⁸⁵ Comentariu asupra Cîntării Cîntărilor păstrat și el în mare parte și în care autorul valorifică „exegeza alegorică cu grația unui geniu oriental și cu o antrenantă căldură sufletească“.⁸⁶

După Ipolit, primul izvor al predicii este Sf. Scriptură. Creștinii trebuie să trăiască după învățătura lui Dumnezeu. Dar pentru a trăi după o asemenea învățătură, mai întîi trebuie s-o cunoască bine. „Căci după cum atunci cînd cineva voiește să se exercite în înțelepciunea veacului acestuia nu va putea să realizeze aceasta dacă nu-și va însuși părerile filozofilor, la fel toți cei cîți voiesc să se exercite în pietate, nu în altfel se vor exercita decît în învățăturile lui Dumnezeu. Să cunoaștem deci, ce binevestesc și ce învață Sf. Scripturi“.⁸⁷

Învățăturile trebuiesc luate așa cum sînt ele în textele sacre. Nimănui nu-i e îngăduit să pună în Scripturi alt înțeles decît cel pe care-l cuprind ele. „Cele ce predică Scripturile dum-

81 Bardenhewer, p. 600.

82 Diac. N. Corneanu, *Opera predicatorială a lui Hippolyt*, în: *Duh și Adevăr* 11—12 (1946), p. 7.

83 Bardenhewer, p. 600.

84 Puech, *Hist. de la littérature grecque chrétienne II*. Paris 1928, p. 556.

85 Cayrè, p. 212.

86 Idem, *ibidem*.

87 Omilia lui Hippolyt arhiepiscopul Romei și mîntîr la erezia unui Noet, cap. 9, ed. F. Schwartz, *Zwei Predigten Hippolyts*, München 1963, p. 12 — la Corneanu, op. cit., p. 8.

nezeiești acelea să le știm; cele ce ne învață, să le cunoaștem. Să credem așa cum Tatăl voiește să credem. Să-l preamărim pe Fiul așa cum El vrea să fie preamărit. Și cum vrea să ni-l dăruiască Duhul Sfânt, așa să-l primim. Nu după voința noastră nici cum vrem noi să înțelegem, nici violentînd cele date de Dumnezeu, ci precum El a voit să ne învețe prin Sfintele Scripturi așa să înțelegem”.⁸⁸

În activitatea sa predicatorială Ipolit înțelege să valorifice și Sf. Tradiție. „Vom crede, așadar, fericitilor frați, contorm predaniei Apostolilor că Dumnezeu Cuvîntul s-a pogorît din cer în Fecioara Maria...”.⁸⁹ Simbolul credinței de asemenea trebuie neapărat luat în considerare.⁹⁰

Ca formulă de adresă Ipolit folosea expresiile: iubitule; o, omule; fraților; fericitilor frați.⁹¹

În partea introductivă, Ipolit știa trezi atenția ascultătorilor sugerînd marea importanță pentru ei a învățaturii ce urma să fie tratată. Iată, de pildă, cum își începe predica în legătură cu Noet: „Unii răspîndesc pe ascuns o învățătură străină și anume (fac lucrul acesta) ucenicii unui oarecare Noet, de neam din Smirna și care a trăit nu cu mult înainte. Acest Noet, plin de sine însuși, căzu în mîndrie, stăpînit de un duh rău. El a spus că Hristos este însuși Tatăl și că, deci, însuși Tatăl s-a născut, a suferit și a murit. Vedeți ce mîndrie a inimii și ce umflare a duhului rău a intrat în el. Din diferite fapte s-a putut înțelege că Noet nu vorbea în numele unui duh curat. Cel ce săvîrșește blasfemul împotriva Duhului Sfânt e înlăturat dintre aleșii lui Dumnezeu. Noet acesta zicea că el e Moise și fratele său Aaron. Cînd fericiii preoți au auzit acestea, l-au chemat în fața Bisericii și-au făcut cercetare. Dar acela a negat de la început că ar cugeta așa (cum i s-a imputat). După aceea ascunzîndu-se în spatele altora și adunînd și pe alții care erau în aceeași eroare, voia să-și apere deschis dogma sa. Chemîndu-l din nou, fericiii preoți l-au făcut de rușine. Dar acela se opunea zicînd: „Ce rău fac dacă cinstesc pe Hristos?”. La aceasta presbiterii au răpus: „Și noi cunoaștem pe Dumnezeu cel unul; cunoaștem pe Fiul cel ce a pătimit așa cum a pătimit; pe Fiul cel mort așa cum a murit, a înviat a treia zi, șade de-a dreapta

⁸⁸ Hipolyt, *Contra haeres. Noeti* c. 9 MPG 10, col. 816—817.

⁸⁹ La Corneanu, *op. cit.*, p. 9.

⁹⁰ Idem, *ibidem*.

⁹¹ *Sermo in sancta theofania* 2 și 3; MPG 10, 857; *Fragmenta in Daniele* 5. *ibid.*, col. 645; *Contra haeres. Noeti* 8 și 9, idem, col. 816, 825.

Tatălui, urmînd să vină spre a judeca viii și morții. Spunem ceea ce am învățat. Atunci fiindu-i dovedită eroarea, l-au dat afară din Biserică. Acesta însă (Noet) a mers cu îngîmfarea pînă acolo că a organizat ademenirea altora (la erezia lui).⁹²

Rostite sub presiunea unui clocot interior și într-o cadență crescîndă, propozițiile introducerii pătrund adînc în sufletele ascultătorilor, le solicită interesul, le captivează atenția, le trezește curiozitatea făcîndu-i astfel receptivi pentru ceea ce urma să le transmită.

Cuvîntarea la Sf. Teofanie începe printr-o serie de întrebări care se succed într-un ritm atît de viu încît e peste putință ca ascultătorii să nu se adune din împrăștiere și să nu-și îndrepte privirile și atenția asupra vorbitorului. „Ce (altceva are o) frumusețe mai variată decît bolta cerului? Ce (altceva este mai frumos) decît înfățișarea grădinilor pămîntului plin de flori? Ce este mai repede (în mișcare) decît mersul soarelui — în cursa sa? Ce este mai plăcut ca lumina lunii și a constelațiilor?... Ce viețuitoare — mai de preț decît omul?... Ce este mai necesar ca apa?...”. După ce arată la cît de multe lucruri folosește apa, vorbitorul relevă și faptul întru totul vrednic de luat în seamă, că Hristos însuși s-a botezat în apa Iordanului.⁹³

În continuare autorul expune dialogul dintre Ioan și Mîntuitorul. „Eu nu pot boteza pe cei ce vin la mine fără ca mai întîi să-și mărturisească păcatele. Dacă aș vrea să te botez, tu ce ai de mărturisit? Tu ești cel ce ștergi păcatele și vrei să fii botezat cu botezul pocăinței? Chiar dacă aș îndrăzni să te botez eu, apoi Iordanul nu va cuteza să se apropie de tine”. Iată ce răspunde Mîntuitorul: „Botează-mă Ioane, ca nimeni, în viitor să nu disprețuiască Botezul. Vreau să fiu botezat de un serv, pentru ca nimeni, oricît de mare ar fi, să nu se rușineze a primi Botezul de la un preot, oricît de disprețuit ar fi acesta. Îngăduie să intru în Iordan pentru ca credincioșii să audă mărturisirea Tatălui și să cunoască puterea Fiului...”.⁹⁴

În continuare se arată că prin Botezul Domnului se înnoiește omul cel vechi și primește vrednicia de fiu al lui Dumnezeu; se împacă cele văzute cu cele nevăzute etc.

Autorul relevă că dacă Fiul a apărut în trup, El n-a fost

⁹² Ibid, col. 804—805.

⁹³ Cuvînt la Sf. Theofanie, cap. 1—2 (ed. H. Achelis: *Hypplyts kleinere exegetische und homiletische Schriften*, Leipzig 1897, p. 257—258. la: Corneanu, *Opera predicatorială a Sf. Hippolyt*, în: *Duh și Adevăr* 11—12 (1946), p. 11—12.

⁹⁴ *Sermo in sancta Theophania* 5, MPG 10, 856.

separat de sînul Tatălui. Prin trimiterea Duhului în chip de porumbel asupra lui Hristos s-a urmărit să se precizeze la cine se referă cuvintele Tatălui: „Acesta este Fiul meu...”.

Fiul a fost trimis în lume pentru regenerarea oamenilor prin apă și prin Duh, pentru renașterea lor sufletească și trupească. Tot cel ce iese din colimvitră va fi pătaș împreună cu Hristos la învierea din morți.

În încheiere dă îndemnuri pentru primirea Botezului. „Vino, așadar, și te renaște, o, omule, spre a deveni fiu al lui Dumnezeu. În ce chip (vei deveni fiu al lui Dumnezeu)? Dacă nu vei fi un desfrînat. Dacă nu vei săvîrși ucidere și idolatrie. Dacă nu te vei lăsa biruit de voluptate și de patima trufiei. Dacă vei șterge murdăria necurăției și vei lepăda povara păcatului.”. „Cel ce intră cu credință în baia renașterii se leapădă de diavol și se unește cu Hristos... Se dezbracă de robie și îmbracă vrednicia de fiu al lui Dumnezeu. Iese din Botez ca un soare strălucitor răspîndind razele dreptății. Dar lucrul cel mai important e că iese ca fiu al lui Dumnezeu și împreună-moștenitor cu Hristos căruia i se cuvine mărirea și puterea împreună cu bunul și de viață făcătorul său Duh acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.⁹⁵

În omilia privind erezia lui Noet, Ipolit expune erorile acestuia și le respinge ca nefiind în acord cu învățătura Sfintei Scripturi. Partea slabă a lui Noet, zice Ipolit, e că nu cunoaște bine Scriptura. Și cînd citează din ea o face trunchind textele și fără să țină seamă de context. Noet desfigurează Descoperirea de sus pentru a-și susține eroarea lui că Fiul n-ar fi distinct ca persoană, de Tatăl. Argumentarea lui Ipolit este susținută, strînsă, temeinică. Încît Noet, chiar dacă nu i-ar fi pe plac, va trebui să mărturisească precum că Tatăl e Dumnezeu cel atotputernic și Hristos Iisus este Fiul Lui, Fiul cel întrupat căruia Tatăl i-a supus toate afară de sine și de Duhul Sfînt. Va trebui să mărturisească precum că aceștia sînt trei.⁹⁶

Ipolit folosește și metoda alegorică. Astfel, citînd Baruh 3, 37—38 el tâlcuiește că Iacob și Israil, despre care e vorba în locul citat, nu-s altcineva decît Fiul. „Cine e Iacob și cine Israil cel iubit decît acela despre care se spune: „Acesta e Fiul meu cel iubit întru care am binevoit?...”. Cine e Israil dacă nu omul care vede pe Dumnezeu? Dar pe Dumnezeu nu-l vede decît Fiul

⁹⁵ Ibid, cap. 6—10, col. 857, 860—861.

⁹⁶ Contra haeres. Noeti, cap. 8. MPG 10, 816.

și omul desăvârșit care singur descoperea voința Tatălui. Căci zice Ioan: „Pe Dumnezeu nimeni nu l-a văzut niciodată; Fiul cel Unul Născut care este în sînul Tatălui acela a spus despre el“ (Ioan 1, 18).⁹⁷

Pentru înviorarea expunerii Ipolit folosește întrebarea, dialogul, adresa directă și destul de des antiteza. Iată cîteva exemple de antiteze: „Hristos fiind Dumnezeu nu a refuzat totuși să-și arate umanitatea cînd era flămînd, cînd era obosit, cînd era chinuit de sete, cînd dormea, — deși ca Dumnezeu nu avea trebuință de odihnă; cînd voia să îndepărteze paharul suferinței — deși pentru aceasta venise în lume; cînd transpira suferind, cînd fu întărit de către înger — El care întărea pe cei ce credeau într-însul și-i învăța să disprețuiască moartea; cînd s-a lăsat trădat de către Iuda, cînd a fost ocărît de către Caiafa — El care cu puțin înainte fusese cinstit ca un Dumnezeu; cînd a fost înfruntat de către Irod, El care va judeca lumea; cînd a fost luat în deridere — El căruia îi serveau mii și zeci de mii de îngeri și arhangheli...“.⁹⁸

Ipolit își încheia predicile cu îndemnuri corespunzătoare și cu o doxologie la care asocia uneori și Biserica în înțelesul de mediu în care să se practice preamărirea lui Dumnezeu: „Acesta (Iisus) este Dumnezeu și, din pricina noastră, este și om. Tatăl i-a supus Lui toate. Lui să-i fiem mărirea și puterea împreună cu Tatăl și Duhul Sfînt în Sf. Biserică, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin“.⁹⁹

Deși materialul omiletic ce ne-a rămas de la Ipolit este redus, totuși și din puținul acesta ne putem de seama de virtuțile oratorice ale teologului la care ne referim. Astfel, se poate spune că Ipolit a fost un predicator înzestrat și zelos pînă la pasiune în vestirea și apărarea mesajului evanghelic. Faptul că în cuvîntările mai sus amintite se face simțit un avînt destul de pronunțat, o gradație a expunerii, se folosesc antiteze și imagini, ne îndreptățește să conchidem că Ipolit reprezintă trecerea de la omilia obișnuită la cuvîntarea sintetică, cuvîntare care va lua tot mai mult în serviciul ei mijloace retorice tot mai înalte.

Aruncînd acum o privire de ansamblu asupra propovăduirii postapostolice putem constata următoarele:

⁹⁷ Ibid., col. 809, 812.

⁹⁸ Contra ereziei unui Noet, c. 18, la: Corneanu, Opera predicatorială a Sf. Hippolyt, în: Duh și Adevăr 1—3 (1947), p. 6.

⁹⁹ In sancta Theoph. MPG 12, 829.

1. — Predica postapostolică rămîne ființial legată de predica apostolică, de predica nouetamentară.

Ca fond ea ni se prezintă ca fiind adînc înrădăcinată în solul dumnezeieștii Descoperiri.

Respectul față de învățătura revelată pe de o parte, iar pe de alta, teama de a nu se strecura în cuprinsul ei idei care ar fi putut-o diforma, au determinat pe predicatorii epocii la care ne referim să-și dezvolte activitatea sub călăuzirea Scripturilor sfinte.

2. — În perioada postapostolică, predica nu mai este Revelație cum a fost predica apostolică. Dar nu e nici o simplă parafrazăre a textelor sacre. Propovăduirea postapostolică ia tot mai mult caracterul unei activități de adîncire și interpretare a textelor sacre preexistente, de interpretare și aplicare a mesajului biblic la trebuințele în continuă schimbare ale ascultătorilor. În perioada de care vorbim se formează conștiința că predica este și efort personal pe bază de pregătire temeinică și în cadrul Bisericii.

3. — În secolele doi și trei se face un pas important în ce privește diferențierea și individualizarea formelor de propovăduire. Denumirea de omilie se specifică pentru tîlcuirea pericopică, iar denumirea de logos se atribuie tot mai mult cuvîntării tematică.

4. — Ca metodă de interpretare s-a folosit mult metoda alegorică, cu scopul de a atrage atenția asupra adîncimii Scripturilor și de a îndigui păreri greșite asupra V. Testament promovate de unele cercuri eretice.

5. — Propovăduitorii au fost în primul rînd episcopii. Apoi și preoții. Și unii și alții — dar în primul rînd episcopii — socoteau ca principală misiune a lor propovăduirea mesajului scripturistic. Propovăduirea nu numai cu vorba, dar și cu fapta a învățăturii dumnezeiești, ca mijloc de canalizare a apei celei vii spre ogorul sufletesc al credincioșilor.

6. — Practică cu unele mijloace teologice mai dezvoltate și cu luarea în slujba ei a unor elemente noi de tehnică și structură, predica postapostolică pregătește și anunță propovăduirea perioadei imediat următoare, care avea să se înscrie în istoria Bisericii ca perioada de culminație a oratoriei patristice.

Indrumări omiletice

PREDICA LA DUMINICA STILPĂRILOR

Cînd mintea noastră este cîștigată pentru Dumnezeu, atunci și sufletul nostru și trupul nostru întreg este cîștigat pentru Dumnezeu. Cînd mintea noastră este cîștigată pentru Dumnezeu, atunci viața noastră întregă este luminată de darul lui Dumnezeu. Mintea noastră este cîștigată pentru Dumnezeu cînd se îndeletnicește fără încetare cu gîndul la Dumnezeu, cînd gîndul la Dumnezeu îi este ca o lumină în fața căreia toate se descoperă așa cum sînt.

Pentru a ne veni în ajutor spre a ne îndeletnici mereu cu gîndul la Dumnezeu, Sfînta Biserică — potrivit poruncilor Mîntuitorului — ne propovăduiește în chip neînșelător învățătura de mîntuire. Mai mult: ea a rînduit și zile anumite pentru pomenirea cea de peste an a unor evenimente din viața de pe pămînt a Domnului nostru Iisus Hristos, iar aceasta o face pentru a ne da puțința să fim și mai stăruitori în îndeletnicirea cu gîndurile cele mîntuitoare.

Potrivit rînduiei Sfintei noastre Biserici, în Duminica premergătoare Sfîntelor Paști facem pomenire despre intrarea cu biruință a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos în Ierusalim.

Ca toate cele ce le-a făcut Domnul, în vremea propovăduirii Sale pe pămînt, și intrarea în Ierusalim are un rost de mîntuire, de aceea și noi ne vom opri cu gîndul la ea, încredințați fiind că gîndul la această minunată intrare în Ierusalim ne este și el spre mîntuire.

Dacă încercăm să ne oprim cu gîndul asupra intrării în Ierusalim a Mîntuitorului nostru, în mintea noastră ea se înfățișează așa cum o vedem în sfintele icoane, adică după partea ei cea mai dinafară. Il vedem, parcă, pe Mîntuitorul șezînd pe mînzul asinei, înconjurat de ucenicii Săi.

În fața Lui se arată o mare mulțime de oameni, dintre care unii își aruncă veșmintele pe pămînt ca să treacă Domnul peste ele; alții aruncă în fața Lui stîlpări tăiate din capaci, iar alții au stîlpări în mîini. Parcă și strigînd îi auzim pe acei oameni: „Osana! Bine e cuvîntat Cel ce vine întru numele Domnului, Împăratul lui Israil“ (Ioan 12, 13).

Intrarea în Ierusalim a Domnului, pe lîngă partea ei văzută, are însă și o parte care poate fi numai înțeleasă, o parte lăuntrică, foarte însemnată pentru mîntuirea noastră. De aceea, conduși de Sfinții Evangheliști, vom căuta să o cunoaștem și pe aceasta, în dorința de a ne îmbogăți sufletele dintr-o astfel de cunoștință.

Domnul Hristos mergea în Ierusalim, de data aceasta, nu ca de obicei, ci călare pe mînz de asin. De ce mergea El astfel în Ierusalim? Mergea așa, ca să împlinească o veche proorocie referitoare la Mesia, în care se spune: „Nu te teme, fiica Sionului. Iată, împăratul tău vine se-

zînd pe mînzul asinei" (Ioan 12, 15). Această proorocie ucenicii n-au înţeles-o la început, dar de împlinirea ei şi-au dat seama mai tîrziu (Ioan 12, 16).

În orice proorocie se arată voia lui Dumnezeu (cf. II Petru 1, 20—21), deci a împlini o proorocie înseamnă a împlini voia lui Dumnezeu. Aceasta a făcut-o Mîntuitorul intrînd în Ierusalim.

Voia lui Dumnezeu este „ca toţi oamenii să se mîntuiască şi să vie la cunoştinţa adevărului" (I Tim. 2, 4). Mîntuirea chiar din veşnicie a fost plănuită să se îplinească prin jertfa lui Dumnezeu (Ef. 1, 3—14; II Tim. 1, 9; cf. Col. 1, 19 urm.),

Mergînd, deci, Domnul Hristos în Ierusalim, avea în vedere toate cele ale mîntuirii noastre, adică atît împlinirea proorociilor, cît şi împlinirea voii lui Dumnezeu în a se jertfi pentru noi. Despre mergerea Sa în Ierusalim Mîntuitorul însuşi le-a spus ucenicilor Săi, pe cale: „Iată, mergem în sus la Ierusalim şi Fiul Omului va fi vîndut arhiereilor şi cărturarilor şi-l vor osîndi la moarte şi-l vor da în mîna păgînilor, şi aceştia îl vor batjocori şi-l vor scuipa şi-l vor bîcni şi-l vor omori, dar după trei zile va învia" (Mc. 10, 33—34; Mt. 20, 18—19; Lc. 18, 31—33). Pentru că toate acestea pentru noi s-au făcut, bine este nouă a ne aminti cît mai des că mergînd la Ierusalim, cu ucenicii Săi, pentru cea din urmă oară, Fiul lui Dumnezeu făcea acest drum cu scopul de a împlini voia lui Dumnezeu, cu scopul de a se jertfi pentru noi, cu scopul de a ne mîntui, iar prin aceasta pildă ni se face, ca şi noi să călcăm pe urmele Lui (I Petru 3, 21) în a împlini voia lui Dumnezeu, chiar şi atunci cînd pentru a face aceasta ni s-ar cere multă lepădare de sine şi multă osteneală.

De la Sfîntul Evanghelist Luca aflăm că auzind cuvintele de bună cinstire pe care ucenicii i le spuneau Domnului, „oarecare farisei din mulţime i-au zis lui (Mîntuitorului): „Învăţătorule, ceartă-ţi ucenicii" (Lc. 19, 39), cuvînt pe care Domnul Hristos l-a întîmpinat, zicînd: „De vor tăcea aceştia, pietrele vor striga" (Lc. 19, 40), arătînd prin aceasta că bun lucru făceau cei ce îi aduceau cuvenita cinstire.

Sfîntul Evanghelist Matei, tot în legătură cu intrarea Domnului în Ierusalim, istoriseşte că „mai-marii preoţilor şi cărturarii, văzînd lucrurile minunate pe care le făcuse (Iisus) şi pe cei care strigau în templu şi ziceau: „Osana, Fiul lui David", se supărară foarte. Deci grăiră către El: „Auzi aceştia ce zic?". Ci Iisus răspunse: „Adevărat. Au niciodată n-aţi citit că din gura pruncilor şi a celor ce sug întocmi-vei laudă?" (Mt. 21, 15—16). Şi din aceste puţine cuvinte ale Sfîntului Evanghelist Matei înţelegem că nu toată mulţimea era de partea lui Iisus, chiar dacă erau destul de mulţi aceia care îi aduceau laudă.

Nu fără însemnătate este a ţine mînte şi faptul că Sfîntul Evanghelist Luca vorbeşte, în legătură cu intrarea în Ierusalim a Domnului, arătînd că înainte de a păşi în sfînta cetate, „cînd a fost aproape şi a văzut cetatea, a plîns de mila ei şi a rostit: dacă ai fi cunoscut şi tu, în această zi a ta, cele ce sînt spre pacea ta! Dar acum ascunse sînt de ochii tăi. Căci veni-vor zile peste tine cînd duşmanii tăi vor trage şanţ în jurul tău şi te vor împresura şi te vor strîmtora de toate părţile, şi te vor face una cu pămîntul, şi pe fiii tăi în tine, şi nu vor lăsa în tine piatră peste piatră" (Lc. 19, 41—44). Din acestea înţelegem că toate cîte s-au făcut la intrarea în Ierusalim a Domnului, ca şi intrarea însăşi, s-au făcut spre

binele cetății sfinte, dar cei ce locuiau atunci în acea cetate puține au înțeles din cele ce erau spre slava și folosul lor. Pe Domnul n-aveau să-l mai vadă decât atunci când urma să poată spune: „Binecuvântat este Cel ce vine întru numele Domnului” (Lc. 13, 15; Mt. 23, 39); iar de vederea Lui și de binefacerile Lui urmau să se învrednicească numai aceia care vor fi putut să spună din inimă astfel de cuvinte. Cei ce rămân, însă, în învârtoșarea inimii lor, necunoscînd pe Domnul, aceia niciodată nu-l vor vedea, nici nu se vor bucura de El (cf. Mt. 23, 37—38; Lc. 13, 34—35).

În sfîrșit, să nu uităm că Domnul Hristos, intrînd în Ierusalim, s-a îndreptat spre locul cel mai sfînt din această cetate, spre locașul lui Dumnezeu, spre casa Tatălui, adică spre templu (Mt. 21, 12; Lc. 19, 45—46; Mc. 11, 15). Aci găsi Iisus mare neorînduială, din pricina negustorilor și a zarafilor, pe care i-a și izgonit de acolo, pentru a aduce liniștea și rînduiala trebuitoare unui locaș de închinare (Mt. 21, 12—14; Lc. 19, 45—46; Mc. 11, 15—17).

Toate cele amintite pînă acum s-au petrecut în Ierusalim, către sfîrșitul activității pămîntești a Fiului lui Dumnezeu. Tainic, însă, cele ce s-au petrecut cu ocazia intrării în Ierusalim a Domnului Hristos se petrec adeseori cu mulți dintre noi și cu fiecare în parte. Atunci, ne spune Sfîntul Evanghelist Ioan, mulțimile i-au ieșit lui Iisus întru întîmpinare, pentru că auziseră de minunea pe care o făcuse El înviind pe Lazăr din morți (In. 12, 17—18). Acum, la noi, vîm multe vești din care cunoaștem nu numai puterea făcătoare de minuni a Fiului lui Dumnezeu, dar și însași dumnezeirea Lui. Cunoștința din auzire, însă, este numai o cunoștință dinafară. La această cunoștință dinafară trebuie să se adauge cunoștința cu fapta, cunoștința din făptuire, adică acea cunoștință care vine din însași împlinirea cu fapta a celor ce le primim prin predica auzită. Fără cunoștința din făptuire, cunoștința cea dintîi este nestatornică și neroditoare de cele ale mîntuirii.

Cînd ajunge la noi vestea despre lucrurile minunate ale lui Iisus, noi sîntem datori a căuta să-l cunoaștem din acestea și să dezvoltăm în noi dorința de a-l cunoaște cît mai bine. Precum cei de odinioară, auzind de El, i-au ieșit întru întîmpinare, tot astfel și fiecare dintre noi să-i ieșim întru întîmpinare, dar nu cu rîmuri luate din copaci, ci cu fapte bune, nu aruncînd la picioarele Lui veșmintele cu care ne acoperim trupul cel pămîntesc, ci dezbrăcînd de pe noi pe omul cel vechi, dimpreună cu patimile și poftetele lui rele (Ef. 4, 22; Col. 3, 9—10).

Cînd ajunge la noi vestea cea bună a propovăduirii despre Hristos, noi cunoaștem ceva din măreția Lui. La fel cunoaștem ceva despre El din însași propovăduirea Sa, din poruncile Sale. Dar nici această cunoștință nu este cunoștința cea desăvîrșită, ci numai un început de cunoștință. Cunoștința cea adevărată a lui Iisus Hristos este abia acea cunoștință pe care o dobîndim din împlinirea poruncilor Lui, căci „Domnul e ascuns în poruncile Sale, și cei ce-l caută pe El, îl găsesc pe măsura împlinirii lor”, zice Sfîntul Marcu Ascetul. Cu orice poruncă împlinită, Domnul ni se face cunoscut; prin orice virtute realizată, Domnul se întrupează în noi. Să-i deschidem, deci, calea către noi, împlinind poruncile Lui; să ne împodobim cu virtuțile care se realizează din împlinirea poruncilor, și-l vom avea pururea între noi.

Dar nu numai pe calea împlinirii poruncilor vine Hristos către noi, ci și pe calea Sfintelor Taine, mai ales prin Sfânta Taină a Euharistiei, în care ni se dă El însuși cu trupul și sângele Său.

E bine să luăm aminte că pe cînd cei din Ierusalimul de odinioară, la intrarea Domnului în această cetate, au avut puțința să-l primească unii mai din apropiere, iar alții mai de la depărtare, noi, în Taina Sfintei Cuminecături îl primim pe Mîntuitorul nostru nu în cetatea noastră, ca cei de atunci, nu în casa noastră, ca Zahau, nu în brațele noastre, ca drep-tul Simeon, ci în însăși ființa noastră. Dar ce găsește acolo, în ființa noastră, bunul Mîntuitor, care vine la noi și în noi, ca să împlinească voia Părintelui ceresc de a ne mîntui? Găsește adeseori chiar aceleași în- prejurări pe care le-a găsit odinioară în Ierusalimul cel pămîntesc. Gă- sește, adică, și gânduri și simțuri bune care îl preamăresc, dar găsește și gânduri pătimase, ce i se împotrivesc. Găsește și simțiri ce-i împletesc laude, dar găsește și simțiri potrivnice care trebuie înlăturate și nimicite. Ca atunci cînd a găsit în templu pe vinzătorii de oi și de boi și pe ne- guțătorii de porumbei și pe zarafi, găsește și acum în sufletul nostru gîn- duri ce își au pricina în patimi, gânduri ale slavei deșarte, ale iubirii de avere și ale iubirii de plăceri nepermise, care s-au așezat în locul ce i se cuvine numai lui Dumnezeu, tulburînd liniștea și rînduiala minții și a inimii, în care se cuvine a se aduce pururea slujbă lui Dumnezeu. Venînd, deci, Domnul nostru Iisus Hristos în sufletul nostru, El ține a face rin- duială în locașul minții, care este loc cuvenit lui Dumnezeu, locul închi- nării și al rugăciunii, dar pe care, prin patimile noastre, l-am făcut peș- deră de tîlhari.

Cu cît cineva este mai plin de patimi, cu atît și venirea Domnului Hristos îi este mai spre zguduire, cu atît venirea aceasta îi este mai puțin dorită și mai puțin dătătoare de liniștea pe care o aduce cu Sine în cei curați Cel ce este Mîntuitorul tuturor oamenilor, mai cu seamă al cre- dincioșilor (I Tim. 4, 10).

Toate acestea știindu-le noi, să ne cercetăm pe noi înșine, ca să știm în ce stare ne găsim, avînd să primim pe Domnul în ființa noastră, prin taina Sfintei Cuminecături — și de ne vom vedea goi de rîvna de a primi pe Fiul lui Dumnezeu prin poruncile Sale și prin virtuțile care se sator- nicesc în sufletul nostru din împlinirea sfintelor porunci, atunci să știm că nici din primirea Lui în taina Sfintei Euharistii nu avem folosul dorit de noi și voim de Domnul, căci nu sîntem între cei ce îi aduc Lui laudă, căci nu am recîstigat nevinovăția și simplitatea pruncilor, prin care se săvîrșește lauda lui Dumnezeu, ci sufletul nostru întocmește lauda pentru lucrurile cele deșarte, adeseori uitînd de Cel ce vine întru numele Dom- nului, spre mîntuirea oricui care crede într-însul și păzește poruncile Lui.

Cunoscîndu-ne starea noastră suflească, de împușinare și de învîrto- șare, mai presus de toate să cerem de la Mîntuitorul nostru Iisus Hristos ca venînd El la noi să ne curățească mintea și inima de gândurile și sim- țirile cele pătimase și să ne îndrepteze cunoștința spre lauda numelui Său celui Sfînt, ca să avem parte și noi cu aceia care i-au adus laudă și cu ei în veșnicie să fim acolo unde este glasul cel neîncetăt al lăudătorilor și dulceața cea nesfîrșită a celor ce îl iubesc pe El. Amin.

Ierod. TEOFIL PĂRĂIANU

PREDICĂ LA DUMINICA A II-A DIN POST

Iar Iisus, *văzînd credința lor*, a zis slăbănogului: „Fiule, iertate sînt păcatele tale” (Mc. 2, 5).

Ne aflăm în fața unei noi minuni a Mîntuitorului: vindecarea unui slăbănog, care la cuvîntul lui Iisus se ridică din patul suferinței, după ce Mîntuitorul îi iertase păcatele. Iisus Hristos îl eliberează întîi de slăbănogeala păcatelor, apoi de slăbănogeala trupească, arătînd astfel că una este legată de cealaltă. Minunea aceasta, însă, are multe sensuri. Ne vom îndrepta — astăzi — atenția asupra unui element din cele istorisite de Sf. Evanghelist Marcu — și anume că Mîntuitorul nu face minunea la cererea slăbănogului, sau pentru credința acestuia, ci o face pentru credința celor patru, care l-au purtat pe slăbănog pînă la casa unde era Iisus, care l-au urcat pe acoperiș (acoperișul fiind drept), au spart acoperișul și au coborît pe cel bolnav în fața lui Iisus. Minunată este credința acestor oameni, care stăruiau pînă la capăt cu convingerea că Iisus Hristos se va milostivi spre cel suferind și-l va vindeca!

Credința lor a fost în primul rînd credința în Dumnezeu, credința în Iisus Hristos, credința în puterea dumnezeiască a lui Iisus și în dragostea Lui nemărginită față de om. Poate că ei, pînă atunci, nu-l văzuseră pe Iisus, nu-l auziseră propovăduind Evanghelia. Poate că auziseră numai din zvonul public, din vestea ce „ieșise despre El pretutindeni în toată împrejurimea Galileii”, despre puterea Lui fără de asemănare în cuvînt și faptă. Ei au crezut în El. Au crezut că El poate să vindece pe slăbănogul care era mai mult mort decît viu. Credința aceasta puternică a lor a prețuit-o Domnul. Văzînd credința aceasta a lor, mărturisită prin fapte, Iisus le-a împlinit dorința.

Dar ei n-au avut numai credință în Iisus Hristos. Ei au crezut și în om, deși acesta era păcătos, au crezut și în viață, deși aceasta era aproape ca o scînteie gata să se stingă. Ei nu l-au părăsit pe slăbănog, ci l-au purtat și l-au dus să-l adape la izvorul sfințeniei, iubirii și vieții, la Iisus Hristos, cu convingerea că acest păcătos poate deveni bun, că are în el forțe bune, care — prin harul lui Dumnezeu — pot să iasă în lumină și să rodească — și că acest slăbănog poate deveni om în putere, că în el există puteri care, înmulțite prin darul lui Dumnezeu, pot să-l readucă la sănătate, la activitate.

Iată ceea ce vedem și învățăm la acești patru ostenitori ai iubirii: credința puternică în Dumnezeu, în Iisus Hristos și credința în om, încrederea în forțele bune din om, în vitalitatea lui biologică și spirituală, chiar dacă el este bolnav, chiar dacă el este păcătos. Această credință a prețuit-o Iisus. Această credință ține de esența creștinismului, căci din momentul în care Dumnezeu s-a făcut om și a petrecut între noi ca om, credința în Dumnezeu constituie o unitate cu credința în om, așa cum iubirea de Dumnezeu constituie o unitate cu iubirea de om. Cel ce crede în Iisus că e Dumnezeu-om, crede nu numai în Dumnezeu, ci și în om. Dacă Sf. Apostol Ioan afirmă: „Cel ce zice că iubește pe Dumnezeu și pe aproapele său îl urăște, mincinos este, căci cine iubește pe Dumnezeu iubește

și pe aproapele său" (I Ioan 4, 20—21). Același lucru îl putem spune despre credința-încredere: Cel ce crede în Dumnezeu, dar nu crede în om, este mincinos, căci cel ce crede în Dumnezeu are încredere și în om, care chipul lui Dumnezeu este și facerea mâinilor Lui, pentru a cărui mîntuire Dumnezeu trup s-a făcut și s-a răstignit pe cruce. Creștinul crede în om pentru că crede în Dumnezeu, pentru că în om vede chipul lui Dumnezeu și chemarea la asemănarea cu Dumnezeu. Pildă de încredere în om și prețuire a lui ne dă Dumnezeu însuși, căci deși omul a căzut în păcat, deși el a devenit rob al păcatului și morții, totuși nu l-a părăsit, ci l-a călăuzit înainte de venirea celui așteptat prin proorocii lui Israil și înțelepții neamurilor spre zarea de lumină ce strălucea în viitor, și — la „plinirea vremii" — a trimis pe Fiul Său cel unul născut și l-a dat ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică (In. 3, 16). Pentru că Dumnezeu nu vrea moartea celui păcătos, ci să se întoarcă și să fie viu. x

Măreață și negrăită este iubirea și încrederea lui Dumnezeu în om, chiar și față de cel căzut pe ultimele trepte ale neputinței fizice și morale! Căci Fiul Omului n-a venit pentru cei drepti, ci pentru cei păcătoși, că nu cei sănătoși, ci cei bolnavi, au nevoie de doctor (Mc. 2, 17).

Dacă Dumnezeu, dacă Iisus Hristos se apleacă cu atîta încredere peste om și-l cheamă la o viață nouă, plenară, datorî sîntem și noi — cei ce ne numim ucenici ai lui Hristos — să avem credința celor patru: credința în puterea dumnezeiască și dragostea milostivă a lui Iisus Hristos, credința în om, în fratele nostru, fie el drept sau păcătos, fie sănătos sau bolnav, fie de un neam sau altul. Și să mărturisim: cred în Iisus Hristos, Dumnezeu-om, izvorul veșnic al iubirii, al vieții, al sfințeniei. Cred în om, în puterile creatoare sădite de Dumnezeu în el, în destinul lui mareț. Cred în poporul român, creator de istorie, chemat de Dumnezeu spre o viață din ce în ce mai luminoasă, făurînd prin muncă o patrie tot mai puternică și mai fericită — și slujînd pacea, binele și fericirea omenirii. Cred în omenire, care se zbuciumă sub zărilor istoriei și prin muncă și luptă pășește spre orizonturi din ce în ce mai înalte. Cred în desăvîrșirea finală a omului, a poporului, a omenirii întregi, căci la aceasta ne-a chemat și ne cheamă Dumnezeu: să colaborăm cu El, spre dezvoltarea la maximum a forțelor creatoare ale omenirii, ca la vreme potrivită să ni se descopere pe piscurile veșniciei un „cer nou și un pămînt nou" și să ne învrednicească Domnul nostru Iisus Hristos să dobîndim și fericirea cea veșnică,

Arhim. N. MLADIN

DUMINICA A V-A DIN POSTUL MARE SLUJIRE ȘI ÎNĂLȚARE —

1. Sfinții Apostoli Iacob și Ioan sînt numiți de Învățătorul lor *Boanerges*, adică „fiii tunetului", pentru firea lor, ușor aprinsă spre minie. Urmașoarea împlinire caracterizează îndeajuns firea lor. Mîntuitorul pleacă cu toți Apostolii spre Ierusalim și trimite pe cîțiva dintre ei să-i găsească gazdă. Samarinenii nu sînt dispuși să-i ofere găzduire, „pentru că fața lui era îndreptată spre Ierusalim. Și văzînd ucenicii lui, Iacob și Ioan, au zis: Doamne, voiești să zicem să se pogoare foc din cer și să-i mistuiască, precum a făcut Ilie? Dar Iisus, întorcîndu-se, i-a certat" (Lc. 9, 51—55).

Deși auziseră pe Mîntuitorul, în repetate rînduri, și putuseră să-și însușească sensul învățăturii Sale, Sf. Apostoli Iacob și Ioan interpretau greșit ideea de bază a creștinismului: iubirea semenilor. Ei socoteau că fac o faptă bună prefăcînd în scrum o cetate ce se făcuse vinovată de lipsa de ospitalitate.

Sufletul lor încă nu se convertise decît în mică măsură. Sălășluia încă în cutele lui un mare păcat: trufia. Dovadă este faptul că ei cer Mîntuitorului să le facă favoarea de a sta unul de-a dreapta Sa și altul de-a stînga Sa, întru mărirea Sa. Pentru nesocotința lor, Iisus îi muștră și chemîndu-i mai aproape le spune: „*Care vrea să fie mai mare între voi, să fie vouă slugă. Și care vrea să fie între voi întii, să fie tuturor slugă, pentru că nici Fiul Omului n-a venit să i se slujească, ci ca să slujească El și să-și dea sufletul (preț de) răscumpărare pentru mulți*“ (Mc. 10, 35—45).

2. Cererea nesocotită a fiilor lui Zevedei este un prilej nîmerit pentru Mîntuitorul de a răsturna o serie de principii care aveau mare trecere pe atunci. Iisus se ridică împotriva acelor care rîvneau poziții numai pentru avantaje și glorie personală, fără să dăruiască ceva din vistieria lor morală sau materială — pentru binele tuturor.

În orînduirea morală instituită de Mîntuitorul, criteriul de valorificare a oamenilor se schimbă. „Hristos nu cunoaște decît o singură mărime: mărirea de a sluji. Cu aceasta se va măsura în cer. Ea este neatîrnătoare de coroane sau de sceptre, de **haine** de mătase, de slujbe înalte sau titluri. Hristos nu măsoară ascuțimea minții, nici sunetul cuvintelor noastre, cu atît mai puțin tăria mușchilor noștri...” (E. Fiedler: Omul cel nou, trad. de Păr. Nicolae, Cluj, 1941, p. 71). În orînduirea morală preconizată de Mîntuitorul oamenii sînt judecați și prețuiți după prisosul dăruirii lor, după jertfelnicia slujirii lor altora. „*Dacă cineva vrea să fie întii între voi, să fie tuturor slugă*“, accentuează Mîntuitorul.

Se va părea o absurditate această slujire a semenilor, a obștii, pînă la totală uitare de sine. Da, într-adevăr, este o absurditate pentru egoiști și zgîrciți, întrucît puținul pe care-l au nu le ajunge lor înșiși. „Cine nu-i în stare ori nu vrea să slujească, e semn că n-are nimic de dat; e slăbănog, neputincios, nedesăvîrșit, gol“. (G. Papini: Viața lui Iisus, trad., p. 233).

Slujirea stă la polul opus slugărniceii. Slujirea și slugărnicia sînt noțiuni exclusive. Slujirea este adevăr, slugărnicia este minciună. Slujirea este iubire neprefăcută, slugărnicia este fătărie și egoism feroce. Slugărnicia este spinare încovoiată față de cei mari și călcarea în picioare a celor mici. Slujirea urmărește scopuri mai înalte, nu caută ale sale, de vreme ce slugărnicia este prefăcătorie josnică, lichelism, nu vede lucrurile decît prin optică strîmbă și strîmtă a intereselor mărunte, oricît ar încerca protagoniștii ei să prezinte situația altfel. Slugărnicul e slab și mărginit sufletește, de aceea are mult de lucru cu sine, deci incapabil să le vină și altora într-ajutor. Omul mărunț se izolează, ridică baricade în jurul persoanei sale, încît cel care încearcă să se apropie de el, n-o poate face decît cu groază.

Slujirea implică o transformare profundă a ființei noastre, care aduce

cu sine traducerea în practică — în mod neșovăielnic — a comandamentelor iubirii de Dumnezeu și a oamenilor. Slujirea este legată indisolubil de un ideal înalt, în cazul nostru al creștinilor, de practicarea virtuților și obținerea mântuirii. Slujirea este un steag de luptă, pentru a înfrumuseța realitatea cotidiană, a o transfigura și a o înveșmînta într-un înalt înțeles al purității și sfînteniei. Idealul nostru poartă în brațe flori din paradisul pierdut: binele, adevărul, frumosul, pacea, frăția... Cucerirea și posedarea acestor flori este obiectivul oricărui slujitor autentic, bineștiind că în ele avem izvor de primenire și înnoire, atît pentru slujitor, cît și pentru atmosfera în care acesta trăiește.

3. Mîntuitorul a dat slujirii sensul adevărat, condiționînd dimensiunea morală a cuiva de aportul pe care-l aduce la promovarea intereselor legitime ale aproapelui, deci, de vederea lucrurilor, așa cum le vede Dumnezeu. Slujirea semenilor și obștii nu e înjosire, nici știrbire a demnității, cum greșit cred unii, ci saltare în ierarhia morală, vădînd o inimă caldă și înțelegătoare. E mare cel virtuos, cel ce nu face din rangul său un privilegiu; e mare cel ce face din slujire un apostolat. E mare și tare cel ce ajută, cel ce slujește în duhul iubirii nefățărite.

Intru învederearea slujirii ca principiu de conduită morală, Mîntuitorul aduce însăși divină Sa persoană. El „împăratul cerurilor, pe pămînt S-a arătat și cu oamenii a petrecut“, îmbrăcînd haina slujitorului. „*Iar eu în mijlocul vostru sînt ca omul care slujește*“ (Lc. 22, 27), zice Mîntuitorul. Tuturor le-a stat într-ajutor, tuturor le-a slujit, primind înfruntare și dispreț. În cele din urmă, a urcat liniștit dealul Golgotei, suferind moartea pe cruce, pentru că „*Fiul Omului n-a venit să-i slujească alții lui, ci să slujească El...*“.

Pilda Mîntuitorului este consfințirea practică a principiului iubirii curate și nemîtarnice. El a demonstrat tuturor, că înțîietatea nu se conferă arbitrar, în temeiul unui blazon sau a unei simpatii de moment, ci după merit, în măsura în care ai slujit, dăruind din lămură iubirii tale neprihănite pentru binele altora. De aceea, Sf. Apostol Pavel a dat ascultare întru toate acestei lecții pilduitoare „Căci deși față cu toată lumea sînt stăpînul meu însumi, m-am făcut rob (slujitor) tuturor, ca să cîștig pe cît mai mulți, zice el. Cu iudeii am fost ca un iudeu, ca să cîștig pe iudei...; cu cei slabi m-am făcut slab, ca pe cei slabi să-i cîștig. Tuturor m-am făcut toate, ca în orice chip să mîntuiesc pe unii“ (I Cor. 9, 19—21).

Creștinul este un *alter Christus*. Ca atare, el trebuie să imite pe Hristos, făcînd din slujire evanghelia cotidiană. Legitimarea primatului între oameni se sprijinește pe serviciile aduse obștii. Locurile de frunte nu se cuceresc uzurpînd drepturile altora și exploatînd munca lor, ci umplînd amfora sufletului cu sentimentul dragostei de frate și purtînd grijă de viața celor ajunși de izbeliște. În această înnobilare a inimii rezidă izvorul fericirii după care însetează orice ființă cuvîntătoare.

Mari sîntem prin bunătatea cu care sîntem gata să ajutăm pe oricine a ajuns în suferință. Să urmăm pilda sublimă a Mîntuitorului, aprinzînd în inimi flacăra slujirii apostolești, pentru ca soarele fericirii să-și trimită razele peste floată făptura.

Preot ION BUNEA

INVIAȚA ȘI TU CU DOMNUL

„Ieri cu tine m-am îngropat, Hristoase,
astăzi mă scol împreună cu tine“.

(Catav. Paștilor).

Hristos a înviat!

Din valea relativității și a umbrelor, din perspectiva suferinței și a morții în care ne aduce păcatul, — odată cu curgerea vremii de șapte săptămâni de rugăciune și post — am ancorat pe culmile absolutului divin, în praznicul strălucit al Învierii Domnului.

Sufletul nostru privește azi în jurul său și se umple de lumină pentru că toate cele duhovnicești s-au schimbat față de ziua de ieri. El saltă de bucurie pentru că ne-am unit cu Domnul, am ajuns în comunitate de viață fericită prin El, prin Sf. Mărturisire și Sf. Cuminecătură, prin credința cu care am adorat Patimile Sale și prin dragostea de operă și învătătura Sa.

Această bucurie pornește din Învierea Domnului. De fapt, experiența vieții religioase ne arată în chip intim și personal că centrul de gravitate al sufletului creștin este și rămâne Învierea Domnului. Din mormântul gol al Domnului se revarsă tainic și etern o liniște adâncă și o pace netulburată, peste ființa noastră și inima tresaltă în vibrații duhovnicești cu fior de veșnicie,

Totul este aici opera harului divin, care izvorăște din Învierea Domnului, din praznicul praznicelor și sărbătoarea sărbătorilor, din soarele mântuirii și al fericirii noastre. Sf. Înviere este temelia credinței noastre că Hristos Domnul este Dumnezeu adevărat care se jertfește pentru noi etern din dragoste infinită. Ea ne întărește nădejdea în învierea de obște a trupurilor noastre.

Învierea Domnului ne dă certitudinea absolută că există o veșnicie fericită pe care o putem câștiga fiecare prin trăire sinceră și permanentă în duhul dragostei Sale. Prin Învierea Sa s-au rupt încuietorile cele veșnice, iar puterea iadului și a morții s-a sfărâmat. „Unde-ți este moarte boldul, unde-ți este iadule biruința?“. Așa se întreabă Sf. Apostol Pavel (I Cor. 15, 55) și cu el se întreabă Sf. Ioan Gură de Aur în Cuvînt de învătătură la Învierea Domnului. Iadul s-a zdrobit și s-a golit de cei buni și drepti, iar moartea s-a omorît pentru cei ce viețuiesc în Hristos. Adam a înviat și Eva se bucură și cu ei ne bucurăm noi toți.

Hristos Domnul a înviat ca Om și ne-a arătat că și noi vom învia. El este primul om duhovnicesc care nu mai moare pentru că păcatul și diavolul nu-l stăpînește, iar moartea nu are putere asupra Lui. Domnul s-a jertfit pentru noi și a înviat ca să ne slobozească din păcat și să ne dăruiască viața cea veșnică, pe care am avut-o în paradis, dar pe care am pierdut-o prin neascultare de Dumnezeu.

Începînd cu Sf. Înviere a intrat în istoria Bisericii harul divin și cu el a strălucit icoana omului duhovnicesc pe care trebuie să o realizeze fiecare creștin și mai întîi preotul. Acum se pune temelia Bisericii, care este împărăția lui Dumnezeu pe pămînt. Înăuntrul acestei împărății, omul cel credincios primește forțe nepuizabile împotriva păcatului și a diavolului, pentru triumful idealului religios-moral, pentru personificarea și

îndumnezeirea sa, pentru slujirea devotată a valorilor absolute: Adevărul, Binele și Frumosul întrupate în Hristos Dumnezeu.

Ziua Învierii este începutul restaurării armoniei dintre om și Dumnezeu și a împăcării noastre unul cu altul. Ea ne cheamă la comunitatea de viață cu Dumnezeu și la înfrățire în Hristos, prin Hristos și pentru Hristos, pentru ca să se așeze pacea și buna învoire între oameni.

Ziua Învierii ne îndeamnă să zicem fraților, celor ce ne-au greșit și să le iertăm toate cile ne-au făcut. Iertându-ne și împăcându-ne unii cu alții, viața noastră se luminează și se umple de toată bucuria și valoarea, iar sufletul se renaște și petrece numai în sărbătoare și cu veselie cîntă cu îngerii din cer: „Acum toate de lumină s-au umplut și cerul și pămîntul și cele dedesubt pentru că prăznuim omorîrea morții, sfărîmarea iadului și începutul vieții veșnice.” (Catav. Paștilor).

La praznicul Învierii Domnului să zicem: Bucurați-vă și vă înălțați cugetul curat spre Domnul care prin cruce a adus bucurie la toată lumea, ne-a izbăvit de întristare și durere, de lacrimi și moarte. Toată suflarea să laude pe Domnul, pentru că vedem azi pe adevăratul și veșnicul nostru Mîntuitor, pe Fiul lui Dumnezeu și Fiul Fecioarei care, înviind din morți, a rupt zăpăsul păcatului și ne-a dezlegat de blestemul lui Adam.

Hristos cel înviat ne revelează supremele principii care guvernează viața noastră spirituală. El ne învață azi că Adevărul și Lumina sînt mai tari decît minciuna și întunericul; Binele și Iubirea înfrîng răul și ura; viața biruiește moartea și virtutea stăpînește păcatul. Dumnezeu călăuzește pașii omului pe drumul binelui și al progresului, al culturii și al civilizației.

Dar ziua Învierii este și începutul apostolatului creștin. La fel ca femeilor mironosițe și Apostolilor, Îngerul Domnului care a prăvălit piatra de pe mormînt în dimineața Învierii, ne zice și nouă: „Mergeți în mijlocul poporului și vestiți bucuria cea mare că Hristos Domnul a înviat din morți, că azi și în etern El este în Biserica Sa, pe Sf. Altar și-n Sf. Taine unde ne întîmpină pe toți!” Că El este Dumnezeu nostru care ne iubește și ne iartă, ne ocrotește; ne dă puteri cînd ne simțim slabi și fără ajutor, îngrijește de noi chiar cînd noi am uitat de rugăciune, de meditație, de contemplare și de toate faptele bune.

Dar, pentru a învia pe alții, *trebuie să înviiem mai întîi noi în Domnul, căci nu poți da altuia ceea ce tu nu ai*. Nu poți trezi pe altul la viața în Hristos, dacă tu dormi somnul morții duhovnicești dacă rămîi în puzderia păcatelor. Lumina se aprinde din lumină și viața cea nouă pornește de la tine, din exemplul tău cel bun, din lumina ta duhovnicească.

Murit-ai păcatului, l-ai depărtat de la tine, ești o frămîntătură nouă, un om nou, în gînd, în vorbă și în fapte? Dar dacă ești tot omul de ieri, omul cel vechi al păcatului, cîntarea ta este o vorbă goală și o aramă sunătoare care te osîndește pe veci. Tu nu vei simți bucuria Învierii Domnului.

Cu Luca și Cleopa să rugăm pe Domnul neîncetat să rămîină cu noi toți, ca lumina și harul Învierii Sale să ne călăuzească pașii în toate zilele vieții noastre, pentru ca să facem cele plăcute Lui, spre lauda lui Dumnezeu, bucuria și mîntuirea sufletelor noastre, acum și în veci. Amin.

Prot. Dr. SIMION RADU

„DE VOIEȘTI SĂ FII DESĂVÎRȘIT“

Ne amintim de dregătorul acela din pericopă (Mt. 19, 16 ș. u.): Cum a venit el la Iisus Hristos și cum, plin de încredere în sine, a legat discuție cu Domnul pe tema vieții celei de veci, Ne amintim de asemenea cum dialogul a mers bine pînă la un punct — și anume pînă în momentul cînd Mîntuitorul îi spune: „Dacă vrei să fii desăvîrșit, du-te, vinde averea ta, dă-o săracilor și vei avea comoară în cer; după aceea vino și urmează-mă“ (Mt. 19, 21).

Din clipa aceea dregătorul n-a mai scos un cuvînt. S-a posomorît, s-a încruntat, a rupt dialogul cu Domnul și a plecat „întristat, căci avea multe avuții“.

Pentru un credincios nu e rană mai adîncă lăsată în ființa lui de păcatul strămoșesc ca teama de năruire în neantul din care a fost adus la ființă.

Păcatul înseamnă îndepărtarea de Dumnezeu, întreruperea comuniunii cu El, închiderea față de El.

Lăsîndu-se călăuziți de instinctul de conservare hipertrofiat, credinciosul păcătos începe să adune, lacom, bunuri peste bunuri și să le îngămădească în jurul său, hrănindu-se cu iluzia că avuțiile îl vor putea păzi cumva de năruirea în neființă.

Din pricina groazei de neant el se lasă în stăpînirea lăcomiei și din pricina lăcomiei nu mai găsește drumul nici către Dumnezeu, nici către semenii.

Înconjurîndu-se cu bunuri spre a scăpa de spaima neantului, dregătorul își crează un alt neant: acela de a se simți sufocat între propriile sale bunuri.

Nu îngrămădirea lacomă de bunuri peste bunuri te scapă de gustul de cenușă al zădărniceii, de groaza alunecării în neființă, ci intrarea în comuniune cu Dumnezeu și cu semenii, și slujirea lor în cea mai deplină libertate.

Acesta e motivul pentru care Domnul îndeamnă pe dregătorul acela să renunțe la încovoierea asupra avuțiilor, să-și ridice privirile și să le îndrepte spre frații săi, oamenii, să le dăruiască, în semn de dragoste, bunurile sale. Să-și îndrepte privirile către El, către Iisus, și să-i urmeze dacă vrea cu adevărat să învele ce înseamnă a iubi dezinteresat și în cea mai deplină libertate pe Dumnezeu și pe oameni.

Dar să vedem mai de aproape cum a procedat Iisus cu dregătorul acela.

Ați băgat de seamă că între poruncile amintite de către Hristos interlocutorului, cele privitoare la datoriile față de Dumnezeu au fost trecute sub tăcere? I-a amintit de: „Să nu ucizi“; „Să nu fii desfrînat“; „Să nu furi...“. Dar nu i-a spus nici un cuvînt despre: „Eu sînt Domnul Dumnezeuul tău, să nu ai alți dumnezei afară de mine“; „Să nu-ți faci chip ciopît“; „Să nu ieși în deșert numele Domnului Dumnezeului tău...“. Oare să fi făcut-o întîmplător? Nu! Iisus n-a lăsat întîmplător neamintite poruncile referitoare la Dumnezeu. El cunoștea că punctul slab în viața celui dregător îl constituia tocmai negrija în împlinirea acestor porunci din pricina prea strînsei alipiri de bunurile sale.

Dacă Iisus i-ar fi amintit și acele porunci, dregătorul s-ar fi văzut pus dintr-odată într-o mare încurcătură. Cu poruncile din partea a doua a Decalogului avea sentimentul că a scos-o bine la capăt („Toate acestea le-am păzit din copilăria mea”). Nu tot așa de liniștit era în ce privește împlinirea obligațiilor prescrise de partea primă a Decalogului. Și dacă Domnul i le-ar fi amintit întâi pe acestea, dregătorul s-ar fi putut considera ca respins dintr-odată de Iisus și ca urmare, s-ar fi închis sufletește și ar fi înăbușit în el acel sănătos elan de a se depăși, de a face mai mult decât a făcut până în acel moment. El a pornit de la partea pozitivă din ființa dregătorului, amintindu-i întâi poruncile pe care acela și le socotea împlinite. Domnul a căutat să pună în lucrare mai întâi acel fond apercceptiv sănătos din sufletul dregătorului, pentru ca apoi, luînd în ajutor aceste puteri pozitive, să înlăture lipsurile din sfera împlinirii poruncilor primei părți a Decalogului.

Ce i-a cerut Iisus acelui dregător? I-a cerut două lucruri.

În împlinirea datoriilor față de semenii să facă un pas mai departe, punîndu-le la îndemînă bunurile sale. După aceasta să meargă și să-i urmeze Lui, Domnului, pentru a învăța de la El cum pot fi împlinite, de interesat, obligațiile față de Dumnezeu și de semenii.

Dar încercarea lui Iisus n-a dat rezultat, Și n-a dat rezultat pentru că dregătorul n-a înțeles că cel ce voiește să meargă pe calea desăvîrșirii, acela trebuie să fie gata de orice sacrificiu.

Credinciosul care-și clădește viața pe egoism — iar nu pe comuniunea activă cu Dumnezeu și cu semenii — nu poate înfăptui nimic durabil în direcția desăvîrșirii și a vieții de veci.

Se pune acum întrebarea: Oare numai îngrămădirea lăcomă de bunuri și alipirea egoistă de ele constituie piedică în calea desăvîrșirii? Nu! Experiența ne arată că mai sînt și alte lucruri care ne depărtează și de Dumnezeu și de semenii.

Iată, de pildă, ambițiile. Ambițiile deșarte. Cîți dintre noi nu ne lăsăm stăpîniți de asemenea ambiții, dînd cu coatele în toate părțile numai să ajungem acolo unde ne mîină ambiția... De cîte ori din pricina ambițiilor noastre nu treceam peste elementare rînduiri dînd pricină de scandală altora și producînd neîncredere în poziția noastră de următori ai lui Hristos.

Alții ne-am format ideile, obiceiurile, pasiunile, deprinderile noastre; ținem la ele ca la niște bunuri de mare preț și rezistăm cu îndîrjire cînd e vorba să sacrificăm ceva din ele în vederea unei mai efective împliniri a slujirii de Dumnezeu și de oameni.

Ambițiile deșarte, ideile depășite, pasiunile nestăpînite, automatismele deprinderilor, toate acestea sînt lipsuri care subminează comuniunea cu Dumnezeu și cu semenii,

De aceea îndemnul dat de Iisus ne privește și pe noi. Desigur, noi nu sîntem stăpîniți de lăcomia îngrămădirii de averi. Dar dacă ne uităm bine la ceea ce se petrece în inima noastră, la pornirile noastre spre slavă deșartă, la ambițiile și pasiunile nestăpînite, la obiceiurile și deprinderile care ne țin închiriciți într-un anumit fel de a fi, ne putem da seama cîte scăderi ne apasă și cît de mult ne-am alipit inima de ele ca de niște bunuri de mare preț.

Noi vrem să respectăm poruncile Decalogului, vrem să ne depășim și vrem să-l întrebăm pe Mîntuitorul ce anume să facem ca să dobîndim viața de veci?

Dar cînd a fost să dobîndească această viață dregătorul s-a poticnit. A refuzat să împlinească îndemnul lui Iisus și a plecat de lîngă El.

Noi nu vom face așa. Noi ne vom smeri și vom renunța la pasiunile noastre dezordonate, la ambițiile deșarte, la ideile și deprinderile învechite și la toate automatismele și astfel, eliberați de asemenea „avere”, vom merge pe urmele Mîntuitorului.

El nu ne dă numai învățătura despre slujirea lui Dumnezeu și a semenilor, ci ne dă și puterea de-a merge fără abatere pe calea unei asemenea slujiri.

Pr. Prof. D. BELU

TRUPUL NOSTRU ESTE BISERICA LUI DUMNEZEU

„Voi sinteți templul lui Dumnezeu celui viu” (II Cor. 6, 16).

Cu fiecare an, praznicul Înălțării Domnului actualizează adevărul de credință din fundamentul creștinismului, istorisit de Sf. Evanghelie, că după Învierea din morți, Mîntuitorul Hristos a petrecut pe pămînt 40 de zile, în care timp s-a arătat de mai multe ori Sfinților Apostoli și Ucenici, a mîncat, a vorbit, și i-a trimis la propovăduire în toată lumea (Mt. 28, 19), apoi s-a înălțat la cer și șade de-a dreapta Tatălui (Mc. 16, 19; Lc. 24, 51).

Iubiți credincioși, Domnul s-a înălțat la cer *cu trupul* cu care s-a întrupat, a petrecut pe pămînt, a pătimit, a murit și a înviat. Însă, prin Înviere, acest trup este preamărit. El a lepădat toate afectele, zice Sf. Ioan Damaschin, adică coruptibilitatea, foamea și setea, somnul și oboseala și cele asemenea. Și chiar dacă a gustat din mîncare după Înviere (Lc. 14, 41—43) n-a făcut-o în virtutea unei legi a firii „căci n-a flămînzit, ci în virtutea întrupării Sale ca să învedereze adevărul învierii că este însuși trupul Lui care a suferit și a înviat. N-a lepădat nici una din părțile firii, nici corpul, nici sufletul, ci avea și corpul și sufletul rațional și gînditor, volițional și afectiv și astfel se așează în dreapta Tatălui”. Despre felul cum trebuie înțeleasă această „dreaptă”, același părinte spune că nu trebuie să vorbim despre o dreaptă spațială a Tatălui. Căci cum va putea avea o dreaptă spațială cel necircumscriș (nemărginit, infinit)? Dreapta sau stînga au numai lucrurile circumscrise (mărginite). „Numim dreapta Tatălui slava și cîntea dumnezeirii în care Fiul lui Dumnezeu, ca Dumnezeu și deoființă cu Tatăl, există înainte de veci și în care, după ce s-a întrupat, în vremurile din urmă, șade și cu trupul deoarece trupul lui este slăvit împreună cu El. Căci este închinat de toată creația într-o singură închinăciune împreună cu corpul lui”. (Dogmatica, trad. D. Fecioru, București 1938, p. 235—236). Așadar, prin Înălțarea la cer Domnul n-a părăsit trupul luat din Sf. Fecioară Maria și tot cu acest trup va veni, la sfîrșitul veacurilor, pe norii cerului, înconjurat de sfinții îngeri, șezînd

pe tronul slavei dumnezeiești, să judece toate neamurile pământului (Mt. 25, 31—46).

Înălțarea Domnului la cer este mărturia ridicării firii omenești la suprema treaptă de intimitate și unire cu Sf. Treime; este dovada cinstirii și puterii ei desăvârșite, a preamăririi și intrării Sale în sinurile Dumnezeirii. Prin aceasta Hristos a așezat natura omenească înduhovnicită peste cinstirea oștilor cerești, Heruvimii și Serafimii, care păzeau porțile raiului, iar acum se minunează cum s-a învrednicit — prin spălarea de păcat — să intre în împărăția cerurilor, în comunitatea de viață fericită cu Dumnezeu. (Cf. și Sf. Hrisostom, Cuvântări la praznicele împărătești. Trad. D. Fecioru, București 1938, p. 230).

Cu toată intimitatea supremă și desăvârșita îndumnezeire la care s-a înălțat firea omenească, Domnul rămâne legat de noi pe veci; rămâne Om deplin și modelul nostru de viață.

Deși ridicat în slava cerului, El păstrează întreaga noastră omenitate, fără de păcat, așa cum a rânduît-o Dumnezeu de la creațiune. Prin aceasta ne arată că dacă vom trăi în duhul iubirii Sale, fiecare ne putem înălța, prin colaborarea cu harul Său, la superlativul perfecțiunii duhovnicești, la treapta îndumnezeirii. Cu alte cuvinte, fiecare om poate să realizeze asemănarea cu El, dacă devine nepătămitor și sfânt. Omenitatea Domnului ne poate transmite tuturor toată puterea divină, întreg harul pentru îndumnezeirea noastră. Căci, prin slăvita Înălțare, Domnul este mai aproape de noi mai mult decât oricând „prin aceeași plenitudine a omenității ca și Fecioara Maria, dar cu o intensitate și o cuprindere supraumană din cauză că omenitatea Sa este mediul desăvârșit al acțiunii atotputernice și atotprezente a Dumnezeirii”. (D. Stăniloae, Iisus Hristos sau Restaurarea Omului, Sibiu 1943, p. 343).

De fapt acesta este chiar scopul întrupării Logosului divin: apropierea maximă de noi oamenii, ca să ne ridice la Dumnezeu Tatăl prin har, prin cuvântul și prin viața Sa. Prin Înălțare, omul în special — și întreaga natură — este adusă la intimitatea Sf. Treimi, în comunitate de viață cu energiile divine care se revarsă bogat și etern. Prin înălțare, Domnul pătrunde cu harul Său cele dinlăuntru ale sufletului omenească, îl purifică și-i imprimă o mișcare hristocentrică, către chemările cerești, către idealul transcendenței și al veșniciei, devenind una cu Trupul Său tainic și zidind Biserica Sa prin pogorîrea Sf. Duh care „s-a așezat mai întâi, în chip desăvârșit, peste omenitatea lui Hristos ridicată în ultima intimitate divină”. (Cf. Id., ibid., p. 344). De atunci, și prin aceasta, Hristos Domnul este în etern Mijlocitorul și Impăciuitorul între creatura păcătoasă și Dumnezeu. (Cf. Id., ibid., p. 344). De atunci Domnul este Mîntuitorul lumii și Păstorul cel bun care-și pune sufletul pentru oile Sale. El este ușa prin care se intră în staulul oilor. Toți cîți au venit înainte de El au fost furii și tâlhari, iar oile nu i-au ascultat. Numai cine merge după El ajunge la pășunea mîntuirii, acela are viața veșnică din belșug. (In. 10, 10).

Dragostea infinită care l-a coborît pe Domnul din cer și l-a suit pe Golgota, rămîne cu noi după slăvita Înălțare. În cer Mîntuitorul nu uită de jertfa pe care a adus-o pentru păcatele noastre și nu se rușinează de ea și de noi. În starea de preamănire, El este Mielul care, „jun-

ghiat" (Ap. 5, 6), stă la temelia mîntuirii; întreține dinamismul lumii pentru desăvîrșire și o duce către progresul duhovnicesc în veșnicie. (Cf. Id., ibid., p. 351).

*

După Sf. Ioan Hrisostom, Înălțarea Domnului descopere dărnicia cea mare a lui Dumnezeu. „Astăzi, zice el, s-a făcut împăcarea lui Dumnezeu cu neamul omenesc. Astăzi a fost distrusă dușmănia veșnică și s-a nimicît îndelungatul război. Astăzi *s-a reîntors o pace minunată*, că cine ar fi putut să împăce pe Dumnezeu cu omul căzut? (Ibid., p. 228). Dacă, înainte de Înălțare, omenirea stătea departe de Dumnezeu, pentru că era robită de păcatul lui Adam, acum este ridicată pe tronul lui Dumnezeu ca să poată lucra cu puterea Lui. Acum Dumnezeu ridică pe om la Sine și-i zice: „mîntuiește-ți singur frații, iar pentru aceasta îți pun la dispoziție toată puterea mea, îți dau harul meu“. Din dragoste, El face Om adevărat pe Unicul Său Fiu identificîndu-se cu noi, frații Săi, și să ne așeze în comunitatea fericirii, de-a dreapta Tatălui. (Cf. și Stăniloae, ibid., p. 353). Prin El, din nevrednici, vinovați și pierduți, am devenit nevinovați, regăsiți și prețuiți, dotați cu puteri negrăite ca să ne înălțăm de pe pămînt la cer. El ne-a împăcat cu Dumnezeu luînd asupra Sa pedeapsa care se cuvenea nouă și ne-a răscumpărat din blestemul legii, făcîndu-se pentru noi blestem (Gal. 3, 13). Nu se poate imagina o înjosire mai groaznică a omului prin păcat, dar nici o preamărire și înălțare mai mare decît a Domnului. Aceasta este taina nepătrunsă a voii lui Dumnezeu care, prin Mîntuitorul Hristos, ne-a trecut din moarte la viață și de pe pămînt la cer.

Astfel, în persoana Fiului lui Dumnezeu și Fiul Omului firea omenască înălțată la cer se bucură de *suprema demnitate*. Fiind așezată pe tronul dumnezeiesc, ea participă la conducerea înțeleaptă a lumii și la înfricoșata judecată a tuturor oamenilor care au existat sub soare,

Praznicul Înălțării este prilej de meditație și reculegere. De o parte, ne arată că omul, alcătuit din suflet rațional și din trup material, este coroana creațiunii, capodopera ei, microcosmosul, domnul și stăpînul universului, așa cum a voit Dumnezeu de la început. De altă parte, trupul nostru material este creat de Dumnezeu, este opera Lui, ca și sufletul.

Praznicul Înălțării ne luminează credința în adevărul că trupul este lăcașul și colaboratorul sufletului și împreună părtaș la toate cele bune sau cele rele ale acestuia.

Ca atare, trupul nu trebuie înjosit, disprețuit, batjocorit și spurcat cu vorbe și cu fapte murdare. El nu trebuie făcut unealta celui rău, a poftelor și patimilor și a tuturor plăcerilor vinovate; *nu trebuie făcut izvor de păcate*.

Vorbînd despre cînstirea și sfințirea trupului nostru, Sf. Apostol Pavel ne învață că nu ne este dat spre desfrînare, ci pentru Domnul și Domnul este pentru trup. Și după cum Dumnezeu a înviat din morți Trupul Sînt al Domnului, tot așa ne va învia și trupurile noastre (I Cor. 6, 13). Prin creațiune trupul aparține lui Dumnezeu, iar prin Botez devine mădular al trupului tainic al Domnului, al Bisericii Sale. De aceea nu trebuie să facem măduarele lui Hristos măduare ale desfrînării.

În consecință, Sf. Pavel ne poruncește să fugim de desfrînare, ca să

nu păcătuim în trupul nostru, pentru că este Biserica lui Dumnezeu, este *templu al Duhului Sfânt care este întru noi*.

Să omorăm, deci, tot răul din trupul nostru cît sîntem în viață, să fim morți cu trupul față de păcat, să-l cinstim că este Biserica lui Dumnezeu și nici o ispită și poftă satanică să nu ne mai stăpînească.

Din trupul nostru încreștinat, ieșit curat din apa Botezului și din baia Spovedaniei, să lepădăm haina omului vechi, zdrențăroasă și murdară; să alungăm de la noi poftele și patimile josnice și să ne îmbrăcăm în haina bucuriei umblînd după pilda omului nou care este Iisus Hristos, Cel ce ne-a răscumpărat cu prețul Sîngelui Său. Să împlinim porunca Sf. Apostol Pavel, care zice: „Preamăriți dar pe Dumnezeu în trupul vostru și în duhul vostru care sînt ale lui Dumnezeu“ (I Cor. 6, 20).

Să nu uităm, apoi, că în clipa morții, trupul așezat în mormînt așteaptă învierea deobște și unirea cu sufletul, la venirea a doua a Domnului, pentru ca împreună să se prezinte în fața dreptului Judecător să primească cele bune, dacă s-a sfințit și s-a îndumnezeit — șederea de-a dreapta Tatălui ceresc — sau să fie pedepsit pentru faptele cele rele.

Praznicul Înălțării să ne întărească credința în dragostea Mîntuitorului Hristos care șade cu Trupul preaslăvit de-a dreapta Tatălui și răspunde la cererea inimii noastre prin inimiile Sale plină de milă și de fericire pentru noi. Amin.

Prot. SIMION RADU

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

MOTIVUL SOLAR IN ORNAMENTICA STILPILOR FUNERARI

Motivistica stîlpilor funerari¹ românești este foarte bogată și variată. În unele zone și în special în Maramureș, pe stîlpi sînt crestate, pictate sau executate în combinația acestor două tehnici scene din viața defunctului, precum și piese folclorice. În această privință cimitirul din comuna Săpința (raionul Sighet, regiunea Maramureș) a fost declarat „cimitir de artă populară” datorită exemplarelor foarte reușite de aci.

Pe stîlpii noștri funerari întîlnim ornamente străvechi ca: spirala, meandrul, valul, zigzagul, dîntele de lup și alte motive ornamentale care atestă existența acestora din cele mai vechi timpuri. Se știe că motivele enumerate mai sus apar încă din neolitic și se continuă neîntrerupt, pînă în zilele noastre, pe numeroase obiecte cu caracter etnografic sau pe obiecte de cult așa cum este și în cazul de față.

Cele mai reprezentative motive ornamentale străvechi, întîlnite pe stîlpii noștri funerari, rămîn totuși cele astrale, care se întîlnesc sub diferite forme și în diferite combinații cu alte motive ornamentale pe tot teritoriul patriei noastre. În cele ce urmează ne propunem să ne ocupăm de cîteva dintre cele mai des întîlnite forme de reprezentare ale motivului solar.

Asemenea celorlalte motive, soarele este reprezentat pe stîlpi, indiferent de materialul din care aceștia sînt confecționați: lemn, piatră, marmură, ciment și mai puțin din metal, neexistînd forme specifice de reprezentare a motivului ornamental, în funcție de materialul din care a fost confecționat stîlpul respectiv. Evident, realizarea artistică a motivisticii diferă de la un material la altul, așa cum diferă de altfel și de la caz la caz, în funcție de măiestria artistică la care a ajuns creatorul popular care i-a confecționat și ornamentat.

Motivul solar este plasat în cîmpii ornamentale ai stîlpilor funerari de obicei acolo unde se îmbină brațele crucii sau la mijlocul stîlpilor. Observăm că atunci cînd în centrul stîlpului se întîlnește răstignirea, nu se renunță la motivul solar, ci în dreptul mîinilor se întîlnește soarele și luna.

De obicei, în asemenea cazuri, soarele este în dreptul mîinii drepte și luna în partea stîngă. Aceasta nu constituie însă o lege general valabilă și respectată cu strictețe. Se cunosc numeroase cazuri cînd în același cimitir, indiferent de zona etnografică, asistăm la o inversare a acestor

¹ În materialul nostru preferăm termenul de „stîlp funerar”, pe care-l vom folosi în tot decursul scrierii deoarece noi ne situăm pe pozițiile cercetării etnografice a motivului respectiv pe obiectele amintite. Stîlpii sînt mai vechi decît crucile, iar în popor se folosește adesea termenul de „stîlp” și pentru cruce.

motive ornamentale. Este greu de dat o explicație valabilă în stadiul actual al cercetării. Desigur că cercetările viitoare vor tinde să lămurească această problemă, pe care nu o considerăm întâmplătoare și pe lângă care etnograful nu poate trece indiferent.

Ca tehnică de lucru, motivul solar este sculptat. Mai rar se întâlnește tehnica picturii și mult mai rar combinația sculptură-pictură. Se întâlnesc și cazuri de excizie sau combinația excizie-pictură, precum și pirogravură.

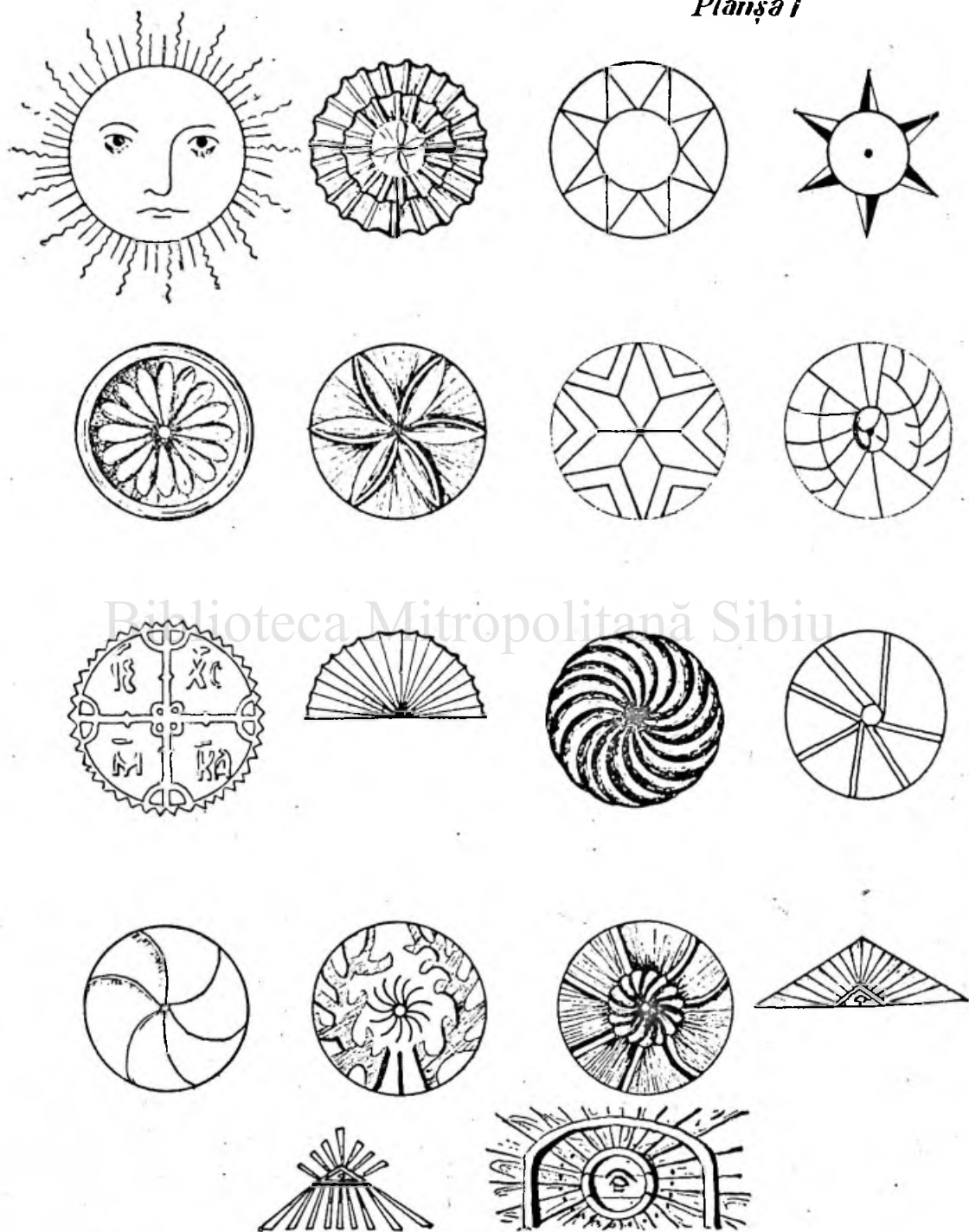
Cele mai frecvente cazuri de reprezentare grafică sînt motivele cunoscute pe planșa noastră sub nr. 1—9 și 11—15. Mai rare sînt motivele de tipul de pe planșa (fig. 10). Cele reprezentate sub nr. 16 și 17 se confundă cîteodată cu ochiul lui Dumnezeu, iar de tipul „ochiul” în centrul motivului solar (planșa, fig. 18) nu cunoaștem decît un singur caz din cimitirul ortodox sibian.

Ca stil, motivul apare, așa cum am mai amintit, în numeroase forme și combinații. Cel mai des apare avînd raze drepte, așa cum este imaginat de popor, stînd pe loc, la amiază (planșa, fig. 1—10, 16—18), indiferent de faptul că are un singur rînd de raze (planșa, fig. 1, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 16, 17 și 18), două rînduri de raze (planșa, fig. 7), sau trei rînduri de raze (planșa, fig. 2).

Detaliul la statuia zeiței Hecate din lapidariumul Muzeului Brukenthal din Sibiu.
Foto I. Drăgoescu.

Cîteodată, razele amintesc de forma petalelor unei margarete sau, poate, de floarea soarelui (planșa, fig. 2, razele interne, 5 și 6, care sînt stilizate într-un geometrism perfect). În alte cazuri, acesta poate fi confundat cu o stea (planșa, fig. 3 și 4).

Planşa I

Planşa a fost executată de Cornel Grigore, după fotografiile lui I. Drăgoescu, în ordinea stabilită de autor.

O altă formă de reprezentare o constituie soarele urcînd pe bolta cerească (planșa, fig. 11, 12 și 13).

Se cunosc și cazuri cînd soarele este reprezentat coborînd (planșa, fig. 14).

Nu am reușit încă să ne explicăm pînă în prezent motivul solar cu 3 rînduri de raze dispuse în 3 feluri (planșa, fig. 5). Aici, după cum se vede, razele exterioare reprezintă un soare stînd. Cele mijlocii reprezintă un soare urcînd, în timp ce rozeta din mijloc reprezintă un soare coborînd pe bolta cerească. Aceasta nu poate fi o consecință sau o suprapunere întîmplătoare

În legătură cu maniera de reprezentare am vrea să mai observăm și faptul — extrem de valoros — cînd soarele este reprezentat ca avînd fața unui fecior, așa cum este atestat încă în credințele populare, precum și pe unele stele funerare sau reprezentări grafice străvechi.

Nu am reușit însă să stabilim cînd apare o formă de reprezentare și cînd apare cealaltă. Cercetările de arhivă și mai ales cele de teren — din colecțiile muzeale și de pe șantierele arheologice — ne vor permite să stabilim într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat, cu exactitate, apariția diferitelor motive ornamentale. În această privință, un strălucit exemplu ni-l oferă statuia romană reprezentînd pe zeița Hecate, care pentru noi reprezintă cel puțin un dublu interes: Pe de-o parte, motivul solar, într-o formă care amintește de figura 3 de pe planșa noastră (vezi foto nr. 1); pe de altă parte, existența motivului solar — reprezentarea grafică a unui zeu al luminii în ornamentica zeiței Hecate — zeița întinericului — ne permite să constatăm existența unui animism încă din acea vreme. De altfel, despre însăși zeița Hecate se afirmă că ar fi fost și zeița luminii — și în acest caz lucrurile s-ar lămurii.

În cele de mai sus ne-am mărginit să prezentăm numai rezultatele parțiale ale cercetării noastre, pe care le considerăm totuși suficiente pentru o bază de discuții. Desigur că prin continuarea muncii de depistare a materialelor necesare întocmirii unui studiu vor ieși la iveală noi și interesante date, care ne vor ajuta la lămurirea problemei.

ION DRĂGOESCU

INSEMNĂRI RĂMASE DE LA PREOȚII DIN COMUNA SIBIEL (RAIONUL SIBIU) CU PRIVIRE LA MERSUL VREMII

Unele însemnări rămase de la preoții din Sibiel amintesc din cînd în cînd despre mersul vremii, cu ani buni, cu recolte bogate sau ani răi, care au adus uneori foamete, ce a lăsat urme adînci în amintirea oamenilor.

În decursul vremurilor, ținuturile locuite de români au cunoscut ani grei, „vremuri de lipsă și nevoi“, provocate de urgile naturii, mai ales de secetă, care aducea cu ea foamete ce uneori era deosebit de cumplită.

Unele din aceste nenorociri abătute peste poporul român sînt pomenite în documentele vremii, însă peste altele s-a așternut negura uitării.

Așa este pomenită foametea din timpul lui Ștefan cel Mare,¹ apoi cea din vremea lui Ștefan Vodă Lăcustă.²

Intr-un document din 7 octombrie 1543 este pomenită „foametea cea mare” din acel an, provocată probabil de o secetă mare.³

În anul 1584 atît Țara Românească, cît și Moldova, cunoaște o altă foamete,⁴ care este urmată de o alta în 1621.⁵

Țara Românească este bîntuită de foametea din 1629,⁶ după care urmează cea din 1644.⁷

Atît în Moldova cît și în Țara Românească bîntuie în 1660⁸ o foamete grozavă, despre care au rămas numeroase urme documentare.

După cît se vede, anii răi urmați de foamete s-au succedat destul de repede unii după alții și de aci încolo au urmat alții — la distanțe tot așa de scurte — pe care nu-i mai amintim.

Aceste calamități ale naturii de regulă se întindeau și asupra Ardealului, dar ele sînt menționate aci mai puțin decît în Moldova și Țara Românească.

În Ardeal este pomenită o foamete ce a bîntuit între anii 1815—1817.⁹ rămasă în tradiția poporului cu numele de „foametea cea mare”.

Intr-o Psaltire aflată în satul Sibiel este menționată această foamete cumplită provocată nu de secetă, ci de căderea unei zăpezi mari la sfîrșitul lunii aprilie, care a compromis toată recolta.

Informația e consemnată de popa Vasile Cornea din Sibiel, în Psaltirea tipărită la Sibiu, în 1805, care a fost descoperită în 1917 de colecționarul de cărți și documente vechi Nicolae Bembea, la Ion Cornea bătrînul, nepotul popii Vasile.

Popa Vasile Cornea s-a născut în Sibiel, în anul 1777. El s-a ocupat cu negustoria de fructe, miere de albine, ceară, vin, fînă, seu de oaie, unt și brînză, cutreierînd satele Ardealului pînă în spre Mureș și în spre Făgăraș. În 1815 se preoțește, ajungînd popă în Sibiel în locul popii Ioan Micul, care a murit în 1808. El avea legături de prietenie cu episcopul Vasile Moga, care adeseori vizitează pe popa Vasile, iar în anul 1830, cînd popa Vasile Cornea moare, vlădica Vasile Moga ia parte la înmormîntarea lui.

Încă înainte cu un an ca Vasile Cornea să se preoțească, Țara Ardea-

1 Gh. I. Georgescu, op. cit., p. 356—359; C. Andreescu și C. Stoide, Ștefă-p. 34, n. 4 și p. 60; Gh. I. Georgescu, Foametea din 1660, în Țara Românească, în „Revista Istorică Română”, vol. XVI, 1946, p. 355.

2 M. Kogălniceanu, Cronicele României sau Letopisețele... București 1872, p. 200; Gh. I. Georgescu, op. cit., p. 355.

3 Greceanu, Genealogiile... I, București 1913, p. 68; Gh. I. Georgescu, op. cit., p. 355.

4 Greceanu, op. cit., p. 100; M. Kogălniceanu, op. cit., p. 236—237; Gh. I. Georgescu, op. cit., p. 355.

5 I. Ionescu, Grăjdana, p. 5, doc. 7; Ghibănescu, Surete și Isvoade II, doc. 205; Gh. I. Georgescu, op. cit., p. 355.

6 C. I. Filitti, Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino, București 1919, p. 143, 144; Gh. I. Georgescu, op. cit., p. 355.

7 I. Ionescu, op. cit., p. 10, nota 70; Gh. I. Georgescu, op. cit., p. 355.

8 Gh. I. Georgescu, op. cit., p. 356—359; C. Andreescu și C. Stoide, Ștefă-niță Vodă Lupu, p. 118—119.

9 Șt. Pascu, Istoria Transilvaniei, Blaj 1944, p. 190.

lului este bintuită de o foamete mare, care ține doi ani. În călătoriile sale prin Ardeal, ca negustor, el ajunge să cunoască cât a fost de cumplită această foamete. Impresionat de nenorocirea care s-a abătut asupra popoului, el scrie cu litere cirilice, pe 4 pagini, în Psaltirea amintită mai sus, despre această foamete, pe care o redăm în forma ei originală:

„În anu 814 și 815 au fost foarte nevoie și lipsă de bucate. Că cu 2 zile înaintea Sfântului Georgie au nins o zăpadă foarte mare. Fiind pomi toți înfluriți și s-au stricat poamele¹⁰ și cucuruzu¹¹ și au stat 2 zile și s-au dus după aceia (.) la o săptămână au nins altă zăpadă mai mare atât de groajnică cât sau rupt pomi de tot și fagi de nou înfrunzit tot anul ei au stat uscați tocma ca iarna că atita au fost de mare (mai) ales în pădurii au fost tocmai pînă la briu, și au stat o săptămână. Și s-au stricat poamele (.) toate și legumile cîte au fost Sămănite pînă întra cea vreme sau prăpădit toate. Cucuruzu abia au răsărit a treia parte; poame; prune, vin; nau fost nice puțin, arari arari au fost cîte vodouto pe olt și peste mureș. Și sau făcut întraceaia vr vreme scumpete foarte mare griu 7 zloți,¹² cucuruzu 5 zloți; vinu fruntea 2—3 zloți mijlociu 15 dutce¹³ coada 1 zlot (.) bani adevărat au fost de hirtie dară tot au fost scumpi că nu-mai cu 2 ani înalte sau fost stricat bani și au rămas din 5 unul. Pentru aceia era foarte scumpi întra ceaia vremea aseamenea argintului (.) și pe anul 815 atita lipsă au fost în țara Ardialului cât au fugit obagi de la Domnii mai cu tot cât nu iau putut opri nime, și sau dus, cu puterea peste munte (.) și în scaunul Săliști A patra parte au trăia mai cu seamă cu turtă de uleu și multă flămînzie a fost (.) ba și rodeni¹⁴ și poenari¹⁵ și jinari¹⁶ să multumea cînd căpăta turtă de ulmu și tăriță (.) și pe țara Hategului au mîncat tăriță și ovăs (.) și coceni de cucuruz; au mîncinat și au mîncat și mulți pe multe locuri au murit de foame (.) și au fugit oamenii de pe tîrnăvi mulți să treacă peste munți Oltului și au dat Dumnezeu o zăpadă și un frig fiind pe la Săptemvrie și iau apucat pe munți Oltului și acolo sau prăpădit mai mulți de 300, de suflete cu bărbați și cu femei și cu copii (.) și spunea că ari fi fost un ficior cu nevasta și cu 2 copii și nevasta sau rugat de bărbat să facă bine să o lasă să nu o ducă în rumîniea că să va hrăni cum va putea dară bărbatul dară oar fi lăsat Dară tatăl ficiorului nau vrut nice întrun chip ca să o lasă (.) și așa mergînd ei au murit un copil de frig și lau luat în brață și l ducea mort și bărbatul pre cel viu (.) și mergînd au murit și celalalt (.) și vîzînduș jalnica nevastă copii amîndoi morți sau lăsat și ia lîngă ei jos

10 Fructe.

11 Porumb.

12 Zlot=monedă de argint ce valora 30 parale la începutul sec. XIX (cf. A. Wolf, Beiträge zweier statistisch-historischen Beschreibung des Fürstenthums Moldau, I, Sibiu 1805, p. 135; 90 parale în 1819, cf. cronograful Țării Românești, în „Tesar de documente istorice“ II, p. 224; G. Zane, Economia de schimb în Principatele Române, București 1939, p. 114—115; Ioan M. Neda, Din vremea lui Vodă Caragea, în „Revista Istorică Română“, XIV, București 1944, p. 227, n. 2.

13 dutcă sau dudcă, monedă de schimb în Transilvania ce valora în 1645, 13 bani; circulă și în sec. al XVIII-lea (cf. G. Zane, op. cit., p. 117, n. 3; Ioan M. Neda, op. cit., p. 227, n. 4.

14 Locuitor din satul Rod.

15 Locuitor din Poiana.

16 Locuitor din Jina.

și nau vrut să mai meargă dară bărbatul au îngropat copii și o au luat pre nevastă pre umărul său și ducindusă după cei mulți au murit și nevasta ducîndu în spate“.

Despre foametea din 1814 și 1815 s-a găsit scris pe scoarța unei Evanghelii, de un alt preot ardelean, fără să se știe de unde, următoarele:

„La anii 1814 și 1815 fost-au lipsă tare de bucate, încît ajunsesse ferdela¹⁷ ... (loc rupt) și mai bine, iar grîul frumos un zlot, copul¹⁸ de vin 15 zloți, de rachie 2 dudce, de beare 4 dudce, puntul¹⁹ de brînză 2 dudce, de unt 4 dudce, de carne 3 groșițe,²⁰ încît cei mulți mîncău tărîțe de grîu și se auzeau că au și murit de foame pe alocure. (Urmează o poezie, apoi) ... 1815 oct. 20“.²¹

Că informația popii Vasile Cornea din Sibiel este precisă reiese din documentele vremii.

Producția scăzută de cereale care se arată a fi în Ardeal, în 1814, îngrijorează guvernul austro-ungar. Acesta începe să facă diverse intervenții pe lângă Poarta Otomană ca să dea încuviințare Țării Românești și Moldovei — unde recolta a fost bună — să exporte cereale în Ardeal.

Din rapoartele trimise de Fleischhackel, șeful Agenției austriece din București și Raab, șeful Agenției austriece din Iași, cancelarului Metternich la Viena, în anii 1814 și 1815, reiese lipsa grozavă de alimente care era în Ardeal și „foametea cea mare“ care începca să se arate în 1814.

La 13 iulie 1814 Fleischhackel raportează lui Metternich că la dorința comandamentului general imperial al Ardealului a reușit, după multe intervenții, să obțină de la Poartă, pentru districtele superioare ale Transilvaniei, un împrumut de 5.000 de kile de Țarigrad²² de porumb și că el a văzut ordinul Marelui Vizir către Domnitor.²³

Tot Fleischhackel comunică lui Metternich, în 19 septembrie 1814, că delegatul Sachelarie a tratat și obținut 2.000 kile de Țarigrad, livrabile pe la Turnu Roșu și trecătoarea Vulcan și că Domnitorul Caragea a încuviințat 5.000 kile.²⁴

În 21 ianuarie 1815 Fleischhackel scrie din București cancelarului, la Viena, că Poarta a aprobat export liber de 20.000 kile de Țarigrad de cereale și cere să se facă formele de import repede, pînă nu vine gerul și zăpada mare, care îngreunează transportul peste munți cu săniile.²⁵

17 Ferdela= $\frac{1}{2}$ de baniță. În nordul Ardealului banița=32 kg. În Muntenia banița=30 kg (cf. I. M. Neda, op. cit., p. 227, n. 1).

18 Cop=cob, oală de vin de 1 litru; vine de la turc. chiup=vas cu toante (cf. A. Scriban, Dicționarul limbii române, Iași 1939. I. M. Neda, op. cit., p. 227, n. 3).

19 Punt= vine de la funt=cca 400 gr. (cf. I. M. Neda, op. cit., p. 227, n. 5).

20 Groșiță=monedă austro-ungară ce valora între 2 și 20 creițari (cf. Al. Bistrițeanu, Doi scriitori bănățeni: Victor Vlad Delamarina și Popovici Bănățeanu, Craiova, f. a., p. 10; I. M. Neda, op. cit., p. 227, n. 6).

21 I. M. Neda, op. cit., p. 226—227.

22 Kil de Țarigrad=36 ocale valahe (cf. E. Hurmuzaki, Documente privitoare la Istoria românilor XX, Cernăuți 1940, (1 oca de Muntenia=1,288 litri, respectiv 1,272 kg; 1 oca de Moldova=1,520 litri, respectiv 1,291 kg, cf. C. Diaconovich, Enciclopedia Română, Sibiu 1904).

23 Hurmuzaki, op. cit., p. 169.

24 Hurmuzaki, op. cit., p. 175.

25 Hurmuzaki, op. cit., p. 176.

Și Raab depune eforturi pentru a obține import de cereale pentru Transilvania. El comunică lui Metternich, în 23 septembrie 1814, că în Moldova este producție mare și că exportul de porumb poate fi aprobat și de Domn, numai pentru așa zisele „fructe albe” se cere aprobarea Înaltei Porți.²⁶

În raportul din 24 februarie 1815 Raab, decepționat, îi scrie lui Metternich, că nu știe din ce cauză nu primește aprobarea de import de la Poartă, dar comunică cum că s-a aprobat în secret trecerea de cantități mai mici de cereale peste frontieră, noaptea, și că un grup de boieri a tratat cu domnul Binder — delegatul economic din Ardeal — exportul a 30.000 de găleți de porumb.²⁷

Abia în 12 mai 1815 Raab raportează lui Metternich că a primit la acea dată aprobarea de la Poartă pentru importul nu numai de 2.000 kile, ci încă un plus de 7.000 kile și că s-au redus prețurile.²⁸

Din documentele rămase, reiese că și Țara Românească a dat un sprijin material rapid și mare ardelenilor, în acei ani grei.

După cum reiese din informația rămasă de la popa Vasile Cornea, în acești ani de foamete emigrarea transilvănenilor spre Muntenia și Moldova se intensifică mult. Numărul covârșitor al românilor porniți să se refugieze peste munți, mai ales „în țară”, în căutare de hrană, crește simțitor în acel timp, cu toate ordinele și măsurile luate de guvernul austro-ungar pentru a împiedica trecerea „iobagilor” peste graniță. Chiar și Moldova și Țara Românească încearcă să pună stavilă mulțimii de înfometați ce trece granița în căutare de lucru și hrană.

În 1816 Domnul Moldovei roagă pe episcopul român din Ardeal să vestească poporul că din pricina foametei, emigrații de peste munți nu vor fi primiți în Moldova.²⁹

Spătăria din București comunică lui Fleischhackel, în 19 iunie 1817, că a luat măsuri pentru a opri imigrarea ardelenilor înfometați, lăsând însă liberă trecerea negustorilor, mărginenilor și altor călători. În acel raport se spune că Domnitorul a dat aprobare în trecut pentru ajutorarea Transilvaniei, dar nu admite bejenia celor înfometați ce vin din Ardeal să se stabilească în Țara Românească, întrucât numărul acestora crește din zi în zi, în așa măsură încât de nu se pune din timp stavilă la frontieră, chiar Țara Românească va ajunge în aceeași situație ca a Ardealului, cu lipsă de alimente, trebuind să facă și ei importuri de produse alimentare din alte țări.³⁰

În 24 iunie 1817 Fleischhackel îi raportează lui Metternich că Domnitorul Ion Vodă Caragea i-a confiat că a luat măsura de a stăvili exodul înfometaților din Ardeal numai datorită faptului că sosirea fugarilor — dintre care mulți erau secui — a dat naștere la tot felul de zvonuri și de presupuneri care — într-un mod compromițător pentru el — au fost aduse la cunoștința Porții și așa destul de bănuitoare. Domnitorul — scrie

26 Hurmuzaki, op. cit., p. 176.

27 Hurmuzaki, op. cit., p. 210.

28 Hurmuzaki, op. cit., p. 222.

29 S. Bărnăușu, Migrațiune, Colonizațiune, Invaziune, în Transilvania III, Nr. 1—3, 1875.

30 Hurmuzaki, op. cit., p. 349.

Fleischhackel — a lăsat să se înțeleagă că ordinul de blocare a frontierei s-a dat de Poartă, dar și el consideră inuman a se stăvili total acest exod de persoane ce caută refugiu în Țara Românească și arată că el însuși a tocmît un mare număr de băjenari și i-a pus să restaureze cetățile turcești Ibraii³¹ și Hirșova. Dar producția promițătoare ce pare că va fi la anul în Ardeal, speră — spune Domnitorul — că va opri emigrația și va ocaziona chiar un reflux al celor veniți în Țara Românească.³²

Foametea se prelungește în Ardeal și în anul 1817.

Intr-un Ceaslov, tipărit pe vremea lui Io Ștefan Cantacuzino Voievod a toată Ungrovlahia și mitropolit al Ungrovlahiei Antim, ce se găsește în biserica din Sibiel, se află următoarea inscripție: „La anul 1817 au ajuns cucuruzu cu 12—13 zloți și grîul cu 18—19”³³ ceea ce denotă cît de scumpe erau încă cerealele.

O însemnare ce se referă tot la anul 1817 a fost găsită de Ion M. Neda³⁴ pe scoala aceluiasi Evangheliier amintit mai sus, dar scrisă de o altă mînă, în care autorul menționează:

„Acele ce scriu mai sus (sînt) iscălite din anul 7323. (Ele sînt) scrise numai de probă a anului 1817, că într-acest an a fost la țara noastră voia foamei, de vreme ce se vindea ferdela de griu bun cu 16 zloți și cucuruzul au ajuns la 12 zloți și punctul de carne de vită cu 15 creițari,³⁵ încă și crumpenele³⁶ ferdela trei zloți și jumătate, ba și tărîțele le cumpărau oamenii cu trei zolți ferdela”.

Dar în cărțile pe care le păstrează biserica din Sibiel preoții din acel sat au lăsat și alte însemnări despre mersul vremii, despre recoltele care au fost în diferiți ani, însemnări ce merită a fi cunoscute și în consecință le menționăm mai jos.

În Protocolul învoirilor din anii 1815—1851 se găsește următoarea însemnare: „În anul 1817 care merge pe 1818 și iarna au fost tot fără zăpadă adevă neagră și caldă”³⁷.

Pe fața ultimă a Ceaslovului tipărit în anul 1777 este scris: „Întru acest an 1820 au fost timpul bun care de multă vreme nam pomenit noi cei mai tineri dară bucatele tot sau vîndut scumpe ca anul trecut 1819”³⁸.

Tot în Protocolul învoirilor din anul 1815—1851 se află menționat: „Anul de la X.C. 1825, adevă anul acesta au fost tot bine și foamnă bună de tot și otavă multă de nici oamenii bătrîni nau pomenit alîta otavă și cucuruz mult și copt bine. Veac bun de tot pînă la 25: de zile Decemvrie anul mai sus scris bine pînă la 31: zile Decemvrie. Și întîia zi ianuarie au început a ninge și sau pus zăpada nu prea mare.”³⁹

31 Cetatea Brăila.

32 Hurmuzaki, op. cit., p. 350.

33 Cf. N. Bembea, Protocolul conferințelor învățătoarești din Sibiel, manuscris, p. 121.

34 Ion M. Neda, op. cit., p. 227.

35 Creițar=prescurtat x.r. vine de la ger. Kreuzer, monedă austro-ungară ce valora 2 bani, cf. I. M. Neda, op. cit., p. 227, n. 6; A. Bistrițeanu, op. cit., p. 17, r. 3.

36 Crumpene=cartofi.

37 Cf. N. Bembea, op. cit., p. 119.

38 Cf. N. Bembea, op. cit., p. 120.

39 Cf. N. Bembea, op. cit., p. 119.

Pe o pagină a aceluiași Protocol este scris: „*În 4 zile octomvrie sau simțit că s-au cutremurat pământul 1834*“.⁴⁰

Ceaslovul tipărit la anul 1777 mai cuprinde următoarele însemnări (la p. 141): „*Întru acest an 1861 au fost scumpe mare adecă găleata de cucuruz cu 20 zloți bani răi și grîul 25 zloți bani răi și au fost secetă mare în toată țara*“

„*În anul 1870 au fost asemenea însă nu din secetă ci din ploaie prea multă*“.⁴¹

Lîngă un chip al Fecioarei de pe pagina 404 a aceluiași Ceaslov este scris: „*Anul 1878 a fost foarte roditor întru toate adecă: porumbulu măsură mică*⁴² *40 krețari cea mare*⁴³ *60—70 K(rețari) și vinul vadra veche*⁴⁴ *30—40 K(rețari) mai bun 60—70 cr(ețari) hectolitru 4 l(orini) 40 K Doamne mai dăne astfel de an și tu Maică prea curată*“.⁴⁵

În anii buni poporul aducea slavă cerului. Cînd se întimpla vreun an ploios sau secetos, urmat de o recoltă scăzută, iobagii români, care trăiau de azi pe mâine, ajungeau în situații disperate. Anii răi îngrijorau și pe feudali, fiindcă acei ani prevesteau nemulțumirea iobagilor înfometați, ce uneori se transformau în revolte.

Pentru potolirea spiritelor, în anii răi feudalii acordau claselor de jos mici drepturi și libertăți, cum au fost cele promise în 1815, dar legiferate abia în 1819.

Deși aceste răscoale par a fi de mai mică importanță, ele au avut rolul lor determinant în dezvoltarea societății, prin trezirea conștiinței de libertate socială și politică a iobagilor transilvăneni, ce se va concretiza printr-o luptă continuă, din ce în ce mai dîră, pentru înlăturarea feudalismului.

ION BEMBEA

40 Cf. N. Bembea, op. cit., p. 119.

41 N. Bembea, op. cit., p. 120.

42 Măsură ardelenescă (16 cupe)=0,2264 hl, cf. Călimdarul Bunului econom pe anul comun 1878, Sibiu.

43 Măsură mare=0,3075 hl, ibidem.

44 Vadra veche (ferie ardelenescă)=0,1132 hl, ibidem.

45 N. Bembea, op. cit., p. 120.

Ludovic Demeny și Dan Simonescu: UN CAPITOL IMPORTANT DIN VECHEA CULTURĂ ROMÂNEASCĂ (TETRAEVANGHELUL, SIBIU, 1546), în *Studii și cercetări de documentare și bibliografie*, supliment la nr. 1, 1965, 18 p. text și 33 p. facsimile.

În ultimul timp, pe lângă studiile consacrate marilor tipografi-editori Macarie și Coresi, s-au reluat cercetările și asupra *Catehismului românesc* tipărit la Sibiu, în 1544, de Filip „Maler” și implicit asupra tipografiei de la Sibiu, aducându-se argumente noi și convingătoare asupra tipăririi cărților cu caractere chirilice în Transilvania cu cel puțin 15 ani înainte de Coresi.

În studiul de față, autorii prezintă pe larg o tipăritură sibiană și anume Tetraevanghelul slav din 1546, ajungând la concluzia că în Sibiu a existat o tipografie cu litere chirilice, care a publicat *Catehismul românesc* din 1544 și Tetraevanghelul amintit mai sus. Proprietarul tipografiei era Lucas Trapoldner, avînd drept colaborator pentru cărțile slavo-române pe Filip Moldoveanu, cunoscut pînă acum, în studiile de specialitate și în istoriile vechii literaturi românești, sub numele de Filip Maler sau Pictor.

Informații sumare asupra Tetraevanghelului de la Sibiu au dat pînă acum bibliografii ruși I. Karataev, care a cunoscut exemplarul din Biblioteca M. E. Salticov-Șcedrin, din Leningrad, arătînd că s-ar fi tipărit undeva la slavii de sud și A. Petrov, care a descris exemplarul ce se păstra în fosta Bibliotecă episcopală din Ujgorod, socotînd că s-ar fi tipărit în Moldova. Pe baza acestor două descrieri, au făcut diferite presupuneri asupra locului tipăririi și cîțiva cercetători români. Astfel, N. Iorga presupunea că s-a tipărit în Moldova, Dan Simonescu în mănăstirea Sf. Mihail din Peri, Barbu Teodorescu și P. P. Panaitescu în tipografia lui Dimitrie Liubavici din Tîrgoviște, Virgil Molin la Brașov, înainte de Coresi. Abia în ultimul timp profesorul clujan Sigismund Jakó a susținut că locul de tipărire al Tetraevanghelului este Sibiul, dat fiind faptul că în carte este imprimată stema acestui oraș (S. Jakó, *Cea mai veche carte românească tipărită*, în revista maghiară *Korunk*, nr. 11, 1964, p. 1530—1536 și *Tipografia de la Sibiu și locul ei în istoria tiparului românesc din secolul XVI*, în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, 7, 1964, p. 97—115).

Argumente noi în sprijinul acestei teze au adus și cercetătorii Arnold Huttman și Pavel Binder (*Prima carte tipărită în limba română*, în *Călușul bibliotecarului*, 18, nr. 2, 1965, p. 94—96).

În lucrarea lor, Dan Simonescu și Ludovic Demény aduc noi argumente în favorul acestei teze, sprijinite și de afirmațiile unor cercetători maghiari ai cărții vechi. De pildă, Pal Gulyás consideră că Filip Maler și-a putut tipări *Catehismul* la Sibiu în 1544 în tipografia lui Lucas Trapoldner, care exista încă din 1529.

În ce privește tipograful, autorii arată că trebuie să se accepte pă-

rerea formulată pentru prima dată de Nicolae Iorga încă din 1931 (*Revista Istorică*, nr. 1—3, 1931, p. 26) că Filip Maler și Filip Moldoveanul este una și aceeași persoană. Ipoteza lui, neluată în considerare atunci, a fost adoptată doar în ultimul timp de Barbu Teodorescu. Autorii studiului de care ne ocupăm reiau această problemă, admitând identificarea lui Filip Moldoveanul cu Filip Maler, pe care-l socotesc drept întemeietor — alături de Lucas Trapoldner — al tipografiei româno-slave din Sibiu (p. 9).

În partea a doua a studiului, autorii fac o descriere a Tetraevanghelului din 1546 — mai ales a tipurilor de litere — pe baza microfilmului obținut de la Secția de carte rară a Bibliotecii publice M. E. Salticov-Scedrin din Leningrad (are 278 file originale, dar e incomplet). Ei ajung la concluzia că textul de bază al Tetraevanghelului din 1546 este o retipărire a celui tipărit de Macarie în 1512, reproducându-se textul acestuia aproape pagină cu pagină. Deosebiri se observă numai la precuvântările aflate în fruntea celor patru Evanghelii. Literele din Tetraevanghelele lui Macarie și Filip Moldoveanul sînt totuși diferite, deci nu se poate admite teza care susținea că s-ar fi adus la Sibiu literele sau matrițele folosite de Macarie. Se aduce apoi argumentul din care reiese că nu s-au adus la Sibiu nici literele folosite de Dimitrie Liubavici în Tîrgoviște și că tiparul sibian nu are legături nici cu cel coresian. Autorii conchid că „tiparul lui Filip Moldoveanul este o creație originală, avînd în vedere ca model pe cel al lui Macarie” (p. 13).

Sînt deosebit de interesante concluziile la care ajung autorii în privința gravurilor din Tetraevanghelul sibian: „...este clar că gravura ilustrativă în lemn este deci prima dată folosită și aplicată în tipăriturile vechi românești de către Filip Moldoveanul. Unele dintre ele poartă chiar monograma Filip M. Gravurile sînt încă rudimentare ca tehnică de execuție, dar sînt realizate la un ridicat nivel artistic în condițiile de atunci. În tot centrul și sud-estul Europei, cel puțin în ce privește tipăriturile cu caractere chirilice, gravurile lui Filip Moldoveanul se situează, ca timp, printre cele mai vechi, dacă nu reprezintă cea mai veche realizare tipografică de acest gen, în afară desigur, de acele xilogravuri care își au izvorul în realizările tipografiilor venețiene... Tipărirea gravurii ilustrate în lemn la Filip Moldoveanul are însă și o altă semnificație. Ea confirmă încă odată ceea ce presupunea cu mai mult de 30 de ani în urmă N. Iorga: identitatea lui Filip Maler (Pictor) cu Filip Moldoveanul. Într-adevăr, acest Filip a fost un om priceput în chestiunile de creație artistică și nu întîmplător a primit la Sibiu numele de Maler (tradus de istoricii noștri prin „Pictor” sau „Zugrav”) (p. 15).

În încheierea studiului lor, autorii precizează că „studierea Tetraevanghelului slavonesc din 1546 ne arată că această carte a fost tipărită la Sibiu; aici, în ce privește slova chirilică, se foloseau caractere de litere specifice, turnate la Sibiu și nu aduse de la Tîrgoviște. Filip Moldoveanul, identic cu Filip Maler, se prezintă ca un tipograf priceput și gravor de o înaltă măiestrie artistică; el a turnat și literele sale specifice. Cartea a fost tipărită pentru credincioșii ortodocși români și a circulat, probabil, în toate cele trei țări românești. Faptul că a fost folosită în Moldova ne-o dovedește o însemnare care se află la fila de început a Evan-

gheliei lui Luca. Din această însemnare reiese că exemplarul aflat azi la Leningrad a fost cîndva în posesiunea domnului Moldovei Gheorghe Ștefan (1653—1658), după mai mult de un veac de cînd era tipărit. În orice caz, și acest fapt demonstrează legătura lui Filip Moldoveanu și a operei lui cu țara de origine, Moldova" (p. 16).

Prin studiul lui D. Simonescu și L. Demény — cît și prin cele publicate înainte de S. Jakó — se deschide un copitol nou în istoria culturii românești, căci alături de figurile lui Macarie și Coresi, se ridică acum și figura primului tipăritor de carte românească, Filip Moldoveanu, zis și Maler sau Pictor, a cărui activitate s-a desfășurat la Sibiu cam între anii 1521—1556. Credem că cercetările ulterioare vor aduce noi lămuriri și informații asupra acestei figuri reprezentative a vechii culturi românești.

MIRCEA PACURARIU

SCURTA CRONICĂ A ANEI MAGDALENA BACH. Traducere, prefață și note de George Sbârcea. Editura muzicală a Uniunii Compozitorilor din Republica Socialistă România, 1965.

Ca în toate sectoarele, Țara noastră cunoaște în acești ani și o bogată activitate editorială. Cărți de tot felul, care mai de care mai interesante și mai atrăgătoare, împodobesc zi de zi vitrinele librăriilor noastre, sînt cărți destinate diversilor specialiști și sînt cărți care se adresează unui cerc mai larg de cititori. O astfel de carte este și „Scurta cronică a Anei Magdalena Bach”, din al cărei cuprins vom reda cîte ceva în cele ce urmează.

Johann Sebastian Bach este, precum spun specialiștii, cel mai mare compozitor pe care l-a dat pînă acum Germania, cel ce a creat „cea mai cerească muzică a lumii”, cum pare a-l fi caracterizat Mozart. Această muzică însă este în bună parte ecoul credinței și vieții sale creștine, căci Bach a fost în timpul vieții un cîntăreț bisericesc, un cantor protestant, un virtuos organist. Așa se face că în muzica sa predomină cu deosebire temele biblice, în fruntea lor situîndu-se Patimile după cei patru Sf. Evangheliști și un Oratoriu de Crăciun. „Pasiunea (Patimile) după Matei este cea mai sublimă creație din întreaga literatură a muzicii universale” (Wilhelm Furtwängler). Această capodoperă muzicală „reprezintă o dramă profund umană în care se relevă sentimentul dragostei și al compătimirii pentru cei slabi și obidiți, ideea de sacrificiu pentru binele omenirii” — după cum o caracterizează un istoric muzical de astăzi (Gh. Merișescu: Curs de Istoria muzicii universale, București 1964, p. 131, col. 2).

Cei ce l-au cunoscut spun despre Bach că era o fire profund creștină, evlavios, cumpătat, modest, un caracter integru. Acest lucru, cu deosebire, vrea să releveze și Ana Magdalena Bach — cea de a doua soție a compozitorului, care i-a născut nu mai puțin de 13 copii — în scurta sa cronică. Se desprind astfel din filele acestei cărți, scrisă cu o rară căldură, cuceritoarea personalitate morală și artistică a lui Bach, sufletul său bogat, inepuizabil în resurse și vibrant la bucuriile și durerile semenilor săi, ambianța de creație a cantorului care a trecut pe la mai multe biserici dintr-o seamă de importante orașe germane, precum și atmosfera caldă a unei vieți familiale cu adevărat creștine. Toate aceste elemente, precum și altele ase-

menea fac ca cele șapte capitole ale cărții să fie parcurse cu un deosebit interes.

Primele capitole se ocupă mai ales de motivele care au determinat pe autoare să povestească „toate cîte” i-au „rămas întipărite în minte despre” Bach, ca una care l-a cunoscut „mai bine decît oricare altul”, precum și o seamă de fapte legate de căsătoria lor, de tinerețea compozitorului și de viața intimă a sa.

Ni se arată astfel că personalitatea lui Bach „era o îmbinare minunată de măreție și modestie; deși conștient de forța sa, nu dădea nici o importanță faptului că era chiar dînsul purtătorul acestei forțe, pentru că nici nu se gîndea la ea”.

Modestia curată a lui Bach, caracteristică marilor personalități, este relevată de mai multe ori, arătîndu-ni-se că „Sebastian nu era vanitos de fel din cauza darurilor sale extraordinare. De altfel, nici nu le socotea ca pe ceva care i-ar fi aparținut lui”, de unde rezultă creștineasca convingere că orice talent pe care-l avem este primit de la Dumnezeu — ziditorul nostru, cu obligația de a-l înmulți prin „hărnicie și muncă încordată”. Această muncă la el „a durat din copilărie pînă în ziua cînd a murit”.

Sf. Scriptură, în traducerea lui Luther, era una din cărțile lui de căpătîi, „din care citea de multe ori cufundat în jilțu-i de piele, vara lîngă fereastra deschisă, în serile de iarnă la gura sobei”. Cuvintele Sf. Apostol Pavel: „Dragostea este plînirea legii” (Rom. 13, 10) se aflau adesea pe buzele sale.

De altfel, cartea ne informează că lectura preferată a compozitorului era cea a „scrierilor teologice”.

Johann Sebastian Bach s-a născut în 1685, la Eisenach, și anume „în postul cel mare” (21 martie), întîmplare de care autoarea leagă faptul că „pentru perioada postului și a săptămîinii mari a compus el lucrările sale cele mai importante, cum sînt Patimile după Matei și Patimile după Ioan, opere care i-au cutremurat sufletul pînă la temelie”. Ba mai mult, povestitoarea ne introduce chiar în miezul sensibilității, în atmosfera de directă creație a lui Bach în pasaje ca acestea: „Am intrat odată pe neașteptate în încăpere, în timp ce scria solo-ul de alt „Ah, Golgota” din Patimile după Matei. Cît m-a tulburat cînd am văzut fața lui, de obicei atît de calmă și de un roșu atît de proaspăt, cenușie și scăldată în lacrimi! Cei care cunosc muzica aceasta n-au de unde să știe cu ce preț a fost scrisă ea. Aș fi dorit să mă apropiu de el, să-i cuprind umerii, dar nu m-am încumetat s-o fac. Avea în priviri o expresie care mă umplu de fîrmă admirației. N-a aflat niciodată că l-am surprins odată în chinurile creației și asta mă mai bucură încă și azi, deoarece în clipele acelea el nu dorea să se desbănuiască desigur decît Creatorului său. În această sfîntă muzică, scrisă pe versetele Evangheliei, el dă glas simțămîntelor lumii creștine care ridică privirile spre „Iisus cel răstignit” — conchide autoarea.

Cantoria sau „muzician de biserică” a fost îndeletnicirea pe care Bach o „rîvnise toată viața”. Așa se explică faptul că muzica lui religioasă constituie „puternică expresie a firii sale profund credincioase”. Convingerea lui creștină se vădea desigur și în restul compozițiilor sale, căci, așa după cum ni se arată, „era cu desăvîrșire fericit atunci cînd i se oferea prilejul de a compune pe versuri de proslăvire a ordinei și a îm-

plinirii datoriei". Tot din această convingere emana și conduita lui Bach, sincera lui „dragoste de oameni", cum remarcă unul din contemporanii săi, munca asiduă, după cum ne încredințează și soția sa când zice: „În afara unor scurte momente de repaus, nu l-am văzut niciodată, de-a lungul căsniciei noastre, stînd cu mîinile în sîn, deoarece avea obiceiul să spună că timpul este cel mai prețios dar al lui Dumnezeu, despre a cărui întrebuintare vom avea de dat socoteală înaintea marelui tron ceresc".

Din acest motiv ura „risîpa" în toate ca și „lipsa de punctualitate", căci „timpul nu-l putem avea de două ori", cum motiva el.

Nici un lucru de valoare nu se poate produce rupt de viață, de oameni, de obștea din care facem parte. Solidaritatea umană este necesară și în artă. Acest fenomen este remarcat și la Bach, care, deși „era un izvor nesecat de muzică, avea nevoie de muzica altora spre a-i pune fan-tezia în mișcare".

În concepția lui Bach, arta muzicală are o înaltă menire în viața oamenilor. Reproducînd cuvintele lui Luther, el spunea adesea: „Muzica este cea mai bună mîngîiere, ea înprospătează inima și o împacă". Și: „Cînd muzica este înălțată și înnobilită prin artă, omul poate recunoaște în ea, spre marea lui uimire, într-o oarecare măsură, nemărginita și deplina înțelepciune divină, care se află la temelia creațiunii, marea capodoperă muzicală a divinității".

Muzica adevărată are într-adevăr ceva divin în ea; înmoaie sufletele, le înalță, le transfigurează, face pe oameni mai buni, mai deschiși, mai jertfelnici. Așa este și muzica lui Bach. „La auzul acestei muzici simt că, măcar o săptămînă, nu sînt în stare să fac nimănui vreun rău" — i-a mărturisit odată compozitorului un student, după ce a ascultat una din cantatele sale.

Rezultă din paginile cărții pe care o semnalăm aici, că mediul „liniștit și senin al familiei", care i-a îngăduit o muncă netulburată și neîntreruptă, constituie unul din factorii care au contribuit la prodigioasa muncă a lui J. S. Bach. Ținea mult la pacea și liniștea casei. „Obişnuia să spună că disonanțele sînt cu atît mai supărătoare cu cît se află mai aproape de armonie, și de asta sînt atît de insuportabile neînțelegerile dintre soți". Această caldă și sănătoasă atmosferă familială (de la ambele soții, Bach a avut 20 de copii) lăsa puternice impresii cu deosebire în sufletele discipolilor care-i călcau casa.

În ultimele capitole ale cărții autoarea revine de mai multe ori cu foarte interesante mărturisiri asupra vieții sufletești a compozitorului, care avea o permanentă preocupare de a-și trăi creștinește viața. „Înaintea ochilor săi lăuntrici a stăruit neîncetat o imagine către care sufletul lui a năzuit mereu, încît ar fi putut rosti asemenea Sfîntului Pavel: „Toate cite au fost las în urma mea și năzuiesc doar înspre țintă", ținta lui fiind „Mîntuitorul, pe care-l iubea cu atîta fervoare".

Ultimele cuvinte a lui Bach au fost: „Iată-mă, Doamne, în fața tronului Tău", mărturisind totodată soției sale: „Magdalena, acolo unde mă duc eu acum, voi vedea culori și mai frumoase și voi auzi o muzică cum nici tu nici eu n-am visat niciodată. Și vedea-vor ochii mei lumina cea adevărată!" — cuvinte care exprimă intuiții ale realităților veșnice, despre care Sf. Apostol Pavel ne spune că este „cu anevioie a le grăi".

Autoarea ne încredințează că a scris această cronică „cu cea mai mare exactitate”.

Cartea este scrisă admirativ, de o inimă iubitoare de soție bună. Ea constituie un imn de dragoste, de cinstire a memoriei marelui compozitor protestant Johann Sebastian Bach, ca și un omagiu adus unei adevărate și sănătoase vieți de familie. Am reprodus din această carte părțile care ni s-au părut mai interesante pentru cititorii revistei, adică preoții noștri, care pot învăța din viața acestui om, așa cum este descrisă ea în cartea de față, multe lucruri folositoare.

În cinstea acestui compozitor, la Leipzig, unde el a activat foarte mult în cadrul bisericii și școlii Sf. Toma, a fost constituit de curind „Comitetul Johann Sebastian Bach”, care va organiza Congresul internațional „Bach” (odată la doi ani) și festivaluri internaționale de muzică de Bach.

GH. PAPUC

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

SFINȚII TREI IERARHI, SĂRBĂTORIȚI LA SEMINARUL TEOLOGIC ORTODOX ROMÂN DIN CLUJ

Sfinții Trei Ierarhi Vasile, Grigorie și Ioan, inaugurați ca patroni ai Școalei de cântăreți și Seminarului Teologic Ortodox Român din Cluj în anul 1965, s-au bucurat și de data aceasta de o deosebită cinstitură.

În Catedrala Sf. Episcopii a Clujului, liturghia arhierască, cu sobor a fost oficiată de P. Sf. Sa Episcopul Valerian al Oradiei, de față fiind P. Sf. Sa Episcopul Teofil al Clujului, P. C. Sa Prof. Dr. Milan Șesan, ca delegat al Mitropoliei și al Institutului Teologic Ortodox de grad Universitar din Sibiu, precum și credincioși.

Măreață prin esența sa, această Sf. Liturghie împodobită de un simț muzical artistic al P. Sf. Episcop Valerian al Oradiei, a soborului și răspunsurile corului Sf. Episcopii, condus de dirijorul Prof. I. Brie, executate cu multă măiestrie, a dat celor de față momente înălțătoare de un adevărat farmec divin.

Predica zilei a fost rostită de P. Sf. Sa Episcopul Valerian, dezvoltând subiectul: „Iconografia bizantină în Biserica Ortodoxă”.

Pornind de la argumentele biblice în virtutea cărora ortodocșii admit pictura în biserică — și numai pictura — P. Sf. Sa a făcut o amplă analiză a sufletului îngenunchiat în fața unei icoane ortodoxe, ce te înalță spre Dumnezeu prin smerenie, ascetism și tot ce reprezintă ea. Exprimă mândria românească de a fi purtătorii acestor tezaure culturale ale trecutului. Elogiind drumul de glorie pe care-l străbate Patria noastră astăzi, sub conducerea celor mai buni fii ai ei, îndeamnă pe toți credincioșii la o activă lucrare în slujba păcii și progresului.

Mulțumește apoi P. Sf. Sale Episcopului Teofil pentru bucuria ce i-a făcut-o de a sluji în acest măreț lăcaș de închinăciune și roagă pe Tatăl cel ceresc să țină pe P. Sf. Sa mulți ani cu sănătate, cu pace, în mijlocul păstoriților săi din Eparhia Clujului.

P. Sf. Sa își încheie cuvântarea îndemnând tot norodul la iubire de Dumnezeu și Patrie.

La timpul potrivit, P. Sf. Sa Episcopul Valerian al Oradiei a citit o rugăciune pentru binecuvântarea profesorilor și elevilor Școalei de Cântăreți și Seminarului Teologic Ortodox Român din Cluj, a sfințit o frumoasă icoană reprezentând pe cei Trei Ierarhi, pictată pe sticlă, și a asistat la oficierea unui Polihroniu rostit de diaconi întru sănătatea ierarhilor de față, a conducătorilor Patriei noastre și a poporului dreptmăritor creștin.

După otpustul zilei, P. Sf. Sa Episcopul Teofil a adresat cuvânt de mulțumire P. Sf. Sale Episcopului Valerian al Oradiei, pentru înfrățirea în rugăciune spre folosul școalei teologice. A rugat apoi pe Bunul Dumne-

zeu să-l țină pe P. Sf. Sa întru mulți ani, spre răspîndirea cuvîntului Evangheliei și spre conducerea credincioșilor din Eparhia Oradiei pe calea mîntuirii.

În acordurile corului care intona: „Pre Stăpînii și Arhieriei noștri, Doamne îi păzește...” cei doi episcopi ardeleni și-au dat sărutarea frătească, îndreptîndu-se apoi spre sala festivă a Seminarului Teologic, unde avea să se continue programul zilei.

La masa prezidială au luat loc: P. Sf. Sa Episcopul Teofil al Clujului, P. Sf. Sa Episcopul Valerian al Oradiei, Dl Gheorghe Nenciu, director în Departamentul Cultelor, P. C. Sa Păr. Prof. Dr. Milan Șesan, delegat al Sf. Mitropolii și Institutului Teologic din Sibiu și P. C. Sa Păr. Ioan Pop, directorul școlii.

În sală, în afară de profesorii și elevii școlii, mai erau de față: P. C. Sa Păr. Florian Geomoleanu, vicarul eparhiei Clujului, P. C. Lor Onisie Moraru și Simion Coman, Dl Secretar al eparhiei Clujului Iosif Butuc, P. C. Vicar pensionar Sabin Truția, preoți și diaconi ai Catedralei, funcționarii Sf. Episcopii și ai Seminarului Teologic, credincioși din oraș și diferiți părinți ai elevilor.

După rugăciunea „Tatăl Nostru”, cîntată de Corul școlii, sub conducerea Păr. Prof. I. Brie, P. C. Păr. Director Ioan Pop deschide serbarea printr-un scurt cuvînt festiv.

Printre altele, P. C. Sa arată că ziua de 30 ianuarie coboară pentru a doua oară în mijlocul profesorilor și a elevilor bucuria unei prăzniri cu totul deosebite.

La fel ca și oamenii — spune P. C. Sa — și instituțiile în viața lor au zile cu importanță specială. „Cît privește sărbătoarea Sf. Trei Ierarhi, pentru școala noastră, ne-am putea exprima sentimentele cu stihira de la praznicul luminat al Învierii Domnului, zicînd: „Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim într-însa“.

Bucuria aceasta vine de la faptul că cei trei sfinți ce ne patronează din ceruri ne oferă ocazia de a ne întîlni cu cei trei ierarhi ce ne ocrotesc aci pe pămînt. P. C. Sa e fericit că în numele corpului profesoral poate saluta în mijlocul elevilor prezența P. Sf. Sale Episcopului Teofil al Clujului, a P. Sf. Sale Episcopului Valerian al Oradiei și pe P. C. Sa Păr. Prof. Dr. Milan Șesan, ca delegat al I. P. Sf. Sale Mitropolitului Nicolae al Ardealului.

Face apoi o analogie afirmînd că așa precum trei patroni are școala în ceruri și trei ocrotitori, trei sînt și bucuriile pe care le oferă școlii prăznirea hramului din acest an.

Prima este că avem în mijlocul nostru ca distinși oaspeți pe Onorații reprezentanți ai Departamentului Cultelor, pe delegații Institutelor Teologice din Sibiu și Cluj, membrii Permanenței Consiliului eparhial din localitate, preoții Catedralei, părinți ai elevilor, precum și credincioși din orașul Cluj.

Adresează fiecăruia dintre cei de față cîte un cuvînt de bun venit și Departamentului Cultelor deplina asigurare din partea corpului profesoral că vor osteni și în viitor pentru a sădi în inimile și mințile elevilor dragostea față de Dumnezeu și dragostea față de Patrie.

A doua bucurie pe care ne-o oferă prăznuirea — spune Păr. Director — e că de cînd școala are de patroni pe Sf. Trei Ierarhi, profilul duhovnicesc al elevilor s-a îmbunătățit simțitor, iar puterea de muncă la învățătură a crescut îmbucurător.

Înfățișînd cîteva din realizările gospodărești ale școalei, Păr. Director Ioan Pop încheie salutînd pe toți cei de față cu tradiționala urare de „Bine ați venit“ la serbarea noastră.

Păr. Prof. Dr. I. Zăgreanu a susținut tema zilei cu titlul: „Sfinții Trei Ierarhi, modele desăvîrșite de virtute din epoca de aur a creștinismului“.

Teologic lucrată și profund analizată, viața acestor „mari dascăli ai lumii și ierarhi“ a fost prezentată auditorilor ca model de urmat.

Incepînd cu biografia lor și terminînd cu învățătura scrisă sau grăită, Păr. Prof. Dr. I. Zăgreanu a explorat tot ce a stat în sprijinul tezei P. C. Sale.

Elevul Bășa Nicolae, din anul III, a recitat poezia „Tu, Doamne“, de Sf. Grigorie Teologul. Corul elevilor a intonat imnul „Ce vă vom numi pe voi sfinților“, în prelucrarea și armonizarea Păr. Prof. I. Brie.

Elevul Crișan Gheorghe din anul IV a citit poezia „Rugăciune“, de Grigore Alexandrescu, iar elevii Cornilă Vasile, din anul IV și Lăpuște Vasile din anul III, au făcut lectură din bucăți alese ale Sf. Părinți Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur.

Poezia „Imn de rugăciune“ a lui Vasile Alecsandri a fost recitată de elevul Avram Vasile, din anul V. După corul „Taina Creștinătății“, în prelucrarea aceluiași compozitor, P. Sf. Sa Episcopul Valerian încheie serbarea printr-un frumos cuvînt adresat elevilor și profesorilor acestei școli. P. Sf. Sa spune că rîmul în care se muncește în Seminarul Teologic din Cluj îl cunoaște din rezultatele pe care le-au obținut absolvenții acestei școli trimiși în pastorație de P. Sf. Sa, rezultate care l-au mulțumit pe deplin.

Declarîndu-se satisfăcut de munca depusă de directorul și profesorii Seminarului Teologic ortodox român din Cluj, asigură organele stăpînirii de Stat de corectitudinea ideilor patriotice semănate în sufletul elevilor. Totodată promite și pe viitor ajutor pentru buna desfășurare a activității în această școală,

Păr. Director Ioan Pop mulțumește tuturor pentru participare, roagă pe cei de față să binevoiască a semna în cartea de aur a școalei și îi invită la agapa comună.

Din atmosfera deosebit de prietenească, ne îngăduim să spicuim cîteva gânduri din toasturi.

P. Sf. Sa Episcopul Teofil, deschizînd șirul cuvîntărilor, arată frumusețea liturgică a slujbei oficiată de P. Sf. Sa Episcopul Valerian al Oradiei.

Salută cu bucurie prezența reprezentanților Departamentului Cultelor, asigurîndu-i de toată stima și de toată îndreptățita prețuire. Mulțumește pentru participare reprezentanților celor două Institute Teologice și tuturor participanților. Adresează cuvinte de prețuire Păr. Director Ioan Pop, Păr. profesori ai Seminarului pentru munca depusă în ogorul școalei și mulțumește monahului Timotei Tohăneanu de la Mănăstirea Sim-

băta pentru frumoasa donație (Sf. Trei Ierarhi, pictați pe sticlă) oferită școlii cu acest prilej.

Tuturor celor de față le împărtășește dragostea părintească a P. Sf. Sale și îi invită ca și în anul viitor să participe la această sărbătoare a școlii.

P. C. Sa Dr. M. Șesan a împărtășit celor de față din activitatea ecumenistă mondială, elogiind faptul că la Cluj se lucrează practic în această direcție.

Șirul toasturilor e încheiat de Păr. Director Ioan Pop care mulțumește tuturor celor prezenți pentru participare și frumoasele aprecieri făcute la adresa școlii. Promite — în numele corpului profesoral — o și mai atentă muncă pentru pregătirea slujitorilor Bisericii și a cetățenilor de mâine ai Patriei.

Exprimînd nădejde în munca comună a profesorilor și elevilor, apoi în aceea a tuturor așezămintelor de învățămînt teologic, roagă pe Prea Sfinții Ierarhi, organele Onor. Departament al Cultelor și pe toți binevoitorii să acorde școlii noastre aceeași înțelegere și același sprijin pe drumul educării omului nou, bun slujbaş al lui Dumnezeu și devotat cetățean al Patriei noastre scumpe.

Într-o atmosferă sărbătorească, toți cei de față se despart cu promisiunea plăcută de a mai participa și altă dată la această sărbătoare a Patriei școlii, devenită acum tradițională.

IOSIF BUTUC

DE LA CONFERINȚELE DE ORIENTARE DIN ARHIEPISCOPIA SIBIULUI

Între 5 și 27 mai a. c., au avut loc la toate sediile protopopești din Arhiepiscopia Sibiului conferințele preoțești de orientare fixate de Sf. Sinod pentru întreaga Biserică Ortodoxă Română. Ele s-au desfășurat ca și pînă acum, după programul fixat de Înalt Prea Sfințitul nostru Mitropolit Nicolae și Prea Veneratul Consiliu Arhiepiscopesc — astfel: joi 5 mai, la protopopiatul Sibiu; luni 9 mai, la protopopiatul Agnita; marți 10 mai, la protopopiatul Făgăraș; miercuri 11 mai, la protopopiatul Brașov; joi 12 mai la protopopiatul Sf. Gheorghe; vineri 13 mai, la protopopiatul Mediaș; sîmbătă 14 mai, la protopopiatul Tîrnăveni; luni 16 mai la protopopiatele Sighișoara și Luduș; marți 24 mai, la protopopiatul Reghin; miercuri 25 mai, la protopopiatul Toplița; joi 26 mai, la protopopiatul Sebeș și vineri 27 mai, la protopopiatul Alba Iulia.

Aceste conferințe au fost prezidate de următorii delegați ai Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Ardealului: P. C. vicar Traian Belasçu, la protopopiatele: Sibiu, Reghin și Toplița; P. C. prof. Dr. Milan Șesan, la protopopiatele: Agnita, Făgăraș, Brașov și Sf. Gheorghe; P. C. prot. Ioan Nicoară, consilier arhiepiscopesc, la protopopiatele: Sebeș și Alba Iulia; P. C. prot. Ioan Vlad, consilier arhiepiscopesc, la protopopiatele: Mediaș și Tîrnăveni; P. C. prot. Dumitru Ciuchendea, inspector eparhial, la protopopiatele: Sighișoara și Rupea, și P. C. conf. Dr. Alexandru Moisîu, la protopopiatele Luduș și Tg. Mureș.

Tema oficială fixată din bună vreme de Sf. Sinod a fost: *Aspecte actuale în relațiile interbisericești ale Bisericii Ortodoxe Române.*

Subiectul a fost lucrat în conformitate cu dispozițiile Sfântului Sinod, din partea tuturor preoților parohi și susținut de următorii referenți principali:

1. C. preot Zosim Oancea, la Sibiu; 2. C. preot. Ioan Mămăligă, la Agnita; 3. C. preot Marcu Budac, la Făgăraș; 4. C. preot Gheorghe Șerbu, la Brașov; 5. C. preot Olimpiu Rusu, la Sf. Gheorghe; 6. C. preot Amos Barasab, la Medias; 7. C. preot Ioan Groza, la Tîrnăveni; 8. C. preot Pantilie Urian, la Sighișoara; 9. C. preot Gheorghe Cristea, la Rupea; 10. C. preot Mihai Coricovac, la Luduș; 11. C. preot Ioan Olteanu, la Tg. Mureș; 12. C. preot Gheorghe Cunesco, la Reghin; 13. C. preot Valeriu Antal, la Toplița; 14. C. preot Gheorghe Buzea, la Sebeș și 15. C. preot Alexandru Vijdea, la Alba Iulia.

În afară de referenții principali, la unele conferințe au citit tema oficială — în întregime sau parțial — și coreferenți. La discuțiile ce au urmat pe marginea referatelor numeroși preoți au luat cuvîntul, aducînd prețioase contribuții personale la lămurirea, aprofundarea și întregirea subiectului tratat. Referindu-se cu deosebire la partea practică a problemei, ei au scos în evidență bunele relații interbisericești pe care fiecare a reușit să le realizeze în parohia pe care o păstoresc.

Desfășurarea conferințelor de orientare a arătat că Biserica Ortodoxă Română, în lucrarea sa interculturală, adică în relații interbisericești din trecut și de astăzi, a căutat și caută să-și aducă întreg tezaurul de gândire și trăire teologică păstrat nealterat peste veacuri, fiind cu trup și suflet alături de progresul moral și social al omenirii, ca o mamă iubitoare a fiilor săi.

Veacul nostru se caracterizează prin tendința spre unitate. Acest aspect primordial al zilelor noastre n-a scăpat nesesizat de ierarhia Bisericii Ortodoxe în general și cu deosebire de cea a Bisericii Ortodoxe Române.

S-a trecut la intensificarea legăturii Patriarhiei Române cu celelalte Biserici creștine, mai ales după prima Conferință panortodoxă de la Rhodos și după reîntrirea Bisericii Ortodoxe Române în Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

Cele trei conferințe panortodoxe de la Rhodos, ca și celelalte întruniri de dată recentă, au format și formează cea mai vie expresie a unității ecumenice a întregii Ortodoxii.

Principiile călăuzitoare avute în vedere în relațiile dintre Bisericile Ortodoxe au fost păstrarea unității dogmatice, canonice ș. a. și acestea s-au putut realiza în mod concret prin: schimburi de scrisori irenice între Biserica noastră și celelalte Biserici Ortodoxe, prin schimb de informații între Patriarhia Română și celelalte Biserici Ortodoxe, în ce privește raporturile Ortodoxiei cu celelalte Biserici creștine, prin vizitele ce ne-au fost făcute de diferiți reprezentanți ai altor Biserici Ortodoxe precum și prin trimiterea de obiecte bisericesti unor comunități ortodoxe din Africa (Uganda și Tanzania); ori în Finlanda (mănăstirea Lintula).

Aceleași bune relații cu celelalte Biserici ortodoxe au fost cultivate prin schimb de studenți bursieri care au fost trimiși de Biserica noastră

în Bulgaria, ca și la Academia Duhovnicească din Zagorsk-Moscova, precum și prin venirea la noi a unor studenți teologi din Bulgaria, Uganda, Liban, Canada ș. a. și trimiterea „în schimb” a revistelor și publicațiilor noastre bisericești Bisericii ortodoxe din afară.

Pe linia acestor bune relații de apropiere interbisericești conferințele de orientare au scos în evidență raporturile Ortodoxiei noastre cu celelalte Biserici creștine, ca: *Bisericile Vechi Orientale*, problemă în care Biserica Ortodoxă a dovedit că privește cu toată bunăvoința orice inițiativă ținând la stabilirea unității creștinismului răsăritean, ceea ce s-a văzut mai recent din prilejul vizitei ce ne-a fost făcută de Împăratul Etiopiei, ca și de Patriarhul Vasken I și Mitropolitul Mar Corilos din Malabar. De asemenea s-au acordat burse pentru un număr de 5 tineri etiopieni la Institutul Teologic Universitar și Seminarul Teologic din București.

Față de *Biserica Anglicană* Biserica noastră a mers consecvent pe linia trasată în cadrul Conferinței de la București, din anul 1935. Această consecvență s-a accentuat cu ocazia vizitei ce ne-a fost făcută de Primatul Angliei în luna iunie 1965 și va fi întărită și mai mult, cu prilejul vizitei ce o va face Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, în luna iunie a. c., în Anglia.

Dialogul teologic cu această Biserică se prevede a fi tot mai apropiat prin lucrarea ce o va îndeplini delegația înstituită de Sfântul Sinod pentru Comisia interortodoxă în vederea discuțiilor ce vor începe cu această Biserică. E prevăzut apoi un schimb de teologi.

Cu *Biserica Vechilor catolici* de asemenea au fost stabilite raporturi bune. S-a precizat ceea ce ne apropie ca doctrină și se face loc în publicațiile noastre bisericești unor materiale de cunoaștere mai temeinică. Și cu această Biserică vom face schimb de studenți teologi.

În ultima vreme s-a desfășurat o acțiune intensă de cunoaștere și apropiere — mai ales pe terenul creștinismului practic — cu *Bisericile Protestante* și îndeosebi cu Biserica Luterană și Reformată. Această apropiere s-a realizat prin vizitele numeroase ce ne-au fost făcute de diferite personalități ale acestor Biserici, ca: Delegația Federației Luterane Mondiale (16 X 1965); cea a Bisericii Evanghelice din R.F.G. (6—21 V 1965); vizita delegației Bisericii Valdense; precum și vizitele ce au fost făcute de unii profesori de la Institutele noastre teologice la Facultățile de Teologie Protestante (Dr. Prof. Dr. N. Chițescu la Paris, și P. C. Prof. Dr. Alexandru Ciurea la Agape și Roma).

Și cu aceste Biserici am făcut schimburi de studenți, iar contactele pe care reprezentanții Bisericii noastre le-au avut cu prilejul diferitelor manifestări ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor și în alte foruri pancreștine au contribuit simțitor la întărirea relațiilor Bisericii noastre ortodoxe cu aceste Biserici.

*

Conferința de orientare din luna mai a. c. a reușit să scoată în evidență activitatea bogată și constructivă pe care Patriarhia Română a depus-o zi cu zi pentru instaurarea de relații interbisericești constructive între diferitele Biserici creștine. Această lucrare a adus Bisericii Ortodoxe

Române un spor de prestigiu pe plan intern, ca și pe plan interortodox și intercreștin.

Lucrarea aceasta a contribuit de asemenea la intensificarea acțiunii de sprijinire și promovare a păcii în lume de către Bisericele creștine.

IOAN VLAD
consilier arhiepiscopesc

SESIUNEA DIN 1966 A COMISIEI TEOLOGICE A CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

Comisia Teologică a Conferinței Creștine pentru Pace și-a ținut sesiunea ordinară din anul acesta, la Riehen (Basel-Elveția), în zilele de 26—28 februarie.

Lucrările acestei sesiuni au avut ca obiect, pe lângă fundamentarea teologică a atitudinii și acțiunii generale a Conferinței Creștine pentru Pace — ceea ce constituie rostul esențial și obiectul permanent al Comisiei Teologice —, și pe acela de a răspunde unor întrebări speciale puse de Comitetul executiv al Conferinței, precum și discutarea sub unghi teologic a unor probleme ale situației actuale generale din lume privind menținerea și întărirea păcii.

Problemele acestea, cum sînt d. p. cele menționate în lucrările de pregătire a unei largi conferințe organizate de Consiliul Ecumenic al Bisericilor, asupra temei „Biserică și Societate“, la Geneva, în vara acestui an, interesează în mod deosebit și Conferința Creștină pentru Pace. Prin aceasta, evident, nu este cîtuși de puțin vorba de a se intra în concurență cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor, ci exclusiv de îndeplinirea după cuviință a sarcinilor permanente ale Comisiei Teologice în cadrul misiunii generale a Conferinței Creștine pentru Pace.

Tot așa, Comisia Teologică mai are în vedere tematica sesiunii de la Sofia a Comitetului consultativ al Conferinței: „Pacea internațională și independența pe drumul spre viață deplină“, precum și problemele care urmează să se pună la a treia Adunare Generală a Conferinței Creștine pentru Pace, în 1967, pentru pregătirea căreia Comisia Teologică își cunoaște întreaga ei răspundere.

Pentru aceste lucrări pregătitoare s-au constituit grupe de lucru restrinse.

Totodată s-a exprimat dorința ca, pentru problemele economice și cele în strînsă legătură cu acestea, să fie invitați experți economici care să-și spună cuvîntul în aceste probleme. Căci, firește, rostul Comisiei Teologice este doar să arate existența acestor probleme și spiritul în care ar fi de dorit rezolvarea lor, dar nu și să ofere soluția lor, adică nu și modalitatea concretă a rezolvării lor, pe care o pot da numai experții.

Primul referat a fost acela al Prof. L. Voronov din Leningrad, cu titlul: „Intrupare și realitate pămîntească“. Se exprimă aici ideile teologice asupra însemnătății pentru viață în general a Intrupării, precum și consecințele acesteia în sfera vieții sociale. Prof. L. Voronov nu neglijează să arate și faptul că, în înțelegerea sensului Intrupării, există diferențe interconfesionale între ortodocși și protestanți. Ortodocșii accentuează sensul ontologic al Intrupării, cu toate implicațiile lui; protestanții mai mult consecințele de ordin moral).

Intruparea ne conduce la solidaritate cu cei care suferă sub asuprire de orice fel. Numai așa putem noi să devenim conștiința ridicată a umanității, cum trebuie să fim.

Referatul Prof. Dr. Kalman Tóth din Budapesta s-a intitulat: „Economie în perspectivă biblică”.

În discuțiile prilejuite de cele două referate nemijlocit precedente s-a insistat asupra noțiunilor de umanitate, solidaritate și iubire a aproape-lui, care se opun oricărui fel de imperialism. (Noțiunea de imperialism nu este luată aici numai în sens politic, ci în general, înțelegându-se prin el tendința unei grupe sociale sau a unei comunități de a impune altor comunități ceva ce ar putea să atingă integritatea acestora sau ce ar putea să le producă acestora serioase pagube, în profitul celor dinții).

Referatul Prof. Dr. Arend Th. van Leeuwen, președintele Comisiei Teologice: „Profeție în epoca tehnocratică”, analizează probleme pe care le pune evoluția istorică și slujirea creștinilor în lume.

Mai departe, dintr-o serie de propuneri de subiecte care ar putea să constituie obiecte de cercetare în cadrul lucrărilor viitoare ale Comisiei Teologice, s-au ales unele prin care să se și păstreze continuitatea în lucrările Comisiei Teologice și să se și înainteze pe calea unei tot mai hotărâte și mai largi atitudini creștine în favoarea păcii și a unei tot mai eficiente acțiuni a creștinilor de pretutindeni în acest sens.

Lucrările din sesiunea Comisiei Teologice s-au desfășurat în atmosferă de înțelegere, de respect reciproc și de frăție creștină; totodată și cu îngrijorarea datorită existenței încă a unor iminente pericole de război în unele puncte ale globului pămîntesc și cu conștiința grelei împreună răspunderi a creștinilor pentru pacea lumii și, deci, pentru viața acesteia; dar și cu credința că forțele lumii pot, unite și hotărâte, să asigure păstrarea și continua întărire a păcii, deci a vieții, oricare ar fi ofensivele sau agresiunile văzute ori ascunse ale puterilor întinericului.

I. T.

RUSALII 1966 — LA SIBIU

Praznicul Pogorîrii Duhului Sfînt, în anul acesta, a coincis la Sibiu cu împlinirea a trei decenii (1936—1966) de cînd Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului a fost hirotonit întru arhieru, pe seama Episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului, al cărei arhipăstor fusese ales în 29 aprilie 1936.

Și de astă dată, Înalt Prea Sfinția Sa și-a exprimat dorința de-a se limita aniversarea la facerea de rugăciuni de mulțumită Părintelui ceresc pentru toate binefacerile pe care le-a revărsat în acest răstimp asupra eparhiilor păstorite de Înalt Prea Sfinția Sa și asupra Înalt Prea Sfinției Sale.

În prima zi de Rusalii (calendaristic: 29 mai a. c.), s-a săvîrșit Sfința Liturghie arhierască în Catedrala mitropolitană de către un sobor de preoți care avea în frunte pe Prea Sfințitul Arhieru Emilian Antal.

La priceastnă, a predicat P. C. Vicar arhiepiscopesc Tr. Belascu.

În partea finală a predicii, P. C. Sa a exprimat Înalt Prea Sfințiului

Mitropolit Nicolae al Ardealului urări respectuoase de sănătate și bună sporire, din partea clerului și credincioșilor Arhiepiscopiei ortodoxe române de Alba Iulia și Sibiu.

La sfârșitul Sfintei Liturghii, Înalt Prea Sfinția Sa a binecuvîntat pe credincioși și apoi a primit felicitările preoțimii.

A cîntat Corul mixt al Catedralei, dirijat de P. C. Diacon Ioan Popescu, adjunct al primului dirijor Pr. Gheorghe Șoima.

PARTICIPANT :

ARHIEPISCOPUL NATHAN SÖDERBLOM ȘI INCEPUTURILE LUCRĂRII ECUMENISTE

În vara anului trecut, creștinătatea ecumenistă și-a amintit cu emoție și recunoștință de Conferința mondială „Viață și Acțiune” (Life and Work) de la Stockholm, ale cărei memorabile lucrări s-au desfășurat înainte de aceea cu 40 de ani.

La începutul anului acestuia, a venit rîndul animatorului acelei conferințe să fie evocat și cînsit după cuviință, căci în 15 ianuarie 1966 se împlineau 100 de ani de la nașterea arhiepiscopului-primat Nathan Söderblom. Comemorarea aceasta a avut un ecou deosebit în cercurile creștinești ecumeniste, cu deosebire protestante.

Între cîrmuitorii bisericești evanghelici-luterani, arhiepiscopul Nathan Söderblom era fără îndoială cel mai indicat să încerce realizarea unei unități ecumeniste a creștinătății protestante și, în continuare, apropierea protestanților de ortodocșii răsăriteni. Însușirile sale personale, fără căreia îi aparținea prin obirșie și fire echilibrată, împrejurările de viață în care trăise, se pregătise și activase, experiențele pe care le-a făcut și legăturile pe care și le-a creat în cercurile bisericești de felurite confeșiuni și orientări teologice, l-au predestinat oarecum pentru această misiune de covîrșitoare însemnătate pancreștină și, indirect, universală.

Era fiu al poporului suedez, care se bucura demult de simpatie deosebită și de tot atîta prețuire pe arena vieții internaționale mai ales pentru faptul că Suedia n-a participat activ la desfășurarea primului război mondial (cum avea să se țină departe și de oribilele vîlvădăi ale celui de al doilea).

A audiat în tinerețe dascăli care manifestau interes constant față de problemele colaborării intercreștine și apropierii întreolaltă a popoarelor lumii. Cunoștea îndeaproape nu numai viața bisericească a țărilor scandinave, ci și pe aceea a altor țări. A călătorit în Marea Britanie și în Statele Unite ale Americii ca invitat al cercurilor bisericești. Vreme de 7 ani a fost pastor al comunității suedeze din Paris, purtînd grijă concommitent și de satisfacerea trebuințelor sufletești ale mateloților suedezi destul de numeroși care aveau contracte de muncă în Franța (1891—1901).

În anul 1901 revine în patrie, fiind numit profesor de Istoria Religiei la Universitatea din Uppsala. După 12 ani de activitate didactică aci, este solicitat să predea lecții de specialitate și la Universitatea din Leipzig. A acceptat această invitație, dar fără să-și părăsească definitiv catedra de la Uppsala.

Luteran convins, cu vederi largi și generoase, a manifestat un interes

cald și constant față de Ortodoxia răsăriteană, neexcluzind din preocupările sale nici Biserica romano-catolică. Istoria și Dogmatica acestor biserici îi erau tot atât de familiare ca și istoria și doctrina protestantis-mului.

Activitatea de catedră — didactică și teologică-științifică — în târîmul Istoriei Religiiilor i-a îndreptat atenția spre toate problemele de bază ale religiozității omenesti.

În 1914 a fost ales cu vot unanim arhiepiscop de Uppsala și primat al Bisericii evanghelice-luterane din Suedia.

Era anul în care începea primul război mondial. Arhiepiscopul Nathan Söderblom a depus eforturi eroice spre a tempera înverșunarea taberelor beligerante, nepregetînd că cheme — cum era de așteptat — în primul rînd bisericile creștine la desfășurarea unei cit mai intense acțiuni pa-cifiste.

Dar demersurile sale n-au aflat cuvenita înțelegere la cîrmuitorii protestanți germani, orbiți de perspectivele politicii agresive wilhelmiene a lui Drang nach Osten. În fața acestei situații, arhiepiscopul Söderblom s-a limitat de la o vreme să se dedice acțiunii de ajutorare a victimelor războiului.

Opera de ajutorare creștinească, intensificată îndată după război, i-a agonisit o prețuire deosebită chiar și din partea celor ce nu l-au ajutat în acțiunea de îngrădire a efectelor primei conflagrații mondiale, cînd aceasta era în plină desfășurare nimicitoare.

Curînd după aceea, strădanile sale s-au îndreptat din ce în ce mai manifest de la problemele războiului și ale păcii la cele pur bisericești.

În primele luni ale anului 1920 a început lucrarea sa ecumenică propriu-zisă. A organizat întâlniri bisericești care s-au desfășurat fie în țara sa de obîrșie, fie în alte părți ale continentului nostru.

A trecut apoi la realizarea planului de pregătire a unei conferințe generale a bisericilor evanghelice-luterane, care urma să se întrunească la Stockholm, în anul 1925.

Cercurile dătătoare de măsură din bisericile protestante germane și franceze șovăiau să-i dea sprijinul trebuincios în acest scop. În schimb, anglicanii au adoptat mai din bunăvreme o atitudine pozitivă. Folosin-du-se de concursul personalităților influente cu care a colaborat în acțiunea pacifistă și caritativă din cursul războiului și după aceea, i-a reușit în cele din urmă să obțină trimiterea de delegați oficiali din partea celor mai multe biserici evanghelice-luterane, inclusiv cea germană.

Unul din cei mai activi și mai prestigioși sprijinitori ai Mișcării ecumenice, dintre protestanți, era atunci renumitul profesor de Studiul Noului Testament de la Facultatea de Teologie a Universității din Berlin, Gustav Adolf von Deissmann, care avea să asigure și publicarea istoricului și documentelor Conferinței mondiale de la Stockholm.

Aripa opoziționistă germană era călăuzită — cel puțin pînă la o vreme — de superintendentul general al provinciei Rhenania, Klingemann, care și-a încrucișat de cîteva ori spada cu șeful delegației germane din teritoriul neocupat de aliați, Dr. Kapler, punînd în primejdie însași reușita conferinței. Dar bunăvoința arătată de cei mai mulți delegați și iscusința dovedită de Söderblom în cunoașterea și minuirea oamenilor au asi-

gurat conferinței o desfășurare acceptabilă, ducând întru sfârșit la rezultatul fericit care a căpătat expresie în mesajul ei. Mesajul Conferinței mondiale de la Stockholm dădea expresie voinței bisericilor evanghelice-luterane de a întreține contacte mai strânse întreolaltă și cu celelalte biserici creștine și de-a colabora în țărîmul apărării păcii.

În anii care au urmat, arhiepiscopul Söderblom a continuat cu încredere și entuziasm lucrarea ecumenistă, dîndu-și partea de contribuție și la organizarea și buna desfășurare a Conferinței mondiale „Credință și Organizare” (Faith and Order) care a avut loc la Lausanne, în anul 1927.

Cu aceasta, activitatea ecumenistă a lui Söderblom ajunge la apogeu. Bisericile germane și scandinave recunosc în el pe conducătorul consacrat al Mișcării ecumenice, în vreme ce americanii protestanți — geloși de prestigiul lui — încercau fără succes să împingă pe primul plan al acestei mișcări pe un biserican de dincolo de Atlantic.

Arhiepiscopul-primat Nathan Söderblom a încetat din viață în 12 iulie 1931, în vîrstă de 65 de ani împliniți. A trecut pragul vieții vremelnice regretat și prețuit de cercurile bisericești din lumea întreagă.

Ca specialist în Istoria Religiei, a întocmit o seamă de studii valoroase, dintre care fără îndoială că întîietatea o deține lucrarea intitulată „Das Werden des Gottesglaubens” (Formarea credinței în Dumnezeu), a cărei primă ediție a apărut în anul 1916 (iar a doua, zece ani mai tîrziu).

Despre personalitatea și opera acestui ocîrmuitor bisericesc de talie înaltă stau mărturie numeroase studii și lucrări apărute după moartea lui pre timpurie. Ele sînt unanime în a sublinia evlavia și curăția inimii lui Söderblom, care erau la nivelul pregătirii sale teologice și a rînei sale pacifiste. Cunoscutul profesor protestant de teologie, D. Friedrich Siegmund-Schulze, care l-a cunoscut îndeaproape pe Söderblom, socotește că nici o altă personalitate conducătoare din cadrele Mișcării ecumenice n-a reușit să-l egaleze pînă acum în influența personală pe care a exercitat-o asupra celor mai largi cercuri bisericești din lumea întreagă. (În rev. „Zeichen der Zeit”, nr. 1/1966, p. 27).

Arhiepiscopul Söderblom a fost ceea ce am putea numi un creștin integral — prin formație, prin aspirații, prin activitatea sa binefăcătoare.

*

Doi dintre mitropoliții ortodocși ai Ardealului l-au cunoscut personal pe arhiepiscopul Söderblom: Mitropolitul Nicolae Bălan († 1955), l-a întîlnit la Stockholm (1925), iar Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae Colan, ca profesor de teologie, l-a întîlnit la Lausanne (1927). De asemenea l-a cunoscut îndeaproape — și a scris despre el — Prea Sfințitul Arhiepiscop Teodor Scorobetș Rășinăreanul, la vremea aceea consilier arhiepiscopal.

La Stockholm, prezența ortodocșilor răsăriteni a fost remarcabilă și semnificativă. Enciclica Locțiitorului de Patriarh Ecumenic, Dorotei al Brussei, din anul 1920, a fixat atitudinea binevoitoare a cercurilor ortodoxe răsăritene față de stabilirea de contacte ecumeniste cu celelalte biserici creștine. Exponentul de vîrf al acestei atitudini era, practic, Arhiepiscopul Ghermanos al Tiatirelor, din Patriarhia Ecumenică, al cărui sediu se afla în capitala Marii Britanii.

In cadrele Conferinței de la Stockholm — și anume la 23 august 1925 — Mitropolitul Nicolae Bălan a rostit o cuvîntare care a suscitat interes deosebit între participanții la conferință. Între cei ce l-au ascultat — și apoi l-au felicitat călduros — în biserica Engelbrekt din capitala Suediei, se afla și arhiepiscopul Nathan Söderblom, cu care avea să rămînă în corespondență după aceea. „...Noi am alergat din toate părțile pămîntului la această venerabilă conferință — a spus, între altele, Mitropolitul Nicolae Bălan — care nu este altceva decît glasul conștiinței creștine, trezită la întreaga ei răspundere față de bunurile sufletești ale popoarelor, ale căror purtătoare credincioase sînt bisericile... Să ne bucurăm și să dăm mulțumită Domnului că, prin harul Său, ne-a învrednicit să trăim în epoca aceasta de frămîntări, dar cu totul predominată de probleme atît de mari și importante. Epoca noastră este o epocă profetică, plină de nădejdi, arătînd spre viitor și conținînd posibilități de dezvoltare spre o viață mai bună. Această viață mai bună însă poate fi întruchipată numai și numai din partea unor oameni mai buni...”

In continuare, învățătul mitropolit al Ardealului a dat expresie rivernei pancreștine spre unitate, care se afirma din ce în ce mai vîguros la vremea aceea, spunînd:

„Pătrunși de acest suflu de înaltă comuniune creștinească, îngăduiți-mi să las să răsune din nou între noi cuvintele marelui Apostol al neamurilor: „Au doară s-a împărțit Hristos“? (I Cor. 1, 13).

Nu, iubiți frați! Neclintit ca Dumnezeu-Tatăl și ca iubirea Sa a toate cuprinzătoare, „Iisus Hristos, ieri și astăzi, același în veci“ (Evrei 13, 8).

Numai oamenii (scîl.: credincioșii creștini) s-au împărțit și s-au despărțat de voința Mintuitorului, revărsată în cuvintele calde din rugăciunea Sa din urmă: „Ca toți să fie una, precum Tu, Părinte, întru mine, și eu întru tine, ca și aceștia întru noi una să fie; ca să creadă lumea că tu m-ai trimis“ (Ioan 17, 21).

Dar aducem mulțumită lui Dumnezeu că totuși ni s-a păstrat un larg teren comun, al credinței și al iubirii, scutit de contradicții și împăcheri, impunîndu-ne nouă tuturor datoria de a lucra cu puteri unite pentru o colaborare rodnică și ducătoare la scop întru propășirea operei sfînte a lui Hristos și a împărăției Lui pe pămînt. Contribuțiile diferitelor biserici creștine adunîndu-le laolaltă printr-o cooperare frățească, vrem să reconstruim acea simfonie plină de armonie, care va arăta plenitudinea spirituală și bogăția creștinismului în minunata lui frumusețe...

A bătut ceasul în care trebuie să ne hotărîm să luăm marea ofensivă a iubirii creștine în această lume sfîșiată de ură și ... de egoism — ofensiva acelei tainice puteri a iubirii, care e mai presus de toate, care toate le iartă, toate le rabdă și are înțelegere deplină pentru alții, — acea sfîntă putere a iubirii întru Hristos căreia marele Apostol al lumii i-a cîntat ... un imn atît de înalt și de măreț“. (Mitropolitul Nicolae: Biserica și viața. Sibiu 1947, p. 49 urm.: „Veni creator Spiritus“).

Spre a se duce la îndeplinire o astfel de operă, Mitropolitul Nicolae Bălan — ca și arhiepiscopul Söderblom — socotea că e nevoie de harul dumnezeiesc, dar și de colaborarea omenească. Strădaniile ecumeniste actuale confirmă justetea acestei prevederi.

ȘTIRI ECUMENISTE

RETRAGEREA SECRETARULUI GENERAL
AL CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR

În vara anului 1963 s-a împlinit un sfert de veac de când pastorul olandez protestant Dr. Willem Adolf Visser't Hooft deținea funcțiunea de secretar general al Consiliului Mondial al Bisericilor. Încă la New Delhi, în toamna anului 1961, D-Sa își exprimase intenția de-a părăsi curînd această funcțiune, care i-a solicitat toate puterile. Cum însă rezolvarea acestei probleme nu se arăta deloc ușoară, soluționarea ei a fost amînată de la an la an. La stăruințele D-lui Visser't Hooft, sesiunea Comitetului central al CEB de la Enugu-Nigeria (ianuarie 1965) a hotărît ca noul secretar general să fie ales în februarie 1966.

Hotărîrea aceasta a fost adusă la îndeplinire de sesiunea de lucru a Comitetului central al CEB care a avut loc la Geneva în zilele de 8—17 februarie 1966. La această sesiune a participat din partea Bisericii noastre Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei.

După ce a fost discutată intens în ședința din 10 febr. a. c., problema în chestiune a fost soluționată în ziua următoare, cînd s-a efectuat alegerea noului secretar general în persoana teologului reformat american Dr. Eugen Carson Blake, a cărui intrare în funcțiune ar urma să se producă abia în decembrie a. c.

Noul secretar general al Consiliului Mondial al Bisericilor, ales în ședința din 11 februarie 1966 a Comitetului central, care a avut loc la Geneva, Dr. Eugen Carson Blake, a obținut majoritatea covîrșitoare a voturilor exprimate (79 pentru, 3 contra și o abținere).

Prin aceasta, Dr. Blake devine titular al celui mai de seamă oficiu din conducerea centrală a CEB, care întrunește într-o comunitate de 214 biserici (ortodoxe, protestante și anglicane) creștinătatea separată de papalitate în condițiile istorice cunoscute.

Noul secretar general al CEB s-a născut la 7 noiembrie 1906 în orașul St. Louis (Missouri-S.U.A.). Din 1928 și pînă în 1932 a studiat teologie reformată în Princeton (New Jersey) și în Edinburg (Scoția). Între timp, a activat ca profesor la așezămîntul creștin Forman-College din Lahore-India.

După terminarea studiilor a funcționat ca pastor ajutător în statul New York, iar în anul 1935 a devenit pastor al primei biserici presbiteriene din Albany.

Începînd din anul 1940 a activat ca păstor de suflete în Pasadena (California). În anul 1951 a fost ales secretar general al bisericilor presbiteriene federalizate din S.U.A. Slujirea aceasta, pe care o exercită pînă astăzi, a fost întreruptă doar vreme de trei ani, în cursul cărora a funcționat ca președinte al Consiliului național al bisericilor creștine din S.U.A. (1954—1957).

Ca delegat al bisericilor reformate, Dr. Blake a participat la adunările mondiale ecumeniste de la Evanston (1954) și New Delhi (1961). A luat parte de asemenea la conferințele „Faith and Order” de la Lund-Suedia (1952) și New Haven-S.U.A. (1957).

Din anul 1941 încoace, diferite universități și colegii din Statele Unite ale Americii i-au conferit nu mai puțin decît 15 diplome de Doctor Honoris Causa.

La Evanston (1954) a fost ales membru al Comitetului central al CEB, demnitate pe care o deține și astăzi. Totodată, D-Sa conduce ca președinte comitetul ecumenist pentru ajutorarea refugiaților.

În anul 1964 adunarea generală de la Frankfurt/Main (R.F. Germană) l-a ales membru în comitetul executiv al Alianței Reformate Mondiale.

În Europa, Dr. Blake este mai puțin cunoscut. Cercurile bisericești din S.U.A. văd în el un fruntaș creștin care a luat atitudine răspicată împotriva discriminărilor rasiale — conlucrînd cu cunoscutul pastor negru Dr. Martin Luther King, laureat al Premiului Nobel — iar în problemele ecumeniste se orientează corect, dovedind spirit de inițiativă în promovarea ideii ecumeniste de realizare a unității creștine.

REDACTIA

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

SĂ NU UITĂM: RĂZBOAIELE COSTĂ SCUMP

Războaiele costă scump. Costă vieți prețioase și bunuri fabuloase prin valoarea lor. Desfășurarea din ce în ce mai intensă a luptei pentru pace la cele mai felurite nivele, în anii de după ultimul război mondial, a furnizat omenirii dornice de pace, între alte, foarte numeroase și zguduitoare argumente statistice împotriva războiului. Dintre ele, cea care urmează s-ar părea că le întrece în dezvoltări pe toate celelalte:

Un grup de savanți elvețieni a publicat nu demult o statistică a acțiunilor militare din ultimii 5.000 de ani. În acest scop, ei au completat 73.000 de fișe și pe baza a 876.000 date, cu ajutorul mașinilor electronice de calcul, ei au efectuat 850.000 de operații.

Calculule făcute cu atita trudă și acrivie științifică au dat rezultate cutremurătoare. Începînd din anul 3.200 î. Hr., omenirea a trăit în pace numai 292 de ani. În restul timpului au avut loc 14.513 războaie mari și mici, în cursul cărora au căzut în lupte 3.640.000.000 de oameni. Cheltuielile militare și pagubele provocate de războaie depășesc suma de 2.150 trilioane de franci elvețieni.

Transformînd această sumă enormă în aur, s-ar obține o bandă cu grosimea de 10 metri și lățimea de 161 kilometri, avînd lungimea Ecuatorului pămîntesc. (Cf. rev. „Lumea“, nr. 19/1965).

Costisitoare din punct de vedere material, războaiele sînt absolut lipsite de rentabilitate din punct de vedere social și cu totul neconvenabile din punct de vedere moral. Ele sporesc suferințele omeniești, generează mizerie, cultivă vrajba și dezlănțuie pasiuni care n-au creat niciodată din victimele lor eroi sau sfinți.

Există un singur fel de război admisibil: acela de apărare. Dar într-o lume necuîtă pentru totdeauna de patima reglementării diferendelor internaționale prin mijloace violente, de pe poziții de forță, însăși războaiele de apărare vor rămîne simplă amintire.

Sătulă de grelele biruri pe care le-a plătit nesățiosului Marte, omenirea contemporană cultivă pe toate căile coexistența pașnică. E singura cale care ne poate duce la abolirea definitivă a războaielor.

Țara noastră a pășit demult și viguros pe această cale salvatoare și nu conținește a o indica și altora ca unica modalitate de eradicare a conflictelor armate.

RED

VIZITĂ FRĂȚEASCĂ DIN GRECIA

În seara zilei de 18 iunie a. c. — cu autocarul, prin Oficiul Național de Turism „Carpați“ — a sosit la Sibiu un grup numeros de turiști din orașul-port Salonic (Tesalonic)-Grecia. Grupul era alcătuit din profesori și studenți ai Facultății de Teologie de la Universitatea din Salonic, cîțiva membri ai familiilor acestora și alți oaspeți din același oraș. Din rîndurile lor am reținut pe: Dl Prof. Dr. Sava Aguridis, decanul Facultății de Teologie, cu doamna și fiul, Dl Prof. de Ma-

tematici Rohos, prorectorul Politehnicii din Salonic, D-nii Profesori ai Facultății de Teologie: A. Papageorgakopoulos (Noul Testament), P. Dimitropoulos (Morală creștină), Ioan Anastasiu (Istorie bisericească), Pan. Christu (Patrologie), Const. Kalokiris (Arheologie creștină) și K. Franku (Pedagogie); apoi lectorii G. Mazaridis (Patrologie) și I. Doikos (Vechiul Testament), etc.

Duminică dimineața, în 19 iunie a. c., înainte de Sf. Liturghie, oaspeții au făcut o vizită la Institutul Teologic de grad Universitar, fiind primiți cu toată dragostea și bucuria de către rector, profesori și studenți, în aula Institutului.

Luînd cuvîntul — după ce a dat expresie caldă bucuriei de-a avea parte de-o atît de plăcută întîlnire — P. C. Rector Dr. Sofron Vlad a evocat pe scurt legăturile străvechi și strînse dintre Biserica soră greacă și Biserica noastră.

Chiar și Transilvania a avut legături bisericești numeroase și profunde cu Biserica și poporul grec încă în vremurile în care se afla sub dominație străină. Este cunoscut episcopul grec Ioan de Caffa, refugiat la noi în secolul XV; apoi, episcopul grec Marcu, întemeietorul unei episcopii la Feleac, lângă Cluj și mitropolitul Ioasaf al Transilvaniei, din a doua jumătate a veacului XVII. Alți numeroși greci alungați de opresiunea otomană s-au așezat în diferite orașe ardelen, unde au zidit biserici și școli, luptînd laolaltă cu românii pentru apărarea credinței ortodoxe față de prozelitismul romano-catolic, deosebit de agresiv și de neliniștitor în vremea aceea.

Pînă și Catedrala noastră mitropolitană din Sibiu este construită pe locul unde se afla o biserică grecească, în care credincioșii români și greci se rugau împreună.

Biserica românească a beneficiat din plin de influența culturală a Bisericii grecești și de literatura teologică a acesteia. Putem spune — cu Sfîntul Apostol Pavel — că dacă grecii ortodocși ne-au împărtășit bunuri spirituale, în schimb noi, românii, le-am dat bunuri materiale în vremea asupririi turcești. (Cf. II Cor. 9, 12 urm.).

Legăturile strînse de odinioară se continuă astăzi prin colaborarea teologilor greci și români la conferințele panortodoxe și în Mișcarea ecumenistă. Unii dintre profesorii Institutului nostru au studiat și în Grecia.

Institutul Teologic din Sibiu are o existență neîntreruptă de 155 ani. În prima jumătate a secolului XIX el a funcționat ca un modest seminar teologic și apoi, din a doua jumătate a aceluiași secol, ca școală superioară de teologie. Cel ce l-a organizat a fost mitropolitul Andreiu Șaguna († 1873), urmat de mitropolitul Nicolae Bălan († 1955). Astăzi, Institutul se află sub purtarea de grijă a Înalt Prea Sfîntului Mitropolit Nicolae Colan al Ardealului — fost profesor și rector al Institutului nostru — și a celorlalți înalți ierarhi din Ardeal și Banat.

Părintele Rector a încheiat prezentîndu-le galeria foștilor profesori ai Institutului și urîndu-le un cordial bun venit în mijlocul nostru.

A răspuns Dl Decan Dr. Sava Aguridis, viu impresionat de primirea caldă ce li s-a făcut oaspeților. D-sa a dat expresie simțămîntelor de prețuire ale oaspeților pentru Biserica Ortodoxă Română și pentru Institutul Teologic Universitar din Sibiu, ai cărui profesori se bucură de un renume bine stabilit în relațiile interortodoxe și intercreștine de astăzi. A încheiat mulțumind pentru dragostea arătată și prezentînd individual pe profesorii oaspeți.

În cinstea oaspeților, corul studenților teologi, dirijat de P. C. Conf. Gheorghe Șoima, a executat un scurt program de cîntări bisericești și cîntece patriotice.

După aceea, oaspeții au vizitat Paraclisul Institutului și Biblioteca, unde li s-au dat explicațiile de rigoare.

În încheierea vizitei, la rectorat, li s-au servit dulciuri.

Întregul grup a participat apoi la Sfânta Liturghie, în Catedrala mitropolită. Pictura, corul mixt și participarea credincioșilor la sfintele rugăciuni i-au interesat în mod deosebit.

La sfârșit, familia D-lui Decan Aguridis și alți profesori de teologie au fost prezentați înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Ardealului, care le-a împărțit binecuvântarea arhierească.

După ce s-au despărțit cu căldură de gazde, în aceeași zi, într-amiazi, oaspeții au părăsit orașul nostru, îndreptându-se spre Brașov și, de acolo, mai departe, spre Iași.

RED.

ȘTIRI BISERICESTI

— Reprezentantul permanent al Patriarhiei Ecumenice de Constantinopol în Consiliul Mondial al Bisericilor de la Geneva a făcut cunoscut că este în pregătire o traducere în grecește a Liturghiilor armeană și etopiană. Inițiativa traducerii aparține Patriarhiei Ecumenice. Ea vrea să fie un nou pas de apropiere între ortodocșii răsăriteni și credincioșii bisericilor pre-calcedoniene (armeană, coptică, siriană, etiopiană și indiană). Aceste biserici, precum se știe, în urma Sino-dului IV Ecumenic de la Calcedon (451), s-au desprins de Biserica Ortodoxă cea oarecând una, urmîndu-și calea lor scizionistă.

Încă în iulie 1965, Patriarhia Ecumenică de Constantinopol a dat expresie intenției ei de-a stabili contacte din ce în ce mai strînse cu bisericile pre-calcedoniene, în nădejdea că va fi posibilă reunirea celor două grupuri bisericești. Au fost instituite comisii bisericești de către ambele părți, care lucrează în sensul unei apropieri din ce în ce mai evidente.

*

— În întreaga lume — așa arată statistici recente, întocmite de organizații protestante de specialitate — există aproape 900 milioane de creștini. Raportată la populația Terrei — evaluată la circa 3 miliarde de oameni — creștinătatea reprezintă ceva peste 29 procente din omenirea actuală.

Pe confesiuni, situația se prezintă cu aproximație astfel: romano-catolici — 400 milioane; protestanți — peste 200 milioane; ortodocși și alte biserici răsăritene neunite cu Roma — circa 200 milioane. Restul, aparțin altor confesiuni creștine.

Statistica indică apoi existența următoarelor categorii de credincioși: mozaici — circa 13 milioane; musulmani — peste 400 milioane; hinduși — aproape 400 milioane; confuciani — circa 300 milioane; budhiști — circa 190 milioane; taoiști — 30 milioane; animiști și adepți ai religiei strămoșilor — 150 milioane; nedefiniți și adepți ai altor curente religioase — aproape 600 milioane.

Statisticile sînt nu numai aproximative, ci și elastice: populația Pămîntului crește vertiginos și modifică datele de la an la an.

*

— O expediție arheologică americană — condusă de expertul Dr. James B. Pritchard de la Universitatea din Pennsylvania — a descoperit în Iordania (Palestina) rămășițele a 12 case identice ca construcție, distruse de un incendiu puternic cu circa 800 de ani înainte de nașterea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Aceeași expediție a mai descoperit în același loc schelete de oameni morți înainte de aceasta cu circa 3.200 de ani, o fortăreață veche de 2.000 de ani, giuvaeruri și obiecte de uz casnic care aruncă o lumină clară asupra vieții oamenilor din străvechea Palestină.

Ruinele celor 12 case arată că în construcția locuințelor s-au făcut puține schimbări de-a lungul veacurilor în Orientul apropiat.

Localitatea dezgropată recent de expediția amintită e situată la o distanță de circa 130 km nord-est de Ierusalim. Ea pare să fie orașul biblic Zarethan.

Într-un cimitir străvechiu din apropierea locului respectiv, expediția a identificat 28 de morminte care sînt cu o jumătate de mileniu mai vechi decît cele 12 case. Scheletele erau bogat înzestrate cu obiecte importate din Egipt și Insula Cipru. Aceasta dovedește — spun specialiștii — că exista încă pe-atunci o cultură cosmopolită.

*

— Societatea biblică olandeză, al cărei sediu se află în orașul Amsterdam, a anunțat că a fost înființată prima tipografie pentru tipărirea Bibliei în limba indoneziană, în orașul Bogor din insula Iava. A și început editarea primelor broșuri cu selecții de texte scripturistice în limbile indoneziană și bataică. Părți din Vechiul Testament — în tiraje variind între 5—10.000 exemplare — au fost puse deja la dispoziția credincioșilor creștini. În curînd vor fi editate și texte neotestamentare.

Societatea amintită precizează că pentru satisfacerea necesităților indoneziene de texte biblice sînt necesare tiraje de cel puțin o sută de mii de exemplare anual.

Ceva mai tîrziu, va fi editată Biblia întreagă în limba indoneziană.

*

— Consiliul Mondial al Bisericilor desfășoară o acțiune amplă și susținută pentru combaterea flagelului foametei, care bîntuie cu deosebire în India. Bisericile membre ale acestui organism interconfesional au fost chemate să-și aducă prinosul lor de ofrande la reușita programului pentru India, a cărui îndeplinire necesită deocamdată suma de trei milioane dolari. Sînt recomandate expedieri de alimente și demersuri pe lîngă guverne spre a se asocia, în măsura posibilităților, la acțiunea de ajutorare a Indiei cu mijloace materiale și cu sprijin tehnic.

Programul pentru ajutorarea Indiei a fost definitivat de sesiunea din februarie a. c. a Comitetului central al CEB, care a avut loc la Geneva. Programul lasă deschisă posibilitatea unei colaborări a CEB cu acțiunea pe care o desfășoară în același scop caritabil Biserica romano-catolică. Contactele stabilite și discuțiile purtate pe tema aceasta sînt încurajatoare.

Programul în chestiune prevede asigurarea necesarului de hrană pentru circa 700.000 de oameni și construirea a 200 de fîntîni și instalații de apă potabilă. Tractoare și alte mașini agricole, oferite Indiei în cadrele aceluiași program, vor contribui la modernizarea lucrării pămîntului și deci la sporirea producției agricole autohtone.

Concomitent cu programul pentru India, CEB a solicitat bisericilor membre să facă donații pentru combaterea urmărilor secetei în sudul, centrul și răsăritul Africii.

Departamentul pentru ajutorul interbisericesc, refugiați și serviciul mondial

din cadrele Comitetului central al CEB de la Geneva a elaborat pînă acum circa 600 de proiecte de ajutorare a celor aflați în suferință. Proiectul de listă pe anul 1966 privitor la acțiunile de ajutorare care se intenționează să fie duse la îndeplinire cuprinde mai mult de 500 de pagini de text, cu recomandările de rigoare. Pentru finanțarea acestor acțiuni este necesară suma de aproximativ 22 milioane de dolari.

În anul trecut, CEB a ajutat refugiați din Pakistan, Sudan, Angola, Mozambic ș. a. și, firește, cu precădere, victime ale războiului din Vietnam.

Au fost de asemenea ajutate victimele catastrofelor naturale din diferite țări.

*

— La începutul anului acestuia — în Kilchberg/Basel (Elveția) — a încetat din viață în vîrstă de 96 de ani învățatul profesor D. Dr. Friedrich Wilhelm Foerster, bine-cunoscut în lumea întreagă ca pedagog creștin și duptător pentru o politică întemeiată pe principii etice verificate, pentru pace și propășire.

Berlinez de origine, și-a început cariera universitară la vîrsta de 30 de ani, ca profesor de Filozofie și Pedagogie la Viena, de unde a trecut în aceeași calitate la Universitatea din München.

O dată cu venirea hitleriștilor la putere, a trebuit să emigreze. Cărțile sale au fost arse.

A activat o vreme în Franța. De acolo, a luat din nou lumea în cap, deoarece primejdia brună era pe urmele lui, emigrînd în Statele Unite ale Americii, de unde a revenit în Europa abia înainte cu cîțiva ani.

Profesorul Dr. Fr. W. Foerster a fost — și rămîne — unul din cei mai dotați interpreți creștini ai problemelor sociale, pe care le rezolvă de fiecare dată în lumina Evangheliei lui Hristos.

În afară de răsunătoarea sa desolidarizare de violențele fasciste, Foerster s-a impus opiniei publice internaționale, printr-un act de curaj creștinesc, cu ecou universal: împreună cu Albert Einstein și alți cîțiva savanți de renume, a luat atitudine netă împotriva cunoscutului manifest al învățaților germani care încurajau pe ultimul kaiser să azvîrle omenirea în vîltoarea primului război mondial.

Înainte cu vreo zece ani, și-a publicat memoriile, sub titlul: „Erlebte Weltgeschichte“ (Istorie mondială trăită).

La noi, este cunoscut cu deosebire prin substanțiala sa carte intitulată: „Hristos și viața omenească“, tradusă de actualul mitropolit al Ardealului, Înalt Prea Sfinția Sa Nicolae Colan (ed. I, în 2 vol., Sibiu 1925 și ed. II, într-un volum, Sibiu 1946).

Dumnezeu să-l odihnească în rîndurile dreptilor care bine au slujit pe semenii lor!

RED.

FRUMUSEȚI ROMÂNEȘTI DE NEUITAT

Drumeția constituie și ea una din trăsăturile caracteristice ale vieții noastre de astăzi. La frumusețile naturale, la peisajul bogat, uneori negrăit de frumos al minunatei noastre Țări, la comorile de artă și arhitectură moștenite de la înaintași, se adaugă în anii noștri alte frumuseți, de forme și dimensiuni diferite, create de înțelepciunea și hărnicia poporului nostru.

Iată, de pildă, că abia ieșit pe poarta Sibiului cea dinspre Șelimbăr și fru-

mosul, interesantul, noul și încântătorul încep să se aștearnă înaintea ochilor grupului de drumeți, plecat de la Centrul arhiepiscopesc, la mijlocul lunii mai, cu binecuvîntarea Î. P. Sf. nostru Mitropolit Nicolae, avînd ca țintă deosebită vizitarea nordului Moldovei. De altfel, acest drum este o continuare a celui din anul trecut, cînd angajații de la Centrul arhiepiscopesc din Sibiu au vizitat Moldova de mijloc, cu mănăstirile Neamț, Agapia, Văratec și Bistrița, orașul și Centrul eparhial Roman, P. S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor binevoind să ne primească într-o scurtă audiență, Mirceștii lui Alecsandri ș. a., ca și Iașul și Centrul mitropolitan de acolo, unde ne-am bucurat de atenția deosebită a Î. P. Sf. Dr. Iustin Moisescu, Mitropolitul Moldovei și Sucevei.

O primă noutate o constituie linia de înaltă tensiune: termocentrala Luduș — uzinele de aluminiu de la Slatina. Siluetele zvelte și brațele puternice ale stîlpilor de susținere se văd pînă departe, cățărîndu-se pe dealurile Tălmaciului și ale Boiței. Din Avrighul lui Gheorghe Lazăr pînă către Perșani, călătorul este însoțit de lanțul crestă al Munților Făgăraș, care se înalță dintr-o dată din vatra Oltului, ca un zid uriaș, întins pînă-n împărăția norilor.

Valea Prahovei este o adevărată grădină, îmbrăcată într-o puternică explozie de flori și verdeață, de-o parte și de alta a șoselei, care șerpuiește cînd agățată în coasta dealurilor, cînd alături cu apa alburie a Prahovei și calea ferată de curînd electrificată între Brașov și Cîmpina. La Sinaia s-a vizitat castelul „Peleş” și mănăstirea „Sinaia”, zidită în 1695, unde s-a putut reține numele pictorului Pirvu Mutu, unul dintre cei mai mari minuiitori de penel ai sec. 17.

Plăcute au rămas în amintirea drumeților frumoasele bolți formate de bătrîinii salcîmi înfloriți, care străjuiesc șoseaua care duce spre Buzău. În stînga rămîneau viile întinse de pe dealurile de la Valea Călugărească, Pietroasele și alte localități vestite prin vinurile lor medalliate.

Înainte de a intra în orașul Buzău, în zare se vede vîrfurile Penteleu, vestit prin pășunile și brînzeturile sale, ca și prin doinele sale ciobănești și haiducești. Un scurt popas la Episcopia Buzăului ne dă răgaz să aflăm lucruri interesante despre această veche episcopie, înființată în 1504, printre ai cărei vlădici de seamă se numără și Filotei din Săcelele Brașovului, mare luptător pentru Unirea Principatelor Române, ca și Dionisie Romano din Săliștea Sibiului, cinstit cu deosebire pentru activitatea sa culturală. Aici și-a făcut ucenicia marele pictor Gh. Tătă-răscu, unde întîlnim multe tablouri de-ale lui, și tot aici a poposit în drum spre București, în 6 și 7 februarie 1859, Alexandru Ioan Cuza, nou-alesul domnitor al Principatelor Unite. Însuflețirea era atît de mare atunci încît s-a spus cu acel prilej că și „stelele iau parte la bucuria poporului român”.

A urmat apoi o scurtă vizită la Galați, care ne-a întîmpinat cu marele combinat metalurgic „Gh. Gheorghiu-Dej”, precum și cu noul cartier Țiglina. Lucruri interesante s-au putut vedea și la Episcopia Galaților, care a împlinit nu demult un veac de existență.

Prea Sfințiile Lor Dr. Antim Angelescu, Episcopul Buzăului, și Dr. Chesarie Păunescu, Episcopul Dunării de Jos, au binevoit să primească întregul grup, în frunte cu P. C. Vicar Tr. Belascu, în cîte o scurtă audiență.

Lăsînd în stînga Monumentul eroilor de la Mărășești, care a stîrnit în sufletele noastre un puternic ecou de recunoștință pentru toți fiii poporului nostru căzuți apărîndu-și Patria în primul război mondial, ne-am îndreptat pe mînoasa luncă a Siretului spre Țara de Sus, cum grăiau cronicarii. Din goana autocarului se puteau vedea noile construcții de tot felul și în general viața nouă care pul-sează la tot pasul și pe pămîntul Moldovei. Gîndul însă ne ducea și la Alecsandri,

care — în „Pasteluri“, mai ales — a cîntat atît de vibrant frumuseţea acestor locuri; la Sadoveanu, care a redat o parte din trecutul zbuciumat, dar plin de fapte mari, al poporului nostru de pe aceste meleaguri; la Cantemir, care consemna în „Descrierea Moldovei“, în urmă cu două veacuri şi jumătate, pagini rare despre Patria sa, despre aceste locuri care „par ca nişte grădini dintre cele mai frumoase“; la cronicarii moldoveni, animaţi de-un înalt spirit patriotic în lucrarea pe care o făceau, şi la alţii.

Am ajuns la Suceava, vechea cetate de scaun a lui Ştefan cel Mare, astăzi capitală de regiune, oraş în plină ascensiune economică şi culturală, în care vechile monumente de artă se îmbină armonios cu noile construcţii, care schimbă de la o zi la alta faţa oraşului.

Un verde închis, sănătos, dă într-adevăr Bucovinei un aspect de „veselă grădină“, precum i-a spus poetul. În acest cadru minunat se găsesc monumente de o rară frumuseţe, care astăzi, cu ajutorul Conducerii noastre de Stat, au fost restaurate şi scoase la lumină, devenind valori de faimă internaţională. „Aşezate în oraşe, sate sau în văile de la poalele munţilor, monumentele de aici adăpostesc nepreţuite obiecte de artă şi fiecare din ele aminteşte ceva din istoria zbuciumată a Moldovei“ — cum spune un cercetător de-al nostru.

Trecînd prin Rădăuţi — unde stă neclintită, de veacuri multe, biserica „Sf. Nicolae“, sau „Bogdana“, după ctitorul ei (1359—1365), cea mai veche biserică de piatră păstrată pînă astăzi în forma ei iniţială — se ajunge la mănăstirea Putna, ctitorie de-a lui Ştefan cel Mare, care în acest an împlineşte 500 de ani de cînd i s-a pus începutul.

În incinta bisericii se află lespede de marmură sub care „Io Ştefan Voievod“ îşi află „hodina“ după trudnica-i domnie. Contemplîndu-i mormîntul, parcă-i auzim glasul spunînd prin gura poetului Al. Vlahuţă:

„Domn am stat Moldovei mele şi norodului părinte —

Dragi mi-s fîncile, dragi codrii — toate apele mi-s sfinte...“.

Impresionează la Putna întregul monument, de proporţii neobişnuite pînă atunci şi rar întîlnite şi după aceea, cu elementele stilului său arhitectonic, care a înflorit în Moldova secolului XV. Biserica adăposteşte mormintele familiei lui Ştefan cel Mare şi ale urmaşilor săi, pînă la Petru Rareş.

Nu mai puţin impresionant este muzeul care funcţionează în incinta mănăstirii Putna, aranjat cu pricepere şi îngrijit cu deosebită atenţie şi care adăposteşte un tezaur artistic din cele mai bogate nu numai de la noi din ţară, ci din întreaga lume, după părerea multor specialişti. Exponate de aici şi, desigur, încă altele, au cucerit inima vizitatorilor din Anglia şi din alte ţări, unde au fost expuse de curînd. Pot fi văzute în acest muzeu broderii, unele de o rară valoare prin mărimea şi însuşirile lor artistice, ţesături, manuscrise împodobite şi ferecate, argintărie, sculpturi şi alte obiecte de artă făurite de meşteri de-ai noştri din veacurile trecute. Reţinem un patrafir din 1469, epitaful din 1490, acoperămintul de mormînt al Mariei de Mangop (una din soţiile lui Ştefan cel Mare), celebrul portret al lui Ştefan-Voievod, o cruce de lemn de chiparos din 1503 ş. a.

De neuitat rămîne-apoi şi peştera săpată-n piatră, nu departe de mănăstirea Putna, a lui Daniil Sihastru, ilustru personaj din vremea lui Ştefan cel Mare.

Mănăstirea Suceviţa, zidită către sfîrşitul sec. XVI de către familia Movileştilor, apare, la prima vedere, ca o aspră cetate medievală, mai ales acum, cu zidurile proaspete, refăcute, unele din temelie, cu ajutorul Statului. Îndată ce păşim însă în interiorul zidurilor înconjurătoare, o privelişte deosebită se înfăţişează privi-

rilor noastre. Este primul contact, plin de emoții, cu aceste bijuterii rare, cu aceste adevărate muzee în natură, care-s mănăstirile bucovinene, cinci la număr, împodobite și în exterior cu picturi în frescă.

În ciuda vitregiei vremurilor, care-l obligau pe bietul român să fie prea adesea cu o mână pe sabie, pentru a-și apăra glia, și cu alta pe unealta de muncă, poporul nostru a creat totuși aceste comori de neprețuit, care mărturisesc, din adâncuri de istorie, talentul său și dorința sa de mai bine. Căci unele scene din aceste picturi exterioare oglindesc adesea pagini din istoria zbuciumată a Moldovei.

Pictura Suceviței este originală și se păstrează într-o formă foarte bună, cu toate cele patru veacuri care au trecut peste ea. Autorii ei sînt români, „zugravii Ion și frațele său Sofronie“. (Cf. Maria Ana Musicescu: Mănăstirea Sucevița, București 1965, p. 17). De altfel o seamă de elemente grăitoare, ca de pildă peisajul local, tipologia oamenilor din jur, uneori costume cu motive românești, buciune în loc de trîmbițe, păstrăvi în scenele cu pești, ca și unele scene cu evident caracter patriotic, arată că toate aceste picturi exterioare, ca și cele interioare de altfel, sînt opera unor meșteri băștinași, emanații ale unor școli de pictură din Moldova.

Culoarea care predomină la Sucevița este verdele, vestitul „verde de Sucevița“, foarte asemănător cu iarba proaspătă a primăverii. De pe zidurile ei am reținut scene deosebit de sugestive, de mișcătoare, ca Judecata de apoi, viața Sf. Pahomie; a Sf. Ioan cel Nou, a Sf. Nicolae, a Sf. Gheorghe, viața lui Moise, Scara virtuților, a Sf. Ioan Calimax, din care se desprinde un impresionant contrast între ordinea lumii cerești și haosul iadului. Mănăstirea Sucevița are și prețioase piese de muzeu, majoritatea datînd din secolele XVII—XVIII.

Un drum de toată frumusețea, printre brazi și fagi, ne poartă peste Obcina Mare, la peste 1.200 m altitudine, către mănăstirea Moldovița, ctitorie a lui Petru Rareș din 1532. Și aici s-au făcut, cu sprijinul Statului nostru, mari lucrări de restaurare și consolidare.

O pictură frumoasă, renumită și ea în toată lumea, îmbracă pereții interiori și exteriori ai bisericii. Scene ca: Imnul atatist, arborele lui Ieseu, asediul Constantinopolului, ierarhia cerească și ierarhia pămîntească, sfinții prăznuiți în fiecare zi a anului rămin, de asemenea, de neuitat în amintirea vizitatorilor. Tot la Moldovița, ca de altfel și la alte biserici pictate în exterior, apar o seamă de filozofi precreștini, ca Platon, Aristotel ș. a., care, prin gîndirea lor adîncă, au contribuit și ei la formarea omenirii în vederea primirii creștinismului.

Se distinge și tabloul votiv, în care apar ctitorii, cu figura lor reală și îmbrăcămîntea epocii.

Tot aici se păstrează scaunul sau tronul lui Petru Rareș, frumos ornat și el.

Pe apa Moldoviței în jos și apoi pe Moldova se ajunge la Voroneț, monument în stil ștefanian (moldovenesc), ridicat în numai trei luni (26 mai—14 septembrie 1488). Pictura interioară și exterioară, de asemenea impresionantă, datează din 1547, de pe vremea mitropolitului Grigorie Roșca. Ceea ce dă faimă însă Voronețului sînt cu deosebire frescele de pe pereții exteriori, care au înfruntat de asemenea intemperiiile multor veacuri.

Dacă la Sucevița predomină verdele, la Voroneț culoarea fundamentală este albastrul, „albastrul de Voroneț“, care-și schimbă nuanța după anotimpuri.

De la prima vedere se impune marea scenă care cuprinde tot peretele de vest

al bisericii, reprezentind „Judecata din urmă“, redată cu mai multă măiestrie în comparație cu alte biserici. Interesant că printre cei din stînga Dreptului Judecător se numără și otomanii și tătarii, cei mai primejdioși dușmani de atunci ai țării. Pe peretele nordic este „Acatistul Maicii Domnului“.

Împăratul David cîntă la o cobză moldovenească, iar căruța proorocului Ilie este asemănătoare cu cele de astăzi, șezînd în ea întocmai ca un țaran bătrîn. S-au păstrat și la Voroneț 6 figuri de filozofi antici.

Prin grija conducerii noastre de Stat și bisericești și acest monument mult căutat de vizitatori din țară și de peste hotare, a fost de curînd restaurat, luîndu-se măsurile necesare pentru conservarea lui în cele mai bune condiții.

Nu departe de Gura Humorului este și biserica mănăstirii Humorul, zidită în 1530 de logofătul Teodor Bubuioc, impresionantă și ea alături de celelalte perle din nordul Moldovei.

Pictura exterioară, al cărei autor este Toma Zugravul, s-a păstrat și aici în condiții destul de bune. Ca tablou specific am reținut Soborul Fecioarei Maria.

*

Cu sufletele încărcate cu astfel de minunate impresii, am purces peste Humuleștii lui Creangă, care ne-a amintit de toate năzbitiile lui, în jos spre Piatra Neamț. În dreapta noastră rămîneau Munții Neamțului, bogați în păduri bătrîne și umbră deasă, pe ale căror plaiuri rățăcea cîndva C. Hogaș, neîntrecut cîntăreț al munților noștri. Tot pe aceste plaiuri pare a se fi înfiripat și minunata legendă a lui „Dan căpitan de plai“, acest erou cu nemărginită dragoste de țară și de lege, ca și altele din cele culese de V. Alecsandri.

Piatra Neamț, oraș cu o pitorească așezare și sub care s-a găsit o cetate dacică (Bîlca Doamnei), cunoaște un deosebit puls nou de viață. În centrul orașului, total reînnoit, se făceau ultimele finisări la un impunător hotel turistic, așezat astfel ca să scoată în lumină ceea ce a mai rămas din noua curte domnească a lui Ștefan cel Mare, ca și biserica Sf. Ioan Domnesc, zidită de marele voievod între 1497—1498. Muzeul arheologic din localitate, frumos aranjat și întreținut, cuprinde multe materiale din istoria multiseculară a poporului nostru.

Un punct mult cercetat de turiști, prin peisajul său măreț și prin împrejurimile deosebit de încîntătoare, îl constituie „Marea de la Bicăz“, formată din apele Bistriței zăgăzuite de pieptul uriaș al colosului de beton pe care omul i l-a ridicat în cale.

Prin Cheile Bicazului, monument al naturii cu totul impresionant prin groan-doarea și sălbătăcia sa și care nu poate fi admirat decît urcînd sau coborînd cu piciorul, drumeția noastră se apropia de sfîrșit.

Pentru toți excursioniștii acest drum a fost un potrivit prilej de încîntare și îmbogățire sufletească. Frumusețile văzute, din care puține au fost cuprinse în aceste rînduri, rămîn de neuitat pentru fiecare participant și pentru orice drumeț care — cu ochii deschiși și inima caldă — pășește pe orice plai al Patriei.

De aceea, după orice drum făcut în indiferent ce colț de Țară, dar în care predomină dorința de a vedea și a cunoaște, sentimentele noastre patriotice se înălesc mai mult, o dragoste nestăvilită față de minunata noastră Patrie, Republica Socialistă România, ne cuprinde întreaga ființă.

GH. PAPUC

TIPOGRAFIA EPARHIALĂ
S I B I U

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

